

**T.C.
PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ
ARKEOLOJİ ENSTİTÜSÜ**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI
KLASİK ARKEOLOJİ PROGRAMI**

**STRATONIKEIA VE LAGINA'DA BULUNAN MİMARİ
BLOKLARDAKİ HAYVAN BETİMLEMELERİ**

Ozan GÜMELİ

**Danışman
Prof. Dr. Bilal SÖĞÜT**

**ARALIK-2020
DENİZLİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ ONAY FORMU

Arkeoloji Anabilim Dalı, Klasik Arkeoloji Bilim Dalı öğrencisi Ozan GÜMELİ tarafından Prof. Dr. Bilal SÖĞÜT yönetiminde hazırlanan “Stratonikeia ve Lagina’da Bulunan Mimari Bloklardaki Hayvan Betimlemeleri” başlıklı tez aşağıdaki jüri üyeleri tarafında 15.01.2021 tarihinde yapılan tez savunma sınavında başarılı bulunmuş ve Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Başkanı
Prof. Dr. Bilal SÖĞÜT

Jüri
Doç. Dr. Mehmet KARACA

Jüri
Doç. Dr. Fikret ÖZCAN

Pamukkale Üniversitesi Arkeoloji Enstitüsü Yönetim Kurulu’nun tarih ve sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Prof. Dr. Celal ŞİMŞEK
Enstitü Müdürü

Bu tezin tasarımı, hazırlanması, yürütülmesi, araştırmalarının yapılması ve bulgularının analizlerinde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini; bu çalışmanın doğrudan birincil ürünü olmayan bulguların, verilerin ve materyallerin bilimsel etiğe uygun olarak kaynak gösterildiğini ve alıntı yapılan çalışmalara atıfta bulunulduğunu beyan ederim.

İmza

Ozan GÜMELİ

ÖNSÖZ

Karia Bölgesi'nin iç kesimlerinde bulunan Stratonikeia Antik Kenti ve Lagina Hekate Kutsal Alanı, geçmişten günümüze bir köprü görevi görmesinin yanında, Türk Arkeolojisi içinde ilkleri barındırmaktadır. Osman Hamdi Bey ile başlayan kazılar günümüze kadar Türk bilim insanları ile devam etmiştir. Bu da her iki alanın arkeoloji dünyasındaki yerinin yanında, Türk Arkeolojisi için de önemini ortaya koymaktadır.

Bilim dünyasında bu kadar önemli bir konuma sahip idari merkez Stratonikeia ile kutsal alan Lagina'da bulunan hayvan figürlerini çalışmam için olanak sağlayan fikir, yönlendirme ve yapıcı eleştiri konusunda cömert davranarak benden yardımlarını esirgemeyen Kazı Başkanı ve Danışmanım Prof. Dr. Bilal Söğüt hocama teşekkürlerimi bir borç bilirim. Çalışmamın sonuna kadar benim ile kaynak, fikir ve görüşlerini paylaşan ve bilim dünyasında figüratif bezemelerin çalışılmasında ilklerin temelini atan Arş. Gör. Dr. Bilge Yılmaz Kolancı hocama ne kadar teşekkür etsem azdır. Yine bu çalışmada yer alacak hayvanların türlerini belirlemede benden yardımlarını esirgemeyen ve blokları arazide inceleyen Pamukkale Üniversitesi Biyoloji Bölümü Zooloji Anabilim Dalında görevli Prof. Dr. Raşit Urhan ve Doç. Dr. Mehmet Karaca hocalarıma teşekkür ederim. Tezin yazım aşamasında gerek kaynak ve görüşleri ile gerekse bloklar hakkındaki fikirleri ile tezin şekillenmesinde yardımcı olan Doç. Dr. Fikret Özcan, Dr. Öğr. Üyesi İnci Türkoğlu, Arş. Gör. Tunç Sezgin, Arş. Gör. Banu Yılmaz ve Arş. Gör. Salih Okan Akgönül hocalarıma ve kentin sikkeleri hakkında bilgileri benim ile paylaşan Uzm. Arkeolog Emin Sarıöz'e sonsuz teşekkür ederim.

Stratonikeia ve Lagina Kazısında uzun yıllardır çalışan, tezimin katalog bölümünde ve arazi çalışmalarında yanımda olan Uzm. Arkeolog Adil Eker ve Uzm. Konservatör-Restoratör Cengiz Emlik'e, katalog çizimlerinde yardımcı olan Arkeolog Kübra Çalışır ve Elif Gülşen Hiçdurmaz'a desteklerinden ve emeklerinden dolayı çok teşekkür ederim.

Son olarak eğitim hayatımda bugüne kadar maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen değerli aileme teşekkür eder, saygılarımı sunarım.

Aksi belirtilmediği takdirde tüm fotoğraflar ve çizimler yazar tarafından üretilmiş olup, Stratonikeia ve Lagina kazı arşivine aittir.

ÖZET

STRATONIKEIA VE LAGINA'DA BULUNAN MİMARİ BLOKLARDAKİ HAYVAN BETİMLEMELERİ

GÜMELİ, Ozan

Yüksek Lisans Tezi

Arkeoloji ABD

Klasik Arkeoloji Programı

Tez Yöneticisi: Prof. Dr. Bilal SÖĞÜT

Kasım 2020, 241 Sayfa

İç Karia Bölgesi'nde yer alan Stratonikeia Antik Kenti ve Lagina Hekate Kutsal Alanı'nda kazılar sırasında bulunan 32 mimari blokta, 18 farklı türde, 42 adet hayvan kabartması tez kapsamında incelenmiştir. Kentte ele geçen bu bloklar Erken İmparatorluk Dönemi'nden Antoninuslar Dönemi sonuna kadar olan tarih aralığında yapılmıştır. Bloklar üzerinde at, balık, alabalık, kuş, kartal, güvercin, kırlangıç, bülbül, keklik, yırtıcı kuş, kuzgun, karga, kaplumbağa, köpek, boğa, yunus, yılan ve tavşan gibi hayvanlar betimlenmiştir. Hayvan kabartmalı bu bloklar Augustus-İmparatorlar Tapınağı, Lagina Hekate Tapınağı Altarı, Kuzey Şehir Kapısı ve Gymnasion gibi kentin önemli yapılarının cephelerini süslemektedir. Kentte 27 adet blok ile en yoğun hayvan figürlerinin işlendiği dönem Erken İmparatorluk Dönemi'dir.

Roma İmparatorluk Dönemi içerisinde tarihlenen bloklar Roma kent merkezi ve Asia Eyaleti kentlerinde bulunan örnekler ile karşılaştırılmıştır. Karşılaştırma sonuçlarına bakıldığında, Augustus Dönemi sanat anlayışının kentteki bu bloklarda takip edildiği sonucu ortaya çıkmaktadır. Buna göre kentin üç önemli yapısında Augustus'un yaratmak istediği *Pax Romana* ile Roma kent merkezinde ve eyaletlerinde vurgulamak istediği, huzur ve barış ortamı takip edilebilmektedir. Augustus Dönemi ile gelen sanatta yenilik anlayışı tez kapsamına alınan hayvan kabartmaları ile kentin önemli kamusal ve dini yapılarında yerel üslup, yerel malzeme ve yerel işçilik ile kendini göstermektedir. Augustus Dönemi'nden MS 3. yy'ın başına kadar olan süreçte de kentte yer alan hayvan kabartmaları tez kapsamında incelenmiş ve dönemin sanat anlayışı ile açıklanmıştır. Yapılan çalışma, antik dönemde bölgede yer alan fauna, siyasal ve sosyal yaşam, dini ritüeller ve hayvanların kullanıldığı dönemin yapıları ile sanat anlayışına ışık tuttuğunu ortaya koymuştur.

Anahtar Kelimeler: Stratonikeia, Lagina, Hayvan Figürleri, Fauna, Augustus

ABSTRACT

ANIMAL REPRESENTATIONS ON ARCHITECTURAL BLOCKS IN STRATONIKEIA AND LAGINA

GÜMELİ, Ozan

Master Thesis

Department of Archaeology

Classical Archaeology Program

Adviser of Thesis: Prof. Dr. Bilal SÖĞÜT

November 2020, 241 Pages

Excavations at the ancient city of Stratonikeia and Sanctuary of Hekate at Lagina, located in inner Karia, have brought to light thirty-two architectural elements decorated with eighteen types of forty-two animal reliefs, which constitute the scope of the present study. These blocks are attributed to the time range from the Early roman Imperial period through Antonine period. Animal reliefs attested on them include horse, fish, trout, bird, eagle, dove, swallow, nightingale, partridge, bird of prey, raven, crow, tortoise, dog, bull, dolphin, serpent and hare. These blocks with animal depictions decorated important monuments such as Augustus-Emperors Temple, North City Gate and Gymnasium at Stratonikeia and the altar of the Hekate Temple at Lagina. Twenty-seven blocks with animal depictions belong to the Early Imperial period.

Blocks dated to the Roman Imperial period are compared with those from Rome and cities in the province of Asia. According to the conclusions attained it is noted that the artistic understanding of Augustan period is tracked on these blocks. Thus, the *Pax Romana*, the peace which Augustus wanted to create and emphasize at Rome and provinces, can be tracked on three monuments of the city. The understanding of innovation in art introduced in the Augustan period is attested in local style, local materials, and local workmanship as well as the animal depictions on the important public and religious structures of the city investigated here. Animal reliefs found in the city and dating from the Augustan through early third century AD are investigated within the scope of the present thesis and described with the period's artistic understanding. The study has shown that ancient fauna, political and social life, religious rites and the buildings on which the animal reliefs are found cast light onto the artistic understanding of their period.

Keywords: Stratonikeia, Lagina, Animal Figures, Fauna, Augustus

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	ii
ABSTRACT	iii
İÇİNDEKİLER	iv
GİRİŞ	1
Amaç.....	2
Kapsam	2
Yöntem	3

BİRİNCİ BÖLÜM STRATONIKEIA VE LAGİNA

1.1 Coğrafi Konum.....	4
1.2 Tarihsel Süreç.....	5
1.3 Plan ve Yapılar	12
1.3.1 Şehir Surları	12
1.3.2 Tiyatro	13
1.3.3 Gymnasion	14
1.3.4 Bouleuterion.....	15
1.3.5 Roma Hamamları	15
1.3.6 Kuzey Şehir Kapısı ve Çeşme Anıtı.....	16
1.3.7 Kuzey Sütunlu Cadde ve Hierokles Anıtı	16
1.3.8 Batı Cadde.....	17
1.3.9 Latrina	17
1.3.10 Kutsal Alanlar	17
1.3.10.1 Lagina Hekate Kutsal Alanı	18
1.3.10.2 Augustus-İmparatorlar Tapınağı	20
1.3.11 Beylik, Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi Yapıları.....	21
1.4 Stratonikeia ve Lagina’da Yapılan Araştırmalar ve Kazılar	21

İKİNCİ BÖLÜM STRATONIKEIA ANTİK KENTİNDE BETİMLENEN HAYVANLAR

2.1 At	23
2.2 Balık.....	29
2.2.1 Yunus	35

2.3 Boğa	40
2.4 Kaplumbağa	43
2.5 Köpek	47
2.6 Kuş	54
2.6.1 Bülbül	55
2.6.2 Güvercin	56
2.6.3 Kartal	59
2.6.4 Keklik	62
2.6.5 Kırlangıç	63
2.6.6 Kuzgun/Karga	65
2.7 Tavşan	68
2.8 Yılan	71

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HAYVAN KABARTMALARININ YAPILARA GÖRE DAĞILIMI VE DEĞERLENDİRMESİ

3.1 Augustus-İmparatorlar Tapınağı	77
3.2 Gymnasion	90
3.3 Kuzey Şehir Kapısı ve Nymphaeum	95
3.4 Lagina Hekate Tapınağı Altarı	101
3.5 Yapısı Belirli Olmayan Betimlemeler	127
3.5.1 Paye/Söve	127
3.5.2 Entablatur	131
3.5.3 Konsollu Geison	139

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

HAYVAN KABARTMALARININ MİMARİ BLOKLARA GÖRE DAĞILIMI VE DEĞERLENDİRMESİ

4.1 Arşitrav	145
4.1.1 Soffit Bezemesi	145
4.2 Frizler	145
4.2.1 Dolgu bezemesi olarak kullanılanlar	145
4.2.2 Ana Figür Olanlar	148
4.3 Tavan Kasetleri	149
4.4 Korniş Blokları	152

4.5 Paye/Söve Bloğu	152
4.6 Oluk/Akıtacak Bloğu	153
DEĞERLENDİRME VE SONUÇ	155
KATALOG	161
KAYNAKLAR	201
FİGÜRLER DİZİNİ	228
ÖZGEÇMİŞ.....	232

GİRİŞ

İnsanoğlunun var olduğu süreden itibaren hayvanlar ile iç içe yaşadığı bilinmektedir. İlk çağlarda evcilleştiremedikleri hayvanlardan korunmak için önlemler almışlardır. Diğer yönden bakıldığında ise hayvanlar, insanların besin kaynağının önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Değişen dönem ve gelişen toplumlarda bazı hayvanlar evcilleştirilmiş bunun sonucunda insanlar yiyecek ihtiyaçlarının yanında hayvanlardan giysi, alet, tarımsal faaliyet ve ulaşım gibi ihtiyaçlarını da karşılamışlardır.

İnsanların kendilerinde bulunmayan bazı özelliklerin hayvanlarda olmaları ve bunu özel bir güç gibi görmeleri nedeniyle, yaptıkları mimarilerinde hayvanların betimlenmesinde etkili olmuştur. Genellikle güç, hız ve uçuş gibi özelliklerinden dolayı insanlardan ayrılan bu türün Göbeklitepe’de mimari olarak betimlenmelerinin ilk örneklerine rastlamaktayız. Fakat Paleolitik Döneme tarihlendirilen Laxcaux gibi mağaralarda da hayvanların betimlendiği bilinmektedir. Mimari olarak Göbeklitepe’de başlayan bu serüven antik dönemler boyunca da devam etmiştir.

Değişen süreçler içerisinde hayvanlar efsanelere de konu edilmiş, birçok tanrı ve tanrıça ile ilişkilendirilmiş ve kahramanların yardımcıları olmuşlardır. Klasik, Hellenistik ve Roma Dönemi sanatçılarının hayvanların hareketlerini ve anatomilerini başarı ile gözlemledikleri düşünülmektedir. Yaptıkları hayvan betimlemeleri de zenginlik, mevki, av, spor ve dönemin yaşamını anlatır hale gelmiştir. Bu bilgi dahilinde değerlendirmek gerekirse dini, sosyal ve siyasal sistemler içerisinde hayvanlar sembolik bir anlam kazanmış ve betimlemeleri birçok yapıda gözlemlenmiştir.

Yerleşim merkezinde en erken buluntunun MÖ 3. binden itibaren var olduğu bilinen Stratonikeia Antik Kenti’nde, farklı hayvanlara ait betimlemeler MÖ 1. ve MS 3. yy’larda görülmektedir. Kentin Karia Bölgesi’nde kıyı ve iç kesimleri bağlayan önemli bir bölgede konumlanması ve Klasik Dönemden itibaren kamusal ve dini yapıların kentte yer alması da kentin, Karia Bölgesi’nde o dönemde dini ve siyasal bir merkez olmasına yol açmıştır. Ayrıca Hekate kültüne ait en büyük kutsal alan ve tapınağın da burada yer alması bunda etkili olmuştur. Kentte betimlenmiş olan figüratif bezemeler göz önüne alındığında okuma yazma oranının bu denli düşük olduğu toplumlarda, iletişimin ve verilmek istenen mesajın sanata yansıtılarak aktarıldığı anlaşılmaktadır. Çünkü verilmek istenen mesajı her gün okumak yerine bu denli toplumlarda her gün görmek daha etkili sonuçlar doğurmaktadır.

Yaklaşık beş bin yıldır kesintisiz yaşamın devam ettiği bu kentte yer alan hayvan betimlemelerin tarihi MÖ 1. ve MS 3. yy'lar arasına verilmiştir. Yapılan betimlemeler verilen bu tarihler arasında kentin siyasal, sosyal, kültürel ve dini anlayışının içerisinde bütün olarak incelenmiştir. İkonografik olarak ele alınmış olan konu kentte yapılmış olan süsleme, dini sembol ve siyasal propaganda hakkında bilgi vermektedir.

Amaç

Stratonikeia'da MÖ 1. ve MS 3. yy'lar arasında yapıldığı düşünülen hayvan betimlemelerinin yer aldığı 32 blok bulunmuştur. Yapılan çalışma doğrultusunda; mimari bloklar üzerindeki hayvan türlerinin belirlenmesi, hangi amaç için yapıldığının çözümlenmesi, betimlendiği yapılar ile ilişkisinin saptanabilmesi, hayvanlar ile yazılı kaynaklar arasındaki ilişkinin aktarılması (mitolojik efsanelerdeki önemi, yeri ve antik yazarların metinlerindeki aktarımları), hayvanlar ile bölge arasındaki tür benzerliği gibi soruların açıklanması amaçlanmıştır. Çalışmanın dönemler arasındaki ekosistem farklılığına değinerek biyoloji bilimine ve betimlemelerin amaç-sonuç ilişkisi içinde incelenerek arkeoloji bilimine katkıda bulunacağı düşünülmektedir. Bu çalışma ile bugüne kadar varlığı bilinen ve mimari bezeme çalışmalarında detaylı ele alınmayan hayvan betimlemelerinin, Stratonikeia Antik Kenti ve Lagina Hekate Kutsal Alanı'na ait örnekler üzerinde yorumlanması, yapılar ile ilişkisinin çözülmesi ve bilim dünyasına tanıtılması amaçlanmıştır.

Kapsam

Çalışma, Stratonikeia Antik Kenti ve Lagina Hekate Kutsal Alanı'na ait, 1977 yılından itibaren devam eden kazı çalışmaları sırasında bulunan ve yapıldığı dönemden itibaren varlığını koruyan mimari bloklar ile sınırlandırılmıştır. Blokların bazıları yapılan bilimsel araştırmalarda ve yayınlarda incelenmiştir. Fakat bunlar mimari ve dönemsel özellikleri ile ele alındığından, hayvan kabartmaları ikonografik bir bakış açısı ile değerlendirilmemiştir. Bu çalışmada buna ağırlık verilmiştir. Yapılan çalışma ile 32 blok ele alınmış ve bunlarda 18 farklı hayvanın resmedildiği görülmüştür. Her iki alanda bulunan bu hayvanların detaylı bir şekilde araştırılması yapılmıştır. Hayvanlar bulundukları yapı, betimlendiği mimari blok ve türlerine göre ele alınmış ve bunların farklı açılardan değerlendirilmesi gerçekleştirilmiştir.

Yöntem

Çalışma üç ana aşamadan oluşmaktadır. İlk aşama kentte bulunan betimlemelerin yer aldığı mimari blokların katalog çalışmasıdır. Bu aşamada blokların bazılarının bulunduğu yapıya ait tasnif alanında bazılarının ise Stratonikeia Müze Deposu'nda olduğu tespit edilmiştir. Belirlenen blokların Lagina Hekate Altarı, Augustus-İmparatorlar Tapınağı, Stratonikeia Kuzey Şehir Kapısı, Gymnasion ve Batı Caddeye ait oldukları bilinmektedir. Yeri tespit edilmiş bu blokların fotoğraflanarak ölçüleri alınmış, mevcut durumları ve tanımları açıklanmıştır. Yapılan katalog çalışmasında *freehand MX* programı ile çizimleri yapılmıştır. İkinci aşama Biyoloji Bölümü ile türlerin belirlenmesi ve belirlenen bu türlerin yazılı kaynaklarda ne anlam ifade ettiklerinin açıklanmasını oluşturmaktadır. İlk olarak Biyoloji bölümü hocalarının incelemesi ve arazi çalışması ile 18 hayvan türünün olduğu belirlenmiştir. Belirlenen türler hakkında kaynak ve literatürde yayınlanan karşılaştırma örnekleri için elektronik kütüphaneler (yök tez, academia, jstor), Stratonikeia Kazı Kütüphanesi, Pamukkale Üniversitesi Kütüphanesi ve Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Merkezi Kütüphanesi kullanılmıştır. Yapılan araştırmanın sonunda türler hakkında genelden özele bir değerlendirme yapılmıştır.

Detaylı katalog ve çizim çalışmasından sonraki aşama ise betimlemelerin yapım nedeni, siyasi, kültürel, ekonomik ve dini ilişkilerinin açıklanmasını oluşturmaktadır. Betimlenen türlerin tarihi belirli olan blokların dönemsel karşılaştırması yapılmıştır. Kabartmalar, bulunduğu yapı ve üzerinde yer aldığı mimari elemanlar açısından da ele alınmıştır. Çalışmada betimlemelerin türleri, dönemi ve ikonografisinde, Anadolu ve kent-kutsal alanın bulunduğu Karia Bölgesi kentlerindeki betimlemeler karşılaştırılarak bütün olarak değerlendirilmiştir.

Yapılan çalışmalardan elde edilen verilerin tamamı imkanlar ölçüsünde detaylı bir şekilde değerlendirilerek, bu konudaki ulaşılan sonuçlara en sonda yer verilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

STRATONIKEIA VE LAGINA

1.1 Coğrafi Konum

Karia Bölgesi, günümüzde Muğla ve Aydın illerinin büyük bir kısmını, Denizli ilinin ise batı uç kesimlerini kapsamaktadır¹. Antik Dönemde ise Karia Bölgesi, kuzeyde Büyük Menderes Nehri (Maiandros), Karanlık ve Aydın (Messogis) Dağları, doğuda Babadağ (Salbakos), Honaz Dağı (Kadmos), Bozdağ, güneydoğuda Dalaman Çayı (Indus) ve batıda Ege Denizi ile çevrelidir². Karia Bölgesi³, Lydia⁴, Ionia⁵, Phrygia⁶ ve Lykia⁷ bölgelerine komşudur (Fig. 1).

Stratonikeia Kenti, antik dönemde Karia Bölgesi sınırları içerisinde iç bölgeler ile kıyı kesimleri bağlayan kavşak konumda yer almaktadır⁸. Ayrıca Strabon Kentin önemini; “İç kısımda üç önemli şehir bulunmaktadır: Mylasa, Stratoniceia ve Alabanda.” diye vurgulamaktadır⁹. Coğrafi konumunu itibari ile de kent, antik dönemde hep ön planda kalmıştır¹⁰.

Yerleşim, Akdağ (1209) ve Kurukümes (1373) dağlarının kesiştiği noktada yer alan Kadıkulesi Tepesine konumlandırılmış¹¹, batıda Çakmaklı ve Kurukümes dağları;

¹ Sevin 2001, 105.

² Kızıl 2002, 3.

³ Bilinen en eski yerli halkından dolayı Karia ismini aldığı düşünülmektedir (Kızıl 2002, 3). Ayrıca Kariyalılar hakkında detaylı bilgi için bkz. Radt 1970; Bean 1987, 9-24; Bean 2000, 1-14; Rumscheid 2009.

⁴ Lydia ve Karia’yı Maiandros Nehri ayırmaktadır (Strab. XIV. 2. 1). Maiandros, Kelainai’dan doğup Phrygia ve Karia Bölgelerini geçip Miletos’taki denize dökülmektedir (Paus. II. 5. 3).

⁵ Karia ve Ionia Bölgelerini, Latmos (Bafa) Körfezi’nin kuzeyinden geçen bir hattın ayırdığı düşünülmektedir (Kızıl 2002, 110).

⁶ Strabon’un Phryg’lerin Karia Bölgesi sınırının üzerinde Tabai (Tavas) bulunmasını belirtmesi, Karia Bölgesi’nin Tabia Ovası’na kadar uzandığını göstermektedir (Strab. XII. 2. 7).

⁷ Karia ile Lykia arasındaki sınır Telmessos’un (Fethiye) batısında yer alan bölge olarak düşünülmektedir (Akşit 1967, 50).

⁸ Söğüt 2015b, 1. Günümüzde ise kent, Muğla ili, Yatağan ilçesi, Eskihişar mahallesinde bulunmaktadır (Mert 1999, 417; Söğüt 2011a, 194; Söğüt 2011b, 42; Söğüt 2012a, 395; Söğüt 2013a, 45; Söğüt 2014a, 448; Söğüt 2014b, 27; Söğüt 2014c, 6; Söğüt 2015a, 597; Söğüt 2016, 493; Söğüt 2018, 429; Söğüt 2019, 17). Kent, kuzeyinden geçen Yatağan-Milas karayolunun 7. kilometresinde yer alır (Söğüt 2013b, 605, dip. 1). Bu konumu ile siyasi, askeri ve ticari açıdan önemli bir noktada yer almaktadır (Tırpan 1990, 218).

⁹ Strab. XIV. 2. 22.

¹⁰ Coğrafi konum itibari ile Karia Bölgesi’nin iç kesiminde yer alan Yatağan Ovası’nın kuzeyinden Çine Çayı ile Alinda, Alabanda kentlerine ve Menderes Irmağına, güneyinde Pisye üzerinden Idyma ile Gökova Körfezi’ne, doğusunda Hyllarima üzerinden Aphrodisias kentine ve devamında Tabai Ovası ile Lykos Vadisine ulaşmaktadır. Batısında ise Karia Bölgesi’nin önemli liman kentleri olan Keramos, Halikarnassos ve Iasos bulunmaktadır (Söğüt 2015b, 1).

¹¹ Tırpan 1990, 218; Tırpan 1998, 1; Söğüt 2014b, 27.

doğuda Yatağan ve Arap derelerinin aktığı vadi; güneyde Karakaya ve Kayraklı Dağı; kuzeyde ise Aladağ tepeleri çevreli durumdadır¹². Ayrıca kentin konumlandığı Akdağ'ın (1209)¹³ eteklerinde, Marsyas (Çine) Nehrine boşalan Hayırlıdere Nehrinin yakınlardaki hafif yamaçta Lagina Hekate Kutsal Alanı bulunmaktadır¹⁴. Strabon Kutsal Alanın konumundan; “*Rhodos'luların Peraia'sındaki Physkos'tan Ephesos'a gidilirse, Lagina'ya uzaklık sekiz yüz elli stadion'dur ve Tralleis'e yüz altmış stadion.*”¹⁵ şeklinde açıkça söz etmektedir. Strabon'un aktardıklarına göre kutsal alan Physkos-Ephesos ulaşım hattının üzerinde yer almaktadır¹⁶. Ulaşım ağı ile ön plana çıkan kutsal alan konumlandığı nokta ile de iyi sulanabilen, verimli bir ovada kaynak ve akarsuların arasında bulunmaktadır¹⁷.

Lagina Hekate Kutsal Alanı günümüzde ise Muğla ili, Yatağan ilçesi, Turgut mahallesi sınırları içerisinde modern yerleşimin 1 km doğusundaki alan da yer almaktadır¹⁸. Turgut mahallesinde¹⁹ kutsal alanın konumlandığı mevki halk tarafından Kapıtaş olarak isimlendirilmiştir²⁰.

1.2 Tarihsel Süreç

İç Karia Bölgesi sınırları içerisinde yer alan²¹ ve sahip olduğu coğrafik konum sebebi ile tarihsel süreç boyunca ön planda olan Stratonikeia kenti çevresinde yapılan araştırmalarda Neolitik²² ve Kalkolitik Dönem²³ ait buluntular olmasına rağmen, kentte

¹² Baldıran 1990, 1. Şehrin konumlanmış olduğu tepe eteklerinde, doğuya doğru eğim azalmakta ve çanak şeklini almaktadır. Konumu nedeni ile birçok su kaynağına sahip verimli bir arazidir (Tırpan 1990, 218; Tırpan 1998, 1).

¹³ Akdağ Mylasa'nın güneyinde bulunmaktadır (Özer 2007, 13-14).

¹⁴ Williamson 2013, 1-3.

¹⁵ Strab XIV. 22. 29.

¹⁶ Güzergâh M. Aydaş tarafından Physkos-Koranza-Alabanda-Tralleis-Ephesos olarak belirlenmiştir (Aydaş 2018, 26-27).

¹⁷ Williamson 2013, 1-3. Stratonikeia kentinin kutsal alanlarından olan Lagina bulunduğu verimli ova ve önemli yol güzergâhlarından dolayı “*ana ikmal durağı kentler arasında sayılmıştır*” (Aydaş 2018, 26-27).

¹⁸ Söğüt 2019, 243.

¹⁹ Antik dönemden itibaren Lagina ismi ile bilinen kutsal alan bir dönem halk ağzında “Leyne” olarak adlandırılmış son dönemlerde “Turgut” olarak değişmiştir (Tırpan-Söğüt 2005, 1).

²⁰ Mevkinin Kapıtaş olarak adlandırılmasına kutsal alanın güneybatısında yer alan anıtsal giriş ve tören kapısı olarak kullanılan *propylon* yapısının *in situ* durumda günümüze kadar ulaşmasının neden olduğu düşünülmektedir (Büyüközer 2015, 67-68).

²¹ Karia Bölgesi kentleri için bkz. Pseudo. *Epiph.* 4.18.

²² Neolitik Döneme tarihlendirilen buluntular, Gökbel Dağları'nın güney yamacında yer alan kaya resimleri olarak belirtilmiştir (Söğüt 2015b, 1).

²³ Kalkolitik Döneme tarihlendirilen buluntular, Stratonikeia'nın 5 km doğusunda yer alan Asartepe Höyükte bulunmuştur (Söğüt 2015b, 1).

²³ Söğüt 2017a, 154; Söğüt 2018, 429.

yapılan kazılarda ele geçen en erken buluntu, MÖ 3. bine tarihlendirilen Kyklad tipi mezardır²⁴.

Figür 1: Karia Bölgesi ve kentleri.
(van Bremen-Carbon 2010, Map. 1'den)

Kentin MÖ 2. bin buluntularına bakıldığında; III. Hattuşili (MÖ 1267-1237) ile IV. Tuthaliya (MÖ 1237-1209) dönemlerinde Tawagalawa ve Milawata mektuplarında geçen isimlerin araştırmacılar tarafından fonetik olarak incelenip, antik yazarların metinlerinde adı geçen Atriya, Idrias ya da Stratonikeia kenti olarak düşünülmesi²⁵, tiyatro civarında

²⁴ Söğüt 2017a, 154; Söğüt 2018, 429; Söğüt 2019, 20.

²⁵ Söğüt 2013b, 614; Söğüt 2017a, 154; Söğüt 2019, 20.

bulunan Sub-Miken dönemine tarihlendirilen pişmiş toprak eserlerin²⁶ bulunması ve bouleuterionun kuzey antası iç kısmında yer alan ve Menippos tarafından yapıldığı bilinen Grekçe takvimde 1505 yılının yazılı olması²⁷, MÖ 2. bin yıl boyunca kent ve bölgesinde yaşamın olduğu düşüncesini desteklemektedir²⁸.

Kent hakkında antik yazarların metinlerinin de yer aldığı MÖ 1. bin buluntularına bakacak olursak: metinlerde Stratonikeia'dan, “*eski adıyla Chrysaoris*” olarak bahsedilmesi²⁹ ve bu alanda “*Zeus Khrysaoreos'un*” tapınağının³⁰ bulunduğunu söylemeleri, kentin ilk adının Khrysaoris olarak adlandırıldığı ya da kentin konumlandığı bölgenin isminin Khrysaoris Bölgesi olduğu düşüncelerini doğurmuştur³¹. Herodotos'un kentten; “*İdrias ülkesinden*” diyerek bahsetmesi³², kentin MÖ 484 yılından önce Khrysaoris ismi ile anıldığını ve Herodotos Dönemi'nde ise Idrias³³ isminin kullanım gördüğü düşünülmektedir³⁴. Khrysaoris ve Idrias Dönemi buluntularına bakacak olursak; Klasik Dönem öncesi Kadıkulesi Tepesi'nde bulunan sur ve devamındaki yamaçta yer alan teras duvarları B. Söğüt tarafından MÖ 7.-6. yy'lara tarihlendirilmiştir³⁵. Kent bu dönemde Kadıkulesi Tepesi'nin kuzey yamacında kurulmuştur³⁶. Ayrıca Aldağ mevkinde ele geçmiş, yonca ağızlı oinochoe (MÖ 680), nekropol buluntularının en erken tarihliisidir³⁷. Kabasakız Mevki'nde ele geçmiş oninochoe (MÖ 680-650), yine aynı alanda bulunmuş Kotyle (MÖ 660-650) gibi örnekler, Stratonikeia kentinin olduğu yerde ya da bölge yakınlarında Arkaik bir kentin varlığından söz etmek için kanıt oluşturmaktadır³⁸. Kent, MÖ 5. yy'ın sonralarına doğru Hekatomnid idaresi altında³⁹ Hekatesia (MÖ 430-268) ismini almıştır⁴⁰. Aşağı kent duvarlarının yapılması ile Kadıkulesi yamacında bulunan kent, kuzey yönündeki düz alana yayılım göstermiş,

²⁶ Hanfmann-Waldbaum 1968, 51-54.

²⁷ Söğüt 2012a, 396-397; Söğüt 2012b, 114.

²⁸ MÖ 3-2. bin değerlendirmeleri için (bkz. Söğüt 2017a, 154-155). Bölgede yer alan doğal su ve hammadde kaynakları ile coğrafya özelliklerinin ön planda olması farklı dönemlerde yaşamı mümkün kılmaktadır (Oğuzhanoğlu 2015, 9). Ayrıca Stratonikeia Antik Kenti çevresinde erken yerleşim izleri için bkz. Oğuzhanoğlu 2015, 9-28; Oğuzhanoğlu 2019, 1-10.

²⁹ Paus. V. 21. 10.

³⁰ Strab. XIV. 2. 25.

³¹ Aydaş 2015, 74. Khrysaoris, Altın Kılıçlı anlamına gelmektedir (Strab. XIV. 2. 25).

³² Hdt. V. 118; Steph. Byz. 326. 18.

³³ Idrias: Idrieus'un Kenti, Idrieus'un Bölgesi anlamına gelmektedir (Aydaş 2015, 75).

³⁴ Aydaş 2015, 75.

³⁵ Söğüt 2018, 432; Söğüt 2019, 21.

³⁶ Söğüt 2018, 429.

³⁷ Balıran 1991, 46. Detaylı bilgi için bkz. Balıran 1990; Civelek 2006, 47-64; Polat 2017.

³⁸ Ayrıca nekropol buluntularına göre; kentte MÖ 5.-4. yy'lar arasında yerleşimin sürdüğü kanısına ulaşılmıştır (Balıran 1991, 47).

³⁹ Söğüt 2015b, 1.

⁴⁰ Steph. Byz. 326.18. Hekatesia: Hekate'nin Kenti, Hekate'nin Bölgesi anlamındadır (Aydaş 2015, 75).

yamaç ve düz alan yerleşimi birlikte olmuştur⁴¹. Hekatomnidler dönemi imar faaliyetleri⁴² içerisinde şehir MÖ 4. yy'da ızgara planlı olarak düzenlenmiştir⁴³ (Fig. 2). Hellenistik Dönemin başlarına gelindiğinde ise bölgenin hâkimi I. Seleukos, oğlu Antiokhos'un Stratonike'ye olan aşkını öğrenmiş ve sonra karısından boşanarak bu toprakları oğluna bırakmıştır⁴⁴. Antiokhos'un da bu kentin adını eşi Stratonike adına MÖ 281 yılı ve sonrasında değiştirdiği düşünülmektedir⁴⁵.

Kentin kutsal alanlarına bakıldığında, Strabon kentin kutsal alanlarından; *“Stratonikeia’lıların kentinde iki tapınak vardır. Bunlardan en ünlüsü Hekate’ninki, Lagina’dır ve her yıl çok sayıda festival topluluklarını kendine çeker. Bir de kentin yanında, bütün Karia’lıların genel mülkiyetinde bulunan ve hem kurban sunmak hem de ortak çıkarlarını görüşmek için toplandıkları yer olan Zeus Khrysaoreos’un tapınağı vardır.”* diyerek söz eder⁴⁶. Zeus Khrysaoreos hakkında çeşitli görüşler vardır⁴⁷. Lagina Hekate Kutsal Alanı ise bağlı bulunduğu Stratonikeia Antik Kenti tarihi süreci ile paralellik göstermektedir⁴⁸. MÖ 5. yy'da Hekate Kutsal alanının 1 km kuzey batısında Koranza adlı Apollon ve Artemis'e ait bir kutsal alan olduğu düşünülmektedir⁴⁹. İki demosunun varlığı bilinen kent, MÖ 4. yy'da ise önemli bir merkez haline gelmiştir⁵⁰. Bu dönemde Lagina'nın, Koranza Kenti'nin demosu olduğu ve bu alanda Hekate, Apollon ve Artemis kutsal alanlarının varlığı bilinmektedir⁵¹. Bölgeye Seleukoslarının

⁴¹ Söğüt 2018, 429.

⁴² Hekatomnidler Dönemi imar faaliyetleri için bkz. Söğüt 2013b, 607-608.

⁴³ Söğüt 2017a, 156. Hellenistik ve Roma döneminde yerleşim temeli ve planlaması MÖ 4. yy'a dayanmaktadır. Kent ızgara planlı olarak bu dönemde planlatılmıştır. Kentin tamamında kazılar yapılmadığı için sadece kuzey-güney ve doğu-batı yönlü ana caddeler gözükme ve bunlara bağlanan sokakların varlığı bilinmektedir (Söğüt 2019, 22).

⁴⁴ Magie 1950, 131; Bean 1987, 99; Bean 2000, 81.

⁴⁵ Bean 1987, 99; Bean 2000, 81. Kentin ismi, MÖ 281 yılında Seleukoslar ile Lysimakhoslar arasında yapılan Kurupedion Savaşı'ndan sonra bölgenin kontrolünün Seleukoslar'a geçmesi ile değişmiştir (Boysal 1983, 124). Savaşın sonra Seleukos'un ölümüyle tahta oğlu Antiokhos geçmiştir. Buda kentin Antiokhos tarafından kurulduğu ya da bölgede var olan bir kente Stratonike'nin adının verildiği düşüncesini desteklemektedir (Akurgal 2003, 468).

⁴⁶ Strab. XIV. 2. 25.

⁴⁷ M. Ç. Şahin'e göre; 1976 Şubat'ında Stratonikeia'nın yaklaşık 1 km doğusunda, Eskihişar-Yatağan karayolunun kuzey tarafındaki küçük bir tepede yol yapımı sırasında iki mezar ortaya çıkartılmıştır. Buluntular arasında MÖ 5. yy'a tarihlendirilmiş eserler mevcuttur. Bu eserler MÖ 3. yy'da kurulmuş olan Stratonikeia'ya ait olamazlar ve olasılıkla Khrysaoris Kentine aittirler. Bu mezarlar, Halkalı ve Manastır olarak adlandırılan yerlerin hemen kuzeydoğusunda keşfedilmiştir. Khrysaoris şehrinin aslında buralarda olduğu inancını desteklemektedir (Şahin 1976, 15).

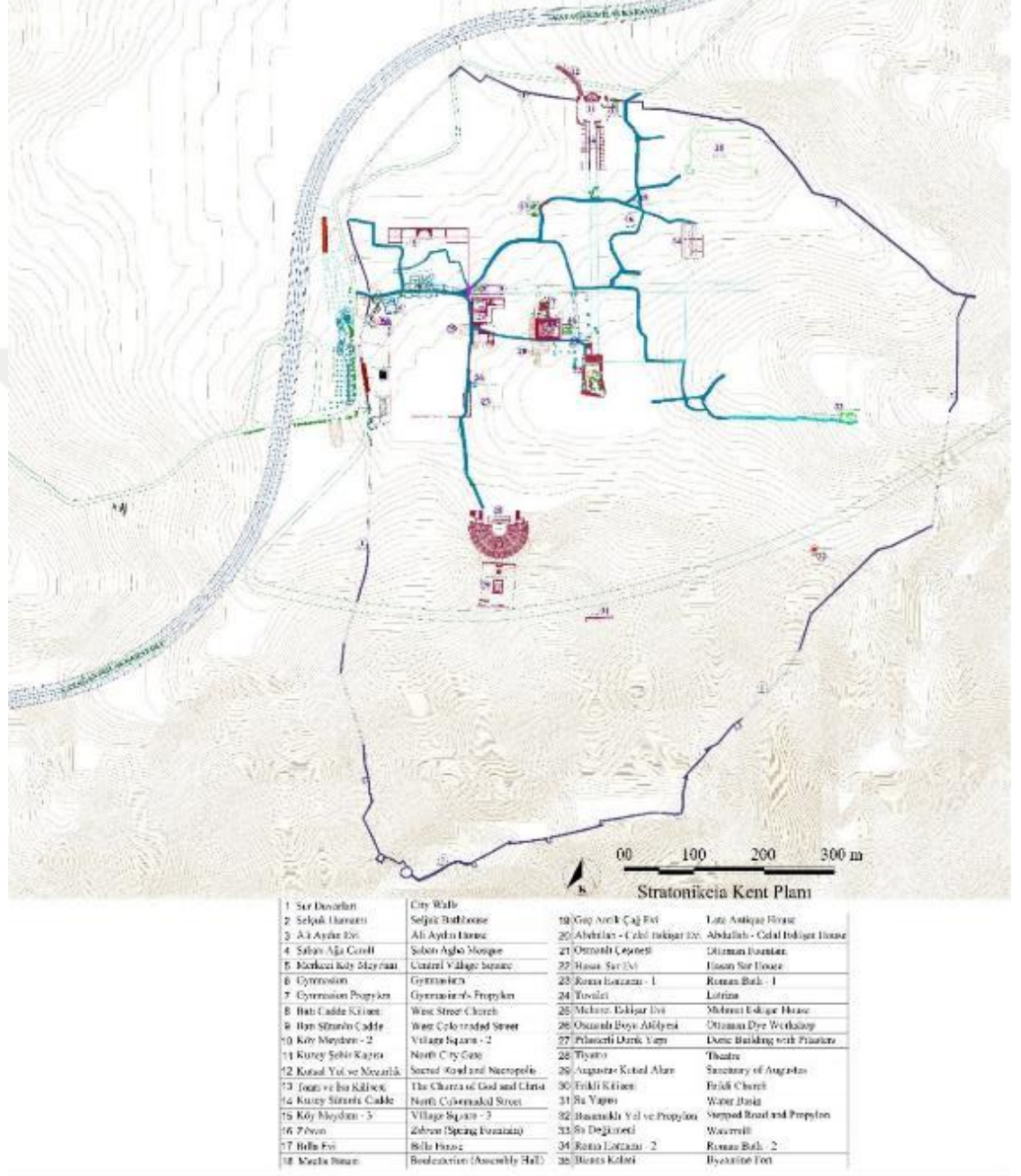
⁴⁸ Ekici 2010, 31. Kent ile kutsal alanı 3,5 m genişliğinde, 8,2 km'lik kutsal yolun bağladığı bilinmektedir (Söğüt 2019, 271-273).

⁴⁹ Söğüt 2019, 274-275.

⁵⁰ Şahin 1976, 1. M. Aydaş; Lagina'nın, Koranza Kenti'nin mahallesi olduğunu belirterek bu yüz yılda Stratonikeia kentinin var olmadığını belirtmiştir. Kentin kuruluşu hakkında MÖ 268 ya da MÖ 250'de kurulan Makedon katoikası yorumunu yapmıştır (Aydaş 2018, 23).

⁵¹ Şahin 1976, 19.

hakimiyetinin gelmesi ve imar faaliyetlerinin artması ile Koranza'nın da aralarında bulunduğu küçük yerleşimler, Stratonikeia'nın demosu halini almıştır. Bu demolar, Hiera kome, Koliorga, Koranza, Koraia ve Lobolda olarak bilinmektedir⁵².

Figür 2: Stratonikeia Kent Planı.
(Stratonikeia ve Lagina Kazı Arşivi'nden)

⁵² Şahin 1976, 1.

Stratonikeia kentinin, Seleukos hakimiyetinden sonra birkaç kere Rodos idaresine geçmiş olduğu düşünülmektedir⁵³. Bu bilgiyi antik yazar Livius'un yazıları da desteklemektedir⁵⁴. Bu hakimiyet MÖ 167 yılına kadar sürmüş, Roma tekrar yönetimi ele almıştır⁵⁵. Kentte aralıklar ile yönetimin değişmesi, MÖ 130 yılında Pergamon'da hak iddia eden Aristonikos'un Romalılara karşı isyan edip Stratonikeia'ya sığınmasına kadar devam etmiş⁵⁶. MÖ 88 yılına gelindiğinde, Anadolu'da Romalıların hakimiyetini bitirmeye çalışan Mithridates VI Eupator kenti işgal etmiştir⁵⁷. Stratonikeia'nın Mithradates'e karşı direnmesi uzun soluklu olmamış ve Pontos Krallığı hakimiyetine direndiği için cezalandırılmıştır⁵⁸. Ancak MÖ 81 yılında Mithradates'in Romalılara yenilmesi ile kent ödüllendirilmiştir⁵⁹. Sulla tarafından Roma'nın dostu olarak adlandırılan kente⁶⁰ MÖ 40 yılında Parth ordusu komutasında Labienus saldırmıştır⁶¹. Cassio Dio; *"Labienus Kilikya'yı işgal etmişti ve Stratonicea hariç anakaradaki şehirlerin bağılıklarını edinmişti (...) Alabanda halkını yakaladığı zaman cezalandırdı ve terk edilen Mylasa kentini yerle bir etti. Stratonicea'ya gelince, onu uzun süre kuşattı, ancak hiçbir şekilde zapt edemedi."* diyerek saldırının başarısız olduğunu belirtmiştir⁶². Geri püskürtülen Labienus, Lagina Hekate Kutsal Alanı'na giderek tahribatta bulunmuş ve öcünü almaya çalışmıştır⁶³. Labienus'un vermiş olduğu bu zararı Romanın ilk imparatoru Augustus karşılamıştır⁶⁴. Kent daha sonraki süreçte Hadrianoupolis (Hadrian'ın Kenti) ismini almıştır⁶⁵. Bu ismin kullanım gördüğü dönemde MS 139 yılında kentte büyük bir deprem olmuş, İmparator Antoninus Pius tarafından 25.000 drahmi

⁵³ Boysal 1980, 128; Akurgal 2003, 486.

⁵⁴ Liv. XXXIII, 18. Rodos elçisinin, Roma Senatosu'nda yapmış olduğu konuşmada kenti Antiokhos ve Seleukos'un verdiğini bildirmiştir (Boysal 1980, 128). Kentte Rodos hakimiyeti sırasında yazılmış olduğu düşünülen epigrafik kaynaklar için bkz. Şahin 2005, 9-12; Aydaş 2010, 82-89.

⁵⁵ Boysal 1980, 128; Boysal 1983, 125; Tırpan 1990, 127; Söğüt 2010, 265.

⁵⁶ Boysal 1980, 128; Boysal 1983, 125; Bean 1987, 100; Akurgal 2003, 486; Söğüt 2010, 265. Aristonikos'un kente sığınmış olması, Stratonikeia'nın MÖ 2. yy'ın 2. yarısında bölgede söz sahibi olduğunu belirtmektedir (Tırpan 1990, 217-218).

⁵⁷ Boysal 1983, 125; Tırpan 1990, 218; Bean 2000, 81; Söğüt 2010, 265.

⁵⁸ Direnme sonucunda Stratonikeialılar krala savaş tazminatı vermek ve kette Pontos garnizonu bulundurmak zorunda kalmışlardır (Arslan 2007, 185).

⁵⁹ Magie 1950, 131. Kent, Romalılar tarafında ödüllendirilerek 50 km kuzeydoğusunda bulunan Hydisos şehri verilmiştir. Böylece Stratonikeia MÖ 1. yy'da geniş topraklara sahip bağımsız bir şehir halini almıştır (Tırpan 1990, 218). Sulla'nın uzun süren savaş sonunda Roma ile beraber savaşan Stratonikeia gibi kentlere bağımsızlıklarını verdiği düşünülmektedir (Arslan 2007, 248).

⁶⁰ Tac. Ann. III. 62; Arslan 2007, 248.

⁶¹ Boysal 1983, 125; Bean 1987, 100; Bean 2000, 81; Söğüt 2010, 265.

⁶² Cass. Dio. 48.26.1.

⁶³ Bean 1987, 100.

⁶⁴ Lagina Hekate Kutsal Alanı Propylon'u merkez kapı lentosunda bulunan yazıt bu ödeme ile ilgilidir (Söğüt 2010, 265).

⁶⁵ Cohen 1995, 235; Aydaş 2015, 75. MS 139 yılına tarihlendirilmiş yazıtlara göre Hadrianoupolis ismi İmparator Antoninus Pius (MS 138-161) Dönemi'nde de kullanım görmüştür (Aydaş 2015, 75.).

yardım ile zararlar karşılanmıştır⁶⁶ ve bu dönemden sonra kentin ismi yine Stratonikeia olarak devam etmiştir⁶⁷.

MS 2. yy ve 3. yy'ın başlarında bölgede oluşan refah ortamı ve imar faaliyetlerinin hızlı bir şekilde devam edişi MS 3. yy'ın ortalarındaki Goth saldırıları ile sekteye uğramıştır⁶⁸. Hristiyanlığın yayılmaya başlaması ile halkın desteğini alamayan pagan inancına ait dini yapıların MS 3.yy'ın ortalarından itibaren onarımı ve deprem sonrası yeniden ayağa kaldırılması ya da tamirati yapılmamaya başlamıştır⁶⁹. MS 4. yy'ın ortalarında Hristiyanlığın resmi din olması ile dini yapılarda, kamusal alanlarda değişim olmuş ve buna bağlı olarak yeni merkezler ortaya çıkmıştır⁷⁰. Bu dönem sonrasında MS 5-6. yüzyıllar dinin getirdiği destek ile kentte imar faaliyetleri artmış ve bu süreç MS 7. yy'a kadar devam etmiştir⁷¹. Kent Bizans Dönemi'ne gelindiğinde ise piskoposluk merkezi haline gelmiş ve Aphrodisias'a bağlanmıştır⁷². MS 7. yy'ın ortalarında gerilemeye başlayan nüfus MS 10. yy'a gelindiğinde kentteki en düşük sayısına ulaşmıştır ve halk, kale olarak adlandırılan küçük, korunaklı mekanlarda yaşamaya başlamışlardır⁷³. MS 12. yy'ın sonlarından itibaren başlayan Anadolu'nun fethi ile birlikte, Türk uç beyliklerin Batı Anadolu'ya kadar geldiği ve bu bölgenin Menteşeoğulları Beyliği'nin sınırları içerisinde kaldığı bilinmektedir⁷⁴. Menteşeoğulları'nın 1425 yılında yıkılmasının ardından bölge Osmanlı kontrolüne geçmiştir⁷⁵. Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemlerinde yaşamın devam ettiği bilinmekte, 1957 yılında yaşanan depremde sonra başlayan göç, yeni yerleşim alanının taşınmasından sonra artmıştır. Ancak uzun süre kentte yaşamaya devam eden aileler olmuş ve halen daha ikamet eden aileler bulunmaktadır⁷⁶.

⁶⁶ Magie 1950, 631-632.

⁶⁷ Aydaş 2015, 75.

⁶⁸ Söğüt 2018, 433; Söğüt 2019, 25.

⁶⁹ Söğüt 2018, 433; Söğüt 2019, 25.

⁷⁰ Söğüt 2019, 25. Bu dönemde zarar görmüş yapıların onarımı ve ayağa kaldırılması tam anlamı ile gerçekleşmemiş olsa da kentte MS 365 depreminden sonra oluşan hasar giderilmiş ve tekrar ayağa kaldırma işlemi yapılmıştır (Söğüt 2018, 433). MS 365 yılında yaşanan depremin şiddetinin 8.3-8.5 arası olduğu düşünülmektedir (Kumsar-Aydan 2019, 269). Bu bilgiler ışığında, bu dönemde oluşan büyük hasara karşı yeniden ayağa kaldırma işleminin yapılmış olmasının sebebi olarak kentin, bu dönemde hala daha önemini yitirmemiş olduğu ve yaşamın devam ettiği düşüncesini doğurmuştur.

⁷¹ Söğüt 2019, 25.

⁷² Bean 1987, 101. Piskoposlar hakkında detaylı bilgi için bkz. Söğüt 2019, 99.

⁷³ Söğüt 2019, 25.

⁷⁴ Baş 1991, 365.

⁷⁵ Türk devri yapıları hakkında detaylı bilgi için bkz. Baş 1991, 362-382; Söğüt 2019, 121-177.

⁷⁶ Söğüt 2019, 25-26.

1.3 Plan ve Yapılar

Karia Bölgesi'nin iç kesimlerinde yer alan Stratonikeia Antik Kenti⁷⁷ Kadıkulesi Tepesi'nin kuzey yamacına⁷⁸ ve devamındaki düz alana kurulmuştur⁷⁹. Burası, yamaç ve düz alan yerleşiminin birlikte görüldüğü kentler arasında bulunmaktadır⁸⁰. Kazısı yapılan kamusal binalar, cadde ve sokaklara göre ızgara planlı inşa edilmiş, düzenli kentlerdendir⁸¹. Kentin MÖ 4. yüzyılda Hekatomnidler Dönemi'nde ızgara planlı olarak düzenlendiği düşünülmektedir⁸². Kentte bulunan kuzey-güney (Cardo Maximus), ve doğu-batı (Decumanus Maximus) ana caddeleri Hellenistik ve Roma İmparatorluk dönemlerinde de ızgara plana sadık kalınarak yapılaşmanın devam ettiğinin belirtisidir⁸³.

Kentte, tarih sahnesinde var olduğu andan günümüze kadar olan süreçte yaşamın kesintisiz devam ettiği bilinmektedir. Kuruluşundan itibaren bir sürü yapıya ev sahipliği yapmıştır. Kentte var olan başlıca yapılara bakıldığında; sur sistemi, kutsal alanlar, dini mabetler, tiyatro, gymnasium, bouleuterion, Roma hamamları, kuzey şehir kapısı, kuzey sütunlu cadde, batı cadde ve latrina gözükmemektedir. Ayrıca kentte Beylikler, Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi yapıları bulunmakta, antik kent ve modern kent arasındaki süreç yapılardan gözlemlenmektedir⁸⁴.

1.3.1 Şehir Surları

Stratonikeia Antik Kenti'nde sur sistemine bakıldığında, birçok antik kentte olduğu gibi yerleşimin olmadığı arazinin önemli noktaları da surun içerisinde kalmaktadır⁸⁵. Şehrin surları malzeme, planlama, duvar örgü sistemi ve topografya göz önüne alınarak A. A. Tırpan tarafından, yukarı şehir surları ve aşağı şehir surları olarak iki ana başlık altında incelenmiştir⁸⁶. Daha sonraki çalışmalarda toplam uzunluğu 3600 m ölçülen⁸⁷ sur duvarları B. Söğüt tarafından dört döneme ayrılarak açıklanmıştır⁸⁸.

⁷⁷ Söğüt 2013b, 605; Söğüt 2015b, 1; Söğüt 2015c, 114; Söğüt 2019, 17.

⁷⁸ Tırpan 1990, 218; Tırpan 1998, 1; Söğüt 2014b, 27; Söğüt 2014c, 6; Söğüt 2019, 17.

⁷⁹ Söğüt 2015d, 380; Söğüt 2018, 429; Söğüt 2019, 17.

⁸⁰ Söğüt 2015d, 380; Söğüt 2019, 17.

⁸¹ Söğüt 2010, 266; Söğüt 2015c, 16.

⁸² Söğüt 2017a, 156.

⁸³ Söğüt 2019, 22.

⁸⁴ Söğüt 2019.

⁸⁵ Tırpan 1990, 219.

⁸⁶ Tırpan 1990, 217-234.

⁸⁷ Söğüt 2010, 266; Söğüt 2019, 33-42. A. A. Tırpan tarafından surların ölçülen uzunluğu 3500 m'dir (Tırpan 1990, 219).

⁸⁸ Söğüt 2019, 33-42.

Arkaik dönem sur duvarı Kadıkulesi Tepesi üzerinden başlayıp tepenin kuzey yamaçlarının düz alan ile birleştiği yere kadar devam etmektedir⁸⁹. Duvarların köşelere gelen bölümleri dörtgen taşlardan orta kısımda yer alan bölümleri ise kırık taşlardan çift sıra örülmüştür⁹⁰. Genişlikleri ortama 2, 40 m olarak ölçülen duvarların yapımında kayrak taş olarak adlandırılan şist kullanılmıştır⁹¹. Erken dönem bu sur duvarları MÖ 7-6. yy'lara tarihlendirilmiştir⁹².

Hekatomnidler Dönemi'nde (MÖ 4. yüzyıl) yukarı şehir surları olarak adlandırılan Kadıkulesi Tepesi'nde yer alan duvarlar tamirat geçirmiş ve düz alanın bulunduğu aşağı şehir surları yapılmıştır⁹³. Bu dönemde inşa edilen duvarların malzemesi mermer olup düz kenarlı, kabarık yüzeyli, kaba yonulu, dörtgen ve yamuk taşlardan çift sıra inşa edilmiştir⁹⁴.

Hellenistik ve Roma Dönemlerine gelindiğinde MÖ 4. yy'da yapılan duvarların kullanımı devam etmiştir. Sadece deprem ve saldırılar ile zarar gören kısımları onarım geçirmiştir⁹⁵. Doğu Roma Dönemi'nde de surun kullanımına devam edildiği bilinmekte fakat bu dönemde surun tamiratı yapılmamış ve kentin kuzeydoğu köşesinde devşirme malzemeler ile daha küçük korunaklı alan inşa edilmiştir⁹⁶.

1.3.2 Tiyatro

Kentte Hellenistik Dönemden varlığı bilinen diğer bir yapı ise tiyatrodur⁹⁷. Kentin güneyinde bulunan Kadıkulesi Tepesi'ndeki doğal yamacın düz alan ile bileştiği noktaya, kuzey-güney yönlü Greko-Romen tipinde inşa edilmiştir⁹⁸. Tek diazomalı ve çift bölümlü inşa edilen tiyatronun cavea kısmı kuzeye bakmaktadır⁹⁹. Tiyatronun sahne binasının üç katlı olduğu ve önünde proskene bulunduğu düşünülmektedir¹⁰⁰. Kentin Augustus Dönemi'nde geçirdiği imar faaliyetlerinde Hellenistik sahne binasının değiştirilerek üç

⁸⁹ Tırpan 1990, 219; Söğüt 2010, 264; Söğüt 2013b, 610-611; Söğüt 2019, 35-38.

⁹⁰ Söğüt 2019, 35-38. "Düzensiz kenarlı, kabarık yüzeyli, kaba yonulu dörtgen taşlardan örülen, derz boşluklarının yer yer küçük taşlarla doldurulduğu duvar örgüleri" B. Söğüt tarafından Karia Bölgesi'nde Leleg Tipi olarak açıklanmış ve Arkaik Dönem boyunca yaygın bir kullanım gördüğü belirtilmiştir (Söğüt 2013b, 610-611).

⁹¹ Söğüt 2019, 35-38

⁹² Söğüt 2013b, 610-611; Söğüt 2018, 432.

⁹³ Söğüt 2019, 38-40.

⁹⁴ Söğüt 2013b, 609-610; Söğüt 2019, 38-40. Duvarda kullanılan malzeme çört adı verilen sarı damarlı mermerin çevre ocaklardan çıkarıldığı belirtilmiştir. Geniş bilgi için bkz. Tırpan 1990, 221.

⁹⁵ Söğüt 2019, 41-42.

⁹⁶ Söğüt 2019, 42.

⁹⁷ Söğüt 2015c, 117.

⁹⁸ Söğüt 2010, 267; Söğüt 2015c, 117; Söğüt 2019, 53-55.

⁹⁹ Söğüt 2019, 53.

¹⁰⁰ Mert 2008, 14-16.

katlı scaenae frons inşa edilmiştir¹⁰¹. Tiyatronun geçirdiği diğer imar faaliyeti ise MS 139 yılından sonra olmuştur. Depremden sonra oluşan kaymayı önlemek için batı bölümüne basamak şeklinde destek yapılmış ve MS 365 yılı depremi sonrasında da kullanılmamıştır¹⁰². Bu bilgiler dahilinde tiyatronun 12.000 kişilik olduğu tespit edilmiştir¹⁰³.

1.3.3 Gymnasion

Gymnasion'un kentin kuzeybatı kısmında sur sistemine yakın bir konumda bulunan, kuzey-güney yönlü dikdörtgen planlı inşa edilmiş büyük ölçekli bir yapı kompleksi olduğu görülmektedir¹⁰⁴. Yapıda bugüne kadar sürdürülen çalışmalarda 105x267 m ölçülerine sahip kuzey kenarındaki mekanlar açığa çıkarılmıştır¹⁰⁵. Gymnasion'un kuzey kenarında merkezde eksedra ve her iki kenarında ikişer adet dörtgen mekanlar bulunmaktadır¹⁰⁶. Yapılan çalışmalarda batı dış cephenin Dorik, iç cephenin ise Korinth düzeninde olduğu belirlenmiştir¹⁰⁷. Gymnasion'un güneyinde kazısı henüz yapılmamış bölümünde, koşu ve diğer sportif faaliyetlerin yapılması için alanların bulunduğu düşünülmektedir¹⁰⁸. Ayrıca E. Varinlioğlu gladyatörler ile ilgili eğitim ve müsabakalarında kazısı yapılmayan güney bölümde yapıldığına dair yazıtların varlığından söz etmektedir¹⁰⁹. Yapının kazısı tamamlanmamış olsa da değerlendirilen mimari bloklara göre MÖ 2. yüzyılın 2. çeyreğine tarihlendirilmiştir¹¹⁰.

¹⁰¹ Söğüt 2010, 267; Söğüt 2019, 55.

¹⁰² Söğüt 2019, 55.

¹⁰³ Söğüt 2014c, 18; Söğüt 2015c, 117; Söğüt 2019, 55.

¹⁰⁴ Mert 1993, 28; Mert 2008, 16-20; Söğüt 2014c, 13; Söğüt 2015c, 116; Söğüt 2019, 56.

¹⁰⁵ Söğüt 2018, 433; Söğüt 2019, 56.

¹⁰⁶ Mert 1993, 28; Söğüt 2019, 57. Yapının açılan halinin planı ile Priene Aşağı Gymnasion'u ve Milet Hellenistik Gymnasion'u ile benzerlik göstermektedir (Mert 1993, 28). İ. H. Mert'in 2008 yılında yayınladığı kitapta karşılaştırma örneği için Assos Gymnasion'unu da dahil etmiştir (Mert 2008, 16-20).

¹⁰⁷ Söğüt 2019, 58.

¹⁰⁸ Söğüt 2019, 59. 1988-1990 yılları arasında yapılan çalışmalarda, gymnasion ile ilgili çevrilen yazıtlarda *palaistra*, *pale* ve *gymnasiarkhia* kelimelerinin geçtiği görülmüştür. Fakat Stratonikeia'da *monomakhia* adı verilen gladyatör dövüşlerinin yapıldığı ve hatta stadionun iki kez koşulması anlamına gelen *diaulos* sözcüğünün geçtiği yazıtlar mevcuttur. Bu bilgi ışığında E. Varinlioğlu gymnasionda koşu yolunun olduğunu düşünmektedir (Varinlioğlu 1991, 221-222).

¹⁰⁹ Varinlioğlu 1991, 219-222.

¹¹⁰ Mert 2008, 16; Söğüt 2015c, 116; Söğüt 2019, 56-60. Tarih ve felsefe gibi derslerin işlendiği apsidal planlı ephebeionun iç cephesindeki Korinth sütunları, Akanthus kaideli, Ionik gövdeli ve Korinth başlıklıdır. Akanthus kaidelerin ilk örneklerinin MÖ 3. yy'da Mısır'da görüldüğü ve MÖ 2. yy'ın 2. çeyreğinde Anadolu'da ilk kez Stratonikeia'da görüldüğü düşünülmektedir (Söğüt 2019, 59, Res. 28).

1.3.4 Bouleuterion

Bouleuterion kent merkezinde, Roma Hamamı yapısının doğusunda Hellenistik ve Roma dönemlerinde kullanılan yolların üzerinde doğu-batı yönlü, dikdörtgen planlı yapıdır¹¹¹. Yapının batı kenarında yarım daire şeklinde oturma basamakları, 24,95x29,80 m ölçülerinde kapalı alan ve doğusunda avlusu bulunmaktadır. Avlu kısmının kazısı tamamlanmamıştır¹¹². Stratonikeia kenti hakkında kararların alındığı yapıda kuzey anta duvarının iç cephesinde Grekçe Menippos'un takvimi¹¹³, dış cephesinde ise Latince Diocletianus'un tavan fiyat yazıtı bulunmaktadır¹¹⁴. Yapı yazıt, mimari eleman ve süsleme özelliklerine göre MÖ 1. yüzyılın 2. yarısına tarihlendirilmiştir¹¹⁵.

1.3.5 Roma Hamamları

Stratonikeia kentinde yazıtlardan üç tane hamamın bulunduğu düşünülmektedir. Günümüzde Roma Hamamı-1 ve Roma Hamamı-2 olarak adlandırılan iki tanesi bilinmektedir¹¹⁶. Roma Hamamı-1 olarak adlandırılan yapıda kazı çalışmaları yapılmıştır¹¹⁷. Hamam kentin ana caddelerinden olan doğu-batı yönlü caddenin güneyinde, gymnasionun doğusunda yer almaktadır¹¹⁸. Hamamda yapı malzemesi olarak dış cephede düzgün dörtgen taşlar, iç duvarlarda ise moloz taşlar kullanılmıştır¹¹⁹. Yapı kuzey-güney, içinde yer alan odalar ise doğu-batı doğrultudadır. Yapıda soğuk mekanlar kuzey bölüme, sıcak mekanlar güney bölüme yerleştirilmiştir¹²⁰. Yapının Karia geleneğine uygun olarak simetrik planlı inşa edildiği ve MS 2. yy'ın ilk yarısında kullanıma açıldığı düşünülmektedir¹²¹.

¹¹¹ Söğüt 2010, 266-267; Söğüt 2015c, 117; Söğüt 2019, 60-63.

¹¹² Söğüt 2010, 266-267; Söğüt 2014c, 16; Söğüt 2015c, 117; Söğüt 2019, 60-63.

¹¹³ Takvim hakkında bkz. Söğüt 2012b, 114-116; Söğüt 2013b, 614-615; Söğüt 2019, 63-64.

¹¹⁴ Diocletianus tavan fiyat yazıtı için bkz. Söğüt 2012b, 114-116; Söğüt 2019, 64-65.

¹¹⁵ Söğüt 2012b, 114-116; Söğüt 2015c, 117; Söğüt 2019, 60-63.

¹¹⁶ Söğüt 2019, 67-70.

¹¹⁷ Daşbacak 2011, 199-200; Daşbacak 2012, 405-407.

¹¹⁸ Söğüt 2019, 68-69.

¹¹⁹ Daşbacak 2012, 405-406.

¹²⁰ Daşbacak 2012, 405-407. Hamamın bölümleri; soyunma (apodyterium), soğuk yıkanma (frigidarium), ılık yıkanma (tepidarium), sıcak yıkanma (caldarium), servis amaçlı altı oda ve en kuzeyindeki mekân ise palestra olarak açıklanmıştır (Söğüt 2015c, 119; Söğüt 2019, 67-70).

¹²¹ Söğüt 2019, 67-70.

1.3.6 Kuzey Şehir Kapısı ve Çeşme Anıtı

Kuzey Şehir Kapısı ve Nymphaeum, kuzey sur duvarı üzerinde, Lagina Hekate Kutsal Alanı'ndan gelen Kutsal yolun son bulduğu noktada yer almaktadır¹²². Stratonikeia Kuzey Şehir Kapısı olarak adlandırılan yapının doğuda ve batıda olmak üzere kemerli iki girişi ve girişlerin ortasında apsidal planlı yarım yuvarlak formulu nymphaeumu bulunmaktadır¹²³. Yapı bu planı itibari ile anıtsal bir görümdedir¹²⁴. Kapı Lagina Hekate Kutsal Alanı'ndan gelen kutsal yolun sonuna konumlandırılmış ve konumu göz önüne alındığında sosyal bir yapı olmanın yanında dini bir yapı olduğu da düşünülmektedir¹²⁵. Ayrıca Lagina'da yapılan törenlerin başlangıç noktası sayılması ile de tören kapısı olarak adlandırılmıştır¹²⁶. Kapının kutsal yolun son bulduğu dış cephesi Dor, kentin içerisine bakan cephesi ise Korinth düzenindedir¹²⁷. Yapıda ilk çalışmalar 1977-1982 yılları arasında yapılmıştır¹²⁸. Bu yıllar arasındaki çalışmalar da yapının orta kısmında bulunan apsidal planlı nymphaeumun içerisinde yontu ve parçaları ele geçmiştir¹²⁹. Kapının yapım tarihi için MS 139 yılı terminus post quem kabul edilmiştir¹³⁰. Bölgede gerçekleşen MS 139 yılı depreminin ardından var olan önceki döneme ait kapının üzerine inşa edildiği düşünülmektedir¹³¹. Yapıya ait olduğu düşünülen mimari bloklarda MS 2. yy'ın 2. yarısına tarihlendirilmiştir¹³².

1.3.7 Kuzey Sütunlu Cadde ve Hierokles Anıtı

Şehre kuzeyden girişi sağlayan ve Lagina Hekate Kutsal alanına ulaşan yolun başlangıcı Kuzey Şehir Kapısı'dır¹³³. Kuzey cadde de kapının önünden başlayarak güneye kentin merkezine doğru devam etmektedir¹³⁴. Kapı ile caddenin başlangıç noktası

¹²² Söğüt 2010, 266; Söğüt 2015c, 118; Söğüt 2019, 70-77.

¹²³ Boysal 1980, 129-130; Özgan 1987, 265; Söğüt 2017b, 58-59; Özdemir 2019, 142; Söğüt 2019, 70-77.

¹²⁴ İdil 1976, 477; Söğüt 2019, 70-77.

¹²⁵ Söğüt 2018, 439-444; Söğüt 2019, 70-77.

¹²⁶ Söğüt 2015c, 118; Söğüt 2017b, 58-59; Söğüt 2019, 70-77.

¹²⁷ Söğüt 2019, 70-77.

¹²⁸ Boysal 1980, 129-130; Özgan 1987, 265.

¹²⁹ Boysal 1980, 129-130; Özgan 1987, 265.

¹³⁰ Özgan 1987, 265-266.

¹³¹ İdil 1976, 477-486; Özgan 1987, 265-266; Söğüt 2017b, 58-59; Söğüt 2019, 70-77.

¹³² İdil 1976, 477-486.

¹³³ Söğüt 2010, 77; Söğüt 2015d, 381-383.

¹³⁴ Söğüt 2015c, 118-119. Caddenin MÖ 4. yy'da var olduğu, Hellenistik Dönemde kullanım gördüğü, MS 139 yılından sonraki depremde hasara uğrayarak bu dönemden sonraki süreçte kentte yapılan yeniden ayağa kaldırma işleminde tamirat geçirdiği düşünülmektedir (Söğüt 2019, 78-79).

arasında karşılıklı dörder adet yerleştirilmiş Korinth sütunları bulunmaktadır¹³⁵. Yerleştirilen bu sütunlar ile 42 m genişliğinde bir meydan yaratılmıştır¹³⁶. Bu alan kente dışardan gelenlerin ya da kutsal alana gitmek isteyenler için toplanma alanı olarak kullanılmıştır¹³⁷. Cadde iki yanı portikli, tabanı mermer döşeli ve kanalizasyon sistemine sahiptir¹³⁸. Anıtsal görünüme sahip caddenin iki *peristasis* arası 8, 70 m ölçülerindedir¹³⁹. Cadde MS 139 ve 365 yılı depremlerinden etkilenmiş ve yenilenme süreci geçirmiştir¹⁴⁰.

Sütunlu caddenin doğu başlangıç noktasında dış kısmı dörtgen, iç bölümü yuvarlak planlı aynı alanda yapılan çalışmalarda ele geçen yazıta göre Hierokles adlı bir kişi için yapıldığı düşünülen mezar yer almaktadır¹⁴¹.

1.3.8 Batı Cadde

Batı Cadde, Gymnasion Propylonu'ndan başlayıp, Roma Hamamı-1 ve bouleuterion'un kuzeyinden geçerek doğu yönünde ilerleyen 10 m genişliğe sahip kentin iki merkezi ulaşım ağından birisidir¹⁴². Caddenin portikleri, postamentli Attik-ion kaide, yivsiz gövde ve Korinth başlıklarından oluşmaktadır¹⁴³.

1.3.9 Latrina

Latrina, Roma Dönemi'nde kentte sosyal ve kamusal yapıların yoğun bulunduğu, Batı Cadde ve Roma Hamamı-1 yapılarının arasına inşa edilmiştir¹⁴⁴. Kareye yakın planlı inşa edilen Latrina 60 kişiliktir. Kazısı yapılan alanlara göre kuzey, doğu ve batı yönlerinde oturma blokları ortasında ise sütunlu avlusu bulunmaktadır¹⁴⁵.

1.3.10 Kutsal Alanlar

Stratonikeia Antik Kenti'nin üç tane kutsal alanı olduğu düşünülmektedir¹⁴⁶. Lagina Hekate, Zeus Panamaros ve Zeus Khrysaoris Kutsal Alanlarının yanına Augustus-İmparatorlar Tapınağı Kutsal Alanı da dahil edilerek ele alınmıştır. Zeus Khrysaoris

¹³⁵ Söğüt 2010, 77; Söğüt 2015c, 118-119.

¹³⁶ Söğüt 2014c, 13; Söğüt 2019, 78-79.

¹³⁷ Söğüt 2019, 78-79.

¹³⁸ Söğüt 2010, 77; Söğüt 2019, 77-79.

¹³⁹ Söğüt 2010, 77; Söğüt 2015c, 118-119; Söğüt 2019, 79.

¹⁴⁰ Söğüt 2019, 77-82. Geç Antik Çağ hakkındaki düzenlemeler hakkında detaylı bilgi için bkz. Söğüt 2018, 439-444.

¹⁴¹ Söğüt 2019, 81-82.

¹⁴² Daşbacak-Yılmaz 2014, 450-452; Söğüt 2019, 83-85.

¹⁴³ Söğüt 2019, 82-85.

¹⁴⁴ Söğüt 2019, 85-87.

¹⁴⁵ Söğüt 2019, 85-87.

¹⁴⁶ Söğüt 2013b, dip. 3.

Kutsal Alanı hakkında çeşitli görüşler bulunmaktadır ve bundan ilk bahseden Strabon'dur¹⁴⁷. M. Ç. Şahin'e göre ise kentin 1 km doğusundaki alanda bulunmalıdır¹⁴⁸. Son yapılan araştırmalara göre kutsal alan kuzey cadde ile batı caddenin birleştiği noktada bouleuterion'un doğusundaki alanda bulunuyor olmalıdır¹⁴⁹. Zeus Panamaros Kutsal Alanı ise Stratonikeia Antik Kenti'nin 13 km güney doğusunda yer almaktadır¹⁵⁰. Alanda sistemli kazılar yapılmamış olmasına rağmen 500'e yakın yazıt çevrilmiştir¹⁵¹. Alanın Arkaik Dönem ile Geç Roma İmparatorluk Dönemi arasında yoğun bir şekilde kullanım gördüğü düşünülmektedir¹⁵².

1.3.10.1 Lagina Hekate Kutsal Alanı

Lagina Hekate Kutsal Alanı 113x150 m ölçülerinde geniş bir alanı kapsamaktadır¹⁵³. Kutsal alanda anıtsal giriş kapısı propylon, tanrılar onuruna sunular düzenlemek için yapılmış altar, tanrıçanın tapınağı, naiskoslar, yapılan törenlerin izlenmesi için stoa ve oturma basamakları bulunmaktadır¹⁵⁴. Kutsal alanda yapılan çalışmalar sırasında ele geçen en erken buluntu MÖ 5. yy'a ait pişmiş toprak eserlerdir. Fakat peribolosun kuzeydoğu köşesindeki duvarların MÖ 4.yy'a ait olduğu düşünülmektedir¹⁵⁵.

Kutsal alana girişi sağlayan kapılar hakkında bakıldığında temenos duvarında üç adet girişin olduğu belirlenmiştir. Bu girişlerin en görkemlisi Stratonikeia Antik Kenti'nden gelen kutsal yolun son bulduğu alanın güneybatısında bulunan ve yazıtlar ile de desteklenen propylondur¹⁵⁶. Propylon dıştan üç basamak ile çıkılan, girişte yarım yuvarlak apsidal, tetrastilos prostylos, kutsal alana bakan bölümü ise in antis planlı ve 11 basamak ile alana inilmektedir¹⁵⁷. Propylon bu plan tipi ile Anadolu'da bilinen tek örneği

¹⁴⁷ Strab. XIV. 2. 25.

¹⁴⁸ Şahin 1976, 15.

¹⁴⁹ Söğüt 2019, 43-45.

¹⁵⁰ Kutsal alan Muğla ili, Yatağan ilçesi, Bağkaya mahallesi sınırları içerisinde Asar Tepesi olarak adlandırılan yamacın zirvesinde yer almaktadır (Söğüt 2019, 278-280).

¹⁵¹ Şahin 1981.

¹⁵² Söğüt 2019, 280. G. E. Bean'de Hellenistik Dönem öncesinde kullanım gördüğünü bildirmiştir (Bean 1987, 112-114).

¹⁵³ Söğüt 2019, 251.

¹⁵⁴ Tırpan-Söğüt 2005, 12; Söğüt 2019, 251-252.

¹⁵⁵ Düşünceye ek olarak bu dönemde kutsal alanda propylon, altar ve kült alanının olduğu ortaya atılmıştır (Tırpan-Söğüt 2005, 12; Söğüt 2019, 251-252). Kutsal alanın 600 m kuzeybatısında Köklük mevki olarak adlandırılan bölgede Koranza Apollon ve Artemis Kutsal Alanı bulunmaktadır. Alanda yapılan çalışmalara göre MÖ 6. yy'a ait pişmiş toprak eserler bulunmuştur. Bu bilgilerde kutsal alanın ve çevresinin MÖ 6. yy'dan itibaren kullanıldığına işaret etmektedir (Söğüt 2019, 274-275).

¹⁵⁶ Tırpan-Söğüt 2005, 12-17; Söğüt 2019, 251-252.

¹⁵⁷ Söğüt 2019, 253-255.

oluşturmaktadır¹⁵⁸. Yapıda gerçekleştirilen çalışmalar ve mimari bezemelere göre propylonun, MÖ 27 yılından sonra Augustus Dönemi'nde inşa edildiği düşünülmektedir¹⁵⁹. Altarı üç yönde Ion düzeninde sütun sırası çevrelemektedir. Bu sütun sıralarının etrafı parapetler ile sınırlandırılmış ve dış kısmında küçük sunaklar yerleştirilmiştir¹⁶⁰. Bilinen altar planlarının aksine burada altara, kuzeybatıda yer alan dar cephesinde bulunan basamaklar ile çıkılmaktadır¹⁶¹. Tapınak ile altarın bir yön birliği içermemesi her iki yapının da farklı dönemlerde inşa edildiğini düşündürmektedir¹⁶². MÖ 40 yılında kutsal alanda Labienus tahribatından sonraki süreçte altarın ve propylonun yeniden inşa edildiği bilinmektedir¹⁶³. Alanda yer alan mimari bloklardaki bezemeler ve arkeolojik verilere göre altarın tarihi İmparator Augustus Dönemi'ne tarihlenmektedir. Burada var olan eski altarın tam şekli ve yeri bilinmese de yeni altar eski altarın bulunduğu yere ve onun bazı mimari bloklarının da kullanılmasıyla inşa edilmiş olmalıdır¹⁶⁴.

Kutsal alanın ortasında Hellenistik Dönemin en önemli yapılarından olan Hekate Tapınağı bulunmaktadır¹⁶⁵. Tapınak 27,78x21,09 m ölçülerinde 5 basamaklı krepidoma üzerine 8x11 sütun sayısına sahip pseudodipteros planlı inşa edilmiştir¹⁶⁶. Tapınağın antaları arasında sütunlar Ephesos kaideli, Ionik yivli gövdeli ve Ion başlıklıdır. Peristasis sütunları ise Attik-ion kaideli, Ionik gövdeli ve Korinth başlıklıdır¹⁶⁷. Yapılan çalışmalar sonucunda tapınağın peristasisini oluşturan sütunların üzerindeki frizlerde dört ana konunun işlendiği görülmüştür¹⁶⁸. Doğu cephesinde Zeus'un doğumu ve yaşamı ile ilgili konular¹⁶⁹, kuzey cephede Amazonlar ile Grekler arasındaki dostluk, batıda Gigantomakhia ve güney frizindeki betimlemeler tam anlamı ile belirlenememiş olsa da Kariyalı Tanrıları ve kentlerini belirttiği düşünülmektedir¹⁷⁰. Ayrıca tapınağın duvarlarının üzerine gelen frizde Hermes, Demeter, Hades ve Persephone'nin yer aldığı betimleme

¹⁵⁸ Tırpan-Söğüt 2005, 12-17.

¹⁵⁹ Tırpan-Söğüt 2005, 12-17; Söğüt 2019, 253-255.

¹⁶⁰ Tırpan- Söğüt 2005, 17-24; Söğüt 2019, 260-262.

¹⁶¹ Tırpan- Söğüt 2005, 23; Büyüközer 2006, 10.

¹⁶² Tırpan- Söğüt 2000, 153-162; Tırpan- Söğüt 2001, 299-310.

¹⁶³ Büyüközer 2019, 196-197; Söğüt 2019, 260-262.

¹⁶⁴ Tırpan- Söğüt 2005, 24; Söğüt 2019, 260-262.

¹⁶⁵ Tırpan- Söğüt 2005, 24-36; Söğüt 2019, 255-260. Tapınak hakkında detaylı bilgi için bkz. Büyüközer 2006.

¹⁶⁶ Tırpan- Söğüt 2005, 24-36; Büyüközer 2006, 14; Söğüt 2019, 255-260.

¹⁶⁷ Tırpan- Söğüt 2005, 24-36; Büyüközer 2006, 22; Söğüt 2019, 255-260.

¹⁶⁸ Tırpan-Söğüt 2005, 33; Söğüt 2019, 256. Frizler üzerinde yer alan betimlemeler hakkında detaylı bilgi için bkz. Baumeister 2007.

¹⁶⁹ Tırpan-Söğüt 2005, 33; Büyüközer 2006, 26-29; Söğüt 2019, 256.

¹⁷⁰ Tırpan-Söğüt 2005, 33; Büyüközer 2006, 26-29; Söğüt 2019, 256.

bulunmuştur¹⁷¹. Tapınağın frizlerinde dört ayrı konunun işlenmiş olması Hellenistik Dönem tapınaklarında görülen farklı uygulama olarak adlandırılmıştır. Frizlerdeki konuların seçiminde MÖ 2. yy'ın ilk yarısından MÖ 130 yıllarına kadar süren savaş döneminin etkili olduğu düşünülmüş ve sürecin devamında gelen barışın simgelendiği varsayılmaktadır¹⁷². Yapılan incelemeler ışığında tapınağın inşasına MÖ 100 yıllarında başlanıldığı Augustus Dönemi'nde devam edildiği düşünülmektedir¹⁷³. Bu düşünce yazıtlar ile de desteklenmiştir¹⁷⁴.

Kutsal alanda ayrıca peribolusun iç sınırlarını belirler nitelikte Dor düzeninde stoa, Rodos, Helios, Augustus ve Serapis Naiskosları, alana ziyarete gelen kişilerin ihtiyaçlarını karşılaması için yapılmış dükkanlar, macellum, çeşme ve kutsal havuz bulunmaktadır¹⁷⁵.

1.3.10.2 Augustus-İmparatorlar Tapınağı

Augustus Kutsal Alanı olarak adlandırılan tiyatronun güneyindeki teras, içinde bulunduğu yapıdan dolayı bu isim ile anılmaktadır¹⁷⁶. Alanın güneyinde ve kuzeyinde teras duvarları yer almaktadır¹⁷⁷. Augustus Dönemi'nde terasta düzenlemeler yapılmıştır ve tiyatro ile uyumlu şekilde tapınak inşa edilmiştir¹⁷⁸. Tapınak Hellenistik yerleşim sahası içine, Hippodamik plana uygun şekilde kuzey-güney yönlü, 3 basamaklı krepidoma üzerine, Ion düzeninde peripteral planlı inşa edilmiştir¹⁷⁹. Frizlerinde akantus çanağından çıkan kıvrık, sarmal dal, çiçek ve kuş motiflerinden oluşan rölyefler yer almaktadır¹⁸⁰. Yazıtlara göre yapı Augustus-İmparatorluk Kültü Tapınağı olup, mimari elemanlarına göre Erken İmparatorluk Dönemi'ne tarihlenmektedir¹⁸¹.

¹⁷¹ Tırpan-Söğüt 2005, 33; Büyüközer 2006, 26-29; Söğüt 2019, 256.

¹⁷² Tırpan-Söğüt 2005, 33; Söğüt 2019, 257-258.

¹⁷³ Tırpan-Söğüt 2005, 24-34; Söğüt 2019, 255-260.

¹⁷⁴ Şahin 1982, 4-9, 15.

¹⁷⁵ Söğüt 2019, 262-274.

¹⁷⁶ Terasta yapılan kazılar sonucunda terasın daha önceki dönemlerde kullanım gördüğü düşünülmektedir. Terasın Kadıkulesi Tepesi'nde yer alan surun aşağı kenti de içine alarak genişlediği dönemde var olduğu bilinmekte, Klasik, Hellenistik ve Roma Dönemi'nde kullanım gördüğü Augustus Dönemi'nde doğu ucunun kutsal alan için düzenlendiği görülmüştür (Söğüt 2019, 45-47).

¹⁷⁷ Söğüt 2019, 45-47.

¹⁷⁸ Söğüt 2010, 267; Söğüt 2014c, 18; Söğüt 2015c, 118; Söğüt 2019, 50.

¹⁷⁹ Tırpan 1998, 65-66.

¹⁸⁰ Tırpan 1998, 65-66.

¹⁸¹ Tırpan 1998, 65-66; Söğüt 2019, 49-51.

1.3.11 Beylik, Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi Yapıları

MS 11. yy'dan itibaren Anadolu'nun fethi ile başlayan süreçte ilk Türk uç beylerinin güneybatı Anadolu'ya geldiği bilinmektedir. Bu bölgede Türk Dönemi yapıları MS 13. yy'ın ortalarından itibaren görülmektedir¹⁸². Kent özeline inildiğinde ise MS 14. yy'dan itibaren Türk dönemi yapılarının varlığı bilinmektedir¹⁸³. Doğu Roma Dönemi'nde ise kentin merkezi kuzeydoğu bölümde yer almakta yapılaşma sürecinin Beylikler Dönemi'nde de aynı alanda devam ettiği bilinmektedir¹⁸⁴. Eskihisar Köyü'nün meydanı da aynı alanda yer almaktadır. Kentin dini, sosyal, kültürel ve ticari merkezi haline gelen bu alanda Selçuk Hamamı¹⁸⁵, Şaban Ağa Camii¹⁸⁶, on kahvehane, beş kasap, iki fırın, iki terzi, 20 tane çeşitli ürünlerin bulunduğu dükkân, çeşme, anıtsal çınar ağaçları ve Osmanlı taş döşeli yolları bulunmaktadır¹⁸⁷. Ayrıca kentte merkezi meydanın yanında diğer köy meydanları da bulunmaktadır. Eskihisar köyünde yer alan diğer yapılar ise konak şeklindeki ağa evleri, Cumhuriyet Dönemi evleri, çeşmeler, su kuyuları, boya atölyesi ve değirmenler olarak sıralanabilir¹⁸⁸.

1.4 Stratonikeia ve Lagina'da Yapılan Araştırmalar ve Kazılar

Coğrafi konumundan ve tarihsel sürecinden bahsettiğimiz Stratonikeia kenti seyyahlar ve bilim insanları tarafından da ön planda olmuştur. 1670 yılında kenti ilk ziyaret eden ve yapılar hakkında bilgi veren Evliya Çelebi olmuştur¹⁸⁹. W. Sherard, 1709 yılında bouleuterion yapısının duvarlarında bulunan Diocletianus'un fiyat listesini ve Menippos'un takvimini kopyalamış ve 1728 yılında E. Chishull "*Monumentum Stratonicense*" isimli çalışmasında yayınlamıştır¹⁹⁰. R. Pococke ise Asia ziyareti sırasında 1740 yılında kente uğramış ve yapılar hakkında bilgi vermiştir¹⁹¹. 1764-1766 yılları arasında kenti gezen ve nekropoller hakkında bilgi veren isim R. Chandler'dir¹⁹².

¹⁸² Söğüt 2019, 121.

¹⁸³ Baş 1991, 365-382.

¹⁸⁴ Söğüt 2019, 121-122.

¹⁸⁵ Baş 1991, 365-382; Söğüt 2019, 124-126.

¹⁸⁶ Baş 1991, 365-382; Söğüt 2019, 136-142.

¹⁸⁷ Söğüt 2015c, 120.

¹⁸⁸ Söğüt 2019, 121-179.

¹⁸⁹ Evliya Çelebi, *Seyahatname* 9, 108-109.

¹⁹⁰ Chishull 1728, 155-164.

¹⁹¹ Pococke 1945, 63-66.

¹⁹² Chandler 1775, 192-195.

M. G. F. A. Choiseul-Gouffier 1776 yılında heyet ile birlikte Stratonikeia kentine uğramış ve kentte bulunan yapıların gravürlerini çizmiştir¹⁹³. 19. yy'a gelindiğinde ise W. M. Leake 1800¹⁹⁴, W. J. Bankes 1817¹⁹⁵ ve C. Fellows 1838 yıllarında kenti ziyaret etmişler ve Diocletianus'un fiyat listesi hakkında yayın yapmışlardır¹⁹⁶. Bu dönemde kentte yer alan yapılar hakkında 1844 yılında kenti gezmiş L. Ross¹⁹⁷, 1857 senesinde Lagina Hekate temenos alanının planını çıkartan C. T. Newton¹⁹⁸, 1862 yılında kentin planını ilk kez çıkartan P. Tremaux¹⁹⁹, yaptığı Anadolu seyahatini paylaşan G. Hirschfeld²⁰⁰ ve 1894 yılındaki seyahati sırasında Stratonikeia'yı ziyaret eden E. Hula'dan öğrenmekteyiz²⁰¹.

Osman Hamdi Bey 1891 ve 1892 yıllarında Lagina'da²⁰² detaylı çalışmalar yapmış ve bulduğu eserleri İstanbul Arkeoloji Müzesi'ne götürmüştür. Prof. Dr. Yusuf Boysal ise 1966 yılında Lagina ve çevresinde çalışmalar yapmıştır. 1993-2009 yılları arasında Lagina'da Prof. Dr. Ahmet Adil Tırpan kazı ve restorasyon çalışmalarını gerçekleştirmiştir. Stratonikeia'da 1977-1999 yılları arasında Prof. Dr. Yusuf Boysal kazı yapmıştır. Daha sonra 2003-2006 yıllarında Prof. Dr. M. Çetin Şahin çalışmaları devam ettirmiştir. Stratonikeia'da 2008 yılından, Lagina'da 2016 yılından itibaren Prof. Dr. Bilal Söğüt başkanlığında bir ekip çalışmaları yürütmektedir²⁰³.

¹⁹³ Choiseul-Gouffeier 1782, 134-140.

¹⁹⁴ Leake 1824, 229-230.

¹⁹⁵ Sartre-Fauriat-Satre 2007, 113-141.

¹⁹⁶ Fellows 1839, 254-257.

¹⁹⁷ Ross 1850, 87-89.

¹⁹⁸ Newton 1863, 554-572.

¹⁹⁹ Tremaux 1864, Taf. 4.

²⁰⁰ Hirschfeld 1880, 229-333.

²⁰¹ Hula-Szanto 1895.

²⁰² Stratonikeia Antik Kenti ve Lagina Hekate Kutsal Alanında yapılan araştırmalar ve kazı çalışmaları için bkz. Tırpan-Söğüt 2005, 1-2; Söğüt 2019, 27-30.

²⁰³ Söğüt 2011b, 47; Söğüt 2019, 17-19.

İKİCİ BÖLÜM

STRATONİKİEA ANTİK KENTİNDE BETİMLENEN HAYVANLAR

2.1 At

Atlar evcilleştirildikten sonra insanlara yardım eden en önemli hayvan olarak gözükmektedir²⁰⁴. Üstlerinde insanları, arkalarına bağlanan arabalarda ise yükleri taşımışlardır²⁰⁵. Uzun yolda ve çiftçilikte kullanılmaları onları önemli kılarsa da aslında katır ve eşekten bakımlarının daha maliyetli olmaları bazı medeniyetler tarafından zenginliğin bir göstergesi olarak düşünölmelerine sebep olmuştur²⁰⁶.

Atların evcilleştirilmesi hakkında bir görüş birliğı bulunmasa da en erken tarih olarak MÖ 5000'ler verilmiştir ve evcilleştirmenin bugünkü Rusya Bölgesi'nde olduğı düşünölmektedir²⁰⁷. Fakat insanlar, Paleolitik çağlardan itibaren atlara aşına olarak gözükmektedir. Mağara resimlerine bakılacak olunursa; Lascaux mağarasında Üst Paleolitik Döneme tarihlendirilen tasvirlerde at betimlerinin varlığı göze çarpmaktadır. Mağaralardaki at betimlemelerinin erkekliğı tasvir ettiğı düşünöncesi hakimdir²⁰⁸.

At evcilleştirildiğı ilk günden itibaren insanlık için çalışan ve insanlar ile yakın ilişkiler kurabilen hayvan türlerindendir ve muhtemelen evcilleştirilen son hayvan olarak düşünölmektedir²⁰⁹. Çünkü inek, koyun, keçi ve domuzun aksine, at, birden fazla ürün sağlayan bir hayvan değildir²¹⁰. Atlar sırtlarında ya da arkalarına bağlanan arabalarda yük taşıyabilirler; ancak ayak tabanları katırlardan daha aşağıda bulunmaktadır ve ağır yükler için katırlar ve öküzlerden biraz daha az kullanışlıdır ve daha maliyetlidirler²¹¹.

Atlar hakkında Mezopotamya'ya bakılacak olursa; MÖ 2000'li yıllarda binek hayvanı ve savaş arabalarını çekmek için kullanılan hayvan olarak gözükmektedir.

²⁰⁴ Gezgin 2017, 29.

²⁰⁵ Kitchell 2014, 89.

²⁰⁶ Kitchell 2014, 88-89; Gezgin 2017, 29.

²⁰⁷ Allaby 2010, 12; Beydiz 2016, 38. Atın ilk kez Ukrayna Bölgesi'nde MÖ 4000'li yıllarda evcilleştirildiğı düşünöncesi de ortaya atılmıştır (Gezgin 2017, 29). Bu düşünönceye yakın bir görüş ise evcilleştirmenin MÖ 3500'lü yıllarda Kazakistan'ın kuzeyindeki bölgede olduğudur. Evcilleştirilen ilk türün ise *Przewalski* atı olarak bilinen sert bir tür olduğudur (Lewis-Jones 2018, 115).

²⁰⁸ Beydiz 2016, 37-38.

²⁰⁹ Kitchell 2014, 88; Gezgin 2017, 29.

²¹⁰ Kitchell 2014, 89.

²¹¹ Kitchell 2014, 89.

Yakındoğu’ya da bu yıllarda geldiği düşünülmektedir²¹². Mezopotamya kaynaklarından alınan bilgilere göre Harsamna ve Kargamış şehirlerinde at yetiştiriciliği yapılmıştır²¹³. Kültepe kazılarında ele geçen tabletlerde bu görüşü destekler niteliktedir ve Anadolu’nun da bu yıllarda at ile taşınması hakkında kanıt niteliği taşımaktadır²¹⁴. At yetiştiriciliği, yakalama, eğitim ve bakım, Yakındoğu metinlerinde temel konular olarak ele alınmıştır. Atın sanat kültüründe asaletin, gücün, hızlılığın ve güzelliğin sembolü, insan kültüründe ise toplumdaki ayrılmaz bütünlüğü sembolize ettiği kabul görmektedir²¹⁵.

Sümer metinlerinde ise at, ANŞE.KUR.RA idyogramı ile karşımıza çıkmaktadır²¹⁶. ANŞE “eşek”, KUR “dağ”, RA ise genetik elemanı olduğu varsayılmıştır ve “dağın eşiği” anlamına geldiği düşünülmektedir²¹⁷. Sümerlerde atı evcilleştiren ve onu kullanan tanrıça Inanna olarak bilinmektedir²¹⁸. Asur Dönemi’nde ise güneş tanrısı Şamaş’ın kutsal hayvanı at olarak bilinmektedir. Asur mühürlerinde kanatlı at ilahi bir simge olarak betimlenmiştir²¹⁹. Asur iş belgelerinde de antlaşmanın bozulması halinde Tanrı Aşşur’a atların adanması gerekmekte ve bunlar canlı olarak tapınağı bağışlanmaktadır²²⁰. Asur ticaret kolonileri devrinde ise eşek ile birlikte atın da taşımacılıkta kullanıldığı düşüncesi vardır fakat metinlerde bu bilgi ile ilgili çok fazla ayrıntı bulunamamıştır²²¹. Ayrıca Asur İmparatorluğu genişledikçe savaş güçlerinin önemi artmıştır ve orduya at sağlayabilmesi için ayrı bir örgüt kurulmuştur²²². Babil metinleri de atın ilk günlerinden itibaren çok yüksek statüye sahip bir hayvan olduğunu ortaya koymaktadır²²³. At, güçlü monarşinin, kentsel gelişmişliğin ve kralların cesaretinin işareti olan örnek bir sembol olarak değerlendirilmiştir²²⁴. Bu dönemde at başı figürlerinin

²¹² Ertem 1965, 27; Kramer 2002, 165; Black-Green 2003, 42; Beydiz 2016, 38; Lewis-Jones 2018, 115.

²¹³ Mari sarayındaki at ihtiyacı Kargamış’tan temin edilmektedir. Fakat Kargamış şehrinde Mari kralının istediği dört tekerlekli araba için koşulan beyaz atlardan bulunmamaktadır. Bunun yerine Kral Harsamna atları göndermiştir (Öz 2014, 104-105).

²¹⁴ Ertem 1965, 26-27; Öz 2014, 100, 104. Anadolu’da bulunan at ile ilgili erken örnekler; Troia’nın VI. tabakasında, Boğazköy’ün MÖ 14-13. yüzyıla tarihlendirilen tabakalarında at kemiklerine rastlanılmıştır fakat kemiklerin yabani atlara ait olduğu düşüncesi hakimdir (Ertem 1965, 27).

²¹⁵ Lewis-Jones 2018, 115.

²¹⁶ Ertem 1965, 26-27; Öz 2014, 100.

²¹⁷ Ertem 1965, 24. ANŞE.KUR.RA idyogramının “iri at” ya da “aygır” anlamları için de kullanıldığı düşünülmektedir (Ertem 1965, 25).

²¹⁸ İnanna, aşk tanrıçasıdır ve aşıklarını kendine köle etmektedir. Yabani at olan Silili’yi de kendine aşık etmiştir ve üzerine koşum takımlarını koyarak emri altına almıştır (Gezgin 2017, 34).

²¹⁹ Black-Green 2003, 42.

²²⁰ Black-Green 2003, 42-43.

²²¹ Öz 2014, 101.

²²² Musarkisus adı verilen at alım memurları bulunmaktadır. İmparatorluğun tüm eyaletlerinden at alımları yapmak ve bunları denetlemek adına kraliyet yetkilisi olarak görev yapmaktadırlar. Ordunun ihtiyaçları için yeterince at alıp eğitimlerini üstlenmişlerdir (Lewis-Jones 2018, 127).

²²³ Lewis-Jones 2018, 116.

²²⁴ Lewis-Jones 2018, 116-117.

ritüel amaçlı kullanıldığına dair düşünceler bulunmakta ve Babil Kralı I. Nebukadnezar Dönemi'nde yapılmış at başı tasvirleri bu düşüncenin kanıtlarını oluşturmaktadır²²⁵.

Hitit Dönemi'nde ata baktığımızda savaş arabalarında kullanıldığı ve bu kullanım için genellikle erkek atın seçildiği bilinmektedir. Atın bu görev için seçilmesinin temel nedenleri arasında fiziki özelliği bulunmaktadır. Çünkü koşmadaki kabiliyeti ve kuvveti eşek ve katırlardan üstündür. Atın seçim hususu da önemlidir, Hitit Krallarından III. Hattuşili, Babil Kralı Kadaşman'a gönderdiği Akadça yazılı mektupta iyi cins damızlık atlardan istemektedir²²⁶. Ayrıca bu dönemde kanlı kurban olarak adlandırılan kurbanlarda köpek ve at gibi eti yenmeyen hayvanlarda kullanılmıştır²²⁷. Bu tür kurbanların özel durumlarda yapıldığı düşünülmektedir²²⁸. Hititlerde at gömüsüne de rastlanmaktadır. Osmankayası ve Maşathöyük gibi at gömüsüne rastlanılan yerleşimlerde, gömülerin cenaze ritüeli ile ilgili olduğu düşünülmektedir²²⁹.

Mısır'ın atla tanışması MÖ 2000'li yıllara dayandığı düşünülmektedir²³⁰. II. Ramses ve II. Amenhotep gibi bazı firavunlar at binme özellikleri ile de ön plana çıkmışlardır²³¹. Mısır'da hızlı koşmaları ve duruşlarının bir zariflik göstergesi olduğu düşüncesi ile atlara tanrısal anlam yüklenmesine sebep olmuştur. Bu düşüncenin ürünü olarak Tanrıça Ashtoreth atların hükümdarı sıfatını almıştır²³². Bunun sebebi olarak; Mısır'ın Asya ile ticari ilişkiler içerisinde bulunması, bakır, kalay ve gümüşün Asya'dan temin edilmiş olması ve ticaret ile birlikte Asyalı tanrı ve tanrıçaların da aralarında olduğu ki bunların en önemlisi, at binenlerin koruyucusu olan tanrıça Astarte'in Mısır panteonuna uyarlanması görülmüştür²³³.

Persler gibi göçebe yaşayan halklar için de atlar önemlidir²³⁴. Persler için atlar asaleti sembolize etmiştir. Babalar çocuklarına at binmeyi, ok atmayı ve gerçeği konuşmayı öğütlemişlerdir²³⁵. Pers Dönemi ve kültürünü metinlerinde aktaran Herodotos; Pers kralı Kyros'un atının ölümünden sorumlu tuttuğu nehre verdiği

²²⁵ Black-Green 2003, 42; Beydiz 2016, 39.

²²⁶ Ertem 1965, 29.

²²⁷ Sevinç 2007, 22.

²²⁸ Sevinç 2007, 49.

²²⁹ Alexiou 1991, 57-58; Sevinç 2007, 122-124.

²³⁰ Beydiz 2016, 41. Atların Hiksos istilasından önceki dönemde olmadığı, XVIII sülale zamanından sonraki süreçte görüldüğü düşünülmektedir (Ertem 1965, 27).

²³¹ Lewes-Jones 2018, 120.

²³² Beydiz 2016, 41.

²³³ Freeman 2003, 50.

²³⁴ Lewis-Jones 2018, 160.

²³⁵ Lewis-Jones 2018, 160-161.

cezadan²³⁶, Perslerin savaş taktiğinden²³⁷ ve savaşta atı kullanmasından bahsetmektedir²³⁸. Ayrıca Dareios'un kral seçilmesinde atın kişneyerek Dareios'un seçileceğinin haberini verdiğinden, Perslerde atın kurban hayvanı olarak kullanıldığından²³⁹, yapılan at yarışlarından²⁴⁰ ve vuku bulan ölümler sonucunda atın ağıt törenine dahil edilmesinden²⁴¹ açıkça bahsetmektedir²⁴². Ksenophon ise yaptığı seyahat sonucu vardığı Armenia Bölgesi'ndeki atlardan ve kurban edilmelerinden bahsetmektedir²⁴³.

Yukarıda aktarılan dönemler arasında genellikle hızı ve asaleti sembolize eden atlar²⁴⁴ dönem ilerledikçe hayatın ve ölümün aynı zamanda ay ile güneşin de sembolü haline gelmiştir²⁴⁵. Ayrıca atların ay ile ilişkilendirilmesinin sebebi olarak toynaklarının ay şeklinde iz bırakması düşünülmüştür²⁴⁶. Atlar akı, bilgeliği, soyluluğu, gücü, çevikliği, düşüncenin hızlılığını, hayatın hızlı geçişini, rüzgârı ve deniz dalgalarını da sembolize etmişlerdir²⁴⁷. Atların bakımı zor olduğu için zenginliği de sembolize ettikleri düşünülmektedir²⁴⁸. Türlerine göre farklı renklere sahip olan atların renkleri de insanlar tarafından farklı algılanmış ve sembolik bir anlam içerdiği varsayılmıştır. Buna göre; beyaz ya da kırmızı at (güneş rengi) saf zekayı, lekəsiz olan atlar masumiyeti, hayatı ve ışığı temsil etmiş ve bu atlara kahramanların bindiğine inanılmıştır²⁴⁹.

Atlar Yunan edebi metinlerinde birçok efsaneye konu olmuştur. Trakya Kralı Diomedes'in insan eti tüketen dört kısrağı bulunmaktadır²⁵⁰. Kısraklarının isimleri;

²³⁶ “Kutsal Atlar takımındaki beyaz atlardan biri sabırsızlanarak ırmağa daldı ve geçmek istedi; ırmak, atı dalgaları arasında yuvarladı, batırdı, akıntı aldı götürdü. Kyros bu saygısızlığından ötürü ırmağa pek öfkelenildi; onu kadınların bile, hem de dizlerini ıslatmadan geçebilecekleri kadar güçsüz bir hale getirmekle tehdit etti.” (Hdt. I. 89).

²³⁷ Hdt. III. 83-87.

²³⁸ Hdt. I. 215-216.

²³⁹ “Eion kentine vardı, sözünü etmiş olduğum Bogen o zaman sağdı ve buranın komutanıydı. Pangaion'un çevresini alan bu bölgeye Phyllis denir; burası Strymon'a dökülen Angites Çayı'na doğru, batı yönünden alçalır ve güneye doğru Strymon'a kadar uzanır. Bu ırmağa vardıkları zaman, mutlu bir yorum sağlamak için Maglar kurban olarak dokuz tane beyaz at kestiler.” (Hdt. VII. 113).

²⁴⁰ Hdt. VII. 196.

²⁴¹ Hdt. IX. 24.

²⁴² Hdt. III. 83-87.

²⁴³ Ksen. an. IV. 5. 34-36.

²⁴⁴ Beydiz 2016, 41; Lewis-Jones 2018, 115.

²⁴⁵ Cooper 1987, 85.

²⁴⁶ Graves 2010, 75, 76, 272.

²⁴⁷ Cooper 1987, 85.

²⁴⁸ Kitchell 2014, 89. Zenginliği sembolize etmesinin sebebi olarak katır ve eşeklerden daha fazla bakıma ihtiyaç duymaları gösterilmiştir. Ayrıca bu kadar maliyetli hayvanı yüksek statüye sahip insanlar beslemişlerdir (Kitchell 2014, 89; Lewis-Jones 2018, 135-136).

²⁴⁹ Cooper 1987, 85.

²⁵⁰ Graves 2010, 563; Grimal 2012, 150, 151, 254; Kitchell 2014, 89-90.

Podargos, Lampos, Ksanthos ve Deinos'tur²⁵¹. Diomedes'in atları hakkında iki tane efsane bulunmaktadır. İlk efsane Abdera şehrinin kuruluşudur²⁵². İkinci efsane ise atların Hera'ya verilip Büyük İskender Dönemi'ne kadar soylarının devam etmesidir²⁵³. Troia Savaşı'nın kazanılmasında da tahta at efsanesi bulunmaktadır²⁵⁴. Epeios'un yaptırmış olduğu tahta atı Odysseus, Troia Akropolisi'ne dayatmış ve Troialılar buldukları bu atı tanrılara sunu için almışlar ve sonları olmuştur²⁵⁵.

Atlar birçok tanrı ve tanrıça ile de özdeşleştirilmiştir. At, Poseidon'un kutsal hayvanıdır²⁵⁶ ve at kılığına bürüne bilmektedir²⁵⁷. Poseidon'un ilk yarattığı canlı Skyphios atı olarak bilinmektedir²⁵⁸. Ayrıca Poseidon ile ilgili başka bir efsane de Pegasos'un doğumu ile ilgilidir²⁵⁹. Kanatlı at, Pegasos doğar doğmaz Zeus'a hizmet etmiş ve yıldırımlarını getirmiştir²⁶⁰. Başka bir mitolojik karakter ise yarı insan yarı at olan Kentaur'lar'dır²⁶¹. Güneş Tanrısı Helios'un da beyaz at kutsal hayvanlarından²⁶². Ay Tanrıçası Selene'nin ise arabasını atlar çekmektedir²⁶³. Poseidon veya Helios için yapılan ayinlerde de atlar sulara sokulmuştur²⁶⁴. B. Cömert'e göre Artemis, ok, yay, at ve araba ile ilişkili olarak gözükmektedir²⁶⁵. Artemis, Ephesos'ta atların efendisi ve ata binen tanrıça olarak temsil edilmiştir²⁶⁶. Apollon Lairbenos kültüründe atlar kutsal hayvan olarak

²⁵¹ Grimal 2012, 254.

²⁵² Grimal 2012, 150, 151, 254. Diomedes ülkesine gelen yabancı insanları atlarına yem etmektedir. Herakles bu geleneğe son vermek için atları Mykenos'a götürmüştür. Herakles, yolda hayvanları savunmaya gelen yerlilerin saldırısı ile uğraşırken atları Hermes'in oğlu Abderos'a emanet etmiştir. Kısaraklar genç adamı sürüyerek öldürmüşler ve bu olayın üzerine Herakles genç adamın adını taşıyan Abdera kentini kurmuştur (Grimal 2012, 150-151).

²⁵³ Herakles, Diomedes'in atlarına Diomedes'i yem ederek sakinleştirip, kısarakları Eurystheus'a verir. Eurystheus'ta atları Hera'ya hediye etmektedir. Hera sayesinde atların soyu Büyük İskender Dönemi'ne kadar devam etmiştir (Grimal 2012, 151).

²⁵⁴ Beydiz 2016, 49-50; Gezgini 2017, 32-33.

²⁵⁵ Hom. *Od.* VIII. 490-520.

²⁵⁶ Cooper 1987, 86; Cömert 2010, 65; Graves 2010, 73.

²⁵⁷ *Der Kleine Pauly* MCMLXIV, P, 1076. Poseidon, Demeter ile birlikte olmak istemiş ve tanrıça razı gelmeyince at kılığına girerek tanrıdan kaçmıştır. Poseidon durumun farkına varınca, kendisi de at kılığına girerek Demeter'e sahip olmuştur (Cömert 2010, 97; Graves 2010, 73).

²⁵⁸ Bu efsaneye göre Poseidon spermi ile bir taşı döllemiş ve buradan Skyphios atı doğmuştur (Gezgini 2017, 29).

²⁵⁹ Cooper 1987, 86; Graves 2010, 313; Grimal 2012, 598-599; Kitchell 2014, 89-90. Poseidon ile Medusa'nın birleşmesinden Medusa hamile kalmıştır. Fakat Perseus, Medusa hamile iken boynunu kesmiş ve kesilen boyundan Pegasos dünyaya gelmiştir (Gezgini 2017, 29).

²⁶⁰ Graves 2010, 313; Grimal 2012, 598-599.

²⁶¹ Cooper 1987, 86; Graves 2010, 271; Grimal 2012, 361-362.

²⁶² Cömert 2010, 80.

²⁶³ Cömert 2010, 81.

²⁶⁴ Ekroth 2014, 341.

²⁶⁵ Cömert 2010, 46.

²⁶⁶ Albayrak 2008, 100.

sayılmışlardır. Tanrının at üstünde betimlenmesi ile savaşçı kimliği ön plana çıkarılmıştır²⁶⁷.

Atların insanlar ile olan dostluğu ve birçok kahramana yardımcı olduğu da bilinmektedir. Buna örnek vermek gerekirse: Troia Savaşı'nın kahramanlarından Akhilleus'unda kendisine yardımcı olan ve savaşlarda kullandığı iki atının varlığı bilinmektedir²⁶⁸. Atlarının adı Ksanthos ile Balios'tur²⁶⁹. MÖ 356 yılında doğmuş olan Büyük İskender'in 33 yıllık hayatında yapmış olduğu savaşlarda kendisine yardımcı olan atının ismi Bukefalos'tur. İskender atının adını kurduğu şehirlerden birine vermiştir²⁷⁰. Roma İmparatorlarından Nero'nun Incitatus, Hadrianus'un ise Borysthenes isminde atları bulunmaktadır²⁷¹. Anlatımlara göre Kral Nicomedes öldürüldüğünde ise atı oruç tutarak hayatına son vermiştir²⁷². At ile insanlar arasındaki ilişki öyle gelişmiştir ki İskender atı Bukefalos için, Augustus ta atı Volucer için mezar inşa ettirmiştir²⁷³.

Antik Yunan uygarlığında at ile ilgili birçok uygulama Roma İmparatorluğu'nda da görülmektedir. Öyle ki araba yarışları daha ileri bir seviyeye taşınmıştır, yapılan yarışlarda maviler ve kırmızılar, beyazlar ve yeşiller gibi takımlar bulunmaktadır²⁷⁴. Tanrı Mars onuruna Roma'daki Mars meydanında birçok tören ve festival düzenlenmiştir. Törenler genellikle Şubat ve Mart aylarında yapılmış ve törenlerin sonunda *Equirria* adı verilen at yarışları yapılmıştır²⁷⁵. Roma Tanrısı Consus içinde *Consulia* adı verilen törenlerin düzenlendiği bilinmektedir. Yapılan bu törenlerde insanları ve yüklerini taşıyan hayvanlar kurban edilmemiş aksine çeşitli süsler ile bezenmişlerdir²⁷⁶. Bu bilgilere tezat olarak ekim ayında birçok tanrı için²⁷⁷ ve en önemlisi Mars'a atların kurban edildiği

²⁶⁷ Tanrının synkretistik bir ilişki olduğu Helios'un kült pratiklerinde atın özel bir yeri vardır ve beyaz atlar tanrıya kurban edilmektedirler (Akıncı Öztürk 2011, 40-41).

²⁶⁸ Akhilleus'un benekli olan atının ismi Balios, diğerinin ismi ise Ksanthos olarak bilinmektedir. Hera'nın Ksanthos'a verdiği bir yetenek ile bu at konuşabilmektedir. Akhilleus'un atına bu yetenek körü körüne bir hırs ile savaşa gitmesin diye verilmiştir. Troia Savaşı'nda da atı onu uyarmıştır (Kitchell 2013, 89; Gezgın 2017, 29-30; Lewis-Jones 2018, 135-136). Ksanthos'un konuşması hakkında detaylı bilgi için bkz. Hom. *Il.* XIX 400-420.

²⁶⁹ Hom. *Il.* XVI. 145-150.

²⁷⁰ Plin. *nat.* VIII. 64; *Der Kleine Pauly* MCMLXIV, B, 964; Kitchell 2014, 89.

²⁷¹ Kitchell 2014, 89.

²⁷² Plin. *nat.* VIII. 64.

²⁷³ Lewis-Jones 2018, 140-141. İskender ile atı öyle iyi anlaşılmaktadır ki Thebes'e düzenlenen seferde Bukefalos yaralanmış ve Büyük İskender'in başka bir atın üzerine binmesine izin vermemiştir (Plin. *nat.* VIII. 64). Caesar'ın atı için de benzer efsane bulunmaktadır. At, Caesar'dan başkasını üstüne bindirmemiştir. Caesa ise atını onurlandırmak için Venus Genetrix tapınağı önüne atın bir yontusunu yaptırmıştır (Suet. *Cae.* LXI).

²⁷⁴ Toynbee 1973, 167; Deighton 1999, 57.

²⁷⁵ Çağlayan Takımcı 2016, 73.

²⁷⁶ *Der Kleine Pauly* MCMLXIV, C, 1295; Gezgın 2017, 32.

²⁷⁷ Şahin 2017, 105; Lewis-Jones 2018, 141. Bu ritüellerde atın etinin tüketilmediği ve küllerinin denize savrulduğu düşüncesi hakimdir (Lewis-Jones 2018, 141).

düşünülmektedir²⁷⁸. Roma’da Kybele ve Attis için de at önemli bir konumdadır. Kybele kült alanındaki buluntularda çokça at figürünleri yer almaktadır²⁷⁹.

Roma’da atların beslenmesinin diğer nedenleri arasında tarımda çiftçilere yardımcı olması²⁸⁰ ve askeri güç için atlı birlik oluşturulması bulunmaktadır²⁸¹. Süvarilerin kullanımı için bireylerin atlara sahip olması gerekmekte ve kişilerin yeterli paraya sahip olup olmadığına dayanarak toplum sınıfları yaratılmaktadır²⁸². Ayrıca posta veya askeri mesajları iletmek için atlı arabalar kullanılmıştır²⁸³. Yolların kenarlarında bulunan *mansio*’lar da taşıt değiştirme ile gün içerisinde 300-350 km yol alabildiği düşünülmektedir²⁸⁴. Bu arabalara *carsus publicus* adı verilmektedir. Bunlar halkın ulaşımı dışında, devletin posta iletimi ve resmi görevlilerin ulaşımı için de kullanılmaktadırlar²⁸⁵.

Stratonikeia kentinde ise araba yarışlarına ait at kabartmalarının olduğu tespit edilmiştir (SNB.01a-e). Blokların ait olduğu yapı bilinmemek ile beraber, kentin konumu, blokların tarihi ve dönemin sanat anlayışı içerisinde değerlendirilen figürlerin, imparatorların onuruna düzenlenen yarışlar, bölgede gerçekleşen festival ve bayramlar ya da dönemin sevilen spor müsabakalarında yer alan atlı araba yarışlarını tasvir ettikleri düşünülmektedir.

2.2 Balık

Dünya üzerindeki suların hepsinde yaşayabilen balıklar insanlık için hep gizemli bir hayvan olmuştur²⁸⁶. İnsanlar avcılık ve toplayıcılık yaparak yaşadığı Paleolitik Dönemden itibaren doğada bol bulunan balıklardan besin olarak faydalanmışlardır²⁸⁷. Balıkların kolay avlanabilir olmaları, ilk insanların hayvan kemiklerinden ve ağaçlardan mızrak yapmalarını sağlamıştır²⁸⁸. Ayrıca bu dönemlerde balığın üç kısımdan oluştuğu

²⁷⁸ Ekroth 2014, 341.

²⁷⁹ Şahin 2017, 69.

²⁸⁰ Toynbee 1973, 184-185. Ölü atların derileri ve kuyrukları savaş aleti ve eşya yapımında kullanılmıştır (Toynbee 1973, 184).

²⁸¹ Toynbee 1973, 167-171. Atların çevik olmaları ve çok fazla koşabilmeleri gibi özelliklerinin yanında süvari birliklerinde kullanılmasının sebebi olarak Plinius, zekaya sahip olmalarını söylemektedir (Plin. nat. VIII. 65).

²⁸² Kitchell 2014, 89.

²⁸³ Kitchell 2014, 89.

²⁸⁴ Korkmaz 2000, 61.

²⁸⁵ Kretschmer 2000, 122-124.

²⁸⁶ Gezgin 2017, 42.

²⁸⁷ Bursa 2007, 31; Diakov-Kovalev 2014, 24-28; Beydiz 2016, 73; Bursa Sturtevant 2016, 75. Arkeolojik kalıntılara bakıldığında az sayıda da olsa balık kemikleri bulunmuştur. Fakat balıkların kemikleri ince olduğu için kalıntılar büyük boyutlu ton balığı gibi balıklara ait olduğu saplanmış (Bursa 2007, 67).

²⁸⁸ Diakov-Kovalev 2014, 18-19; Beydiz 2016, 73.

düşünülmüştür. İki yayın birleştiği yerde başı, başının gerisinde gövdesi ve hareketi sağlayan kuyruğu ile bir bütün oluşturmaktadır²⁸⁹.

Mezopotamya'nın coğrafik özelliklerine bakıldığında kurak topraklara suları taşıyan ve bu toprakları besleyen nehirler önemli rol oynamıştır. Bu yüzden su ile ilgili tanrılar önemlidir²⁹⁰. Su Tanrısı Enki'nin balık, insanlara armağanı olarak düşünülmüş, doğurganlığın ve yeniden doğuşun sembolü olmuştur²⁹¹. Enki'nin ırmakları balıklar ile doldurduğu varsayılmıştır.²⁹² Enki ayrıca bilgeliğin de tanrısıdır ve bu yüzden de balıkta bilgeliği nitelendirmektedir²⁹³. Balık, Mezopotamya ve Kültepe mühürlerinde Tanrı Ea'nın hayvanı olarak da gözükmektedir²⁹⁴. Babil Dönemi'ne ait mühürlerde balık imgesi insanlara saldıran tanrılar ve şeytanlar gibi kötülük getiren figürlerin yanına yapılmıştır. Buda kötü güçlerden korunmak amacı ile işlenmiş olabileceği düşüncesini doğurmuştur²⁹⁵. Hatta bu apotropaiklik balık ile öyle özdeşleştirilmiş ki; Mezopotamya'da balık kılığına bürünmüş balık başlı, sakallı, balık pulları bulunan bir heykel yapılmış ve hasta kişilere ait konutların temellerine koyularak kötü güçlerden korundukları düşünülmüştür²⁹⁶. Balık, Kültepe mühürlerinde ise doldurma motifi olarak kullanılmıştır²⁹⁷. Mezopotamya'da ilk dönemlerde tanrılara balık sunuları yapılmıştır²⁹⁸. Balığın erken dönemlerde ayinlerde tanrılar hoşnut etmek amacı güdülerek kurban edildiği düşüncesi de mevcuttur. Tapınak ritüelleri, tanrılara sunulmadan önce balığın taze, kızartılmış, kaynatılmış veya kurutulmuş olması gerektiğini belirtmektedir²⁹⁹. Babil'de ise bütün balıkçılık haklarının düzenlenmesi, hükümdar veya tapınak personeline ait olarak gözükmektedir³⁰⁰. Balık, Asur silindir mühürlerinde tanrılara sunu olarak işlenmiştir³⁰¹. Asur sanatında da tapınak ve saray girişlerinde balık figürlerine rastlanmaktadır³⁰². Balığın Mezopotamya sanatında Asur'dan başka işlendiği yerler de mevcuttur. Ninive kentinde yer alan, Fırat ve Dicle nehirlerinde insanların hayvanlardan

²⁸⁹ Şahin 2009, 2.

²⁹⁰ Lewis-Jones 2018, 651.

²⁹¹ Cooper 1987, 69; Black-Green 2003, 44; Şahin 2009, 4-5; Beydiz 2016, 73; Gezgin 2017, 42; Lewis-Jones 2018, 651.

²⁹² Kramer 2002, 127.

²⁹³ Cooper 1987, 69; Black-Green 2003, 44; Şahin 2009, 4-5; Beydiz 2016, 73; Gezgin 2017, 42.

²⁹⁴ Ertem 1965, 128.

²⁹⁵ Black-Green 2003, 44; Gezgin 2017, 42.

²⁹⁶ Gezgin 2017, 42.

²⁹⁷ Ertem 1965, 128.

²⁹⁸ Black-Green 2003, 44.

²⁹⁹ Lewis-Jones 2018, 660.

³⁰⁰ Lewis-Jones 2018, 660.

³⁰¹ Gezgin 2017, 42; Lewis-Jones 2018, 660.

³⁰² Gezgin 2017, 42-43.

elde ettikleri araçları ile balık avladıklarını gösteren betimlemeler bulunmaktadır. Bu aletlerin koyun postundan yapılan tulum ve hayvanlardan elde edilen mızrak olduğu düşünülmektedir³⁰³. Balık aynı zamanda fal metinlerinde; kralın başına gelecek olayın hangi sene vuku bulacağını tayin eden hayvan olarak gözükmektedir³⁰⁴, edebi metinlerde ise Ur halkı için trajik ölümü simgelemektedir. “*Halkın yaşamı elle tutulmuş balık gibi*”, “*su yokluğundan kıvranan balık gibi sona ermiş*”, ya da “*balık gibi sulara kapılıp gitti*” deyimleri bulunmaktadır³⁰⁵.

Mısır kültüründe balıklar hakkında çok fazla bilgi bulunmamakla beraber mitolojisinde iki adet balığın varlığından söz edilmiştir. Bunlar ABTU ve ANT olarak isimlendirilmiştir. Yüzmeye yardımcı oldukları ve denizden gelen kötülükleri uzaklaştırdıkları inancı hakimdir³⁰⁶. Ayrıca balığa Osiris’in parçalanmasına yardımcı olmasından dolayı cezalandırıcı bir görev yüklendiği düşünülmektedir³⁰⁷. Balığa yüklenen bu kötü atfın yanında, Mısır’da bereketin, hayatın ve yeniden doğuşun simgesi olduğu gibi güzel atıflarda bulunmaktadır³⁰⁸. Mısır’ın Akdeniz, Kızıldeniz ve Nil havzasını barındırması balıkçılığı geliştirmiştir³⁰⁹ ve Hatshepsut Tapınağı duvar rölyeflerinde olduğu gibi sanatında da balık hakkında imgeler işlenmiştir. Bu betimlemeler Mısır’ın balık faunası hakkında bilgi verir niteliktedir³¹⁰. Herodotos Nil’in balıkları hakkında “*Nil taşmaya başladığı zaman su en önce alçak ve bataklık toprakları basar; buraları su altında kalır kalmaz hemen ufacık balıklarla dolar. Nereden çıkar bunlar? Şöyle sanıyorum: Bir yıl önce Nil çekilirken balıklar en son yumurtalarını balığın içine bıraktıktan sonra giderler ve yeniden mevsimi gelip, ortalığı yeniden su bastığı zaman, o dediğimiz ufacık balıklar çarçabuk yumurtadan çıkıverirler*” diyerek bilgi vermektedir³¹¹. Nil’in taşması balıkla ovaları doldurmakta ve halkın besin kaynağını oluşturmaktadır. Kimi balıklar çiğ olarak ya da güneşte kurutarak yenilmekte, kimilerini de salamurada bırakıp tüketilmektedir³¹². Fakat Mısır’da rahiplerin balık tüketmeye hakları bulunmamaktadır³¹³.

³⁰³ Beydiz 2016, 74-75.

³⁰⁴ Ertem 1965, 129.

³⁰⁵ Kramer 2002, 356.

³⁰⁶ Beydiz 2016, 77-78.

³⁰⁷ Cooper 1987, 68; Beydiz 2016, 77-78.

³⁰⁸ Şahin 2009, 2.

³⁰⁹ Beydiz 2016, 76.

³¹⁰ Beydiz 2016, 77.

³¹¹ Hdt. II. 93

³¹² Hdt. II. 77.

³¹³ Hdt. II. 37.

Balığın sembolizm anlamına bakılacak olursa; ilk dönemlerde Mezopotamya ve Mısır'da dinsel rol oynadığı bilinmektedir³¹⁴. Daha sonraki dönemlerde verimlilikten, doğurganlığa, yaşamın yenilenmesinden, suların kökenine, yaşamın koruma gücünden, refaha kadar birçok terim anlamı yüklenmiştir³¹⁵. Yeniden doğuş anlamının yüklenmesi ile de cenaze törenlerinde kurban ya da sunu olarak kullanıldığı düşünülmektedir³¹⁶.

Boiotia'lıların da tanrıları hoşnut etmek amacı ile balık kurban ettiği bilinmekte ve seferlerinden dönen denizcilerin de tanrılara armağan olarak balık sunuları yaptıkları aktarılmaktadır³¹⁷. Smyrna'da bulunan bir yazıtta göre tanrıçalara ait olan balıkların tutulması ve avlanması yasaklanmıştır. Aksini yapanların tanrıçaya sunularda bulunması gerekmektedir. Aslında bu bilgiler denize kıyısı olan kentlerdeki balıkçılığın önemini vurgulamaktadır³¹⁸. Doğurganlıktan dolayı da İştar, Nina, İsis ve Aphrodite gibi tanrıçaların da sembolü balık olmuştur³¹⁹. Kuşlar ile tasvir edilen balıkların kitonik olduğu düşünülmüş ve cenaze veya yeniden dirilişin umudunu temsil ettiği varsayılmıştır³²⁰.

Denize kıyısı olan kentlerde geçim kaynağı olan balık, Akdeniz toplumu için önemli rol oynamış ve hem besin anlamında tüketilmiş hem de sembolik olarak betimlenmiştir³²¹. Knossos'taki fresklerde de balık sevilen bir konu olarak işlenmiştir³²². Akdeniz Bölgesi'nde yer alan antik uygarlıklara bakıldığında ise birçok tanrı ve tanrıça ile balığın özdeşleştiği görülmektedir. Bu dönemde balık genellikle bereket ile ilişkilendirilmiş³²³, Demeter ve Persephone'ye balıklar kurban edilmiştir³²⁴. Balıklar, aslında denizden bir şeyler uman halk için kurban hayvanı olarak gözükmektedir. Poseidon'un deniz ile ilişkisinin yanında Yunanistan'ın coğrafik konumu itibari ile denizle iç içe olması da buna neden olmuştur³²⁵. Poseidon, denizlerin hâkimi ve denizde yaşayan canlıların hizmet ettiği tanrı olarak karşımıza çıkmaktadır. Öyle ki akarsular, nehirler ve göllerde Poseidon'un egemenliği altındadır ve tüm balıkların koruyucusu

³¹⁴ Bursa 2007, 26.

³¹⁵ Cooper 1987, 68; Şahin 2009, 3.

³¹⁶ Bursa 2007, 26.

³¹⁷ Bursa 2007, 26-27.

³¹⁸ Bursa Sturtevant 2016, 80.

³¹⁹ Cooper 1987, 68.

³²⁰ Cooper 1987, 68.

³²¹ Lewis-Jones 2018, 651. Bölgede yapılan incelemeler ışığında, Ege adaları, Güney İtalya ve Kıbrıs'taki buluntuların değerlendirilmesi sonucu bölgede Mezolitik Dönemden itibaren balıkçılık faaliyetlerinin yürütüldüğü kanısına varılmıştır (Bursa Sturtevant 2016, 76).

³²² Alexiou 1991, 49.

³²³ Şahin 2009, 2.

³²⁴ Bursa 2007, 27.

³²⁵ Cömert 2010, 64.

görevi üstlendirilmiştir³²⁶. Poseidon için kutsal sayılan balıklar tanrı için kurban edilen hayvanların arasında da yerlerini almışlardır. Denizde elde edilen zaferden sonra bol miktarda balığın Poseidon'a kurban edildiği bilinmektedir³²⁷. Denizden doğduğuna inanılan Aphrodite'nin de balık kılığına büründüğü ve balığın atribüleri arasında yer aldığı söylenmektedir³²⁸. Priapos ise balıkların ve balıkçıların koruyucusu olarak tanınmaktadır³²⁹. Priapos'a balıkçılar zaman zaman balıklar sunmuşlardır³³⁰. Artemis için de balıklar kutsal sayılmıştır ve kurban edilmişlerdir³³¹.

Antik dönemde balıkların kehanette bulunmak için rahipler ve kahinler tarafından beslendiği de bilinmektedir. Balıkların sudaki hareketlerinden, sıçramalarından, onlara atılan yiyeceği kabul edip etmemelerinden gelecek hakkında yorum yapılmıştır³³². Lykia Bölgesi'nde kahinlerin balık falına çokça başvurduğu görülmüştür³³³. Aynı zamanda balık özdeşleştiği ırmak ve deniz tanrısı yüzünden antik dönemde bazı kentlerde ve bölgelerde avlanması yasaklanmış ya da sadece o tanrının rahipleri tarafından avlanmıştır³³⁴. Bir inanışa göre ruhlar balıkların bedenlerine girmektedirler ve kadınlar tarafından tüketilmesi o kişinin tekrar doğması anlamına gelmektedir³³⁵.

Antik edebi metinlerinde de birçok tanrı ve tanrıça balık kılığına bürünmekte, denizde ya da ırmakta vuku bulan kötü olaylardan kaçmaktadır. Aphrodite'nin Typhon'dan saklanmak amacı ile balık kılığına girmesi³³⁶, Nemesis'in de ilk çağlarda aşk kovalamacası mitosunda balık kılığına giren kralın varlığına son vermesi³³⁷, Peleus ile Thetis'in evlenmesinde Deniz tanrıçası olan Thetis'in, Peleus'tan kaçmak için balık kılığına bürünmesi gibi örnekler verilebilir³³⁸. Ayrıca deniz tanrıçalarının da balığa dönüştüğü görülmüştür. Psamathe³³⁹ ve Phokos miti de örnek olarak gösterilebilmektedir³⁴⁰.

³²⁶ Gezgin 2017, 44-45.

³²⁷ Bursa 2007, 27.

³²⁸ Cooper 1987, 69; *LIMC* II. 1, 1984, 2-5.

³²⁹ Boyana 2005, 31-39-41-44.

³³⁰ Boyana 2005, 42; Bursa 2007, 27-28.

³³¹ Bursa 2007, 29; Albayrak 2008, 9; Albayrak 2012, 3. Anadolu'da Aspalos-Artemis Akraia epiteti bulunmakta ve bu dağların zirvesinde ikamet eden balık anlamına gelmektedir. Bu nedenle ibadet yerleri dağların doruklarına yapılmıştır (Albayrak 2008, 8; Albayrak 2012, 3-4).

³³² Bursa 2007, 30.

³³³ Bursa Sturtevant 2016, 80.

³³⁴ Bursa 2007, 27.

³³⁵ Graves 2010, 151.

³³⁶ Bursa 2007, 29.

³³⁷ Graves 2010, 268.

³³⁸ Grimal, 2012, 603.

³³⁹ Grimal, 2012, 671.

³⁴⁰ Grimal, 2012, 631.

Antik dönemde denize kıyısı olan bazı kentlerde de balıklar sikkeler üzerinde görülmektedir. Bunlar kentlerin sembolleri, geçim kaynağı, özgürlüğü, kentin konumunu, yapılan savaşlar sonrasında betimlendiği düşünülmektedir³⁴¹. Balık sikke betimlemelerinin yanında kentlerin mitolojilerine de yansımıştır. Ephesos şehrinin kuruluşunda da bir balık efsanesi bulunmaktadır³⁴². Phaselis şehrinde balık ile ilgili bir ritüel de bilinmektedir³⁴³. Miletos'ta ise balık denize yakınlığından dolayı efsanelere konu olmuştur³⁴⁴.

Antik dönemde gerek taze, gerekse tuzlanmış olan balıklar halkın genel besin maddeleri içerisinde yer almaktadır. Bu balıkların başında da ton balığı (orkinos) gelmektedir³⁴⁵. Anadolu'da da Çatalhöyük, Pendikhöyük, Fikirtepe, Ilıpınar, Mersin-Yumuk Tepe, Troia, Demircihöyük, Boğazköy, Kilise Tepe gibi yerleşimlerde balık buluntularına rastlanılmıştır³⁴⁶. Bunlar besin amaçlı tüketilen balığın kalıntıları olduğu düşünülmektedir. Roma mutfağında da balıkların yeri önemlidir³⁴⁷. Roma Dönemi'nde çiftçiler havuzlarda besin olarak kullanmak için balık beslemişlerdir³⁴⁸. Tatlı su havuzlarında yetiştirilen balıklar hem besin için hem de süs için kullanılmıştır³⁴⁹. Balıklar taze olarak tüketilmesinin yanında soslar haline getirilmiş, kurutulmuş ya da satış ve ihracat için tuzla turşu haline getirilmiştir.

Romalılar deniz yaşamının zenginliği ve çeşitliliği ile ilgilenmişlerdir. Örneğin Pompeii'de yer alan mozaiklerde, gerçekçi bir şekilde betimlenen balık figürleri

³⁴¹ Şahin 2009, 1-10.

³⁴² Gezin 2017, 45; Bursa Sturtevant 2016, 80. Şehrin kurucusu Ionia kolonilerinin komutanı olan Androklos'un başından geçtiği düşünülmektedir. Androklos, Lelegleri ve Kariyalıları bölgeden göndermeyi başarinca kuracağı şehir için bir bölge belirleyememiştir. Bu olayın üzerine çağrılan kâhin sabırlı davranması gerektiğini ve kuracağı şehrin yerini balık ve yaban domuzunun göstereceği söylemiştir. Bir gün yemek yaparlarken pişirilen balık aniden tavadan sıçramış ve çıkan yangın çalılığı yakmıştır. Yanan çalılıktan bir yaban domuzu çıkmıştır. Androklos yaban domuzunu öldürmüş ve kehaneti gerçekleştirmiştir. Böylece Ephesos şehri o alanda kurulmuştur (Gezin 2017, 45).

³⁴³ Gezin 2017, 45; Bursa Sturtevant 2016, 80. Phaselis şehrinde Lykialı bir çoban olan Kylabras adına adanmış bir tapınak bulunmaktadır. Buradaki dini törenlerde Kylabras adına tuzlu balıklar sunulmuştur. Bu dini ritüelin amacı; Phaselis şehrinin kurucusu Lkios'un Phaselis topraklarını Kylabras'tan tuzlu balık karışığında alması olarak düşünülmüştür (Gezin 2017, 45).

³⁴⁴ Samoslu bir Nympe olan Okrooe'ye, Apollon âşık olmuştur. Miletos'a gittiği bir gün Apollon kaçırmak istemiştir. Okrooe, Pompilos adındaki denizciden kendisini Samos'a götürmesini dilemiştir. Apollon, Samos'a giden gemiyi takip etmiş ve gemi kıyıya yaklaşınca gemiyi kayaya Pompilos'u ise bir balığa dönüştürmüştür (Gezin 2017, 45).

³⁴⁵ Friedell 1999, 45-46.

³⁴⁶ Ertem 1965, 128; Bursa 2007, 66-72. Anadolu'daki ilk balık kalıntıları, Karain Mağarası ve Öküzini Mağarasında bulunmaktadır. Fakat hangi balık türüne ait oldukları konusunda kesin bir kaniya ulaşılamamıştır (Bursa Sturtevant 2016, 76).

³⁴⁷ Roma Dönemi'nde balık sosları bulunmaktadır. Garum ve fermente edilmiş balık bağırsağından elde edilen liquamen balık sosları en çok tüketilenler arasında gözükmektedir (Deighton 1999, 62).

³⁴⁸ Deighton 1999, 34; Gilhus 2006, 16.

³⁴⁹ Lewis-Jones 2018, 668.

bulunmakta ve bu da dönemin faunası hakkında bilgi vermektedir³⁵⁰. Ayrıca önceki dönemlerden bilinen balığın kehanette bulunduğu inancı Roma Dönemi'nde de devam etmiştir³⁵¹.

Tuzlu ve tatlı sulara yakın konumda bulunan Stratonikeia'da da balık figürleri işlenmiştir (LA.01, LA.02, LA.07b). Lagina Hekate Altarı yapısında betimlenen balıkların suların verimliliğini, bereketini, doğurganlığını sembolize ettikleri düşünülmektedir. Denize yakın konumda olan kentin kutsal alanında balık figürlerinin işlenmesi balıkçılığın önemini ve denizde elde edilen zaferlerin simgelenmesini aktarmaktadır. Ayrıca birçok tanrı/tanrıçanın atribüleri arasında bulunan bu hayvanlar kentte de bu inanışa hizmet etmiş, sunu ve törenlerde kurban hayvanı olarak kullanılmış olmalıdırlar. Son olarak su ile ilgili anlatımlarda sahnenin aktarımını kuvvetlendiren bu canlılar imparatorlarında propagandasını yansıtmışlardır. Kentte de bu düşüncelerin ürünleri olarak betimlenmiş oldukları düşünülmektedir.

2.2.1 Yunus

Yunuslar hakkında metin oluşturmak için denizlere (yunusların yaşam alanına) kıyısı olmayan medeniyetlere, köklü ve dünya tarihine yön veren medeniyetler olsalar bile bakmak çok faydalı olmayacaktır. Bu yüzden denizselliği olan medeniyetlerden faydalanılacaktır.

Yunuslar deniz memelilerinin sevimli üyeleri olarak adlandırılmışlardır³⁵². Hayvanlar alemindeki en zeki hayvan olarak gözüken yunusların öğrenme kabiliyeti de oldukça yüksektir³⁵³.

*Yunusları ilk kez MÖ 400'lü yıllarda Aristoteles balık olarak tanımlamış gözükmektedir*³⁵⁴.

Plinius ta bize yunuslar hakkında; sadece deniz hayvanları içerisinde değil aynı zamanda tüm hayvanların en hızlısı yunuslardır diyerek³⁵⁵, hızı hakkında bilgi vermektedir. Ayrıca yunusların çiftler halinde yaşadığını³⁵⁶ ve insanlara dost tavırlar sergilediklerini bildirir³⁵⁷. Yunusların çıkardıkları seslerde antik dönemde insanları

³⁵⁰ Gilhus 2006, 18.

³⁵¹ Plin. nat. IX. 22.

³⁵² Zengin 2008, 8.

³⁵³ Şahin 2009, 10.

³⁵⁴ Şahin 2009, 6.

³⁵⁵ Plin. nat. IX. 7.

³⁵⁶ Plin. nat. IX. 7-8.

³⁵⁷ Plin. nat. IX. 8.

etkilemiştir. Plinius; insan tarafından çıkarılan seslere benzer sesler çıkardıklarını³⁵⁸ ve müzik aşığı bir hayvan olarak aktarmış olsa da³⁵⁹, yunusların çıkardığı bu seslerin balıkları avlarken kullandıkları özellikleri olarak tanımlanmıştır³⁶⁰. Bu bilgilere ek olarak vücutlarında bulunan kalın yağ tabakası ve etleri yüzünden insanlar tarafından yüzyıllarca avlanmıştır³⁶¹. Bu bilgiyi Ksenophon'un; "*Ayrıca küplerin içinde salamuraya bırakılmış dilim dilim yunus eti ve kaplarda yunus yağı bulundu*"³⁶² sözleri de desteklemektedir. Avlanma ile ilgili metinlere Asur Dönemi'nde de rastlanılmaktadır. I. Tiglat Pilaser'in Akdeniz'de yaptığı bir sefer sonunda denizatı olarak bilinen bir hayvanı avladığı bilgisine ulaşılmıştır. Bu hayvanın yunus balığı olduğu düşüncesi hakimdir³⁶³.

İnsanlar tarafından dost ilan edilen yunuslara, antik dönemde birçok sembol anlamı da yüklenmiştir. Kurtarıcı vasfı verilerek, bunlara gemilerin enkazından insanları kurtaran bir rol çizilmiştir. Ayrıca güvenliği, denizin gücünü, güneş ve ayı, denizde vuku bulan ölümlerde ruhların taşıyıcılığını üstlenmiş ve ters yöne bakan yunus figürlerinin doğanın ikiliğini sembolize ettiği düşünülmüştür³⁶⁴. Balıkların kralı olarak adlandırılan yunuslar aynı zamanda hızın da sembolüdür³⁶⁵. F. Kitchell'e göre Homeros'un metinlerinde de yunus hızı temsil etmiştir³⁶⁶. Fakat hızın yanında Homeros'un yunusları denizlerin korkunç avcıları olarak tanımladığı düşüncesi de hakimdir³⁶⁷. Çünkü Homeros yunuslardan; "*kocaman yunus balığının önünde, nasıl kaçışırsa öbür balıklar, nasıl doldururlarsa koyun dibini, balığa yem olmaktan ödleri kopar*" diyerek bahsetmektedir³⁶⁸. Ayrıca Homeros'un metinlerinde bahsettiği yunusun yapısı karadaki aslanın denizdeki karşılığı olarak düşünülmektedir³⁶⁹.

Antik dönemde sembol anlamlarının yanında ve metinlerde çokça bahsedilen yunuslar mekân ve konutların cephe ve duvarlarını süslemişlerdir. Mısır'da Orta Krallık Dönemi'ne tarihlendirilen bir vazoda su kuşları ile yunuslar beraber betimlenmiştir.

³⁵⁸ Plin. nat. IX. 7.

³⁵⁹ Plin. nat. IX. 8.

³⁶⁰ Selen 2008, 2.

³⁶¹ Zengin 2008, 8-12; Kitchell 2014, 56.

³⁶² Ksen. an. V. III. 28-29.

³⁶³ Gezin 2017, 43.

³⁶⁴ Cooper 1987, 54.

³⁶⁵ Cooper 1987, 12.

³⁶⁶ Kitchell 2014, 54.

³⁶⁷ Redondo 2015, 67-68.

³⁶⁸ Hom. Il. XXI. 20-25.

³⁶⁹ Redondo 2015, 68. Homeros'un aslan hakkında söylediği; "*sevindi kocaman bir ava gözü ilişen aslan gibi. Aslan çok acıktır da hani, bulur boynuzlu bir geyiği ya da bir yaban keçisini, çevik köpekler, gürbüz delikanlılar önlemek isteseler bile, çabucak parçalayıp yer onu*" (Hom. Il. III. 20-25.) şeklindeki bu cümleler yazarlarda aslan ve yunusun paralel aktarıldığı düşüncesini doğurmuştur (Redondo 2015, 68).

Betimlemenin amacı olarak dönemin doğasında yaşayan canlıların sanata aktarılmış olduğu düşünülmüştür³⁷⁰. Myken tapınaklarında ve mekanlarında yunus figürlerinin bulunduğu stuko taban bulunmuştur³⁷¹. Etrüsk sanatında da yunusların eşliğinde deniz yolculuğu betimleri bulunmaktadır³⁷². Knossos ve Akrotiri’de yunus betimlerinin fresklere yansıdığı görülmüştür³⁷³. Minos sanatında gemilere eşlik eden yunusların sık sık gösterilmeleri, en eski zamanlardan beri denizcilerin popüler yoldaşları olduklarını düşündürmüştür³⁷⁴.

İnsan dostu olarak gözüken yunuslar mitolojide de birçok mite konu olmuş, tanrı ve tanrıçalar ile ilişkilendirilmiştir³⁷⁵. Yunus balığı Dionysos’un kutsal hayvanları arasında yer almaktadır³⁷⁶. Dionysos bir gün Naksos’a gitmek için bir korsan gemisine binmektedir. Korsanlar gemideki diğer yolcular ile birlikte Dionysos’u da köle olarak satmak için rotalarını Asya’ya çevirince, Dionysos bunun farkına varıp geminin etrafına asma yapraklarını sarmış ve havada rahatsız edici bir flüt sesi oluşmuştur. Sesten ve oluşan görüntüden korkarak akıllarını kaybeden korsanlar denize atlamış ve yunus balığına dönüşmüştür³⁷⁷. Apollon’un da yardımcısı ve sevdiği hayvanlar arasında yunuslar bulunmaktadır³⁷⁸. Apollon denizde bir kişiye yardım etmek isterse yunus balıklarını göndermektedir³⁷⁹. Korinthos’lu müzisyen Arion’un denizde yaşadığı zor durumlarda Apollon’un yunusları ona yardımcı olmuştur³⁸⁰. Aphrodite’nin atribüleri arasında yunus balığı bulunmaktadır³⁸¹ ve denizden doğmasının buna neden olduğu düşünülmektedir³⁸². Poseidon içinde yunus balığı kutsaldır³⁸³. Ayrıca Posiedon’dan kaçan Amphitrite’yi yunus balığı sırtında geri getirmiştir³⁸⁴. Amphitrite’de, Posidon ile

³⁷⁰ Lewis-Jones 2018, 411.

³⁷¹ Alexiou 1991, 74-75.

³⁷² Friedell 1999, 145.

³⁷³ Redondo 2015, 77-78.

³⁷⁴ Kitchel 2014, 56; Lewis-Jones 2018, 411-412.

³⁷⁵ Redondo 2015, 78; Beydiz 2016, 187; Gezgini 2017, 45.

³⁷⁶ *Der Kleine Pauly* MCMLXIV, D, 77-85; Cooper 1987, 54; Beydiz 2016, 187

³⁷⁷ Cömert 2010, 72; Graves 2010, 129; Kitchell 2014, 55; Gezgini 2017, 45.

³⁷⁸ Cooper 1987, 54; *LIMC* II. 1, 1984, 183-185; Grimal 2012, 74; Gezgini 2017, 43.

³⁷⁹ Gezgini 2017, 43.

³⁸⁰ Hdt. I. 23-24; Toynbee 1973, 207; Grimal 2012, 86-87; Redondo 2015, 69-70; Gezgini 2017, 43-44. Arion icra ettiği müziği başka ülkelere de duyurmak istemiş, Yunanistan ve Sicilya’ya seyahate çıkmıştır. Atıldığı bu maceranın sonunda parası ile birlikte ülkesine dönmek istemiştir ve bindiği gemide Arion’un paralarına korsanlar göz dikmiştir. Bu durumun farkına varan Apollon, Arion’un rüyasına girmiş olayı anlatarak kendisine güvenmesini istemiştir. Ertesi gün korsanların saldırısına uğrayan Arion son bir kez şarkı söylemek istemiş ve şarkı söylerken yunuslar geminin etrafına toplanmıştır. Korkarak denize atlayan Arion’u yunus balıkları sırtlarında karaya çıkarmışlardır (Grimal 2012, 86-87; Gezgini 2017, 43-44).

³⁸¹ Cooper 1987, 54; Cömert 2010, 64; Redondo 2015, 79-80.

³⁸² Grimal 2012, 69.

³⁸³ Cömert 2010, 65.

³⁸⁴ Cömert 2010, 66.

beraber denizlerin dibinde yaşadığı için sembolleri arasında yunus balıkları bulunmaktadır³⁸⁵.

Yunus balıkları denize kıyısı olan kentlerin de efsanelerine konu olmuştur ve denizleri sembolize ettiği düşünülmüştür³⁸⁶. Delphi şehrinin kuruluşunda yunus balığı ile ilgili efsaneler bulunmaktadır. İlk efsane Ikadios'un Delphi'yi kurduğu³⁸⁷, ikinci efsane ise Apollon'un, Python'u öldürdükten sonra Delphi'ye tapınağını yaptırdığı ve denizde yunus balığı olarak yüzdüğü, bunu gören Giritlilerin oraya bir sunak yapmak istediği ve buraya Delphoi denildiğidir³⁸⁸. Apollon Delphinos'a yunuslar adanmış denizciler tarafından tanrıdan minnette bulunulması istenilmiştir³⁸⁹. Öyle ki denizde yapılan savaşlarda da Apollon'dan yardım istenmiştir³⁹⁰. Augustus kendi koruyucu tanrısı olarak Apollon'u seçmiştir. MÖ 31 yılında Antonius ve Kleopatra'ya karşı yaptığı Actium Deniz Savaşını bu tanrı sayesinde kazandığını düşünmektedir³⁹¹. Augustus'un annesi Atia, bir gün Apollon Tapınağı'nda uyurken tanrıdan hamile kaldığını ve Octavian'ı doğurduğunu bildirmiştir³⁹². Bu kültlerin yanında; Priapos kültünde de yunus kutsal hayvanlar arasında gözükmektedir³⁹³. Mitras dininde de yunuslar ışık ile ilişkilendirilmiştir³⁹⁴. Roma dünyasının güneydoğusunda yer alan Nabataea Arapları, yunus tanrıçası olarak adlandırdıkları Atargatis'e ibadet etmişlerdir³⁹⁵.

Yunusların suyun yüzünde duran bir cismi burunlarıyla itme ve eğer yakındaysa kıyıya atma gibi bir dürtüleri vardır³⁹⁶. Bu dürtüleri de birçok mite konu olmuş gözükmektedir. Miletos'ta yaşayan Koeranos adındaki adam bir gün balıkçıların yavru bir yunus balığı avladığını görmüş ve onu satın alarak denize bırakmıştır. Aradan geçen uzun yıllar sonunda Koeranos'un deniz seferinde gemisi batmış ve Koeranos da dalgaların arasında kalmıştır. Öleceğini düşündüğü anda bir yunus balığı onu sırtında karaya kadar götürmüştür³⁹⁷. Bu efsaneler sayesinde insan dostu olarak adlandırılan

³⁸⁵ Cömert 2010, 67.

³⁸⁶ Toynbee 1973, 207.

³⁸⁷ Apollon ve Nymphe Lykia'nın oğlu olarak Asya'da dünyaya gelen Ikadios, doğduğu ülkeye Lykia adını vermiş ve Patara şehrini kurmuştur. Bir gün İtalya'ya gitmek istediğinde gemisi yolda batmış ve bir yunus balığı tarafından Parnassos'un eteklerine kadar taşınmıştır. Ikadios orada kurtarıcısı yunus adına Delphi şehrini kurmuştur (Grimal 2012, 315-316).

³⁸⁸ Diakov-Kovalev 2014, 191.

³⁸⁹ *Der Kleine Pauly* MCMLXIV, A, 441-448; Redondo 2015, 79.

³⁹⁰ Redondo 2015, 79-80.

³⁹¹ Grimal 2012, 75.

³⁹² Grimal 2012, 75.

³⁹³ Boyana 2005, 42; Rodondo 2015, 41.

³⁹⁴ Cooper 1987, 54.

³⁹⁵ Toynbee 1973, 208.

³⁹⁶ Şahin 2009, 10.

³⁹⁷ Tulay 2004, 40; Grimal 2012, 382-383.

yunuslar, denizde birçok kişinin hayatını da kurtarmıştır³⁹⁸. Örnekleri çeşitlendirmek gerekirse; Hermias adında Iasos Antik Kenti yakınlarında yaşayan genç, denizde oynarken bir yunus balığı tarafından götürülmüştür. Aradan uzun süreler geçmiş ve dost olarak geri gelmişlerdir. Bu olayın III. Alexandros'un kulağına gitmesi ile Hermias, Babil'e çağırılmış ve Büyük İskender tarafından Apollon tapınağına rahip yapılmıştır³⁹⁹. Bu tür hikayeler oldukça popüler gözükmemektedir ve en çok bilinenleri arasında gemi enkazından bir denizciyi kurtaran yunus, cesedi kıyıya çıkaran, ceset taşıyan ve erkek çocuklar ile arkadaş olan yunus betimlemeleri vardır⁴⁰⁰. Ayrıca antik mitolojide yunus balığının sırtına binip denizden kurtulan birçok kişi ve kahramanın hikayesi de bulunmaktadır⁴⁰¹.

Deniz kıyısında yaşayan kentlerin sikkeleri üzerinde yunus betimlerinin yer aldığı görülmüştür. Bunlar denizden faydalanılan halk için mi yapıldı, teşekkür amacı güdülerek mi yapıldı, ya da bir tanrı ve tanrıçaya hitaben mi yapıldı sorusunu doğurmuştur. Fakat yunus balığının hem tanrının simgesi olması hem de korktukları denizlerden kendilerini korumak istemeleri nedeni ile sikkelerde betimlendiği düşüncesinde yazarlar hemfikirdir⁴⁰². MÖ 5. yy'da Korinthos lejantlı sikkelerde birlikte betimlenen yunus ve inek betimi, Io efsanesi ile ilişkilendirilmiş ve Bosporus'u geçen Io'nun tasviri olabileceği düşünülmüştür. Diğer yorum ise yunusun denizciliği, ineğin ise tarımın sembolü olarak sikkede betimlendiğidir⁴⁰³. Nikaia kenti sikkeleri üzerinde de yunus betimlemelerinin olduğu görülmüştür⁴⁰⁴. Byzantion kentinin sikkeleri üzerinde de inek ve yunus betimi gözükmemektedir⁴⁰⁵. Benzer şekilde, Sinope⁴⁰⁶, Istros ve Olbia sikkeleri üzerinde görülen yunus ve kartal ikilisinden oluşan sikke tipinin, bu kentlerin deniz ürünlerinden ziyade daha çok kıyıda konumlanmış olmalarına işaret ettiği ileri sürülmüştür⁴⁰⁷. Yunus-kartal ikili betimi hakkındaki bir diğer görüş ise yunusun, Apollon Delphinos'u temsil ettiği, kartalın ise Zeus'u temsil ettiği yönündedir⁴⁰⁸.

³⁹⁸ Gezgini 2017, 45.

³⁹⁹ Plin. *nat.* IX. 8; Tulay 2004, 36; Bursa 2007, 102; Şahin 2009, 8.

⁴⁰⁰ Lewis-Jones 2018, 415.

⁴⁰¹ Graves 2010, 129- vd.

⁴⁰² Bursa 2007, 80-81; Şahin 2009, 10.

⁴⁰³ Şahin 2009, 7.

⁴⁰⁴ Bursa 2007, 96.

⁴⁰⁵ Bursa 2007, 85.

⁴⁰⁶ Sinope sikkelerinde MÖ 6. yy'da başlayıp, MÖ 3. yy'a kadar devam eden yunus-kartal ikilinden oluşan betimlemeler görülmüştür (Bursa 2007, 80-81).

⁴⁰⁷ Bursa 2007, 50, 80, 81; Lewis-Jones 2018, 412-413.

⁴⁰⁸ Bursa 2007, 80-81; Lewis-Jones 2018, 412-413.

Yunus balıklarının denize kıyısı olan kentlerde sevilerek betimlendiği görülmektedir. Stratonikeia’da da bu düşüncenin ürünü olarak yunus balıkları işlenmiş, deniz ile ilişkili tanrı/tanrıçaların sembolleri olarak bloklarda yerlerini almışlardır (LA.08a, SKK.01, SBC.02). Lagina Hekate Altarı’nda betimlenen yunus, tanrı/tanrıça atribüleri ve imparatorluk propagandası ürünü olarak değerlendirilmiştir. Yine aynı düşüncenin ürünü olarak Kuzey Şehir Kapısı ve Nymphaeum’da yunus betimlemesi görülmüş yapının işlevi doğrultusunda su ile ilgili anlatımların bu tür ile vurgulandığı düşünülmüştür. Yukarıda bahsedilen yunus-kartal ilişkisi gibi ikili betimleme örneği kentte de gözlemlenmiştir. Batı caddede bulunmuş olan konsollu geison bloklarının kaset bölümlerinde (SBC.01, SBC.02) ve Lagina Hekate Altarı tavan kasetlerinde yunus ve kartalın beraber betimlendiği gözlemlenmiştir. Bu da tanrı ve imparatorluğun simgelerinin beraber işlendiği sonucunu doğurmaktadır. Çünkü yunus balıkları Roma İmparatorluğunun soylarının ve propagandalarının simgeleri arasındadır.

2.3 Boğa

Boğa ilk çağlardan itibaren bolluğun ve gücün simgesi olmuştur⁴⁰⁹. İnsanlar avladıkları bu güçlü hayvanları da Paleolitik Dönemden itibaren betimlemişlerdir⁴¹⁰. Lascaux mağarasında 17 bin yıl önceye ait at, yaban öküzü, boğa çizimleri bulunmaktadır⁴¹¹. Boğa betimlemelerinin yer aldığı ilklerle devam edilecek olunursa; Göbeklitepe’deki dikili taşların üzerinde resmedilen hayvanların, insanlar ile rekabetleri sonucunda betimlendiği düşünülmüş ve bu hayvanların arasında boğalarda gözlenmiştir⁴¹². Fakat Göbeklitepe’deki boğa betimlemeleri için genel bir yorum yapılamamıştır. Boğanın erkek olmasından dolayı erilliği, öldürücü güce sahip olmasından dolayı da liderliği ya da koruyuculuğu temsil ettiği ortaya atılmıştır⁴¹³.

Boğanın bolluk ve gücün simgesinin yanında erken dönemlerde erkeklerin doğa üstündeki hakimiyetinden ve dölleme gücünden dolayı eril gücün simgesi olduğu düşünülmektedir⁴¹⁴. Çatalhöyük’te ibadethane (kült yeri) olduğu düşünülen yapılarda

⁴⁰⁹ Armutak 2002, 5; Gezgin 2017, 53.

⁴¹⁰ Beydiz 2016, 103-105.

⁴¹¹ Collins 2014, 87; Günday 2010, 17-18. Erken dönemlerdeki boğa tasvirleri için bkz. Collins 2014, 105, 108, 248. Betimlemelerde yer alan boğaların vahşi olduğu düşünülmekte ve boğanın evcilleşmesinin 12 bin yıl önceye dayandığı var sayılmıştır (Lewis-Jones 2018, 32).

⁴¹² Luckett 2016, 121.

⁴¹³ Schmidt 2007, 121; Luckett 2016, 121.

⁴¹⁴ Cooper 1987, 26; Collins 2014, 87; Armutak 2002, 5; Çekilmez 2015, 52-53; Gezgin 2017, 53; Lewis-Jones 2018, 34.

bulunan boğa heykelleri eril gücün⁴¹⁵ ve boğa kültünün ürünleri olduğu varsayılmıştır⁴¹⁶. Kültün, ölümden sonra da boğaların gücünü korumuş bu gücün ev halkını da kapsadığı ve onlara iyi şans getirdiğini düşünmüşlerdir⁴¹⁷. Çatalhöyük'te bulunan boğa kemikleri ise boğaları evcilleştirip besledikleri düşüncesini doğurmuş, bu konuya tezat olan ise duvar resimlerindeki boğanın yabani boğa olduğudur⁴¹⁸. Boğa ile ilişkilendirilen bu vasıfların yanında, Boğazköy metinlerinde GUD ismi ile anılan bu hayvanlar, Kültepe metinlerine göre eti, derisi ve büyük ağırlığa sahip nesneleri taşımaları içinde yetiştirilmişlerdir⁴¹⁹.

Hititlerde yol gösterici hayvan motifi boğa ile simgelenmiştir⁴²⁰. Hitit dini, Hurri, Sümer ve Akad dinlerinin ve mitolojilerinin etkisinde kalmıştır. Hititler, Hurriler'in tanrısı olan fırtına tanrısı Teşub'u tanrı olarak kabul etmişler ve onun kutsal boğalarına tapmışlardır⁴²¹. Fırtına tanrısı Teşub'un arabasını Hurri ve Seri adında boğalar çekmiştir⁴²². İnandık vazosunda da orta frizde boğa figürü bulunmaktadır. Fırtına tanrısı Teşub'u temsil ettiği düşünülmüştür ve ritüel betimlenmiştir⁴²³. Hitit Dönemi'nde kült amaçlı yapılmış boğa ritonları da bulunmaktadır⁴²⁴. Boğa Sümer'de de gücün sembolü olarak gözükmektedir⁴²⁵. Boğa, Babil Dönemi'nde Fırtına Tanrısı Adad'ın (İşkur) simgesi olmuş⁴²⁶ ve Güneş Tanrısı Şamaş'ın da koruyuculuğunu yapmıştır⁴²⁷. Ayrıca kendisini reddeden Gılgamış için İnanna (İştar) gökyüzü boğasını göndermiştir ve boğa, Gılgamış tarafından öldürülmüştür⁴²⁸. Boğanın bağırması hükümdarın sesini ve tapınak kehanetlerini bildirmesi ile ilişkilendirilmiştir⁴²⁹. Ayrıca boğa astroloji ile ilgili tabletlerde Tauros takım yıldızını temsil etmektedir⁴³⁰.

Antik Mısır Dönemi'ne bakıldığında boğa, ilk olarak gücün sembolü olarak karşımıza çıkmaktadır. II. Amenofis'in (MÖ 1427-1400) adı olağan üstü güçlü boğa

⁴¹⁵ Gezgin 2017, 53.

⁴¹⁶ Beydiz 2016, 104-105.

⁴¹⁷ Russell 2015, 70-73.

⁴¹⁸ Schmidt 2007, 61.

⁴¹⁹ Ertem 1965, 40-45; Öz 2014, 86-88.

⁴²⁰ Koç 2006, 95.

⁴²¹ Diakov-Kovalev 2014, 115.

⁴²² Alexiou 1991, 110; Koç 2006, 95; Beydiz 2016, 105-106.

⁴²³ Sevinç 2007, 25; Beydiz 2016, 106-107.

⁴²⁴ Koç 2006, 95.

⁴²⁵ Boğa ile ilgili atasözleri için bkz. Kramer 2002, 354-355.

⁴²⁶ Cooper 1987, 27; Black-Green 2003, 49; Gezgin 2017, 54.

⁴²⁷ Black-Green 2003, 50-51; Gezgin 2017, 54.

⁴²⁸ Kramer 1999, 230-232; Black-Green 2003, 85-86; Diakov-Kovalev 2014, 79; Gezgin 2017, 54-57; Lewis-Jones 2018, 34. Gılgamış mücadelesi için bkz. Gezgin 2003, 54-61.

⁴²⁹ Kramer 2002, 354.

⁴³⁰ Cooper 1987, 27; Black-Green 2003, 49; Gezgin 2017, 54.

anlamına gelen Horus'dur. Aslanları yalın ayak avladığı aktarılmıştır⁴³¹. Narmer paletinde de boğa işlenmiştir, kuvveti ve cinsel gücü sembolize etmektedir⁴³². Ayrıca Mısır'da boğa kurban hayvanı olarak da gözükmektedir. Osiris için boğalar kurban edilmiştir⁴³³. İsis'in kutsal hayvanının inek olduğu bilinmekte ve İsis'e öküz kurban edilmektedir⁴³⁴. Mısırlılar Memphis'in kutsal boğası Apis'e ve güneş kursunu boynuzlarında taşıyan tanrıça Hathor'a tapmışlardır⁴³⁵. Minos dininde boğanın varlığı tartışılmış fakat boğanın bolluk ve bereketi simgelediği düşünülmüştür⁴³⁶. Boğa erkekliğin dölleme gücünü simgelemiş ve sürünün tanrılaştırılmış önderi olarak değerlendirilmiştir⁴³⁷. Knosos sarayı duvar resimlerinde boğa oyunları olarak adlandırılan betimlemeler bulunmuştur⁴³⁸. Kadınlar ve erkekler boğaların üzerinde taklalar atmaktadır. Bu betimlemeler cesaretin ya da ergenliği aştıklarının bir düşüncesi olarak değerlendirilmiştir.⁴³⁹ Boğa oyununda genç erkek ve kadınların sergilediği figürlerin aslında Girit dağlarında yaşayan vahşi boğayı yakalama çabasını gösterdiği düşünülmüştür⁴⁴⁰. Vahşi boğa Minotauros efsanelerde geçmektedir. Girit boğası olarak bilinen hayvanın Herakles tarafından öldürülmesi konu edilmiştir. Girit boğası tarlaları basan ekinlere zarar veren bir hayvan olarak gözükmektedir⁴⁴¹. Aslında bu inancın çitçiler arasında yaygın olduğu ve boğaları evcilleştirince Minotauros'un da inandırıcılığını kaybettiği düşünülmektedir⁴⁴².

Yunan dünyasına gelindiğinde boğa Zeus ile ilişkilendirilmiştir⁴⁴³. Zeus'un kaçırdığı Argos kralının kızı Europe efsanesinde⁴⁴⁴ ve birlikte olduğu Io efsanesinde boğa kılığına bürünmüştür⁴⁴⁵. Dionysos'un da kutsal hayvanları arasında boğa

⁴³¹ Freeman 2003, 49.

⁴³² Lewis-Jones 2018, 35.

⁴³³ Günday 2010, 174.

⁴³⁴ Hdt. II. 41.

⁴³⁵ Hdt. III. 28; Cooper 1987, 26; Alexiou 1991, 92; French 1994, 90; Armutak 2002, 6; Lewis-Jones 2018, 35.

⁴³⁶ Alexiou 1991, 92.

⁴³⁷ Thomson 2007, 241.

⁴³⁸ Alexiou 1991, 49; Thomson 2007, 169; Beydiz 2016, 107.

⁴³⁹ Alexiou 1991, 49; Beydiz 2016, 107.

⁴⁴⁰ Alexiou 1991, 136.

⁴⁴¹ Girit Kralı Minos'un boğasını kendisine kurban olarak isteyen Poseidon kandırılınca, Minos'un karısını cezalandırmış ve Pasiphane, Minotauros'u doğurmuştur (Cömert 2010, 115-116; Beydiz 2016, 115-116; Gezgün 2017, 59).

⁴⁴² Luckett 2016, 156.

⁴⁴³ *Der Kleine Pauly* MCMLXIV, Z, 1516-1520; Cooper 1987, 26.

⁴⁴⁴ Europe, Fenike kralı Aenor'un kızıdır. Zeus onu kaçırabilmek için boğa kılığına girmiştir ve Europe boğayı severken üstüne bindirmiş ve Girit'e götürmüştür. Girit'te birlikte olmuşlardır (Cömert 2010, 34-35; Graves 2010, 250; Grimal 2012, 185-186; Beydiz 2016, 114; Gezgün 2017, 58-59).

⁴⁴⁵ Io, Argos şehrinde Hera'nın tapınağında rahibedir. Zeus, Io'ya bulut olarak gelir ve birlikte olurlar. Fakat Hera, Zeus'a Io'yu sorduğunda Zeus, Io'yu beyaz bir ineğe dönüştürür. Hera, Zeus'tan bu beyaz ineği

bulunmaktadır⁴⁴⁶. Ayrıca Dionysos'un doğumundaki efsanede de Zagreus, Hera'dan boğa kılığına girerek kaçmıştır⁴⁴⁷. Dionysos'un boğa şenliklerinde tasvirleri de bulunmaktadır⁴⁴⁸. Poseidon için boğalar kurban edilmiş ve minnette bulunulmuştur⁴⁴⁹. Apollon Lairbenos kültünde boğanın kutsal sayıldığı düşünülmüştür⁴⁵⁰. Artemis'in de boğaları koruyan, boğa kurbanı ile tapınılan anlamında Artemis Tauropolos epiteti bulunmaktadır⁴⁵¹. Ayrıca Artemis Leukophryene ve Artemis Ephesis gibi kültlere sahip kentlerde tanrıçanın onuruna boğa kurbanı ve törenler yapılmaktadır⁴⁵². Kybele, Attis ve Mitras dininde tanrılara boğa kurbanı sunulmakta ve tanrıların iyi niyetini kazanmak amaçlanmaktadır⁴⁵³. Bu dinlerde yapılan törenlere Taurobolium denilmiş ve kurban edilen boğanın kanı günahlardan arınma ve temizlenme amacı için kullanılmıştır⁴⁵⁴.

Stratonikeia Antik Kenti, Lagina Hekate Kutsal Alanı tavan kasetinde betimlenen boğa figürü de kutsal alanda ya da tanrı/tanrıça adına düzenlenen kurbanlarda kesilen hayvan betimi olarak karşımıza çıkmaktadır (LA.07a). Kutsal alanda apotropaiklik anlamının yanında tanrıların kutsal hayvanları olması neticesinde de betimlenmiş olmalıdır.

2.4 Kaplumbağa

Kaplumbağalar, deniz ve kara kaplumbağaları olarak dünyanın en eski sürüngenleri arasında gözükmektedir⁴⁵⁵. Bunların yeryüzünde 250 milyon yıldır var oldukları düşünülmektedir⁴⁵⁶. Özellikle karada ve denizde yaşamaları tıbbi özelliklerinin olduğu düşüncesini doğurmuştur⁴⁵⁷. Uzun yıllardır var olduğu düşünülen bu hayvanın en

kurban etmesini ister (Beydiz 2016, 117). Hera, Io'nun başına Argos'u bekçi olarak koyar ve Herakles sayesinde kurtulan Beyaz İnek İonia, Bosphoros'u geçip Mısır'a kaçar (Graves 2010, 244-245; Grimal 2012, 321- 322; Beydiz 2016, 117).

⁴⁴⁶ Cömert 2010, 74-75; Graves 2010, 132-133.

⁴⁴⁷ Dionysos'un doğumunda da boğa ile ilgili efsane bulunur. Zeus'un oğlu Zagreus'un başına Hera Titanları musallat etmiştir ve kurtulmak için boğa kılına giren Zagreus öldürülmüş ve sadece kalbi kalmıştır. Dionysos'un annesi Semele kalbi yutmuş ve Dionysos'a hamile kalmıştır (Gezgin 2017, 59-60).

⁴⁴⁸ Çağlayan Takımcı 2016, 30.

⁴⁴⁹ Hom. *Od.* III. 175-180.

⁴⁵⁰ Akıncı Öztürk 2011, 40.

⁴⁵¹ Artemis Tauropolos inancı erkeklere özgü olarak gözükmekte ve Makedon ve Diadokh askerleri arasında tapınım görmektedir (Albayrak 2008, 50-51).

⁴⁵² Albayrak 2008, 109-110, 156.

⁴⁵³ Cooper 1987, 26; Dürüşken 2000, 61; Şahin 2017, 77-78.

⁴⁵⁴ *Der Kleine Pauly* MCMLXIV, T, 543-544; Özkaya 2011, 305. Ayrıca Taurobolium törenleri için bkz. Özkaya 2011, 295-334.

⁴⁵⁵ Lewis-Jones 2018, 556.

⁴⁵⁶ Gönenc 1992, 32-33; Lewis-Jones 2018, 556. Yer yüzünde bulunan en eski hayvan fosilinin kaplumbağaya ait olduğu düşünülmüş ve 250 milyon yıl öncesine tarih verilmiştir (Gönenc 1992, 32-33).

⁴⁵⁷ Plin. *nat.* XXXII. 14.

belirgin özellikleri arasında kabukları bulunmaktadır. Avcılardan korunmak için kamuflajı sağlayan sert kabukların bulunduğu, dişleri olmadığı için ise güçlü keskin çenelerinin yiyeceklerini kesmek ve çiğnemek için evrimleştiği düşüncesi ortaya atılmıştır⁴⁵⁸. Plinius ta bu özel hayvanın dört türü olduğunu aktarmaktadır. Bu türler arasında kara kaplumbağaları, deniz kaplumbağaları, çamurlu sularda yaşayan kaplumbağalar ve tatlı suda yaşayan kaplumbağalar vardır⁴⁵⁹.

Kaplumbağaların denizde ve karada yaşayabilmesi, uzun yıllar hayat sürmeleri de birçok toplum tarafından farklı algılanmış ve sembolik anlamlar yüklenmiştir. Genel olarak uzun ömrü sembolize etmişlerdir⁴⁶⁰. Fakat daha sonraları; su, ay, toprak ana, zaman, ölümsüzlük, doğurganlık, yeniden doğuş gibi birçok anlam içeren terimler ile bağlatılmıştır⁴⁶¹. Kaplumbağanın, toplumlar tarafından üzerine yüklenen anlamlarına bakılacak olursa; Mezopotamya kaynaklarında, başarısız olmayan, vahşi, kurnaz ve zulüm imgesi olduğu varsayılmış ve şeytani bir hayvan olarak düşünülmüştür⁴⁶². Hoş olmayan bir üne sahip olan kaplumbağa, Mısır'da güneş tanrısı Ra'nın en büyük düşmanı olarak kabul edilmiş ve bir nefret imgesi olarak işlenmiştir⁴⁶³. Ayrıca terazi takımyıldızını ve Nil'in taşkın sularını temsil etmektedir⁴⁶⁴. Sümer metinlerinde de kaplumbağa, Tanrı Ninurta'ya karşı gelmiş ve tanrının intikamı haline bürünmüştür. Tanrının tökezlediği çukurlar yaratmış ve keskin pençeleriyle tanrının derisini çizmiştir⁴⁶⁵. Kaplumbağa Tanrı Ea (Enki) ile de Akad Dönemi sanatında ilişkilendirilmiştir⁴⁶⁶. Su Tanrısı Ea'nın simgesi keçi-balık olarak bilinse de ucu koç formunda olan bir değnek ve kaplumbağa da simgesi olarak gözükmektedir⁴⁶⁷. Bu bilgilerin yanında, Akad cenaze töreni listeleri arasında kaplumbağa etinden bahsedilmektedir⁴⁶⁸.

Kaplumbağalar dünya üzerindeki birçok ırkı da etkilemiş ve onların mitolojilerine konu olmuştur⁴⁶⁹. Birçok halkın metinlerinde geçen Tufan mitosuna bakıldığında

⁴⁵⁸ Plin. nat. IX. 12; Lewis-Jones 2018, 556.

⁴⁵⁹ Plin. nat. XXXII. 14.

⁴⁶⁰ Cooper 1987, 182. Kaplumbağanın uzun ömürlü olmasının sebebi olarak metabolizmasının hızlı çalışması verilmiştir (Friedell 1999, 24).

⁴⁶¹ Cooper 1987, 174-175.

⁴⁶² Lewis-Jones 2018, 557.

⁴⁶³ Lewis-Jones 2018, 562.

⁴⁶⁴ Cooper 1987, 174-175.

⁴⁶⁵ Lewis-Jones 2018, 557. Tam anlamı kesin olarak açıklanamasa da Nevali Çori ve Tepe Giyan'da iki insan benzeri figürün yanında kaplumbağa betimine de rastlanılmıştır (Schmidt 2007, 82, Res, 17, 98, 256).

⁴⁶⁶ Cooper 1987, 174-175; Black- Green 2003, 125.

⁴⁶⁷ Black-Green 2003, 72.

⁴⁶⁸ Lewis-Jones 2018, 557.

⁴⁶⁹ Gezgini 2015, 21. Kaplumbağa, Afrika yaratılış mitosunda ilk yaratılan hayvan olarak gözükmektedir. Orta Asya'da ise dünyayı dev bir kaplumbağanın sırtlandığı düşüncesi hakimdir. Hint Mitolojisinde ise

kabuğunda neden pulların yer aldığı açıklanmıştır⁴⁷⁰. Kaplumbağanın Yunan mitolojisinde de geçtiği ve bazı tanrı ve tanrıçalar ile ilişkilendirildiği görülmüştür. Aşk, kadın ilişkileri, suların verimliliği ve özellikle denizden doğduğuna inanılan Aphrodite'nin ve Hermes'in atribüleri arasında kaplumbağa bulunmaktadır⁴⁷¹. Roma Dönemi'nde ise kaplumbağaya apotropaik bir anlam da yüklenmiştir⁴⁷². Hermes ile ilişkilendirilmesinin sebebi olarak kaplumbağa kabuğundan liri icat etmesi gösterilmektedir⁴⁷³. Ayrıca Apollon⁴⁷⁴ ve Hermes kaplumbağa kılığına bürünebilmekte ya da ceza olarak kaplumbağayı kullanmaktadır⁴⁷⁵.

Antik uygarlığa baktığımızda kaplumbağa ev hayvanı olarak gözükmemektedir⁴⁷⁶. Kaplumbağa aynı zamanda bir çocuk oyununun adıdır⁴⁷⁷. Kaplumbağa, Aegina'nın da simgesidir. Bölgede bulunan kaplumbağalardan dolayı kentin bu simgeyle temsil edildiği düşünülmektedir⁴⁷⁸. E. Friedell'e göre Yunanlılar kaplumbağanın ne tür bir hayvan olduğunu kestiremediği için etini tüketmemektedirler⁴⁷⁹. Fakat Herodotos'un⁴⁸⁰ ve Plinius'un metinlerinden anlaşıldığı üzere kaplumbağa etinin tüketildiği görülmektedir⁴⁸¹. Bu bilgilerin yanında; kaplumbağadan, Roma İmparatorluk Dönemi'nde birçok çeşit yemek yapıldığı düşünülmekte ve deniz ürünleri arasında kaplumbağanın da olduğu aktarılmaktadır⁴⁸². Ayrıca doğumu yaklaşan hamile kadınların kolaylıkla doğum yapabilmeleri için kaplumbağanın etinin tavsiye edildiği de metinlerde

Tanrı Vişnu kaplumbağa kılığına girerek dünyayı oluşturan felaketlerden kurtarmıştır (Cooper 1987, 174-181).

⁴⁷⁰ Tufan'da elçinin yaptığı gemiye binmek istemeyen kaplumbağa, yüzme becerisi sayesinde hayatta kalmış olsa da Tufan'dan sonra oluşan bataklığa saplanmış, kurtulması da tanrının aracısı akbaba ile olmuştur. Fakat akbabanın kokusuna dayanamayan kaplumbağa, yüksekte yere bırakılmış, kabuğu paramparça olmuştur. Tanrı, kaplumbağanın haline acımıştır ve kabuğunu bütünlemiştir (Gezgin 2015, 21).

⁴⁷¹ Cooper 1987, 174-175.

⁴⁷² Toynbee 1973, 222.

⁴⁷³ Toynbee 1973; 221. Kaplumbağa kabuğu ve öküz bağırsağından ilk liri Hermes icat etmiştir. Apollon'un hayvanlarını çalan Hermes, icat ettiği liri hayvanlar karşısında Apollon'a vermiş ve böylece liri Apollon'un olmuştur (Graves 2010, 76-77; Grimal 2012, 275).

⁴⁷⁴ Apollon, Oita dağında babasının sürülerini otlatan Nymphe Dryope'ye âşık olmuştur. Kılık değiştirerek kaplumbağaya dönüşmüştür. Dryope, sevmek için kaplumbağayı kucağına alınca Apollon yılanı dönüşmüş ve kız ile birlikte olmuştur (Graves 2010, 94). Tanrının kaplumbağa kılığına girmesi Hermes'ten aldığı liri bir atıf olarak düşünülmüştür (Graves 2010, 97; Grimal 2012, 158).

⁴⁷⁵ Grimal 2012, 370-371; Kitchell 2014, 188. Zeus ile Hera'nın düğününe Hermes sadece tanrı ve tanrıçaları değil herkesi hatta hayvanları bile davet etmiştir. Bir tek dere kenarında evinde yalnız yaşayan Khelone düğüne gelmemiştir. Hermes onun yokluğunu fark ederek yeryüzüne gelmiş ve kendisi gibi evinden ayrılmayan evinde yalnız yaşayan kaplumbağaya dönüştürmüştür (Grimal 2012, 370-371).

⁴⁷⁶ Günday 2010, 35.

⁴⁷⁷ Kitchell 2014, 188.

⁴⁷⁸ Günday 2010, 236; Diakov-Kovalev 2014,199; Kitchell 2014, 188; Lewis-Jones 2018, 563.

⁴⁷⁹ Friedell 1999, 45.

⁴⁸⁰ Hdt. I. 47-48.

⁴⁸¹ Plin. nat. XXXII. 14.

⁴⁸² Günday 2010, 54.

geçmektedir⁴⁸³. Plinius'un bildirdiğine göre ve Hermes mitinde aktarılanlara göre kaplumbağanın kabuğundan eşyalar da yapılmaktadır⁴⁸⁴. Kabuğunun periyodik olarak yenilendiğini gören Yunanlılar, bundan dekoratif kaplar, mobilyalar ve küçük objeler üretmişlerdir⁴⁸⁵. Savaşlarda kullanılan kalkanlara kaplumbağanın kabuğunun ilham verdiği düşünülmüştür⁴⁸⁶. Anadolu'da Aizanoi Antik Kenti'nin Macellum'unda bulunan bir yazıtta kaplumbağa kabuğundan imal edilmiş fibulanın tanesinin 4 *denarius* olduğu yazılıdır ki⁴⁸⁷ bu bize Roma Dönemi'nde de kaplumbağa kabuğunun eşya yapımında kullanıldığına dair önemli bir kanıt oluşturmaktadır⁴⁸⁸. Fakat Roma Dönemi'nde bu kullanımların yanında Arkadia halkı kaplumbağayı Pan'ın kutsal hayvanı olarak düşünmüştür ve bırakın eşya yapımında kullanmayı dokunmamışlardır bile⁴⁸⁹.

Bu bilgilerin dışında antik dönemde ağırlık birimleri kullanılırken hayvanlar betimlemiştir ve bu hayvanlar belirli bir ağırlığı belirtmiştir. Örneğin çeyrek stater için tam kaplumbağa, 1/8 stater için ise yarım kaplumbağa sembolü kullanılmıştır⁴⁹⁰.

Kaplumbağanın kabuğunun ve kendisinin ilaç yapımında ve tedavilerde kullanıldığı bilinmektedir⁴⁹¹. Mezopotamyalı hekimler teşhis veya büyüler ile belirledikleri hastalıklar için reçete hazırlamışlardır. Hazırlanan bu reçete arasında kaplumbağa kabuğunun ilaç karışımlarında kullanıldığı aktarılmaktadır⁴⁹². Sümerli hekimlerde tedavilerde kullandıkları ilaçları bitkisel, madensel ve hayvansal maddelerden sağlamışlar ve bunlar arasında kaplumbağa kabuğu da yerini almıştır⁴⁹³. Plinius'ta bize kaplumbağanın görme yetisini arttırdığını, zehirlenen bireyleri temizlediğini bildirmiştir⁴⁹⁴. Antik dönemde bu bilgilerin yanında saç ve cinsel sorunlarda da kaplumbağanın tedavi amaçlı kullanıldığı düşünülmektedir⁴⁹⁵.

Kentte yapılan araştırmalarda kara kaplumbağası ve tatlı suda yaşayan kaplumbağanın varlığı Lagina Kutsal Alanı'nda tespit edilmiştir. Birçok tanrı ve tanrıçanın sembolleri arasında bulunan bu canlı bloklarda bu amacın ürünü olarak

⁴⁸³ Lewis-Jones 2018, 557.

⁴⁸⁴ Plin. *nat.* XXXII. 14.

⁴⁸⁵ Lewis-Jones 2018, 556.

⁴⁸⁶ Verg. *Aen.* II. 67, 440; IV. 251, 505-510

⁴⁸⁷ Karaöz Arıhan 2003, 127; Özer- Yalçın 2018, 70.

⁴⁸⁸ Günday 2010, 137.

⁴⁸⁹ Toynbee 1973, 221.

⁴⁹⁰ Günday 2010, 137.

⁴⁹¹ Günday 2010, 137; Kitchell 2014, 188; Lewis-Jones 2018, 556.

⁴⁹² Uncu 2013, 112.

⁴⁹³ Kramer 2002, 87; Karaöz Arıhan 2003, 11-12.

⁴⁹⁴ Plin. *nat.* XXXII. 14.

⁴⁹⁵ Lewis-Jones 2018, 557.

işlendiği düşünülse de uzun ömürlü olması neticesinde farklı anlamları da barındırmıştır. Bölgede gerçekleşen huzur, refah ortamının ya da savaşlar sonunda gelen barışın uzun ömürlü olmasını ve uzun süre etkisinin devam etmesi amacı altında betimlenmişlerdir. Kentte Lagina Hekate Altarı tavan kasetinde bulunan örnekler, betimlemede uzun ömrünün sanata ve sanatsal propagandaya aktarımı olduğu düşünülmektedir (LA.05b).

2.5 Köpek

Hayvan türleri arasında birçok çeşidi ve özelliği bulunan köpekler, insanların dikkatini üzerlerine çekmişlerdir. Antik dönemde de bu özellikleri bakımından ön planda olmuşlardır. “*Muhtemelen kendi bebekleri dışında bir tür yetiştiremeyen, avcı-toplayıcı yaşıyan ilk toplumlar da köpek dışında başka bir hayvanı evcilleştirme becerisine ulaşamamıştır*”⁴⁹⁶. Böylece evcilleştirilmiş ilk hayvan olarak düşünülen köpeklerin on beş bin yıldır insanlar ile birlikte yaşadığı ve kendilerinden güçlü gördükleri insanlara itaat ettikleri düşünülmüştür⁴⁹⁷. Evcilleşme döneminden sonra da köpekler insanların en sadık dostu olarak anılmaktadırlar⁴⁹⁸.

Antik dönem toplumlarının köpek ile ilişkisine bakılacak olursa; ilk betimleme örneği Göbeklitepe’de karşımıza çıkmaktadır⁴⁹⁹. “T” biçimli dikili taşlarda betimlemelerin yer aldığı görülmüş, işlevi ve anlamı tam olarak çözülememiştir⁵⁰⁰. Fakat MÖ 9000 yıllarına tarihlendirilmiş olan “B” yapısındaki betimlemeler hakkında av sahnelerinin işlendiği düşünülmektedir. Bu betimlemeler hakkındaki bir diğer görüş ise figürlerin tehlikelerden korunmak amacı ile işlendiğidir⁵⁰¹. Av sahneleri Çatalhöyük duvar resimlerinde de görülmektedir⁵⁰². Mezopotamya örnekleri ile devam edilecek olunursa köpek hakkında bu dönemde farklı düşünceler ortaya atılmıştır. Genel olarak

⁴⁹⁶ Luckert 2015, 33. Evcilleştirme konusunda bazı görüşler mevcuttur. İlk görüş MÖ 15000 yıllarında son Paleolitik Dönemde olduğudur (Beydiz 2016, 221). Bu konu hakkındaki bir diğer görüş ise: insanların yerleşik hayata geçtikleri süreçte, artıklarından beslenen domuz ve köpek ile yakın ilişki kurmuş ve evcilleştirmiştir. Bu süreçte muhtemelen Neolitik Dönemde başladığı düşünülmektedir (Özbay 2018, 70).

⁴⁹⁷ Schmidt 2007, 63; Armutak 2002, 26; Luckert 2015, 37; Lewis-Jones 2018, 179. On bin yıldan uzun bir süre önce köpekler, insanların neden olduğu yabani hayvan kıtlığını sezmiş ve insanlara itaat edip türünün devamını sağlamıştır (Luckert 2015, 39). Köpeklerin insanlar tarafından beslenmesinin diğer bir nedeni ise eti, sütü ve derisi gibi hayvansal ürünleri için değil evi beklemesi ya da avda yardımcı olması amacının güdüldüğü düşünülmektedir (Schmidt 2007, 63-64).

⁴⁹⁸ Plin. nat. VIII. 61.

⁴⁹⁹ Betimlemelerin anlamı tam anlamı ile çözülememiş olmasına rağmen kontex olarak düşünülmüş ve tehlike kovucu bir anlam yüklenmiştir (Schmidt 2007, 121).

⁵⁰⁰ Taşlarda yer alan betimlemeler çakal, kurt, köpek ya da tilki olarak düşünülmüş ve tilki olarak adlandırılmıştır (Schmidt 2007, 120). Fakat, Collins betimlemelerde yer alan bu hayvanları köpekgiller olarak adlandırmıştır (Collins 2014, 71).

⁵⁰¹ Schmidt 2007, 121-128.

⁵⁰² Beydiz 2016, 221.

ölüm ile arasında bir ilişki bulunduğu düşünülse de salyası ve dışkısı ilerleyen dönemlerde tedavilerde de kullanılmıştır. Bu düşünceye köpeği gözlemleyen toplumların kendisini yalayarak iyileştirdiğini fark etmeleri örneği verilebilir⁵⁰³. Hatta öyle ki hastalığı anlayan, iyileştiren ve doktorları koruyan Sağlık Tanrıçası Gula'nın sembolü haline gelmiştir⁵⁰⁴. Mezopotamya'daki bu tıp süreci Sümerliler ile başlamış, Babilliler ve Asurlular'a aktarılmıştır⁵⁰⁵. Anadolu'da yaşayan Hitit halkları içinde benzer uygulama söz konusudur⁵⁰⁶. Köpekler tedavilerde kullanılmış hatta yaralı uzuvlar köpeklere yalattırılmıştır. Salyasından şifa beklenmiştir⁵⁰⁷. Ayrıca bazı büyüler ve yaralar için köpeklerin uzuvları parçalanmış ilaç ve merhem yapılmış hasta olan bölgeye uygulanmıştır⁵⁰⁸. Ayrıca bu dönemde ruh kirliliğinin hastalıklara yol açtığı gibi bir düşüncede mevcuttur⁵⁰⁹. Expiation ritüeli⁵¹⁰ ve Ammihatna ritüelinde köpek kirletici bir hayvan olarak gözükmektedir⁵¹¹. Fakat Sümerliler köpeklerin sadık olmadıklarını düşünmüşler ve yazılı kültürlerine aktarmışlardır⁵¹². Sümerlilerin bu düşüncelerine tezat olarak Pers kaynaklarında ise iyinin yanında ve kötülük ile mücadele eden Tanrı Ahuramazda ile birlikte köpeğinde iyiliği temsil ettiği varsayılmıştır⁵¹³.

Köpeğin Mezopotamya medeniyetlerindeki ölüm ile ilişkisi Antik Mısır'da da devam etmiştir. Bölgede bulunan inanışa göre yer altının ölümler dünyası olduğu, köpeğinde yer altını temsil ettiği düşünülmektedir. Öyle ki bu dönemde köpek tarafından mumyalandığına inanılan Osiris'in, görüş kabiliyetinin iyi olmasından dolayı Anubis'in ki Anubis'in bazen çakal başlı betimlemeleri de bulunmaktadır, son olarak da Sirius'un köpekler sembolü haline gelmiştir⁵¹⁴. Mısır İmparatorluğu'nun kurucusu ve kahraman bir avcı olarak bilinen Menes'in (MÖ 3100-3038) ölümünden sonra avladığı hayvanlar ve av

⁵⁰³ Duymuş Florioti 2014, 51-54.

⁵⁰⁴ Black- Green 2003, 92; Duymuş Florioti 2014, 56. Tanrıça Gula için inanalar köpek maketleri adamıştır. (Black- Green 2003, 130- 131).

⁵⁰⁵ Duymuş Florioti 2014, 51.

⁵⁰⁶ Ertem 1965, 102; Tedavilerde köpeğin kullanılmasının amacı olarak, kendisini yalayarak iyileştirmesi gözlemi bulunmaktadır (Murat 2003, 94).

⁵⁰⁷ Murat 2003, 101.

⁵⁰⁸ Murat 2003, 101; Ceran 2008, 52.

⁵⁰⁹ Murat 2003, 101.

⁵¹⁰ Murat 2003, 93-94; Özbay 2018, 73.

⁵¹¹ Detaylı bilgi için bkz. Sevimli 2005, 65.

⁵¹² Murat 2003, 90. Hititlerde köpek ve domuz kirli hayvan sayılmaktadır ve nedeni olarak yeri eşelemeleri gösterilmiştir (Sevimli 2005, 66). Büyü uygulamasında kullanıldığı düşünülen köpek buluntuları hakkında detaylı bilgi için bkz. Reyhan 2008, 227-241.

⁵¹³ Yazılı kültüre örnek vermek gerekirse, “Öküz sürer, Köpek derin evlekleri bozar,” gibi atasözleri bulunmaktadır (Kramer 2002, 156). Ayrıca buna tezat olarak anne sevgisi de bir atasözü ile anlatılmıştır. (Beydiz 2016, 221-222). Atasözleri için detaylı bkz. Kramer 2002, 160.

⁵¹⁴ Şahin 2017, 79.

⁵¹⁵ Cooper 1987, 53; Duymuş Florioti 2014, 50.

sırasında kullandığı köpekler ile birlikte gömüldüğü de bilinmektedir⁵¹⁵. Bu bilgilerin yanında Mısır'da evlerde de köpeklerin beslendiği ve lüksün göstergesi oldukları bilgisine de ulaşılmıştır⁵¹⁶.

Yukarıda aktarılan bilgilerin dışında bazı amaçlar için köpek gömülerinin yapıldıkları bilinmektedir. İlk nerede görüldü sorusunun yanıtı cevapsız kalsa da Neolitik Dönemde başladığına dair bir görüş ortaya atılmıştır⁵¹⁷. Anadolu için ilk örnek olarak Malatya Değirmentepe ve Hatay Tell Kurdu verilse de Alacahöyük, Boğazköy, Troia ve Alişar gibi yerleşimlerde de gömünün olduğu tespit edilmiştir⁵¹⁸. Bu dönemlerde yapılan köpek gömülerinin hangi amaç doğrultusunda yapıldığı kesinleşmemiştir. Fakat Lydia Bölgesi'nde yer alan Sardeis Antik Kenti'nde görülen köpek gömüleri Hermes Kandaukes veya köpek boğan epiteti ile bilinen Hermes'e adanmıştır. Bu ibadetin ticaret hanelerde yapıldığına dair görüşler mevcuttur⁵¹⁹. Hermes Kandauke'e adanmış başka bir örnek ise Sardeis kenti ile çağdaş Dorlaion kentinde görülmektedir. Gömülerin burada görülmesinin sebebi olarak Heraklesin soyundan gelen Dorylaos'lar verilmiştir⁵²⁰. F. Özbay'a göre bu tapınım da kent dışından gelen tüccarlar ile ilgili olmalıdır⁵²¹. Aktardığımız bu gömülerin kökeninin Karia Bölgesi olduğu düşünülmektedir. Çünkü Karia Bölgesi'nde Tanrıça Hekate'nin tapınağı bulunmakta ve bölgede tanrıça için köpek kurbanlarının yapıldığı da bilinmektedir⁵²². Hatta Didyma ve Miletos'da bulunan köpek gömülerinin bu ritüelin ürünleri olduğu düşünülmektedir⁵²³. Anadolu için yukarıdaki örnekler varken Girit ve Kıta Yunanistan'da da Geç Tunç Çağı'nda köpeklerin insanlar ile beraber gömüldüğü örnekler bulunmaktadır⁵²⁴. Bu gömüler hakkında da bazı görüşler ortaya atılmıştır. Köpeklerin kemikleri gömme alışkanlığı, birçok kültürde köpeğin, ruhun yer altı dünyasına yolculuğunda yoldaş olduğu inancını hakimdir⁵²⁵. Köpek gömülerinin başlıca amacı ruha eşlik olarak düşünülse de Eski Yunan kültüründe köpeklerin ölümle ilgili üç aşamada rol oynadığı varsayılmıştır. “*Bunlar yaşamdan ölüme*

⁵¹⁵ Luckert 2015, 332-333.

⁵¹⁶ Lewis- Jones 2018, 180.

⁵¹⁷ Özbay 2018, 72.

⁵¹⁸ Sevimli 2005, 120-121; Küsmez 2009, 28; Özbay 2018, 73.

⁵¹⁹ Araştırmacılar Hermes Kandaules kelimelerinin Hint-Avrupa kökenli olduğunu ileri sürmüş ve Hititlerde yapılan arınma ritüelindeki köpek kurbanının Lidyalılara yansımış olduğunu varsaymaktadır. (Özbay 2018, 74-76).

⁵²⁰ Day 1984, 28; Özbay 2018, 76-77.

⁵²¹ Özbay 2018, 77. Anadolu'daki ve Pisidia Antiocheia'daki geç dönem köpek gömüleri hakkında detaylı bilgi için bkz. Özcan 2012, 258-270.

⁵²² *Der Kleine Pauly* MCMLXIV, A: 527-528; Duymuş Florioti 2014, 49.

⁵²³ Duymuş Florioti 2014, 49; Özbay 2018, 77.

⁵²⁴ Day 1984, 21.

⁵²⁵ Collins 1992, 2.

geçiş, yer altında harcanan zaman ve ruh haline dönüşüm olarak açıklanmaktadır”⁵²⁶. Köpek figürinlerinin kutsal alanlara bırakıldığı örneklerde mevcuttur. Bu ritüelin amacı olarak köpeğin hane, mülk, konut gibi yapıları koruduğu düşüncesi hakimdir⁵²⁷. Bu gömüleri genel olarak değerlendirmek gerekirse; Antik dönemde Arkaik, Klasik, Hellenistik ve Roma Dönemlerinde tanrı ve kutsal alanla iletişime geçmenin başlıca nedeni yapılan kurbanlardan geçmekte ve tanrı-tanrıçayı hoşnut etmek amaçlanmaktadır. Bu gömü ve kurbanlar bu amaç doğrultusunda yapılmış olabileceği gibi arınma, yer altında sahibine hizmet etme, ev ve hanelerin koruyucusu ve yoldaş olma gibi koruma içgüdüsü ile yapılan törenlerden sayılabilmektedir⁵²⁸. Yapılan bu ritüelleri Yunan efsaneleri ile de desteklemek gerekirse mitoloji ile köpekler arasında bağı görmezden gelmemek gerekmektedir⁵²⁹. Hekabe’nin Khersonesos’a gidip yerleştiği ve orada bir köpeğe dönüştüğü, Helenos tarafından köpek mezarlığı olarak adlandırılan yere gömüldüğü varsayılmıştır⁵³⁰. Argos kralı Krotopos’un kızı Psamathe’nin köpekler tarafından parçalanan bebeği için her yıl festivaller düzenlenmiş ve köpekler kurban edilmiştir⁵³¹. Mitlerdeki olaylarda köpek kurbanını doğrular niteliktedir.

Köpeklerin uluması da birçok toplum için kötülük, uğursuzluk ve ölüm habercisi olarak görülmüştür⁵³². Köpekler ilerleyen dönemlerde soylular ve asillerin sembolü haline gelmiş ve uzun süren arkadaşlığı da temsil etmiştir⁵³³. Bu özelliklerine bakıldığında tanrı ve tanrıçalar ile anılmaları kaçınılmazdır. Efsanelere baktığımızda birçok tanrı-tanrıça ile beraber görülmüşler ve yaşayan köpekler hakkında da efsaneler yaratılmıştır. Antik Yunan’da ilk akla gelen köpek Odysseus’un sadık köpeği Argos’tur⁵³⁴. Homeros; “*yerde yatan bir köpek başını kaldırdı, kulaklarını dikti, Argos’tu bu, sabırlı Odysseus büyütmişti onu, ama hayrını görmeden gitmişti kutsal İlyon’a, genç adamlar ava götürürlerdi onu eskiden, takarlardı yabankeçilerinin, geyiklerin, tavşanların peşine, oysa şimdi bakımsız ve sahipsizdi, dış kapının önünde yatıyordu(...)*

⁵²⁶ Cenaze töreninde köpek kullanmanın ya da kurban etmenin iki nedeni olduğu ortaya atılmıştır. Köpeklerin ölülerin eşyası olarak gözükmesi, hayvanların yer altı dünyasında sahiplerine hizmet etme düşüncesidir (Özbay 2018, 78).

⁵²⁷ Kitchell 2014, 48; Özbay 2018, 82.

⁵²⁸ Day 1984, 27; Cooper 1987, 52-53; Karaöz Arıhan 2007, 26; Ekroth 2014, 324, 34.

⁵²⁹ Duymuş Florioti 2014, 49; Özbay 2018, 77.

⁵³⁰ Grimal 2012, 237.

⁵³¹ Gezgini 2017, 132.

⁵³² Collins 1992, 2.

⁵³³ Cooper 1987, 52-53.

⁵³⁴ Day 1984, 29; Tulay 2004, 13, Günday 2010, 211; Duymuş Florioti 2014, 48; Kitchell, 2014, 48; Beydiz 2016, 224; Lewis- Jones 2018, 191. Köpekler sahibini tanıyan ender hayvanlar arasında yer almaktadır. Uzun süreler geçse de bakıcılığını yapan ailenin sesini tanıır ve karşılık verir (Plin. nat. VIII. 61).

*Yaklaşan Odysseus'u hemen o anda tanıdı, kuyruk salladı ve indirdi iki kulağını, ama çok bitkindi, kalkıp gelememi efendisinin yanına.”*⁵³⁵ diye aktarır⁵³⁶. Diğer sadık köpek ise Attika'ya bağlılığı getiren Ikarios'un sağdık köpeği Maira'dır. Ikarios'un parçalanmasını kızı Erigone'ye anlatmıştır⁵³⁷. Homeros tarafından övgü ile söz edilen bu sadık köpeğin, av köpeği olduğu düşünülmektedir⁵³⁸. E. Friedell'e göre Antik Yunan'da iki tane köpek türü vardır⁵³⁹. İlk tür Argos'un da türünün olduğu, av köpeklerinin ırkı Spitz'dir. Diğer tür ise: Dok'tur ve Molossos köpeği adı verilmektedir. Bu köpek türünün en güzel örneklerinin Epeiros'tan getirildiğini belirtir. Bu köpek türünün önemli kişilerin evlerinin bekçiliğini yaptığını söylemektedir⁵⁴⁰. Kerberos'un da iri yarı bir Molossos köpeği olduğunu belirtmektedir⁵⁴¹. Hesiodos, Kerberos hakkında; “*Adı Dile alınmaz Kerberos'u, Hades'in o tunç sesli, elli başlı, O aman vermez yırtıcı köpeğini*”⁵⁴² diye bahsetmiştir. Yer altı dünyasının bekçisi bu köpek⁵⁴³, Styx nehrinin koruyucusu konumundadır⁵⁴⁴. Artemis'in de köpekler yardımcısıdır, avcı kişiliğini köpekler yansıtmaktadır⁵⁴⁵. Kallisto'nun peşine köpeklerini takmaktadır⁵⁴⁶. Artemis'in köpeklerine Leto'nun kızı Britomartis bakmaktadır⁵⁴⁷. Anadolu'da ise Artemis Kynegetis, köpek süren

⁵³⁵ Hom. *Od.* XVII, 290-305.

⁵³⁶ Yirmi yıl boyunca evden uzak kaldıktan sonra efendisini tanıyan, Odysseus'un sadık köpeğidir. On yıl Troia Savaşı'nda on yılda geri dönüş yolunda efendisini bekledi. Odysseus'un geri döndüğünü görünce sevinçten öldü (Dixon Kennedy 1998, 45; Daly 2009, 18).

⁵³⁷ Plin. *nat.* VIII. 61; Gezgin 2017, 132.

⁵³⁸ Friedell 1999, 42.

⁵³⁹ Friedell 1999, 42. Antik Yunan'daki köpek türleri hakkındaki diğer bir görüş ise; üç temel köpek türü olduğudur. Molossian olarak adlandırılan bekçi köpeği ya da büyük hayvanları avlamada kullanılan mastiff türü, Laconian adı verilen geyik ve tavşan avında kullanılan hızlı köpek türü (tazı) ve Melitaean adı verilmiş küçük evcil köpeklerdir (Lewis-Jones 2018, 180).

⁵⁴⁰ Toynbee 1973, 103; Friedell 1999, 41; Lewis-Jones 2018, 194-195. Klasik Dönemde üç temel köpek türünün varlığından söz edilmiştir: *Molossian*, bekçi köpeği ya da büyük hayvanları avlamak için kullanılan ağır bir mastiff türü, *Laconian*, geyik avı ve tavşan avcılığı için hızlıca kullanılan bir tazı türü ve *Melitaean* gibi küçük köpekler evcil hayvan olarak tutulmuştur (Toynbee 1973, 103; Lewis-Jones 2018, 180).

⁵⁴¹ Friedell 1999, 42.

⁵⁴² Hes. *Theog.* 310. Hesiodos, Kerberos'un görevinden; “*Orada yükselir yankılı konağı Güçlü Hades'le korkunç Persephone'nin. Azgın bir köpek bekler kapısını, Amansız, sinsilikler ustası bir köpek Girenlere yaltaklanır kuyruğu, kulaklarıyla. Ama gireni bir daha bırakmaz dışarı, Pusuda bekleyip param parça eder Çıkmak için kapıya gelenleri*” diyerek bahsetmiştir (Hes. *Theog.* 765-775).

⁵⁴³ Day 1984, 29; Tulay 2004, 13; Cömert 2010, 70; Graves 2010, 148; Günday 2010, 211; Duymuş Florioti 2014, 48; Beydiz 2016, 222; Gezgin 2017, 132; Lewis-Jones 2018, 191. Bu gelenek, korkunç köpekler ile mezarlarını koruyan Mısırlılara dayandırılmıştır (Graves 2010, 152; Ekroth 2014, 340).

⁵⁴⁴ Graves 2010, 148; Gezgin 2017, 132.

⁵⁴⁵ *Der Kleine Pauly* MCMLXIV, A, 618-625; Toynbee 1973, 103; *LIMC* II. 1, 1984, 618-621; Albayrak 2008, 170; Graves 2010, 101-102; Beydiz 2016, 222.

⁵⁴⁶ Graves 2010, 101-102; Beydiz 2016, 222. Artemis etrafındaki kadınlardan kendisi gibi iffetli olmalarını istemektedir. Fakat Lykaon'un kızı Kallisto, Zeus tarafından baştan çıkartılır ve Zeus'tan hamile kalır. Artemis olayı fark edince Kallisto'yu ayağına dönüştürür ve peşine yardımcıları köpekleri takar. Zeus ise Kallisto'yu kurtarmak için onu gökyüzüne çıkartır (Graves 2010, 101-102).

⁵⁴⁷ Graves 2010, 402.

anlamındadır. Tanrıçaya atfedilmiş bu epitet sadece Lykia Bölgesi'nde görülmektedir⁵⁴⁸. Zeus'unda doğumundan sonra mağarada geçirdiği günlerde ona bir köpeğin bekçilik yaptığı aktarılmıştır⁵⁴⁹. Amphitrite'nin masum yüzünü köpek yavrusu betimlemektedir⁵⁵⁰. Pan'ın da hayvanları arasında köpek bulunmaktadır⁵⁵¹. Ares'e de adanmış hayvanlar arasında köpek ve akbaba vardır⁵⁵². Sparta'da savaşa girmeden önce genç erkekler Ares ve Apollon'a köpek kurbanında bulunmuş ve evcil hayvanlar içerisinde güçlü ve cesur sayılan hayvanları tanrılara bağışladıkları düşünülmüştür⁵⁵³. Ares'e adanan köpekler hakkındaki başka görüş ise; köpeklerin savaşçıları arındırdığı inancıdır⁵⁵⁴. Asklepios'un da sembolleri arasında köpek bulunmaktadır⁵⁵⁵. Eski Yunan'da köpek salyasının şifa verici olduğuna inanılmış ve köpekler Asklepios'un sadık hayvanı olarak kabul görmüştür⁵⁵⁶. Ayrıca görme engelli insanların gözlerinin yalatılarak iyileşeceğine inanılması ve Doğum Tanrıçası Eileithyia kültüründe de doğum yapacak kadının köpeğe yalatılması ile doğumun kolay geçeceği düşünülmüştür⁵⁵⁷. Ölümden sonraki yaşamda da köpeğin insana eşlik ettiği, yol gösterdiği ve ruhların huzura kavuşmasına yardımcı olduğu düşünülmüştür. Bu nedenle köpekler çoğu zaman yeraltı ve gizem tanrılarıyla anılmışlardır⁵⁵⁸. Hekate'de sihir, büyü ve gizemlerin tanrıçası olarak anılsa da ruhlar alemi ile ilişkiye geçmesi ve kitonik bir tanrıça olması ile köpekler yardımcısı olmuştur⁵⁵⁹. Hekate'den minnet dilenen halk tanrıçayı hoşnut etmek amacı ile köpek kurbanı yapmıştır⁵⁶⁰. Priapos kültüründe de az da olsa köpek betimlemesi bulunmaktadır⁵⁶¹.

Bu anlatılan bilgilerin yanında köpek, Yunan toplumunun günlük yaşamında da önemli yer oynamaktadır. Çocukların en büyük destekçileri oldukları onlara birçok günlük faaliyette yardımcı oldukları, oyunlar oynadıkları ve hatta seyyah veya askeri

⁵⁴⁸ Albayrak 2008, 29; Albayrak 2012, 6. Artemis'e adanmış bir kült yeri olan Eretria'daki aile kurban alının da köpek kemikleri bulunmuş ve Artemis'e de köpek kurbanının yapıldığı düşüncelerinin doğurmuştur (Ekroth 2014, 340).

⁵⁴⁹ Gezgin 2017, 134.

⁵⁵⁰ Graves 2010, 74.

⁵⁵¹ Graves 2010, 101.

⁵⁵² Grimal 2012, 78.

⁵⁵³ Özbay 2018, 82.

⁵⁵⁴ Day 1984, 28.

⁵⁵⁵ Cooper 1987, 52; Cömert 2010, 94; Grimal 2012, 92-93; Lewis-Jones 2018, 196.

⁵⁵⁶ Florioti 2014, 55; Özbay 2018, 80.

⁵⁵⁷ Day 1984, 28; Duymuş Florioti 2014, 55.

⁵⁵⁸ Özbay 2018, 71.

⁵⁵⁹ *Der Kleine Pauly* MCMLXIV, H, 982-983; Toynbee 1973, 103; Cooper 1987, 53; *LIMC* VI. 1, 1992, 985-988; Grimal 2012, 228. Hekate'ye, Styks'nin köpekleri eşlik etmektedir (Cömert 2010, 48).

⁵⁶⁰ *Der Kleine Pauly* MCMLXIV, H, 982-983; Day 1984, 27; Ekroth 2014, 341.

⁵⁶¹ Günday 2010, 211; Duymuş Florioti 2014, 49. Priapos kültü için detaylı bkz. Boyana 2005, 31-44.

gruplara rehberlik dahi ettikleri aktarılmıştır⁵⁶². Yunanlılar ile köpekler arasındaki ilişki mezar taşına dahi yansımış ve “*Ey yolcu, şimdi bu anıta bakıp da, bir köpeğe ait diye gülme, ne olur! Sel gibi yaşlar akıtıldı uğruma ve efendim kendi elleri ile topladı küllerimi, bunlarda onun sözleri.*” diye yazılmıştır⁵⁶³. Köpek aynı zaman da Yunanlıların av sırasında kullandıkları destekçileridir⁵⁶⁴. Bu görüşe Homeros’un yazıları ile destek verilecek olunursa; “*Hani ağıl da köpekler vardır, koyunların çevresinde dört dönerler*”(…) ⁵⁶⁵, “*Sivri dişli iki avcı köpek, ormanda nasıl kovalarsa bir geyiği ya da bir tavşanı*”(…) ⁵⁶⁶, “*bir avcı nasıl sürerse ak dişli köpeklerini bir yaban domuzunun ya da bir aslanın üzerine*”(…) ⁵⁶⁷, “*İki yabandomuzu nasıl av köpeklerine çalımla saldırırsa*”(…) ⁵⁶⁸, “*Bir köpek nasıl saldırırsa yaralı bir geyiğe*”(…) ⁵⁶⁹ gibi örnekler mevcuttur. Av köpekleri Yunan sanatında da çokça betimlenmesi ile beraber gençlerin sürekli arkadaşlarıdır. Sporda ve şölenler de köpekler yanlarındadır⁵⁷⁰. Antik Yunan öncesi Myken sanatında köpeklerin avda yaptıkları ile ilgili betimlemeler vardır. Bu bilgilere ek olarak *kunagetai* köpek sürücülerini anlamında bir epitet vardır ve avcılarını korur⁵⁷¹. Köpek, Yunan sürülerinin de koruyucusudur⁵⁷². Plinius, bize av için beslenen köpeklerin yanında savaşta kullanmak amacı ile Colophon halkının köpek eğittiğini bildirmektedir⁵⁷³.

Köpeklere atfedilen görevler ve anlamlar Roma Dönemi’nde pek değişmemiştir. Fakat bu dönemde evlerin koruyuculuk görevinin yanında sahipleri ile birlikte içlerinde de yaşamaya başlamışlardır⁵⁷⁴. Aynı zamanda hayvancılıkta sürü hayvanlarını korumak köpeklerin görevidir⁵⁷⁵. Roma kültüründe köpek o kadar önemli hale gelmiştir ki oyuncakları dahi yapılmıştır⁵⁷⁶. Fakat yer altı ile ilişkilerinden dolayı Roma’da kamusal

⁵⁶² Friedell 1999, 42; Özbay 2018, 77.

⁵⁶³ Friedell 1999, 42.

⁵⁶⁴ Özbay 2018, 77.

⁵⁶⁵ Hom. Il. X. 180-185.

⁵⁶⁶ Hom. Il. X. 355-306.

⁵⁶⁷ Hom. Il. XI. 290-295.

⁵⁶⁸ Hom. Il. XI. 325-330.

⁵⁶⁹ Hom. Il. XV. 575-580.

⁵⁷⁰ Kitchell 2014, 49.

⁵⁷¹ Kitchell 2014, 47. Köpek, Anadolu’da da koyun ve sığırların koruyuculuğunu üstlenmiştir. Çobanların sadık hayvanı olarak belirtilir (Ertem 1965, 102).

⁵⁷² Kitchell 2014, 48.

⁵⁷³ Plin. nat. VIII. 61.

⁵⁷⁴ Tonybee 1973, 107-108. *Cave canem* (Dikkat köpek var) yazılı mozaikler bulunmuştur (Tonybee 1973, 107-108; Deighton 1999, 16). Köpeklerin ev içerisinde ve sahipleri ile birlikte, mezar stellerinde, duvar resimlerinde ve mozaiklerde betimlendiği örnekler bulunmuştur (Deighton 1999, 16, 17, 37).

⁵⁷⁵ Tonybee 1973, 106.

⁵⁷⁶ Topaloğlu Uzunel 2015, 210-216. Roma döneminden sonraki süreçte köpek hakkında kaleme alınmış detaylı bilgiler için bkz. Günday 2010, 212-213

yapılara, forumlara ve tapınaklara girememektedirler⁵⁷⁷. Romalılar, farklı yetenekleri için İrlanda köpeği ve Celtic av köpeği gibi türleri imparatorluklarının her bölgesinden toplatarak yeni köpek türleri yetiştirmişlerdir⁵⁷⁸. Roma döneminde de köpeklerin iyileştirici gücü olduğuna inanılmış ve bazen betimlemelerde sağlık tanrısına köpek eşlik etmiştir⁵⁷⁹. Bazı hastalıkların tedavisi için köpeklerin uzuvlarının bulunduğu reçeteler bulunmaktadır. Diş ağrısına⁵⁸⁰, yüzlerdeki lekelerle karşı köpekler tedavi amaçlı kullanılmıştır⁵⁸¹.

Stratonikeia Antik Kenti, Lagina Hekate Altarı'nda betimlenen köpeğin, "Spitz" adı verilen türe olan benzerliği dikkati çekmektedir (LA.06). Kentte yer alan betimlemeler köpeğin koruyuculuk vasfının yanında tanrı/tanrıçalar ile ilgili betimleme olduğu düşünülmektedir. Özellikle köpeklerin Tanrıça Hekate'nin yardımcısı konumunda olmaları ayrıca kentte betimlenen figürün boynunda tasma detayının verilmesi kentte yer alan figürü açıklar niteliktedir. Köpeğin yer altında sahibine hizmet etmesi, kutsal alanda da Hekate'ye hizmetini vurgulamış ve betimlemenin Hekate kültü sonucu olduğu düşünülmüştür.

2.6 Kuş

Kuşlar tüylü, kanatlı, sıcakkanlı, yumurta ile üreyen omurgalı hayvanlar olarak bilinmektedir. Doğada birçok türü olan ve çok miktarda bulunan kuşlar, insanlığı var oluşundan itibaren etkilemiştir. Öyle ki Mısır'da kuşlar yön bulmak için kullanılmışlardır. Mısır'da bu görevi karga, kuzgun ve güvercin gibi kuşlar üstlenmiştir. Açık denizlerde kara parçası tespiti yapabilmek için gemilerde bulunan kuşlar salınmıştır⁵⁸². Hititlerde ise kuş "Muşen" idyogramı ile karşımıza çıkmaktadır. Bu idyogram ritüeller⁵⁸³ ve fal metinleri⁵⁸⁴ olmak üzere iki tür olarak ayrılmıştır⁵⁸⁵.

Yunan dünyasına gelindiğinde ise kuşların atriumlu evlerin bahçelerinde bulunan evcil bir hayvan mı yoksa sembolik bir amaç mı gütmekte olduğu sorusu hakimdir⁵⁸⁶.

⁵⁷⁷ Özbay 2018, 79.

⁵⁷⁸ Toynbee 1973, 103; Lewis-Jones 2018, 180. Köpekler hakkında detaylı bilgi ve ırkları için bkz. Lewis-Jones 2018, 179-187.

⁵⁷⁹ Şahin 2017, 44.

⁵⁸⁰ Plin. nat. XXX. 8.

⁵⁸¹ Plin. nat. XXX. 10.

⁵⁸² Bogucki 2008, 954.

⁵⁸³ Kurban olarak sunma ve yakma sahnelerinde yer almaktadır (Ertem 1965, 173-174).

⁵⁸⁴ Fal metinlerinde ise hareketlerinden gelecek hakkında yorumda bulunulur (Ertem 1965, 175-176).

⁵⁸⁵ Ertem 1965, 171-731.

⁵⁸⁶ Lewis-Jones 2018, 730-731.

Evcil hayvan olarak düşünülduğünde ve bu görüşü desteklemek gerekirse; kuşların Yunan mezar taşlarında sıkça betimlendiği görülmektedir. Çocukların, kadınların ve genç erkeklerin mezar taşlarında ötücü kuşlar, güvercinler, keklikler, ördekler ve su kuşları betimlenmiştir⁵⁸⁷. Bu betimlemeler hakkında ise iki görüş bulunmaktadır. İlk görüş, kuşların hayattan ölüme geçişteki yolculuğu sağladığı hakkındadır⁵⁸⁸. İkinci görüş ise anıtlarda betimlenen bu figürlerin kuşları kucağında tuttuğu bu da sahibi ile arasındaki bağı ve evcil kuşların varlığı niteliğindedir⁵⁸⁹. Sembolik bir anlam içeriyorlar mı sorusu Aristophanes'in aktardığı “*kuşlar ölümlülere hizmet etmez*”⁵⁹⁰ bilgisi ile kanıtlanır niteliktedir. Çünkü büyük boyutlu kuşlar genellikle güneş, gök gürültüsü ve rüzgâr tanrıları ile özdeşleştirilmiş ve göksel güçlerin insanlara yardımını sembolize etmişlerdir⁵⁹¹. Ayrıca Aristophanes'in aktardığına göre kuşlar mevsimlerin habercileridir ve kehanette kullanılmışlardır⁵⁹².

Stratonikeia'ya bakıldığında birçok kuş türünün işlendiği görülmektedir. Kentte betimlenen türlere, kuşların ölümlülere hizmet etmediği bilgisi ile bakıldığında tek ya da bir bütün olarak sembolik anlamlar yüklenerek betimlenmiş oldukları görülmektedir.

2.6.1 Bülbül

Bülbül çağlar boyunca gece ötmesi ve sesinin güzelliği ile insanları etkileyen ötücü bir kuş türüdür⁵⁹³. Plinius bize sesini taklit eden erkekler ile yarıştığını ve on beş günlük ötüşün sonunda sesinin tonunun değiştiğini aktarmıştır⁵⁹⁴. Ayrıca kendi aralarında da bir yarışın hâkim olduğundan ve çıkardığı sesteki tonların müzik bilimine dahil edilen tek kuş türü olduğundan da söz etmektedir⁵⁹⁵. Bülbülün sesi insanları o kadar çok etkilemiştir ki, İmparator Cladius karısı Agrippa'ya hediye etmek için bir bülbüle 6000 sestertius ödemiştir⁵⁹⁶.

Bülbüller bahar geldiğinde ötmektedirler⁵⁹⁷, bu bilgiyi destekler nitelikte Plinius: yapraklar yeşillendiğinde ve tomurcuklar patladığında sesi duyulabilir diye

⁵⁸⁷ Lewis-Jones 2018, 730.

⁵⁸⁸ Kuşların özellikle çocuklara hayattan ölüme geçişte ve sonraki hayatlarına eşlik eden bir arkadaşmış gibi rol çizilmiştir (Özer 2016, 7).

⁵⁸⁹ Lewis-Jones 2018, 730.

⁵⁹⁰ Aristop. *Birds*. 708-722.

⁵⁹¹ Ayrıca kuşlar ağaç sembolizminin de bir parçası olarak düşünülmüştür. Öyle ki ağacın dallarına konan kuşların ilahi gücün ağacın içine özüne ayakları ile indiği düşüncesi hakimdir (Cooper 1987, 20-21).

⁵⁹² Aristop. *Birds*. 708-722.

⁵⁹³ Mynott 2018, 49.

⁵⁹⁴ Plin. *nat.* X. 43.

⁵⁹⁵ Plin. *nat.* X. 43.

⁵⁹⁶ Plin. *nat.* X. 43; Toynbee 1973, 276-277.

⁵⁹⁷ Taub 2003, 7.

bildirmiştir⁵⁹⁸. Homeros ise “*Papaderos’un kızı, yeşillik bülbülü nasıl yeni yaz geldi mi şakırsa güzel güzel*” diye vurgulamıştır⁵⁹⁹. Bülbülün çıkardığı bu sesler hakkında iki düşünce ortaya atılmıştır. Bu düşüncelere sebep olağanüstü melodik özelliklerine ve kuş çevresindeki gizem duygusuna bağlanmıştır⁶⁰⁰. İlk düşünce bülbülün şarkısının coşku, neşe, baharın ve yeniden doğuşun duygularıyla ilişkilendirilmesidir⁶⁰¹. İkinci düşünce ise ağıt olarak düşünülmesidir⁶⁰². Ağıt olarak düşünülmesine, yanlışlıkla oğlu Itys’i öldüren ve tanrılar tarafından bülbüle dönüştürülen Aedon sebep olmuştur⁶⁰³.

Stratonikeia kenti, Augustus-İmparatorlar Tapınağı frizlerinde yer alan bülbül figürü baharı sembolize eden betimleme olarak düşünülmüştür (ST.06). Oluşturulan kompozisyonda bölgeye gelen yeni dönemin (Altın Çağ baharı) habercisi konumunda betimlenmiştir. Bu düşünce bülbülün çıkardığı ses ile açıklanmaktadır.

2.6.2 Güvercin

Neredeyse dünyanın her yerinde yaşayabilen güvercinlerin MÖ 5000’li yıllarda Halaf Dönemi’nde Mezopotamya’da evcilleştiği düşünülmektedir⁶⁰⁴. İlk olarak gıda kaynağı olarak evcilleştirildiği düşünülen güvercinlerin, güdülenme içgüdülerine sahip oldukları fark edildikten sonra mesaj taşımak için kullanılmışlardır⁶⁰⁵. Bunun yanında bazı türlerin otuz yıla yakın yaşamaları uzun süre bu amaç için kullanılmalarına sebep olmuştur⁶⁰⁶. İlk güvercin ile haberleşmenin MÖ 2000’li yıllarda olduğu düşünülürse evcil hayvan ve kutsal hayvan olarak beslenmesinin yanına askeri amaçlar içinde beslenmiş olduğu girecektir⁶⁰⁷.

⁵⁹⁸ Plin. nat. X. 43.

⁵⁹⁹ Hom. Od. XIX. 515-520.

⁶⁰⁰ Mynott 2018, 49.

⁶⁰¹ Mynott 2018, 51.

⁶⁰² Mynott 2018, 51.

⁶⁰³ *Der Kleine Pauly* MCMLXIV, A, 85; Tulay 2004, 19; Grimal 2012, 7; Mynott 2018, 51. Aedon, Miletoslu Panderos’un kızı ve Polytekhnos’un karısıdır. İkilin Itys adında çocukları olmuştur. Aedon ve Polytekhnos, Zeus ve Hera’dan daha mutlu bir hayat sürdüklerini iddia ederek Hera’yı kızdırmışlardır. Hera, Eris’i görevlendirerek çifti cezalandırmak istemiştir. Karı koca iddiaya tutuşmuştur ve elindeki işi kim daha önce bitirirse diğeri onun hizmetçisi olacaktır. Yarışmayı Aedon kazanmıştır, Polytekhnos Ephesos’a hizmetçi almaya giderken Aedon’un kız kardeşini kandırır ve saçını keserek köle kıyafetleri giydiren ve Aedon’a verir. Aedon durumun farkına varınca kocasından intikam almak için oğlu Itys’i öldürür ve kocasına yedirir. Polytekhnos olayı öğrenince karısını öldürecekken Zeus araya girer ve bülbüle dönüştürür (Tulay 2004, 19; Grimal 2012, 7-8).

⁶⁰⁴ Yılmaz-Ertuğrul 2012, 2; Lewis-Jones 2018, 254.

⁶⁰⁵ Lewis-Jones 2018, 254.

⁶⁰⁶ Plin. nat X. 52.

⁶⁰⁷ Yılmaz-Ertuğrul 2012, 1-2.

Güvercinler hakkındaki en yaygın inanış ise yaşamın ruhunu, barışın, saflığın ve temizliğin sembolü olarak düşünülmesidir⁶⁰⁸. Bu düşünce için yapılan ibadet hanelerde güvercinler sembolize edilmiş ve beslenmeleri için özel alanlar yapılmıştır⁶⁰⁹. Barışın sembolü olmasındaki neden ise İ. Gezgin'e göre: birçok kültürde geçen Tufan mitosudur⁶¹⁰. Sümer metinlerinde geçen Gılgamış destanına göre Utnapiştım tufanın sona erdiğini öğrenebilmek için yedinci gününde bir güvercin yollamıştır ve ağzında bir zeytin dalı ile gelmiştir⁶¹¹. Bu hadise güvercini insanlar ile tanrılar arasında elçi konumuna getirmiştir⁶¹². Mezopotamya'da bulunan medeniyetlerin metinlerine bakılacak olunursa güvercin yer altı dünyası ile ilişkili Enmeşarra'nın kuşudur⁶¹³. Ayrıca "*Zinzapu tanrıçanın mukaddes kuşu*" diye adlandırılmıştır ve tanrıça İştar ile ilişkilendirilmiştir⁶¹⁴. İsmi güvercinlerden gelen anlamında Babil kraliçesi Semiramis'de öldüğünde güvercine dönüşmüştür⁶¹⁵. Ksenophon'da Khalos ırmağındaki balıklara Suriyelilerin, güvercinlere baktıkları gibi baktıklarını hiçbir kimsenin zarar vermesine izin vermediklerini aktarmıştır⁶¹⁶. Buda bize bölgedeki Semiramis inancını vurgular niteliktedir. Mısır'da ise güvercinlerin halka ve tanrılara iyi haberler getireceğine inanılmıştır ve bu yüzden her yere salınmıştır. Halk için kutsal sayılmışlar, masumiyetin simgesi olarak düşünölmeleri ile de korunmuşlardır⁶¹⁷. Bölgede evcilleştirilmesi ve bol bulunması da günlük yaşantının yanında dini bir rol üstlenmesine de sebep olmuştur⁶¹⁸. Anadolu'ya gelindiğinde ise Hitit Dönemi boyunca Arinna Kenti'nde kutsal hayvanlarının güvercin olduğu güneş ve savaş tanrısı bulunmaktadır⁶¹⁹.

⁶⁰⁸ Cooper 1987, 54; Gezgin 2017, 95; Beydiz 2016, 157;

⁶⁰⁹ Gezgin 2017, 95.

⁶¹⁰ Gezgin 2017, 95-96.

⁶¹¹ Black-Green 2003, 241; Beydiz 2016, 157; Gezgin 2017, 95-96.

⁶¹² Gezgin 2017, 95-96.

⁶¹³ Black-Green 2003, 74.

⁶¹⁴ Ertem 1965, 198-200.

⁶¹⁵ Mezopotamya'da Babil yakınlarında bir gölde kadın yüzlü balık bedenli Derketo adında bir tanrıça yaşamaktadır. Fakat Aphrodite bu tanrıçayı hiç sevmemekte ve huzurunu kaçırmak için Kaystros adında bir çobana aşık etmiştir. Derketo ile çobanın bir kız çocuğu olmuştur ve bunu kendi onuruna yedirememiştir. Sonunda çobanı öldürüp çocuğu da bir dağ kenarına terk etmiştir. Dağda çocuğa güvercinler annelik etmiştir. Güvercinler çobanlardan yiyecek çalıp çocuğu beslemişlerdir. Bir gün çobanlar kayıp olan yiyeceklerin güvercinler tarafından götüröldüğü görünce güvercini takip etmişlerdir ve güzeller güzeli bir kız ile karşılaşmışlardır. Dağda güvercinlerin çocuğa annelik ettiğini gören çobanlar çocuğa güvercinlerin beslediğı anlamında Semiramis adını vermişlerdir (Graves 2010, 267; Beydiz 2016, 157-158; Gezgin 2017, 98; Lewis-Jones 2018, 259).

⁶¹⁶ Ksen. an. V. 9.

⁶¹⁷ Cooper 1987, 54; Beydiz 2016, 157.

⁶¹⁸ Lewis-Jones 2018, 254. Ayrıca Sümer kaynaklarına örneklığı ile de konu olmuştur. "*Karısının ölümine ağıt yakan koca, deliğindeki bir güvercin gibi inler, korku içindeki bir güvercin gibi çırpınır*" diye aktarılmıştır (Kramer 2002, 357).

⁶¹⁹ Alexiou 19991, 89.

Yunan dünyasına gelindiğinde ise güvercin ürkekliği ile edebi metinleri⁶²⁰, Aphrodite'nin kutsal hayvanı olması ile de dini metinleri süslemiştir⁶²¹. Tanrıçanın arabasını güvercinler çekmektedir⁶²². Antik Yunan'da güvercinler kutsal sayılmıştır ve hareketlerinden kehanette bulunulmuştur⁶²³. Aphrodite'nin en sevdiği hayvanın güvercin olmasının sebebi bir mit ile açıklanması gerekirse; Eros ile Aphrodite'nin, güzelliği ile insanları büyüleyen kırlarda aralarında yaptıkları çiçek toplama yarışı verilebilir. Aphrodite, Eros'a yenilmek üzere iken kendisine hizmet eden Peristera (*güvercin*), yardım etmiş ve yarışı kazanmıştır. Bir hile sonucu yarışı kaybeden Eros sinirlenmiştir ve Peristera'yı güvercine çevirmiştir. Perisine acıyan Aphrodite güvercini kendi himayesi altına almıştır⁶²⁴. Ayrıca mitolojide birçok ölümünün güvercine dönüştüğü görülmüştür. Orion'dan kaçan Pleiades kızları kovalamaca esnasında güvercine dönüşmüştür⁶²⁵, Hermokhares adındaki Atinalı genç ile evlenen ve Apollon Tapınağı'nda söz veren Ktesylla adındaki genç kızda sözünü tutmamış ve Apollon tarafından ölüm ile cezalandırılmıştır. Ölü bedeni güvercine dönüşmüştür⁶²⁶. Delos adasında güvercinlerin kutsal sayılmasında da Anios'un kızlarının güvercine dönüşmesi efsanesi bulunmaktadır⁶²⁷. Anadolu için ise başta Aphrodisias olmak üzere Aphrodite için kurulmuş kentlerde güvercinler kutsal sayılmıştır⁶²⁸.

Roma Dönemi'ne gelindiğinde ise Mezopotamya'da İştar, Astarte, Minos'ta Erys, Yunan'da Aphrodite'nin kuşu olan güvercin Venüs'ün kutsal hayvanı olarak gözükmektedir⁶²⁹.

Augustus-İmparatorlar Tapınağı'nda sevilerek işlenilen diğer tür ise güvercinlerdir (ST.02, ST.04). Sağlığın sembolü haline gelen iyi haber getirici bu kuşlar,

⁶²⁰ Hom *Il.* V. 775-780; XXI. 850-855; Hom *Od.* XI. 60-65.

⁶²¹ *Der Kleine Pauly* MCMLXIV, A, 425-431; Cooper 1987, 54-55; Bonnefoy 1981a, 376, 381; Alexiou 1991, 88; *LIMC* II. 1, 1984, 2-5; Cömert 2010, 37; Friedell 1999, 44; Graves 2010, 57; Gezgın 2017, 97; Lewis-Jones 2018, 260.

⁶²² Gezgın 2017, 97.

⁶²³ Friedell 1999, 155.

⁶²⁴ Grimal 2012, 613; Gezgın 2017, 97-98.

⁶²⁵ Bonnefoy 1981a, 922-923; Graves 2010, 847; Gezgın 2017, 98.

⁶²⁶ Gezgın 2017, 98-99.

⁶²⁷ Babası Dionysos'un soyundan gelen Roio, Apollon ile birleşmiş ve hamile kalmıştır. Fakat bu duruma inanmayan Roio kızını bir sandığa kapatıp denize atmıştır. Sandık Eubai kıyılarında kıyıya vurmuş ve Anios adında bir çocuk dünyaya getirmiştir. Apollon oğlunu buradan alarak Delos adasına getirmiş ve büyüyünce yönetime geçirmiştir. İlerleyen süreçte, Spermo (buğday tanesi), Oino (şarap) ve Elais (zeytinyağı) adında üç kızı olmuştur. Anios, Troia Savaşı başlayınca bu topraktan zeytin, şarap ve buğday çıkarma gücüne sahip kızları savaşa göndermiştir. Savaş uzun sürünce kızlar kaçmıştır ve Yunanlılar kızların peşine takılmışlardır. Kızları bu zor durumdan Dionysos güvercine dönüştürerek kurtarmıştır ki bu yüzden Delos Adası'nda güvercinler kutsal sayılmaktadır (Grimal 2012, 65-66; Gezgın 2017, 99).

⁶²⁸ Lewis-Jones 2018, 260.

⁶²⁹ Toynbee 1973, 258-259; Cooper 1987, 55-55; Lewis-Jones 2018, 259-260.

özellikle Aphrodite kültünün ürünleri olarak kentteki yapılarda yerlerini almışlardır. Ayrıca imparatorluk kültünün soyunu tapınakta bu kuş türü sembolize etmiştir.

2.6.3 Kartal

Kartallar hayvansal besinler tüketen, aşağıya doğru kıvrık bir gagaya sahip iyi uçan kuş türleri olarak bilinmektedirler⁶³⁰. Plinius kartallardan, kuşlar arasında en asil olan ve gücü dikkat çekici olarak bahsetmektedir⁶³¹. Homeros ise kuşların en hızlısı en güçlüsü⁶³² ve en keskin görenidir diye bildirmiştir⁶³³. Kartalların uçuş becerileri insanları o kadar etkilemiştir ki güneşe doğru uçan ve güneşe bakabilen kuş olarak adlandırılmalarına sebep olmuştur⁶³⁴. Bu yüzdendir ki kartal pek çok kültürde kutsal sayılmaktadır. Güneşin ve göksel güçlerin simgesi olarak düşünülen kartal, yeryüzü ile gök yüzü arasında kehanetleri bildiren elçi konumundadır⁶³⁵.

Babil kaynaklarında Etana'nın kartal dost hayvanı olarak gözükmektedir⁶³⁶. Ethana kartalın sırtına binerek doğurma bitkisini aramıştır⁶³⁷. Ayrıca Etana ismi Sümer metinlerinde ilk hanedanlığın kralı olarak gözükmektedir⁶³⁸. Babil'in meşhur kralı Gılgamış'ın doğumundaki efsanede kartal Gılgamış'ı düşerken kurtarmıştır⁶³⁹. Kartal başlı asa, Babil'in Kiş şehrinin yerel tanrısı Zababa'nın simgesidir ve daha sonraki dönemde Asur'un askeri simgesi haline gelmiştir⁶⁴⁰. Asur'da fırtına ve bereket tanrısının kutsal hayvanıdır⁶⁴¹. Kartal, Hitit kültüründe ilahi statü kazanan tek hayvan olarak gözükmektedir⁶⁴². Anadolu'da yapılan kazılarda bulunmuş olan kabartma ve mühürlerde kartal ve çift başlı kartal figürü fırtına tanrısı ile ilişkilendirilmiştir⁶⁴³. Hızı, gücü ve güçlü görüş kabiliyeti sayesinde Hitit kraliyet törenlerinde kullanılmıştır⁶⁴⁴. Fırtına tanrısı ve

⁶³⁰ Gürdal 2008, 19.

⁶³¹ Plin. *nat.* X. 3.

⁶³² Hom. *Il.* XXI. 250-255; XXIV. 310-325.

⁶³³ Hom. *Il.* XVII. 670-680.

⁶³⁴ Cooper 1987, 58.

⁶³⁵ Cooper 1987, 58; Gezgin 2017, 114.

⁶³⁶ Beydiz 2016, 167; Gezgin 2017, 116-118; Lewis-Jones 2018, 504.

⁶³⁷ Black-Green 2003, 78; Lewis-Jones 2018, 504.

⁶³⁸ Gezgin 2017, 116-118. Akad metinlerinde de Ethana kartalın üzerine binmiş şekilde resmedilmiştir (Black-Green 2003, 78; Beydiz 2016, 167).

⁶³⁹ Babil kralı Seuekhoros, kızının bir erkek çocuk doğuracağını ve kendisini tahttan edeceğinin düşünüp endişeye kapılmıştır. Bunun üzerine askerlerine verdiği emir ile kızını kuleye kapatmıştır. Hamile olan kızı kulede bir erkek çocuk dünyaya getirmiştir. Bebeği fark eden askerler bebeği kuleden ağıya atmıştır ve kartal yakalamıştır (Black-Green 2003, 88; Gezgin 2017, 116).

⁶⁴⁰ Black-Green 2003, 206.

⁶⁴¹ Cooper 1987, 58.

⁶⁴² Lewis-Jones 2018, 506.

⁶⁴³ Ertem 1965, 180.

⁶⁴⁴ Lewis-Jones 2018, 506.

dağ tanrısının ellerinde kartal tuttuğu tasvirler bulunmaktadır⁶⁴⁵. Ayrıca tanrılar ile krallar arasında bir elçi görevi gördüğü düşünülmüştür⁶⁴⁶. Yine bu dönemde fal metinlerinde kartalın ismi geçmektedir⁶⁴⁷.

Mısırda kartal Horus'un çocuklarıdır⁶⁴⁸. Mısır'da Apis adında kutsal bir boğa bulunmaktadır. Gökyüzünden ineğin üzerine bir şimşek düşmüştür. Apis adında boğa dünyaya gelmiştir ve sırtında kartal resmi bulunmaktadır⁶⁴⁹.

Çağlar boyunca gök, güneş ve güç ile ilişkilendirilen kartal Antik Yunan dünyasına gelindiğinde baş tanrı Zeus ile ilişkilendirilmiştir⁶⁵⁰. Zeus'un atribüleri arasında kartal bulunmaktadır⁶⁵¹. Aristophanes'in belirttiğine göre: "*Zeus'un başının üstünde sadakatin temsili olarak kartal bulunmaktadır*"⁶⁵². J. Mynott'a göre; güç ve şeref savaşı bir kültür ile yakından ilişkisi olması gerektiği düşünülmüştür ve bu yüzden Zeus'un kuşu olarak nitelendirilmiştir⁶⁵³. Ayrıca kartalın Zeus'un atribüleri arasında bulunmasının sebebi bir mitos ile açıklanmıştır. Attikalı bir kral olan Periphas dindarlığı ile tanrıların taktirini kazanmıştır. Öyle ki Apollon'a kült tahsis etmiştir. Bu dinine bağlı adamdan feyz alan insanlar Periphas'tan etkilenmiş ve tanrı gibi görmeye başlamışlardır. Onun için Zeus adına bir tapınak inşa etmişler. Bu duruma öfkelenen Zeus, Periphas'ı kartala dönüştürmüştür. Kuşların kralı yaptığı kartalı hizmetine almıştır⁶⁵⁴. Plinius ise Sestos şehrindeki efsanede kartalın neden Zeus'a adandığını aktarmıştır. Kartal bir kız çocuğu tarafından beslenilmiştir ve bu iyiliğine karşı kızın ölümünün ardından yakılan bedeninin üzerine kartal atlamış ve beraber yanmışlardır. Bu olay üzerine insanlar bu alana Jüpiter adına bir anıt dikmiş ve kartalı adanmışlardır⁶⁵⁵. Kartalın gösterdiği bu sadakat Babil'in efsanevi kralı Gılgamış'ta da vardır. Kuleden düşen Gılgamış'ı kartal havada yakalamış ve bakıcılık etmiştir⁶⁵⁶. Ayrıca kartal Zeus'un yıldırımını pençesinde taşımaktadır ve Zeus'a insanlara verdiği cezalarda yardım etmektedir⁶⁵⁷. Titanlar soyundan gelen Klymene'nin oğlu olan Prometheus, sürekli

⁶⁴⁵ Ertem 1965, 182.

⁶⁴⁶ Lewis-Jones 2018, 506.

⁶⁴⁷ Ertem 1965, 181.

⁶⁴⁸ Cooper 1987, 58.

⁶⁴⁹ Hdt. III. 28.

⁶⁵⁰ Cooper 1987, 58; Beydiz 2016, 167; Gezgin 2017, 115.

⁶⁵¹ *Der Kleine Pauly* MCMLXIV, Z, 1516-1525; Cömert 2010, 26; Beydiz 2016, 167; Gezgin 2017, 115.

⁶⁵² Aristop. *Birds*. 498-522.

⁶⁵³ Mynott 2018, 269.

⁶⁵⁴ Grimal 2012, 613; Gezgin 2017, 115.

⁶⁵⁵ Plin. *nat.* X. 6.

⁶⁵⁶ Grimal 2012, 713; Gezgin 2017, 116.

⁶⁵⁷ Cooper 1987, 58.

insanlara yardım etmektedir. Zeus'tan ateşi çalıp insanlara hediye etmiştir. Zeus bunun sonucunda Prometheus'u Kaukasos Dağı'nda kayaya bağlamış ve ciğerini kartallar yemiştir⁶⁵⁸. Zeus kartal kılığına da bürünebilmektedir. Ölümlülerin en güzeli çobanlık yapan Ganymedes'e âşık olmuştur ve kartal kılığına girerek sırtına bindirip Ganymedes'i kaçırmıştır. Bu olayın ardından Ganymedes'i tanrıların uşağı yapmıştır⁶⁵⁹.

Roma Dönemi'ne gelindiğinde kehanetlerin gökten geldiğine inanılmıştır. Kartalda gök ile ilişkilendirildiği için kehanetlerde rol oynamıştır. Öyle ki kehanetler devletin siyasal, sosyal ve askeri olaylarında önem kazanmış. Kehanette bulunan *Augurlar* kartalların uçuş ve yem yeme biçimlerine göre gelecekte haber vermişlerdir⁶⁶⁰. Suetonius'ta Roma İmparatorlarının hayatlarından kartallar ile oluşan kehanetleri bildirmiştir. Augustus'un çadırının üstünde dolanıp rahatsız eden kargaları, kartal gelerek dağıtmıştır. Bu olayın ardından ordu içerisinde kargaşa çıkacağı düşünülmüş ve gerçekleşmiştir⁶⁶¹. Cladius'un da Consüllük yaptığı dönemde Forum'a girdiğinde kartal uçup sağ omzuna konmuştur⁶⁶². Örnekleri çoğaltmak gerekirse; Tiberius'un evinin üstüne kartal konması⁶⁶³, Vitellius'un da savaşta önüne kartal geçmesini verebiliriz⁶⁶⁴.

Roma İmparatorluğu'nda bu göksel kuşlar aynı zamanda zafer ve gücün sembolü haline geldiğinden, İmparatorluğun bayrağında yerlerini almışlardır⁶⁶⁵. Plinius'ta bu bilgi hakkında; Caius Marius'un ikinci konsüllüğü zamanında Roma lejyonlarına kartalı tahsis ettiğini bildirmiştir. Kartaldan önce at, kurt, yaban domuz ve Minotaur kullanılmıştır⁶⁶⁶. Kartal bu bilgilerin yanında *Apotheosis* sahnelerinde insanların ruhlarını gökyüzüne taşıyan hayvan olarak gözükmektedir⁶⁶⁷.

Kentte Lagina Hekate Altarı (LA.03, LA.05a), batı caddede bulunan konsollu geison blokları (SBC.01), ve Augustus-İmparatorlar Tapınağı'na ait friz bloklarında kartal figürleri betimlenmiştir (ST.01, ST.05a, ST.09a). Betimlenen kartalların zaferin ve gücün sembolleri oldukları düşünülmüş ve Roma İmparatorluğunun simgesi şeklinde

⁶⁵⁸ Hes. *Teog.* 520-525; Toynbee 1973, 240-243; Cömert 2000, 22; Grimal 2012, 667-668; Beydiz 2016, 168; Gezin 2017, 116.

⁶⁵⁹ Cooper 1987, 58; Toynbee 1973, 240-243; Cömert 2000, 46; Graves 2010, 142-143; Beydiz 2016, 167-168; Gezin 2017, 115.

⁶⁶⁰ Friedell 1999, 156; Dürüşken 2000, 22; Şahin 2017, 12.

⁶⁶¹ Suet. *Aug.* XCVI.

⁶⁶² Suet. *Cla.* VII.

⁶⁶³ Suet. *Tib.* XIV.

⁶⁶⁴ Suet. *Vit.* IX.

⁶⁶⁵ Toynbee 1973, 240-243; Cooper 1987, 58.

⁶⁶⁶ Plin. *nat.* X. 5.

⁶⁶⁷ *Der Kleine Pauly* MCMLXIV, A, 66-67; Toynbee 1973, 240-243; Cooper 1987, 58.

değerlendirilmiştir. Bu bilgilere ek olarak kartalların Baş Tanrı Zeus'un kuşu olmaları betimlemeler hakkında diğer önemli bilgiyi sunmaktadır. Bölgede Zeus Panamaros ve Zeus Khrysaoris tapınınının varlığı kültün ürünlerinin kentteki bloklarda görüldüğü düşüncesini baskın hale getirmiştir. Ayrıca Augustus-İmparatorlar Tapınağı'nda kartal betimlemelerinin yanında yırtıcı kuşlar (gündüz yırtıcıları) betimlenmiştir (ST.05c, ST.07, ST.08, ST.12a-c). Bu kuş türleri ise tapınağın frizlerinde oluşturulan kompozisyonun bir ögesi olarak düşünülmektedir.

2.6.4 Keklik

Kekliğin anavatanının Orta Asya olduğu belirtilmiştir. Türkiye'de Marmara'nın bir kısmı ve Karadeniz sahil bandı hariç tamamında yaşamaktadır⁶⁶⁸.

Anavatanının Orta Asya olduğu belirtilen kekliğin Hitit Uygarlığı'nda da bilindiği ve av hayvanı olarak gözüktüğü düşünülmektedir. *Kakkapa* ismi ile bilinen hayvanın ismi ve telaffuzu hakkında bir görüş birliği olmasa da H. Ertem'e göre bu ismi çıkardığı sestten dolayı alması gerekmektedir⁶⁶⁹. Keklik, MÖ 1500-1100 yılları arasında Knossos'taki Minos saraylarındaki fresklerde de betimlenmiştir ve sarayların duvarlarında süsleme unsuru olarak kullanılmıştır⁶⁷⁰. Bu bilgide bize günümüz Avrupa'sında da o dönemlerde bulunduğunun kanıtı niteliğindedir.

Kekliğin Antik Yunan'da da ismini sesinden aldığı düşüncesi hakimdir⁶⁷¹. Kekliklerin verimliliği, doğurganlığı ve bereketi sembolize etmesinin dışında, kurnazlık ve hırsızlık gibi terimler ile de özdeşleşmiştir⁶⁷². Kurnazlık ile özdeşleştirilmesinin sebebi olarak kendisine ait olmayan başka kuşların yumurtalarını çalıp kuluçkaya yatması gösterilmiştir⁶⁷³. Kekliklerin evcilleştirildiği ve hanelerde beslendiği düşüncesi de hakimdir. Bunun sebebi olarak insana benzer bir ses çıkarması ve insanı taklit etmesi düşünülmüştür⁶⁷⁴. Porphyry'da taklit ile ilgili bilgi vermektedir.

“Uçarken yakaladıkları keklik zamanla kendini geliştirdiğini ve arkadaşlık etme konusunda fazlaca nazik ve yumuşak davranmıştır. Bize karşı ısrarla iyi davranan sadece o değildi fakat yapabildiği kadar sesimizi taklit etmeye çalışan ve cevap veren oydu.

⁶⁶⁸ Sümbül vd. 2005, 657; Kantarlı 2018, 14.

⁶⁶⁹ Ertem 1965, 190-195.

⁶⁷⁰ Mynott 2018, 183, Res. 3.13.

⁶⁷¹ Cheesman 2008, 29.

⁶⁷² Cooper 1987, 126.

⁶⁷³ Cirlot 2001, 250; Cheesman 2008, 29.

⁶⁷⁴ Kleczkowska 2015, 103-104.

*Keklikler kendi aralarında alışkın olduğu seslerden insanlara farklı tarzda seslenirlerdi.
Biz sessizken onlarda susardı ama biz konuştuğumuzda(...)*⁶⁷⁵*

Kekliğin konuşması ile ilgili olan bu bölüme Toynbee katılmamaktadır ve bu bilginin yanlış olduğunu belirtmiştir⁶⁷⁶.

İnsanlar tarafından sesleri beğenilen bu hayvanlar mimaride süsleme unsuru olarak kullanılmış ve hediye olarak da verilmişlerdir⁶⁷⁷. Strabon bize Daphne yakınlarında Hintli elçilerin Augustus'a akbaba büyüklüğünde keklik hediye ettiklerini aktarmıştır⁶⁷⁸. Ayrıca Plinius, eğrelti otu ve güherçile ile oluşan karışımı kekliklerin yedikleri zaman hırçınlaştığını ve seslerinin fazla çıktığını aktarmıştır⁶⁷⁹. Seslerinin yanında etlerinin lezzetli olduğu düşüncesi ile temmuz ayında avlanılmışlardır⁶⁸⁰.

Etleri ve sesleri için beslenen kekliklerin Yunan Mitolojisinde de geçtiği görülmektedir. Aphrodite'nin, Zeus'un ve Güneş Tanrısı Talos'un kutsal hayvanları olarak gözükmektedir⁶⁸¹. Bunun yanında Daedalus adında Atinalı buluşları ile ünlü bir genç bulunmaktadır ve Perdix adında çok yetenekli bir çırağı vardır. Perdix'in kendi ününü geçeceğini düşünen Daedalus bu genç yetenekli çırağını Atina Akropolis'inden aşağıya atmıştır. Bu olaya razı gelmeyen Athena, Perdix'i keklige çevirmiş ve kendi kuşu yapmıştır. Keklikler Grekçe ve Latince de Perdix adı ile bilinmektedir⁶⁸².

Stratonikeia Antik Kenti, Augustus-İmparatorlar Tapınağı frizlerinde keklik figürü yer almaktadır (ST.13a, ST.09b). Keklikler çıkardıkları sesler ile antik dönemde ön planda olmalarına rağmen frizlerde yer almasının nedeni olarak otçul ve böcek türleri ile beslenmeleri verilmiştir. Frizlerdeki kompozisyonda yırtıcı kuşlar ile tezat faunayı paylaşan yegâne türlerdendir.

2.6.5 Kırlangıç

Kırlangıçlar pençeleri bulunmayan türler arasında et obur olan tek kuş olarak bilinmektedirler⁶⁸³. Plinius üç farklı kırlangıç türünden bahsetmekte ve yuvalarını dahi birbirlerinden farklı inşa ettiklerini bildirmektedir⁶⁸⁴.

⁶⁷⁵ Kleczkowska 2015, 103.

⁶⁷⁶ Toynbee 1973, 255-256.

⁶⁷⁷ Cirlot 2001, 250.

⁶⁷⁸ Strab. XV. I. 73.

⁶⁷⁹ Plin. nat. XXII. 30.

⁶⁸⁰ Toynbee 1973, 255-256.

⁶⁸¹ Cooper 1987, 126.

⁶⁸² Grimal 2012, 316; Erdemol 2013, 95-96.

⁶⁸³ Plin. nat. X. 34.

⁶⁸⁴ Plin. nat. X. 49.

Kırlangıçlar hakkında yazılı eski metinlere Antik Mısır'da rastlanılmaktadır. Mısır mitolojik ve dini literatüründe nispeten yaygın bir sembolik anlamı bulunmaktadır. Güneş tanrısının habercisi, gençleşme ve döngüsel yeniden doğuş ile ilişkilidir⁶⁸⁵. Yeniden doğuş ile ilişkilendirilmesinin sebebi olarak göç etmesi verilmiştir. Yaptıkları göçten de Plinius bahsetmektedir⁶⁸⁶. Fakat Yunan dünyasında bu göç farklı algılanmıştır. Aristophanes; metinlerinde “*Bakın, arkadaşlar bir kırlangıç görmüyor musunuz? Baharın müjdecisi.*”⁶⁸⁷ ve “*Bu görünen kırlangıç mı? Herkes sıcak tunikleri satmak ve hafif kıyafetler almak için acele etmeli*”⁶⁸⁸ diyerek kırlangıçların baharın habercisi olduğunu aktarmıştır. MÖ 1650 yıllarına tarihlendirilen Minos sarayındaki bahar freskinde de kırlangıçlar betimlenmiştir. MÖ 515-505 yıllarına tarihlendirilmiş, Attika kırmızı figür tekniği ile yapılmış boyunlu amphorada da kırlangıç resmedilmiştir ve baharın gelişini sembolize ettiği düşünülmektedir⁶⁸⁹. Kırlangıç ve serçe MÖ 30 Napoli yakınlarındaki bir Roma villasının duvar resminde bulunan detaylarda gözükmemektedir⁶⁹⁰. Kırlangıçlar bugün bile modern toplumlarda baharın habercisi olarak bilinmektedir⁶⁹¹.

Kırlangıçların çıkardığı seslerde acı çığlık olarak değerlendirilmiştir. Atina Kralı Pandion'un kızlarından olan Prokne, kocası Tereus'a olan öfkesini oğlu Itys'i öldürerek almıştır. Olayın farkına varan Tereus, karısını ve karısının kardeşini öldürecekken, tanrılar tarafından kardeşler bülbül ve kırlangıca dönüşmüştür. Bu yüzden acı bir ses çıkardığı düşünülmektedir⁶⁹².

Bazı kuşlar gibi kırlangıçlarda kehaneti haber veren konumda olmuşlardır. Büyük İskender'in çadırında, başında ısrarla uçan kırlangıç yapılacak olan suikastı haber vermektedir⁶⁹³.

Stratonikeia Antik Kenti, Augustus-İmparatorlar Tapınağı'nda betimlenen kırlangıçlar, Augustus Dönemi ile gelen baharın ve yeni dönemin habercisi olarak betimlenmiş olmalıdırlar (ST.05b, ST.10b). Ayrıca et obur bir tür olmasından dolayı aktarılan kompozisyonu tamamlayan kuşlar arasında yer almaktadır.

⁶⁸⁵ Cooper-Evans 2015, 12.

⁶⁸⁶ Plin. nat. X. 34.

⁶⁸⁷ Aristop. Kn. 415-420.

⁶⁸⁸ Aristop. Birds. 708-722.

⁶⁸⁹ Mynott 2018, 15, Res. 1.5.

⁶⁹⁰ Mynott 2018, 169, Res 3.11.

⁶⁹¹ Mynott 2018, 5.

⁶⁹² Roman-Roman 2010, 460; Grimal 2012, 626.

⁶⁹³ Mynott 2018, 255.

2.6.6 Kuzgun/Karga

Kargalar ve kuzgunlar aynı familyadan olduğu için çoğu kez birbiri ile karıştırılmıştır⁶⁹⁴. Bu yüzden karga ve kuzgunu beraber değerlendirmekte fayda vardır. Bu familya Corvidae familyası olarak adlandırılmıştır ve yaklaşık 40 kuş türünden oluşmaktadır. Genellikle hepsi siyah veya parlak siyah ya da beyaz lekelidirler⁶⁹⁵ ve pek çok kültürde uğursuz sayılmaktadırlar⁶⁹⁶. Bunun nedeni çıkardıkları sesler ve insanlara verdikleri zararlar olarak düşünülmektedir. Kargalar hem etçil hem de otçul olarak adlandırılmış çöpçülerdir⁶⁹⁷. İnsanların ürettikleri ürünleri tüketerek onlara zarar vermiştir⁶⁹⁸. Kuzgunlar ise insanlık tarihinin başından beri evcil hayvanlar ile birlikte yayılmış, güçsüz ve zayıf olanı yemiştir⁶⁹⁹. Kuzgun, kargadan daha büyük ve daha güçlü bir kuştur. Kuzgunlar kayalıklarda ve ağaçlık bölgelerde yaşamaktadırlar ve diğer kuşların da dahil olmak üzere her türlü eti tüketmektedirler⁷⁰⁰. Uğursuz sayılmalarının Plinius'a göre bir diğer sebebi ise kuluçka sırasında veya başka bir deyişle, yaz gündönümünden hemen sonra agresif olmalarıdır⁷⁰¹.

Bu kuşlar hakkında yazılmış Yakın Doğu metinlerine bakacak olursak, metinlerde çoğunlukla kargalar ve kuzgunların istenmeyen kuşlar olarak adlandırıldığı görülecektir. Çıkarttıkları yüksek çığlığa benzer sesler onların şeytan ile ilişkilendirilmesine sebep olmuştur⁷⁰². Akadça metinlerinde de geçen bilgiye göre renkli türleri olan ve kulağı tırmalayan bir ses çıkaran kuş türü olarak aktarılmışlardır⁷⁰³. Birçok medeniyette geçen Tufan mitosunda da suların çekildiğini kontrol etmek için salıverilen kuzgun leşleri yemiş ve geri gelmemiştir. Bu yüzden de lanetlenmiş olarak gözükmektedir⁷⁰⁴. Antik Mısır sanatında ise savaş sahnelerinde resmedilmişlerdir. Buda onları yıkım ve kötü niyet ile ilişkilendirmiştir⁷⁰⁵. Bu betimlemelerin savaşlarda uğursuzluğu belirttiği düşünülse de aslında ölen askerlerin etlerini tüketmişlerdir⁷⁰⁶.

⁶⁹⁴ Gezgin 2017, 110; Mynott 2018, 25.

⁶⁹⁵ Lewis-Jones 2018, 473.

⁶⁹⁶ Gezgin 2017, 110.

⁶⁹⁷ Gezgin 2017, 110; Lewis-Jones 2018, 474.

⁶⁹⁸ Gezgin 2017, 110; Lewis-Jones 2018, 473.

⁶⁹⁹ Lewis-Jones 2018, 473

⁷⁰⁰ Lewis-Jones 2018, 474.

⁷⁰¹ Plin. *nat.* X. 14. Kuzgunlar hakkında detaylı bilgi için bkz. Plin. *nat.* X. 15.

⁷⁰² Lewis-Jones 2018, 475.

⁷⁰³ Ertem 1965, 189-190.

⁷⁰⁴ Gezgin 2006, 189-208; Lewis-Jones 2018, 477.

⁷⁰⁵ Copper 1987, 137.

⁷⁰⁶ Lewis-Jones 2018, 475-476.

Antik Yunan’a gelindiğinde ise önceki toplumlarda olduğu gibi uğursuzluğu ile ön plana çıkmaktadır. Aristophanes; “*Karga, lanetli canavar bana neden ses çıkarıyorsun ve takip ediyorsun*”⁷⁰⁷ diye açıklarken, Hesiodos ise “*Ev yaparken çıkıntı bırakma hiçbir yerindeki, Kuzgunlar konup ötmesinler kötü kötü*”⁷⁰⁸ diyerek uğursuzluklarını vurgulamışlardır. Bu dönemde uzun ömürlü kuşlar olarak da adlandırılmışlardır⁷⁰⁹. Öyle ki Aristophanes bir erkekten beş kat daha uzun yaşadıklarını aktarmıştır⁷¹⁰. Homeros, geveze kuşlar olarak adlandırsa da⁷¹¹, kuzgunlar ve kargalar konuşma ve taklit yeteneğine sahip kuşlardır⁷¹². Roma’da erken yaşta konuşma öğretilen kuş her sabah Roma Forum’una uçuşması için kullanılmıştır. Burada Tiberius’u ardından Caesars Germanicus ve Drusus’u selamlamıştır ve daha sonra Roma halkını geçerken selamlayıp yuvasına geri dönmüştür⁷¹³. Konuşmaları ile diğer bir örnek ise Augustus’a *ave Caesar victor imperator* diyen bir karganın Augustus tarafından 20000 sestertiusa alınması verilebilir. Hatta bu olayı gören halktan başka birisi kendi kargasına *ave victor imperator Antoni* dedirtmiş ve parayı bölüşmüşlerdir⁷¹⁴.

Konuşmaları ile ön plana çıkmış bu kuşlar akılları ile de halkı etkilemişlerdir. Susamış bir karga, ulaşamayacağı yağmur suyunun bulunduğu urne kabına taş doldurarak suyu yükseltmiş ve içmiştir⁷¹⁵. Ayrıca kırılması zor olan ceviz ve fındık gibi kabuklu yiyecekleri pençelerinde yukarıya taşımış ve aşağıya atarak kırıp yemişlerdir⁷¹⁶. Bu akıllı hayvanları Asya’da eğitip avlarda da kullanmışlardır⁷¹⁷.

Akılları ile de insanları etkileyen bu kuşlar birçok tanrı ve tanrıçanın da sembolü haline gelmiştir. Antik Yunan’da uzun ömürlülüğü ve düğünlerde doğurganlığı temsil etmişlerdir⁷¹⁸. Ayrıca kuzgun, Apollon, Helios, Asklepios, Kronos ve Athena’nın kutsal hayvanlarıdır⁷¹⁹. Karga ise Apollon ve Athena ile ilişkilendirilmiştir⁷²⁰. Zeus ile ilişkilendirilmemiş olarak gözüксе de Aristophanes’e göre bir kişi Zeus üzerine yemin

⁷⁰⁷ Aristop. *Birds*. 1-48.

⁷⁰⁸ Hes. *Erg.* 745-750.

⁷⁰⁹ Friedell 1999, 24.

⁷¹⁰ Aristop. *Birds*. 592-610.

⁷¹¹ Hom. *Od.* V. 65-70.

⁷¹² Lewis-Jones 2018, 479.

⁷¹³ Plin. *nat.* X. 60.

⁷¹⁴ Toynbee 1973, 273-274.

⁷¹⁵ Plin. *nat.* X. 60.

⁷¹⁶ Plin. *nat.* X. 14; Toynbe 1973, 273-275.

⁷¹⁷ Toynbee 1973, 273-275.

⁷¹⁸ Cooper 1987, 137.

⁷¹⁹ Toynbe 1973, 273-275; Cooper 1987, 137.

⁷²⁰ Toynbee 1973, 273-275; Cooper 1987, 47; Grimal 2012, 75; Lewis-Jones 2018, 479-480.

eder ve sözünde durmaz ise karga kişinin gözlerini oyarak onu cezalandırır demektir⁷²¹. Mitras dininde ise güneşin habercisi kuzgunlardır⁷²²

Başta belirttiğimiz gibi kuzgun ve karga antik dönem boyunca birbirinden ayırt edilmesi zor türler olarak karşımıza çıkmaktadır. Mitolojiye baktığımızda da bu olayı görmektediriz. Başlangıçta beyaz olan karga boş boğazlığı yüzünden Apollon tarafından lanetlenmiştir ve siyaha dönüşmüştür⁷²³. Apollon'un Koronis adında güzel bir sevgilisi bulunmaktadır. Beyaz bir karga Apollon'a Koronis'in kendisini bir ölümlü ile aldattığını söylemiştir. Bu olayın üzerine Apollon ak kargayı lanetlemiş ve onu kara rengine dönüştürmüştür⁷²⁴. Bu anlatılan mitte göre boş boğaz olan kargadır. Fakat farklı bir mite göre Apollon'un aldatıldığını kuzgun bildirmiştir ve öldürülen Koronis'ten Asklepios doğmuştur⁷²⁵.

Konuşabilen bir kuş olduğu belirtilen kargalar kehanetler ile de ilişkilendirilmiştir⁷²⁶. Ayrıca uçuşu ile de kahinlere kehanet alametleri sunduğuna inanılmaktadır⁷²⁷. Iphiklos adındaki Dor komutanı Rodos adasındaki Fenike egemenliğine beyaza boyadığı karga kehaneti ile son vermiştir⁷²⁸.

Augustus-İmparatorlar Tapınağı'nda betimlenen karga ve kuzgunlar ise Apollon'un kutsal hayvanları olarak değerlendirilmiş, bölgede var olan Apollon kültünün ürünleri olarak düşünölmelerinin yanında İmparatorların Apollon'a öykönmeleri sonucunda friz bloklarında yerlerini almışlardır. Ayrıca bu türler frizlerdeki leşçil türlerin örneklerini oluşturmaktadır (ST.09a, ST.11, ST.13b, ST.03, ST.10a). Lagina Hekate Altarı tavan kasetinde betimlenen karga figürü de aynı imparatorluk ideolojisi ve tanrı/tanrıça atribüleri olarak betimlenmiş olmalıdır (LA.08b).

⁷²¹ Aristop. *Birds*. 1606-1645.

⁷²² Toynbe 1973, 273-275; Cooper 1987, 137; Friedell 1999, 149, 155; Lewis-Jones 2018, 474.

⁷²³ Grimal 2012, 442.

⁷²⁴ Friedell 1999, 225-226; Gezgin 2017, 110.

⁷²⁵ Friedell 1999, 223-224; Grimal 2012, 92, 386; Gezgin 214, 149.

⁷²⁶ Cooper 1987, 137; Friedell 1999, 156.

⁷²⁷ Grimal 2012, 75.

⁷²⁸ Iphiklos Rodos Adası'ndaki Fenike egemenliğine son vermek için Rodos'u kuşatmış ve zapt etmek için son bir kale kalmıştır. Bu kalenin komutanı ise Fenikeli Phantolos'tur. Phantolos iktidarının geleceğini öğrenebilmek için bir kâhine danışmıştır ve kâhin kargaların renginin hep kara olduğu sürece Fenikelilerin garnizonunun varlığı koruyacağını bildirmiştir. Fakat Dor komutanı Iphiklos, kâhine para vererek bildirdiklerinin öğrenmiştir. Bu olayın üzerine Iphiklos, kargaların kanatlarını beyaza boyamış ve garnizonun üzerinde uçurmuştur. Olaya şahitlik eden Phantolos, Rodos'tan kendi isteği ile çekilmiştir ve Iphiklos savaşımadan Rodos'un hâkimi olmuştur (Grimal 2012, 330; Gezgin 2014, 110-114).

2.7 Tavşan

Antik dönemde iki tür tavşan olduğu düşünülmüş ve görünümü insanları hep etkilemiştir⁷²⁹. Buna göre; “kulakları eşek kulağı, burnu fare burnu, kuyruğu domuz kuyruğu, bacakları kedi bacağı, ayakları köpek ayağı, bıyıkları ise kedi bıyığıdır”⁷³⁰. Tavşanı oluşturduğu düşünülen bu hayvanların çoğunun eti toplumlar tarafından tüketilmemektedir. Bu da bazı toplumlarca uğurlu bazı toplumlarca kötü bir hayvan olarak adlandırılmasına sebep olmuştur⁷³¹.

Tavşan betimlemesinin ilk örnekleri için Göbeklitepe’ye baktığımızda, tam anlamı belirlenememiş fakat tavşan olabileceği düşünülen hayvan betimlemeleri bulunmaktadır⁷³². Hitit ve Sümer metinlerinde de tam olarak isminin geçip geçmediği hakkında net bir bilgi yer almasa da Akadçısı “ARNABU” olarak geçen tavşanın eti, diğer küçükbaş hayvanlar ile birlikte tüketim listesinde gözükmektedir⁷³³. Tavşan etinin tüketildiğine dair ilk bulgular aslında Karain Mağarası’na kadar dayanmaktadır⁷³⁴. Troia’da yapılan kazı çalışmalarında I-V tabakalarında⁷³⁵ ve Troia yakınlarında bulunan Maydos kentinde, Troia V-VII tabakaları ile çağdaş dönemdeki fauna kalıntılarında tavşan kemiklerine rastlanılmıştır⁷³⁶. Aeolia Bölgesi örneklerinin yanında Ion’ya Bölgesinde de tavşan kemiği kalıntıları bulunmuş ve etinin besin olarak tüketildiği düşüncesi ortaya atılmıştır⁷³⁷. Fakat bu düşüncelere tezat olarak Anadolu’da yaşayan Hitit toplumunda tavşanın uğur getirdiğine inanılmıştır ve etinin tüketilmediğine dair düşünceler de mevcuttur⁷³⁸. Tavşanların Anadolu örneklerinden devam edilecek olunursa; ritonları yapılmış⁷³⁹, Boğazköy mühürlerinde doldurma motifi olarak kullanılmıştır⁷⁴⁰. Bu bilgilere ek olarak Mısır’ın Orta Krallık dönemine tarihlendirilen duvar resimlerinde ve

⁷²⁹ Tavşan ve kır tavşanı olmak üzere iki türe ayrılmış, otçul memeli hayvanlardır. Tavşanlar grup halinde yaşayan ve evleri yer altına yapan bir konumdadır. Kır tavşanı ise daha tekil bir yaşam sürer ve yer üstünde yaşamaktadır (Lewis-Jones 2018, 372).

⁷³⁰ Gezgini 2017, 161.

⁷³¹ Gezgini 2017, 161-162.

⁷³² Schmidt 2007, 154-155.

⁷³³ Ertem 1965, 123-124; Sabuncuo 2011, 107.

⁷³⁴ Yalçinkaya-vd. 2001, 14-15.

⁷³⁵ Ertem 1965, 124.

⁷³⁶ Gündem-Seçmen-Badem 2015, 28-31.

⁷³⁷ Friedell 1999, 39.

⁷³⁸ Armutak 2002, 9.

⁷³⁹ Buluntunun 1957 yılı çalışmalarında ele geçtiği düşünülmektedir (Ertem 1965, 124). Riton ise Asur ticaret kolonileri çağına tarihlendirilmiştir (Armutak 2015, 31).

⁷⁴⁰ Ertem 1965, 124.

Miken kültüründe, tavşanların olduğu görülmüştür. Ritüel ya da besin amaçlı betimlendikleri düşünülmektedir⁷⁴¹.

Tavşan, ilk dönemlerde sadece besin olarak tüketilmiş olsa da daha sonraki dönemde ay, doğurganlık, yeniden doğum, ürkeklik, aşk ve zevkin sembolü olmuştur⁷⁴². Ayrıca doğa ile iç içe yaşaması da onu tanrı ve tanrıçalar ile ilişkilendirmiştir. Artemis’inde doğa tanrıçası olması sebebi ile tavşan atribüleri arasında yer almaktadır⁷⁴³. Tavşanın, Artemis ile ilişkisinin sebebi sadece doğa ile değil aynı zamanda ayın, geceyi aydınlatması ve hayvanların bu ışıktan yararlanması olarak görülmüştür⁷⁴⁴. Doğada yaşanan Satyrlerin de zevk içinde yaşamaları, ayakta çiftleşmeleri (bu tavşan gibi kötü çiftleşmeye örnek olarak gösterilmiştir) ve zamanlarının çoğunu eğlenerek geçirmelerinden dolayı tavşan atribüleridir⁷⁴⁵. Zevk kelimesi o kadar tavşan ile bütünleşmiştir ki; Yunan komedyasında “*tavşan kızartması içinde yaşamak*” deymi vardır ve zevk içinde yaşamayı temsil etmektedir⁷⁴⁶. Aphrodite’nin kutsal hayvanları arasında bulunan tavşan, üremeyi de temsil ettiği düşünülmektedir⁷⁴⁷. Herodotos’un bildirdiğine göre: tavşanların peşinde kuş, insan ve hayvanlar vardır ve döllerini bereketlidir. Bütün hayvanlar içerisinde gebe iken doğum yapmadan tekrardan gebe kalabilen hayvan dişi tavşandır. Anne karnında tüylenmiş yavruların yanında tüysüz yavrularda bulunmaktadır⁷⁴⁸. Doğadaki dengeyi sağlamak için fazla ürerler⁷⁴⁹ ve hatta tavşan gibi üremek deymi bulunmaktadır⁷⁵⁰.

Bu tavşana atfedilen sembol anlamlarının yanında tavşan hediye etmek aşk belirtisi olarak da algılanmıştır⁷⁵¹. Bununla ilgili örneklerle bakılacak olursa; MÖ 5. yy’a tarihlendirilmiş, kırmızı figür tekniğinde yapılmış alabastronda aşk bir erkeğin elinde tuttuğu iri bir yaban tavşanı ile simgelenmiş, yine aynı yüzyıla tarihlendirilmiş ve kırmızı figür tekniği ile yapılmış Pelikede ise sakallı olgun bir erkeğin, karşısındaki genç oğlana hediye ettiği tavşan erotizmin ve iktidar göstergesinin bir sembolü olarak değerlendirilmiştir⁷⁵².

⁷⁴¹ Kitchell 2014, 84; Lewis-Jones 2018, 373.

⁷⁴² Cooper 1978, 79-80; Lewis-Jones 2018, 372.

⁷⁴³ Albayrak 2012, 3.

⁷⁴⁴ Uncu 2011, 70.

⁷⁴⁵ Cömert 2010, 89.

⁷⁴⁶ Friedell 1999, 40.

⁷⁴⁷ Cooper 1978, 79-80; Doğer 2014, 31.

⁷⁴⁸ Hdt. III. 108.

⁷⁴⁹ Lewis-Jones 2018, 372.

⁷⁵⁰ Friedell 1999, 39-40.

⁷⁵¹ Friedell 1999, 39-40; Doğer 2014, 31.

⁷⁵² Doğer 2014, 31.

Armağan için kullanılan ve çok fazla üreyebilen, doğa da bol bulunan tavşan hem Yunanistan hem de Roma için önemli bir av hayvanı olarak gözükmektedir⁷⁵³. Tavşan avı genç erkekler arasında çokça tercih edilen bir etkinlik halini almıştır⁷⁵⁴. Antik dönemde çoban asalarının birisinin adı; tavşan avlayan anlamına gelen “lagobolon” olarak bilinmektedir⁷⁵⁵. Yunan seramik sanatında da avlanma konusu sıkça işlenmiştir⁷⁵⁶. Tavşan avı ile ilgili en önemli örnek ise Chigi Olpesi’dir⁷⁵⁷. Olpe de Yunan erkeklerinin deneyimlerini içeren sahneler bulunmaktadır. Yunan erkeğinin gelişimi vazoda sırası ile verilmiştir⁷⁵⁸. Homeros’un metinlerinde de tavşan avı verilmekte⁷⁵⁹ ve köpeklerin tavşan avında kullanıldığı belirtilmektedir⁷⁶⁰. F. Kitchell’e göre Homeros’un metinlerinde geçen tavşan, ürkekliğin ve hızın sembolü olarak değerlendirilmiştir⁷⁶¹. Tavşan hız ile ilişkisinden dolayı Hermes’in de sembolü haline gelmiştir⁷⁶².

*Arrian’a göre tavşan avı daha sonraları spor faaliyetine dönüşmüştür*⁷⁶³.

Avlanan bu hayvanların eti ne oluyordu sorusuna cevap bulmak gerekirse; tavşanın yıl içerisinde cinsiyet değiştirdiğine inanılmakta ve bu olaydan dolayı eti bazı toplumlarca tüketilmemektedir⁷⁶⁴. Fakat Plinius bize tavşan etinden yapılan diyeti aktarmakta ve cildi güzelleştirdiğini vurgulamaktadır⁷⁶⁵. Ayrıca Atinalıların “mimarkys” adında çok sevdikleri tavşan yahnisi yemeği bulunmaktadır⁷⁶⁶. Roma’da da etinin tüketilmediği

⁷⁵³ Barringer 2001, 73; Kitchell 2014, 82.

⁷⁵⁴ Kitchell 2014, 84; Lewis-Jones 2018, 376-377.

⁷⁵⁵ Bonnefoy 1981b, 902; Friedell 1999, 40; Nedefkin 2009, 1-3. Lagobolon, küçük hayvanları avlamaya yaran küçük bir silah olarak adlandırılmıştır (Nedefkin 2009, 1-3). Ayrıca antik dönem seramik sanatında lagobolon betimlemesi için bkz. Cohen 2006, 194.

⁷⁵⁶ Sanat için önemi aslında doğuya özgü aslan gibi hayvan avları yerine batıya özgü tavşan, geyik gibi hayvan avları seramik sanatına yansımıştır (Barringer 2001, 1). Av ile ilgili örnekleri çoğaltmak gerekirse; Nikosthenes Ressamına ait MÖ 520 yılına verilmiş kâse (Cohen 20006, 194). Meleager ressamına atfedilen, MÖ 390 yılına verilmiş volütlü krater verilebilir (Cohen 2006, 138).

⁷⁵⁷ Stansbury O’Donnell 2015, 140.

⁷⁵⁸ Yunan erkekleri çocukluk yıllarında tavşan avı, gençlik yıllarında aslan avı ve ideal erkek olunca da savaşa katılmışlardı (Stansbury O’Donnell 2015, 140-141).

⁷⁵⁹ Hom. II. XXII. 305-315; Hom. Od. XVII. 290-295.

⁷⁶⁰ Hom. Od. XVII. 290-295. Antik dönem yazarlarının tavşan hakkındaki metinleri için bkz. Lewis-Jones 2018, 372-379.

⁷⁶¹ Kitchell 2014, 83.

⁷⁶² Cooper 1978, 79-80.

⁷⁶³ Toynbee 1973, 201; Lewis-Jones 2018, 376-377.

⁷⁶⁴ Gezgini 2017, 161.

⁷⁶⁵ Plin. nat. XXVIII. 79. Ayrıca Plinius bize tavşan türleri hakkında da bilgi vermektedir (Plin. nat. VIII. 81; XI. 54; XI. 73).

⁷⁶⁶ Friedell 1999, 40.

bilgisi mevcuttur⁷⁶⁷. Deighton ise etinin tüketildiğini ve hangi yemeklerde kullanıldığını bildirmiştir⁷⁶⁸.

Stratonikeia kentinde gymnasionda tavşan betimlemesi bulunmuştur (SG.01). Bu sporun önemli olduğu kentte yer alan betimleme hızın sembolü olarak düşünülmektedir. Tavşanın hızı kentte gerçekleştirilen spor müsabakalarına ve av faaliyetlerine vurgu yapıyor olmalıdır.

2.8 Yılan

Yılanlar, insanlar ile sürekli iç içe yaşayan hayvanlar olarak gözükmektedir. Sürünmeleri, derilerinin çok renkli gözükmesi ve pullardan oluşması üzerlerine insanlar tarafından anlam yüklenmesine sebep olmuştur⁷⁶⁹. Ayrıca sarmal bir şekilde çiftleşmeleri de insanlara garip gelmiştir⁷⁷⁰. Çift cinsiyetli olarak düşünülen bu hayvanların dünyanın döngüsünü ve üretken gücünü temsil ettikleri düşünülmüştür⁷⁷¹. Bu bilgilerin yanında deri değiştirmeleri ve zehre sahip olmaları onların bazı medeniyetler tarafından kutsal bazıları tarafından ise kötülük getiren bir anlam ifade ettiğine yorumlanmıştır⁷⁷².

Paleolitik Dönemden itibaren varlığı bilinen ve o dönemlerde sonsuz yaşam ile ilişkilendirilen bu canlıların birçok medeniyet tarafından betimlemeleri de yapılmıştır⁷⁷³. Göbeklitepe'ye baktığımızda tek başına ya da diğer hayvanlar ile betimlendiği görülmüştür. Birbiri içine geçmiş ve örgü motifi diye adlandırılmış bu hayvanların anlamları tam anlamı ile belirlenememiş olsa da bu motifler kötülüklerin canlanması olarak düşünülmüştür⁷⁷⁴. Bu düşünceye tezat olarak kötülüklerden korunmak ve onları kovmak amacı ile de yapılmış olabileceği düşüncesi ortaya atılmıştır⁷⁷⁵. Anadolu'da bulunan bir diğer medeniyete baktığımızda; Çatalhöyük'teki betimlemelerde kadının göbek bölgesine spiral biçimde işlendiği görülmüştür. Betimleme hakkında çocuk ve kadının birbirine bağlandığı düşüncesi verilmiştir⁷⁷⁶. Hititlerde yılan "MUŞ" olarak

⁷⁶⁷ Armutak 2002, 9.

⁷⁶⁸ Deighton 1999, 63-64.

⁷⁶⁹ Sümer 2016, 276.

⁷⁷⁰ Kitchell 2014, 174.

⁷⁷¹ Cooper 1978, 146-147.

⁷⁷² Sümer 2016, 276.

⁷⁷³ Sümer 2016, 277.

⁷⁷⁴ Schmidt 2007, 119.

⁷⁷⁵ Schmidt 2007, 121. Ayrıca Nevali Çori'de yılan taşıyan baş heykeli bulunmuş ve güçlü koruyucu anlamı yüklenmiş olduğu düşünülmüştür (Schmidt 2007, 220).

⁷⁷⁶ Ateş 2014, 132-133.

adlandırılmıştır⁷⁷⁷. Bu idyogramın fal metinlerinde de geçtiği görülmektedir⁷⁷⁸. Yılanların bu dönemde kehanetlerde kullanıldığına dair bir düşüncede mevcuttur. Dönemin yöneticilerin başlarından geçecek olayları bildirdiklerine inanılmıştır⁷⁷⁹. Bugün modern toplumlarda dahi yılanın verilen soğukluk anlamı Hitit Dönemi'nden itibaren görülmektedir⁷⁸⁰.

Yılan hakkında Mezopotamya belgelerine bakılacak olunursa bu bölgede yaşayan medeniyetlerin bu hayvanı tanrı ve tanrıçalar ile ilişkilendirdiğini görmekteyiz⁷⁸¹. Sembolünün yılan olduğu düşünülen İşhara⁷⁸² ya da yılanların tanrısı olarak adlandırılan Nirah bu düşüncelere örnek oluşturmaktadır⁷⁸³. Ayrıca yılanların *kudurru* adı verilen taştan yapılmış belgelerin üzerinde bağımsız bir simge olarak işlendiği de görülmüştür⁷⁸⁴. Sümer Dönemi'nde ise yılanların kayganlık, zehre sahip olma ve sürünme gibi belirli özellikleri ile diğer hayvanlardan sıyrıldıkları düşünülse de aslında deri değiştirdiklerinin fark edilmesi ile yeniden doğuşun sembolleri haline geldikleri görülecektir⁷⁸⁵. Sümer mitolojisinde Tanrı Gılgamış'tan yılanın ölümsüzlük bitkisini çaldığı bilinmektedir. Bitkiyi tüketen yılan hemen deri değiştirmiş ve ölümsüzlüğe sahip olduğu düşünülmüştür⁷⁸⁶. Bu efsaneyi açıklamak gerekirse; Sümerlilerin yılanların deri değiştirmesine ölümsüzlük anlamı yüklemişler olduğuna varılacaktır. Yılanlar Antik Mısır belgelerinde de geçmektedirler. Bu dönemde Ay ve Güneş ile ilişkilendirilmişlerdir. Ay ile ilişkilendirilmesine sebep olarak yılan gibi doğup, büyüyüp kabuk değiştirip kaybolması verilmiştir⁷⁸⁷. Güneş hakkındaki efsane ise Güneş Tanrısı Ra'nın her gün Apofi adındaki zehirli bir yılan tarafından doğudan batıya kovalanıp batıda öldürülmesi ve ertesi gün yeniden doğmasına dayanmaktadır⁷⁸⁸.

⁷⁷⁷ Ertem 1965, 135-137.

⁷⁷⁸ Yılan hakkında Boğazköy metinleri için bkz. Ertem 1965, 135-137. Ayrıca Hitit toplumunda falın yanında büyü metinlerinde de geçmektedir. Kişi bir yılanı öldürür ve bu işlemi yaparken de bir kişinin ismini sayıklarsa kara büyü yapmış olur ve cezası ölümdür (Reyhan 2008, 229).

⁷⁷⁹ Ertem 1965, 136. Ayrıca Fırtına tanrısının, yılan İlluyanka'yı öldürmesi konu edinmiş ve bir nevi öcünü aldığı betimlenmiştir (Beydiz 2016, 257-258).

⁷⁸⁰ Ertem 1965, 137.

⁷⁸¹ Black-Green 2003, 235; Sümer 2016, 277.

⁷⁸² Yılanın, tıp ile ilişkilendirildiği için tanrıçanın sembolü olduğu düşünülmektedir (Kramer 2002, 117; Uncu 2013, 116).

⁷⁸³ Black-Green 2003, 235-236; Beydiz 2016, 247; Sümer 2016, 277.

⁷⁸⁴ Black-Green 2003, 235. Kültepe mühürlerinde yılan doldurma motifi olarak kullanılmıştır. Detaylı bilgi için bkz. Ertem 1965, 136.

⁷⁸⁵ Kramer 2002, 354; Sümer 2016, 276.

⁷⁸⁶ Beydiz 2016, 249; Sümer 2016, 278; Gezgin 2017, 175-176.

⁷⁸⁷ Sümer 2016, 276-279.

⁷⁸⁸ Gezgin 2017, 78.

Erken dönemlerde genellikle sonsuz yaşam, koruyuculuk, ölümsüzlük ile anılan yılanlar ilerleyen dönemlerde ve değişen toplumlarda toprağın altında yaşamasından dolayı yer altı ile ilişkilendirilmiştir⁷⁸⁹. Bu özelliğinden dolayı da kitonik bir hayvan olarak adlandırılmaktadır⁷⁹⁰. Hades ve Hekate gibi kitonik tanrı ve tanrıçaların atribüleri arasında yer almışlardır⁷⁹¹. Yılanlar her zaman ölüm ve yer altı ile ilişkili olmamış aynı zamanda evlerin koruyucuları oldukları da düşünülmüştür⁷⁹². Bu düşünce ile Minos Uygarlığında iyi ruh ile özdeşleşmiştir. Bu dönemde kutsal hayvanlar arasında yer alan yılanlar hakkında evleri koruyan iyi ruhun temsili olduğu da varsayılmıştır⁷⁹³. Knossos'ta da aynı düşüncenin ürünü olarak yılanlar ve boğalar ritüellerde kullanılmışlardır⁷⁹⁴. Minos dininde ise Yılanlı Tanrıça Erinys ile özdeşleştirilmiş ve bu iyi ruha sunular yapılmıştır⁷⁹⁵. Demeter'in de Erinys gibi ellerinde yılan yer alan betimlemeleri bulunmaktadır. Aynı şekilde betimlenmiş olmaları ikisi arasında bir bağlantıya yol açmış ve Demeter'in, Erinyslerin kişileşmiş hali olabileceği düşüncesini doğurmuştur⁷⁹⁶.

Yunan dünyasına gelindiğinde Mezopotamya'daki gibi yılan, tanrı ve tanrıçalar ile özdeşleştirilmiştir. Pan'ın atribüleri arasında yılan bulunmaktadır⁷⁹⁷. Athena ile de ilişkilendirilmiştir⁷⁹⁸. Ayrıca Zeus için yılan kurban edildiği de düşünülmektedir⁷⁹⁹. Persephone'nin yer altı ile ilgili atribüleri arasında meşale içinden çıkan yılan bulunmaktadır⁸⁰⁰. Herakles'in de on iki işinden birisi Lerne bataklığında bulunan su yılanı Hydra'yı öldürmektir⁸⁰¹. Apollon'un atribüleri arasında bulunan yılan Laokoon efsanesinde cezalandırıcı olarak gözükmektedir⁸⁰². Yılanın hayvanların tanrıçası Artemis

⁷⁸⁹ Toynbee 1973, 223; Gezgini 2017, 171.

⁷⁹⁰ Cooper 1978, 147.

⁷⁹¹ Cömert 2010, 48.

⁷⁹² Thomson 2007, 109; Kitchell 2014, 174; Beydiz 2016, 260.

⁷⁹³ Alexiou 1991, 92-93; Beydiz 2016, 259.

⁷⁹⁴ Minos toplumunda ritüeller ve ibadetler çok önemli bir yere sahiptir, ibadetler için ayrılmış saray odaları, kutsal sayılan mağaralar ve dağların tepelerindeki mabetler bulunmaktadır (Freeman 2003, 96).

⁷⁹⁵ Alexiou 1991, 92-93; Beydiz 2016, 259.

⁷⁹⁶ Thomson 2007, 241-243.

⁷⁹⁷ Boyana 2005, 186.

⁷⁹⁸ Thomson 2007 108-109; Ateş 2014, 182. Athena'nın oğlu Erikhthonios bir yılan olarak doğmuştur ya da bir çift yılan tarafından büyütülmüştür (Thomson 108-109).

⁷⁹⁹ Herodotos'un bildirdiğine göre: "*Thebai dolaylarında kutsal yılanlar vardır, insanlara hiç saldırmazlar. Boyları küçüktür ve başlarının tepesinde iki boynuz bulunur; ölüsü Zeus tapınağına gömülür, çünkü bu tanrıya adanmış olduğu söylenir.*" (Hdt. II. 74). Ayrıca yılanlar hakkında yazılmış antik dönem metinleri için bkz. Lewis-Jones 2018, 578-591.

⁸⁰⁰ Çağlayan Takımcı 2016, 12.

⁸⁰¹ Hera, Herakles'ten kurtulabilmek için daha Herakles sekiz aylık iken odasına yılan yollamıştır. Herakles ise yılan ile oynarken onu öldürmüştür (Beydiz 2016, 260-261).

⁸⁰² Cooper 1978, 150. Apollon rahibi olan Laokoon, kutsal heykelin önünde karısı ile birlikte olmuş ve tanrının öfkesini çekmiştir. Yunanlılar, Troia'ya çıkarma yaptıkları zaman, Troialılar Poseidon'a bir kurban sunmak ve düşman gemilerinin rüzgarının kesilmesini istemek için Laokoon'u görevlendirmişlerdir.

ile betimlendiği örnekler de mevcuttur. Karia Bölgesi'nde yer alan Kidramos ve Mydos kentlerinde bulunmuş sikkelerde tanrıçaya yılan eşlik etmektedir⁸⁰³. Ayrıca Phrygia'da yilandan doğduklarına inanılan ve bu isim ile anılan bir klan yer almaktadır. Bu klanın soyu Artemis'in kutsal ormanında bulunan bir yılanın döllediği kadının çocuğuna dayandırılmıştır⁸⁰⁴. Yılan ile ilişkilendirilen şifa ve iyileştirme gücüne sahip en önemli tanrı Asklepios'tur⁸⁰⁵. Tanrı ile ilişkilendirilmesinin sebebi olarak yılanın kabuk değiştirmesi verilmiştir⁸⁰⁶. Asklepios'un şifa yetisinde kullandığı sıvıyı Athena'dan aldığı bir efsane bulunmaktadır⁸⁰⁷. Bu konu ile ilgili başka bir mit ise Asklepios'un Girit Kralı Minos'un oğlunu diriltmesi ve yilandan ölümsüzlük bitkisini almasıdır⁸⁰⁸. Yılan, ayrıca doğurganlığı ve üremeyi de sembolize etmiştir⁸⁰⁹. Asklepios'un Epidauros'ta bulunan tapınağındaki bir yazıta göre yılan, kadınları dölleyen bir hayvan olarak da gözükmektedir⁸¹⁰. Hygieia'nın görevleri arasında tapınakta yardımcı olmak ve kendi kutsal yılanlarını beslemek yer almaktadır⁸¹¹. Epidauros'ta özellikle Asklepios kült alanları içerisinde bulunan yılanlar Güneydoğu Avrupa'ya özgü sarı renkli zararsız, "*elaphelongissima*" olarak tanımlanmıştır⁸¹². Antik dönemde içerisinde yılanların

Laokoon, Poseidon için boğa kurban ederken yılanlar denizden çıkmış, Laokoon ve oğullarını öldürmüşlerdir (Grimal 2012, 418-419; Beydiz 2016, 261).

⁸⁰³ Albayrak 2008, 74-75.

⁸⁰⁴ Thomson 2007, 113; Ateş 2014, 182.

⁸⁰⁵ *Der Kleine Pauly* MCMLXIV, A, 644-648; Toynbee 1973, 234; Kitchell 2014, 173. Çevresine yılan dolanmış bir asa Asklepios'un simgesidir (Cömert 2010, 93; Şahin 2017, 44).

⁸⁰⁶ Cooper 1978, 146-147; Thomson 2007, 112-113; Kitchell 2014, 173; Gezgin 2017, 173; Lewis-Jones 2018, 578. Ayrıca yılanın kabuk değiştirmesi kötülüklerin tekrardan can bulup yenilenmesi anlamında da değerlendirilmiştir (Thomson 2007, 111).

⁸⁰⁷ Diğer bir ölümsüzlükle ilgili mitos ise karşımıza Medusa ile Perseus'un mücadelesinde çıkmaktadır. Yılanlarla çevreli bir başa sahip olan Medusa'nın başı Perseus tarafından kesilince, akan kanları Perseus toplamıştır çünkü Medusa'nın sol damarından akan kan zehir iken, sağ tarafından akan kan ölümsüzlük iksiridir⁸⁰⁷. Bu iksiri Athena'dan alan Asklepios ölülerini diriltmeye başlamıştır ki Minos'un oğlunu da bu kanla dirilttiği düşünülmektedir. Asklepios'un dünyanın düzenini bozmasından korkan Zeus, onu yıldırımlarıyla çarpmış ve ölümünden sonra yılanı takım yıldızına dönmüştür (Grimal 2012, 92-93; Gezgin 2017, 177-178).

⁸⁰⁸ Girit Kralı Minos ve karısı Pasiphae'nin Glaukos adında erkek çocukları bulunmakta idi. Bir gün farelerin peşinden koşarken bal dolu bir küpe düşmüştür. Apollon'un yardımı ile oğlunun cesedini bulan Minos, oğlunu hayata döndürecek bir mucize aramaktadır. Kahinlerin yardımı ile Girit'teki renk değiştiren ineğin sırrını çözen Polyeydos bulunur. Çocukla birlikte bir odaya kapatılırlar ve yanlarına bir yılan gelir ve paniğe kapılarak çocuğa zarar vereceğini düşünen Polyeydos yılanını öldürür. Daha sonra odaya ağzında bir ot bulunan bir yılan daha gelir ve otu ölü yılanı dokundurur ve yılan canlanır. Yılanın ölümsüzlük otu mucizesini gören Polyeydos otu alıp Glaukos'a dokundurur ve canlanır. Diğer bir görüş ise çocuğun Polyeydos tarafından değil, Asklepios tarafından diriltildiğidir (Grimal 2012, 93; Grimal 2012, 213; Gezgin 2017, 173).

⁸⁰⁹ Toynbee 1973, 223; Cooper 1978, 147; Kitchell 2014, 173.

⁸¹⁰ Ateş 2014, 181-182. Kısırlığa çözüm arayan kadın Asklepios tapınağına başvurmuş ve tapınak kurallarına geceyi orada geçirmiştir. Rüyasında tanrının elinde bir yılan ile geldiğini görmüş ve yılanla birlikte olmuştur (Thomson 2007, 112-113).

⁸¹¹ Toynbee 1973, 234; Şahin 2017, 44.

⁸¹² Toynbee 1973, 224; Şahin 2017, 44. Plinius ise yılanların Roma'dan getirildiğini ve evlerde beslenildiğini aktarmıştır (Plin. nat. XXIX. 22).

kullanıldığı reçeteler de mevcuttur⁸¹³. Sümerli hekimler de tedavilerinde süt, yılan derisi ve kaplumbağa kabuğu kullanmaktadır⁸¹⁴. Plinius ise bize tedavide kullanılan yılanların yanında yılanların sebep olduğu yaralanmaların tedavileri için reçeteler sunmaktadır⁸¹⁵.

Yılanlara atfedilen bu anlamların yanında zıtlığında bulunduğu görülmüştür. Güneş ve ayı, yaşam ve ölümü, aydınlık ve karanlığı, iyiyi ve kötüyü, bilgelik ve kör tutkuyu, şifa ve zehri ya da koruyucu ve yok ediciliği temsil ettikleri düşünülmüştür⁸¹⁶.

Hitit Döneminde bahsetmiş olmamıza rağmen yılanların kehanette kullanıldığına dair örnekler Antik Yunan döneminde çokça karşımıza çıkmaktadır⁸¹⁷. Epeirob bölgesinde Apollon kutsal ormanında bulunan yılanlara ballı çörekler hazırlanılmıştır. Yılanların bu çörekleri bir seferde yutmaları içinde bulundukları yılın iyi geçeceğine yorulmuştur⁸¹⁸. Örnekleri çoğaltmak gerekirse; Erekteus tapınağında bulunan yılanlara da çörekler sunulmuş ve bu ikramı yılanların reddetmeleri Atina halkını uyardıkları anlamları çıkarılmıştır⁸¹⁹.

Roma Dönemi'ne gelindiğinde ise Roma kültüründe yılanın simgelediği Penates, Manes, Ceres ve Genius vardır⁸²⁰. Ceres ile ilişkilendirilmesi tarım ürünlerinin koruyuculuğunu yaptıklarına dayandırılmıştır⁸²¹. Plinius'un yazılarında bu bilgiyi destekler nitelikte metinler bulunmaktadır⁸²². Ayrıca yılanların fareleri avladığı konusunda su götürmez bir gerçek vardır ki bu da düşüncelerin temasını oluşturmaktadır. Bu düşünce ürünü ile Zeus'a ambarların koruyucusu anlamında *Zeus Ctesius* epiteti verilmiştir⁸²³. Yılanların evlerde beslenmesi hakkında bir diğer düşünce ise uzun ağaçların dallarına ve yapraklarına zararlar veren fillerin avlanılmasında kullanıldığına dairdir. Ağaçların dallarına yılanlar bırakılmış ve fillerin öldürülmesi sağlanmıştır⁸²⁴.

Stratonikeia'da betimlenen yılan figürü hakkında ilk düşünce yılanın yer altına hizmet etmesidir. Kentte kitonik bir tanrıçanın tapınağı ve kültü bulunmakta bu da

⁸¹³ Deighton 1999, 29-30.

⁸¹⁴ Kramer 2002, 87.

⁸¹⁵ Plin. *nat.* XXVIII. 42; XIX. 12-15.

⁸¹⁶ Cooper 1978, 146-147.

⁸¹⁷ Lewis-Jones 2018, 578.

⁸¹⁸ Thomson 2007, 107-108.

⁸¹⁹ Thomson 2007, 108. Örnekleri çoğaltmak gerekirse; Kronos dağında, Tanrıça Eileithyia'nın Olympia'daki kutsal koruluğa bakan tapınağı bulunmaktaydı. Bu tapınakta Sosipolis devletinin kurtarıcısı olarak adlandırılan ve ballı çörekler ile beslenen yılanlar bulunmaktaydı (Thomson 2007, 107-108).

⁸²⁰ Beydiz 2016, 260.

⁸²¹ Şahin 2017, 93.

⁸²² Plin. *nat.* XXIX. 22. Fakat evlerde beslenen yılanlar hakkında uç örneklerde mevcuttur. Tiberius'un evcil hayvanı arasında yılan bulunmaktadır. Seut. *Tib.* LXXII.

⁸²³ Graves 2010, 47.

⁸²⁴ French 1994, 166-167.

betimlemenin Hekate ile ilişkisini kuvvetlendirmektedir. Diğer düşünce ise betimlemenin yer aldığı bloğun paye ya da söve olmasından kaynaklanmaktadır. Yılanlara evlerin ve konutların koruyucusu vasfı yüklenmesi kentte bulunan bloğa kötü güçlerden korunmak amacı ile yılan betimlemesinin yapılmış olduğunu düşündürmektedir. Ayrıca yılanlar tarım ürünlerini farelerden koruyan hayvanlardandır. Bu yönü ile de kentteki ürünlerin korunması amaçlanmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HAYVAN KABARTMALARININ YAPILARA GÖRE DAĞILIMI

3.1 Augustus-İmparatorlar Tapınağı

Augustus-İmparatorlar Tapınağı'na ait friz bloklarında rankelerin arasında farklı yönlerle bakar pozisyonda 21 adet kuş betimlemesi bulunmaktadır⁸²⁵(Fig. 3). Frizlerde yer alan kuşların güvercin olduğu öne sürülmüş ve Aphrodite kültü ile ilişkilendirilmiştir⁸²⁶. Bu düşünce 1985-1986 yıllarında tapınak terasında yapılan çalışmalarda ele geçmiş Kharit (üç güzeller) grubuna ait heykeller ile desteklenmiştir⁸²⁷. Bu bilgiler Aphrodite tapınığını öne çıkarsa da yazıtlar ile tapınağın İmparatorlar ve Augustus'a adandığı bilinmektedir⁸²⁸. Ayrıca tapınak uzun yıllardır süre gelmiş kral kültü geleneğinin “*Roma'nın doğuya idari olarak da yerleşmeye başladığı Augustus Dönemi'nden itibaren*” imparatorlar kültüne dönüştüğü örnekler içerisinde değerlendirilmiştir⁸²⁹.

Güvercin olduğu düşünülen kuşların, Biyoloji Bölümü ile yapılan çalışmalarda farklı türlere ait olduğu saptanmıştır. Friz bloklarında kartal, güvercin, kuzgun, kırlangıç, bülbül, karga, keklik, yırtıcı kuşlar ve türü belirli olmayan bir kuş türü bulunmuştur. Kentte gerçekleştirilen fauna çalışmalarında da bloklar üzerinde tespit edilen türlerin kentin konumlandığı bölgede yaşadıkları görülmüştür⁸³⁰. Tapınağın yapıldığı Erken İmparatorluk Dönemi sanat, dini ve siyasal anlayışı ile birlikte Augustus kültü göz önünde bulundurularak betimlemeler yeniden değerlendirilmiştir. Çünkü kentin Roma'ya

⁸²⁵ Tapınağa ait 27 adet tam ve kırık friz bloğu bulunmaktadır (Tırpan 1998, 34). Fakat yapılan çalışmalarda 16 adet blokta betimlemenin yer aldığı görülmüştür.

⁸²⁶ Tırpan 1998, 57.

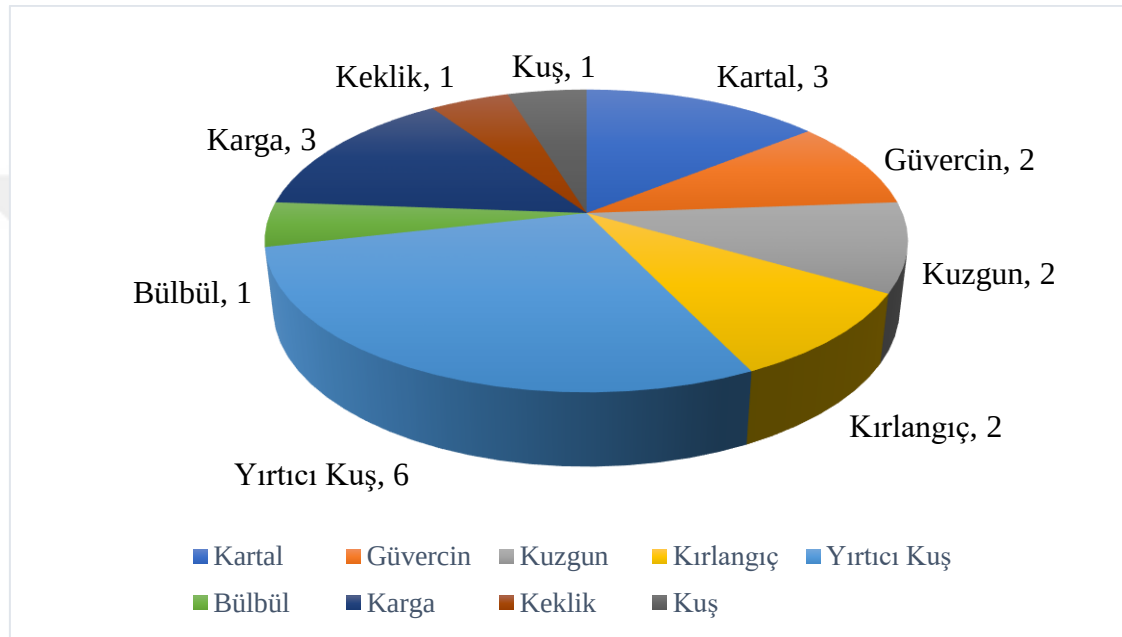
⁸²⁷ Alanda yapılan çalışmalarda iki adet kadın başı ve bazı heykel parçaları bulunmuştur. Heykellerin çıplak yapımları ve saç stillerinden dolayı üç güzeller olarak adlandırılan Kharit grubuna ait olduğu düşünülmüştür (Tırpan 1998, 57, Res. 77-79). Heykeller Y. Boysal tarafından Augustus Dönemi'ne (Erken İmparatorluk) tarihlendirilmiştir (Boysal 1987, 237-328).

⁸²⁸ Yazıtlardan dolayı imparatorlar tapınağı olarak adlandırılan yapı mimari süsleme ve buluntulardan dolayı Augustus Dönemi'ne tarihlendirilmiştir (Tırpan 1998, 57; Söğüt 2019, 52). Ayrıca kentte Augusteum olduğu yazıtlardan bilinmektedir (Şahin 1981, 108, No: 227, Şahin 1990, 5, No: 1316).

⁸²⁹ Tırpan 1998, 58-60; Söğüt 2019, 49-51.

⁸³⁰ Kentte gerçekleştirilen fauna çalışmalarında; yırtıcı kuşlar olarak adlandırılan şahin, atmaca, gökdoğan, kerkenez, ötücü kuşlar, keklik, güvercin, kumru, kırlangıç, bülbül, kargagiller ve kuzgun türlerinin yaşadığı görülmüştür (Karaca 2011, 34-226; Urhan-Karaca-Kızılkaya 2015, 301-316).

uzun yıllar sadık kaldığı ve bağımsız yaşadığı bilinmektedir⁸³¹. MÖ 40 yılında Parth komutanı Labienus'un kentte yaptığı tahribatın yaralarını Augustus sarmıştır⁸³². Ayrıca Augustus “iç savaşın alevlerini söndürüp” bölgeye barışı getirmesi ile birlikte o dönemde inşa edilen birçok yapıda, sağlanan barışın vurgulandığı görülmüştür⁸³³. Bu bilgilere ek olarak Augustus için; “malzemesi dinsel inançlar olan propaganda çalışmalarını en çok kullanan yönetici” yorumunda bulunulmuştur⁸³⁴. Bu yorumda tapınakta yer alan friz bloklarında propaganda yer almakta mı sorusunu doğurmuştur.

Figür 3: Frizlerde yer alan kuş türlerinin dağılım grafiği.

Tapınakta yer alan kuşları türlerine ve mimari bloklara göre değerlendirmek gerekirse ilk olarak güvercinler karşımıza çıkmaktadır. Frizlerde iki adet güvercin (ST.02, ST.04) figürü tespit edilmiştir (Fig. 4-5).

⁸³¹ Tırpan 1998, 58-60. Kent Mithridates VI Eupator ile mücadelesinde Roma'ya destek vermiş ve Sulla tarafından Roma'nın dostu olarak adlandırılmıştır (Magie 1950, 131; Boysal 1983, 125; Tırpan 1990, 218; Bean 2000, 81; Söğüt 2010, 265).

⁸³² Cass. Dio. 48.26.1; Bean 1987, 100; Arslan 2007, 248. Lagina Hekate Kutsal Alanı Propylon'u merkez kapı lentosunda bulunan yazıt Augustus'un yaptığı yardımlar ile ilgilidir (Söğüt 2010, 265).

⁸³³ Goldsworthy 2016, 183-187. Barışın betimlendiği en önemli yapı olarak Ara Pacis Augustae (Augustus'un Barış Sunağı) gösterilmiştir (Özgan 2013a, 173-185).

⁸³⁴ Kayapınar 2015, 65-88.

Figür 4: ST.02 numaralı friz bloğundan güvercin detayı.

Figür 5: Güvercin.
(Karaca 2011, 122, Şek. 3.83'den)

Güvercinler Aphrodite'nin kutsal hayvanı olarak bilinmektedir⁸³⁵. Tapınakta da bu inanç doğrultusunda betimlendiği varsayılmış ve Aphrodite'nin de tapınım gördüğü düşünülmüştür⁸³⁶. Ayrıca Roma'nın soylarını tanrılara bağlaması ve bu düşüncüyü propaganda amacı olarak kullanmaları betimlemelerin Augustus ile ilişkisini açıklar niteliktedir⁸³⁷. Anadolu özelinde düşünüldüğünde de Aphrodisias başta olmak üzere Aphrodite için kurulmuş kentlerde güvercinler kutsal sayılmış ve betimlemeleri yapılmıştır⁸³⁸. Güvercin hakkındaki genel inanışa bakıldığında ise barışın, saflığın ve temizliğin sembolü oldukları görülmüştür⁸³⁹. Bu düşünce kent özeline inildiğinde Augustus'un inşa ettiği *Pax Romana* ile ilişkilendirilmesine neden olmaktadır. Fakat bazı araştırmacılar güvercinlerin barışı sembolize etmesinin Hristiyanlık döneminde olduğunu ve *Pax Romana* ile ilişkilendirilmemesi gerektiğini bildirmektedir⁸⁴⁰.

Tapınağın frizlerinde yer alan bülbül (ST.06), keklik (ST.13a, ST.09b) ve iki adet kırlangıç (ST.05b, ST.10b) figürlerinin ise bahar ile ilgili betimlemeler olduğu düşünülmektedir ki bu türlerin baharı müjdeleyen kuşlar olduğu görülmüştür (Fig. 6-11).

⁸³⁵ *Der Kleine Pauly* MCMLXIV, A, 425-431; Cooper 1987, 54-55; Bonnefoy 1981a, 376, 381; Alexiou 1991, 88; *LIMC* II. 1, 1984, 2-5; Friedell 1999, 44; Cömert 2010, 37; Graves 2010, 57; Gezgın 2017, 97; Lewis-Jones 2018, 260. Aphrodite ve Kuşların birlikte betimlendiği örnekler için bkz. *LIMC* II. 2, 1984, Abb. 57, 66, 118, 120, 133, 168, 349, 359.

⁸³⁶ Tırpan 1998, 57-58.

⁸³⁷ Aeneas, Aphrodite ile Ankises'in oğludur. Troia Savaşı'nda hayatta kalmış ve yeni bir vatan bulmak için Latrium'a gitmiştir. Roma'nın kurucusu ve Iuliuslar sülalesinin atası olarak kabul edilmektedir (Özgan 2013a, 181-182; Şahin 2017, 23-25).

⁸³⁸ Lewis-Jones 2018, 260. Termesos Tholos Frizinde yer alan kuşlar hakkında güvercin oldukları ve Aphrodite tapınımını sembolize ettikleri yorumunda bulunulmuştur (Lanckoronski 2015, 105, Res. 68; Tırpan 1998, 58-60). Aphrodite'nin güvercin ile birlikte yapıldığı betimlemeler için bkz. Marangoz 2019, 1-11.

⁸³⁹ Cooper 1987, 54.

⁸⁴⁰ Düşüncenin Picasso ile şekillendiğini düşünmektedir (Kayapınar 2015, 79).

Figür 6: ST.06 numaralı friz bloğundan bülbül detayı.

Figür 7: Bülbül.
(Karaca 2011, 149, Şek. 3.107'den)

Figür 8: ST.13a numaralı friz bloğundan keklik detayı.

Figür 9: Keklik.
(<https://www.trakus.org>)

Figür 10: ST.05b numaralı friz bloğundan kırlangıç detayı.

Figür 11: Kırlangıç.
(<https://www.kuslar.gen.tr/kirlangic>)

Bülbüllerin çıkardıkları sesler bahar ile ilişkilendirilmiştir⁸⁴¹. Aynı şekilde insanları etkileyen bir sese sahip olan keklikler de baharın ve bereketin sembolü olmuşlardır⁸⁴². Baharın gelişini müjdeleyen diğer bir kuş türü ise kırlangıç olmuştur⁸⁴³. Kuşlar hakkında örnekler bakıldığında Knossos'taki Minos saraylarının duvarlarını süsleyen bahar fresklerinde kuşlar gözükmektedir⁸⁴⁴. Pompeii duvar fresklerinde de baharı sembolize eden betimlemeler olarak karşımıza çıkmaktadır⁸⁴⁵. Ephesos Yamaç

⁸⁴¹ Hom. *Od.* XIX. 515-520; Plin. *nat.* X. 43.

⁸⁴² Cooper 1987, 126.

⁸⁴³ Aristop. *Kn.* 415-420; Aristop. *Birds.* 708-722.

⁸⁴⁴ Mynott 2018, 183, Res. 3.13.

⁸⁴⁵ Zanker 1998, 178, Plate. 11, 2.

Evlerinde duvarlarını dekoratif amaç için yapılmış kuşlar süslemektedir⁸⁴⁶ (Fig. 12). Kuşların süsleme unsuru olduğu örnekler de azımsanmayacak kadar fazladır⁸⁴⁷. Napoli yakınlarındaki Roma villasında MÖ 30 yılına tarihlendirilen duvar resimlerinde kırlangıç betimlemeleri bulunmaktadır⁸⁴⁸ (Fig. 13). Roma'daki Livia'nın villasında da bitkisel betimlemelerin arasında kuşlar yerini almıştır⁸⁴⁹. Tripolis ad Maeandrum'da bulunan taberna yapısının duvarlarında da bitkisel motiflerin arasında figüratif kuş betimlemeleri bulunmaktadır⁸⁵⁰. Yapılan betimlemelere bakıldığında figürler pastoral çerçeveler içerisinde yerlerini almışlardır. Tapınak özelinde düşünüldüğünde pastoral betimlemelerin yerine Augustus'un sunduğu altın çağı (Aurea Aetas/Aurea Saecula) bu çağ ile gelen baharın, bolluğun ve bereketin simgelendiği düşünülmektedir. Laodikeia Antik Kenti'nde Augustus Dönemi'ne tarihlendirilmiş iki adet friz bloğunda kuş figürüne rastlanılmış ve imparatorun yarattığı *Pax Romana* çağının getirdiği yenilikleri müjdeledikleri şeklinde yorumlanmıştır (Fig. 14)⁸⁵¹.

Figür 12: Ephesos Yamaç Ev 2'den kuş betimlemesi (Zimmerman 2010, 70'den)

Figür 13: Roma Villası Kırlangıç ve Serçe Detayı (Mynott 2018, 169, Fig. 3.11'den)

Figür 14: Laodikeia Augustus Dönemi'ne tarihlendirilmiş friz bloğu. (Yılmaz Kolancı 2018, 139, Fig. 97'den)

⁸⁴⁶ Zimmerman 2010, 68-77; Zimmermann-Ladstätter 2011, 132-135, Res. 248-264, 267-270.

⁸⁴⁷ Pergamon Saray V olarak adlandırılan yapıda da girlandlar arasında kuş betimlemeleri yer almaktadır (Rohde 1982, 40-45, Res. 25-26).

⁸⁴⁸ Mynott 2018, 169, Res 3.11.

⁸⁴⁹ Gabriel 1955, 6-55.

⁸⁵⁰ Duman 2017, 109.

⁸⁵¹ Yılmaz Kolancı 2018, 139-143, Fig. 97-101, 108-109.

Tapınağa ait frizlerde belirlenen diğer kuş türleri ise üç adet karga (ST.09a, ST.11, ST.13b) ve iki adet kuzgun (ST.03, ST.10a) figürleridir (Fig. 15-18).

Figür 15: ST.03 numaralı friz bloğundan kuzgun detayı.

Figür 16: Kuzgun.
(Karaca 2011, 195, Şek. 3.145'den)

Figür 17: ST.11 numaralı friz bloğundan karga detayı.

Figür 18: Karga.
(Karaca 2011, 196, Şek. 3.146'dan)

Birbirinden zor ayrılan bu iki kuş türünün antik dönemde Apollon tarafından hem lanetlendiği hem de ödüllendirildiği düşünülmekte⁸⁵² ve aynı zamanda Apollon'un kutsal hayvanı olarak gözükmektedir⁸⁵³. Apollon ile ilgili gözükken bu betimlemelerin aynı zamanda Augustus ile ilgili olduğunu düşünmek yanlış olmayacaktır. Çünkü Augustus, Tanrı Apollon'a öykünmektedir. Suetonius bu öykünmeden “*Augustus’un gizlice bir akşam yemeği de dillerde dolaştı, halk arasında buna on iki tanrı özentisi şölen deniyordu; orada çağırılardan tanrı ve tanrıça kılığında, onun da Apollo’ymuşçasına süslenip püslenerek sedirlere uzandığını*” ...“*Caesar ise baştan aşağı Apollo kesildi,*” ... açıkça bahsetmektedir⁸⁵⁴. Ara Pacis Altarı’nda betimlenen kuğularda Apollon’un

⁸⁵² Friedell 1999, 223-226; Grimal 2012, 92, 386, 442.

⁸⁵³ Toynbee 1973, 273-275; Cooper 1987, 47, 137; LIMC II. 1, 1984, 183-185; Grimal 2012, 75; Lewis-Jones 2018, 479-480. Apollon ve kuzgun/karga betimlemeleri için bkz. LIMC II. 2, 1984, Abb. 123, 351, 455.

⁸⁵⁴ Suet. Aug. LXX. Bu öykünmenin yanında Augustus’un Apollon’un oğlu olduğu düşünülmektedir. “*Augustus doğmadan birkaç ay önce Roma’da herkesin gözleri önünde bir tansık olmuş, buna göre doğanın Roma halkına bir kral doğacağını bildiriyordu; senato korkuya kapılıp o yıl doğan hiçbir çocuğun büyütülmemesine karar verdi; ... Aitia gece yarısı Apollo kutsal tapınımına gelince, tahtirevanını tapınağa*

simgelerinden sayılmış ve Augustus için bolluğu, bereketi getiren, barışı sağlayan “Yeni Apollon” ifadeleri kullanılmıştır⁸⁵⁵.

Tapınağın frizlerinde sayıca en fazla tür ise yırtıcı kuşlardır. Kartal iki adet (ST.01, ST.05a, yırtıcı kuş altı adet (ST.05c, ST.07, ST.08, ST.12a, ST.12b, ST.12c) betimlenmiştir (Fig. 19-22).

Figür 19: ST.05a numaralı friz bloğundan kartal detayı.

Figür 20: Kartal.
(<https://www.trakus.org/kods>)

Figür 21: ST.08 numaralı friz bloğundan yırtıcı kuş detayı.

Figür 22: Gündüz Yırtıcısı.
(<https://www.trakus.org/kods>)

Kuşlar arasında asilliği ve gücü ile dikkat çeken kartallar⁸⁵⁶ antik dönemler boyunca gök, güneş ve güç ile bağdaştırılmış, Antik Yunan dünyasına gelindiğinde ise baş tanrı Zeus ile ilişkilendirilmiştir⁸⁵⁷. Aristophanes’in belirttiğine göre: “*Zeus’un başının üstünde sadakatin temsili olarak kartal bulunmaktadır*”⁸⁵⁸. J. Mynott’a göre; güç ve şerefın savaşı bir kültür ile yakından ilişkisi olması gerektiği düşünülmüş ve bu yüzden Zeus’un

koydurup öbür hatunlar evlerine gidene değin, derin bir uyku çekmiş; birdenbire bir ejder Aitia’ya sokulmuş, az sonra da çıkıp gitmiş; uyanınca; sanki kocasının koynundan çıkmış gibi, arınmış; ardından da bedeninde ejderin imgesi gibi bir leke kalmış, ... Augustus dokuz ay sonra doğduğu için Apollo’nun oğlu sayılmış.” (Suet. Aug. XCVI).

⁸⁵⁵ Özgan 2013a, 177.

⁸⁵⁶ Plin. nat. X. 3. Homeros ise kuşların en hızlısı ve en keskin görenidir diye belirtmiştir (Hom. Il. XVII. 670-680; XXI. 250-255; XXIV. 310-325).

⁸⁵⁷ Der Kleine Pauly MCMLXIV, A, 66-67; Cooper 1987, 58.

⁸⁵⁸ Aristop. Birds. 498-522.

kuşu olarak nitelendirilmiştir⁸⁵⁹. Stratonikeia kenti için bakıldığında ise Zeus tapınımı göze çarpmaktadır. Stratonikeia Territoriumu içerisinde bulunan Zeus Khrysaoris⁸⁶⁰ ve Zeus Panamaros Kutsal Alanları⁸⁶¹ kentteki Zeus tapınına örnek oluşturmaktadır⁸⁶². Ayrıca kentin darp ettiği gümüş ve bronz sikkeler arasında ön yüzde Zeus başı arka yüzde kartal betimlemesi olan örnekler göze çarpmaktadır⁸⁶³. Kentte ele geçen sikkelerin ve yazıtların değerlendirilmesi sonucunda kentin önemli tanrısının Zeus Panamaros olduğu düşünülmektedir⁸⁶⁴. Zeus kültünün bu kadar öne çıktığı kentteki kartalların kült ile ilişkilendirilmesi yanlış olmayacaktır. Tapınağın adandığı İmparator Augustus’a bakıldığında ise doğumu ile ilgili rüyalarda Iuppiter’in yardımcısı gibi aktarıldığı görülmüştür⁸⁶⁵. R. Kayapınar’a göre; “*Iuppiter, Augustus için koruyucusu olarak belirlediği tanrı Apollo’dan ya da Roma’nın kurucu tanrısı Mars’tan ya da Roma’nın kurucu tanrıçası ve Gens Iulia’nın atası olan Venus’tan daha önemlidir*”⁸⁶⁶. Zeus’un kuşu olarak adlandırılan kartal Roma İmparatorluğu’nun da sancaklarını süslemektedir. İmparator Augustus’un zırhlı yontusunda (*Prima Porta*), Perslere teslim edilen sancağın geri alınışında kartal figürü açıkça gözükmektedir⁸⁶⁷. Burada yer alan kartal hakkında Roma askeri birliklerinin simgesi ya da Mars Ultor’un kişileştirilmesi olduğu yorumu yapılmıştır⁸⁶⁸. Bu dönemde yapılan kartal figürleri için B. Yılmaz Kolancı; haklı olarak “*Roma İmparatorluğu’nda güç, hâkimiyet, tanrısallık, zafer ve ordunun simgesi seçilen kartal, Julius-Claudius Hanedanlığı’yla birlikte ön plana çıkmış ve uzun süre sanat eserlerinde İmparatorluk ve tanrısallık sembolü olarak kullanılmıştır*” yorumunda bulunmuştur⁸⁶⁹.

⁸⁵⁹ Mynott 2018, 269. Roma İmparatorluğu’nda da aynı düşünce ürünü olarak kartallar imparatorluğun bayrağını süslemişlerdir (Toynbee 1973, 240-243; Cooper 1987, 58).

⁸⁶⁰ Söğüt 2019, 43-45.

⁸⁶¹ Mutlu 2015, 65-93; Söğüt 2019, 279-283.

⁸⁶² Kent hakkında Zeus tapınımı için bakıldığında yerel tanrı olarak Zeus tapınının fazlalığı dikkat çekmektedir (Önder 2013, 39-48).

⁸⁶³ Tek-Köker-Sarıiz 2015, 137-141, Res. 1, 4; Sarıiz 2019a, 65.

⁸⁶⁴ Sarıiz 2019a, 66.

⁸⁶⁵ Kayapınar 2015, 73. *Birincisinde Iuppiter Optimus Maximus, sunağın çevresinde oyun oynayan pratecta’lı pek çok çocuktan birini seçmiş ve eliyle onun bağrına, takması için devletin simgesini koymuş; ikincisinde Capitolinum Iuppiter’inin kucagında yine bu çocuğu görmüş, onun oradan çekilip alınmasını isteyince, o sanki devleti korumak için yetiştiriliyormuş gibi, tanrı uyarısı ile engellenmiş; ertesi günde başka yerde görüp tanımadığı, ilk kez karşılaştığı Augustus’a baktığında şaşakalıp düşünedeki çocuğa tipatip benzediğini söylemiştir* (Suet, Aug. XCIV).

⁸⁶⁶ Kayapınar 2015, 65-88.

⁸⁶⁷ Özgan 2013a, 158-173, Res. 104a, 105a, 107a-b. Kartal figürünün Anadolu kökenli zırhlı heykellerinin göbek bölümünde en çok tercih edilen bezeme olduğu belirtilmiştir. Yapılan betimlemeler Zeus ile ilişkilendirilmiş ve bereket ile koruyucu kimliğinin ön plana çıkmasını sembolize ettiği düşünülmüştür (Zoroğlu 2014, 136-138, Lev. 13, 3-4; 14, 1-4; 16, 2, 4; 17, 1-4; 18, 1-3; 19, 4).

⁸⁶⁸ Sevgi 2006, 140.

⁸⁶⁹ Yılmaz Kolancı 2018, 124.

Kartal betimlemelerinin yer aldığı örneklere bakıldığında; Aphrodisias'ta bulunan kabartmada yer alan kartal figürü kent'in Aphrodite'den sonra en önemli tapınım gördüğü düşünülen Zeus ile ilişkilendirilmiştir⁸⁷⁰. Laodikeia Antik Kenti'nde yer alan betimlemeler içinde imparatorluğun ve kentteki kültürlerin sembolü olduğu düşünülmüştür (Fig. 23)⁸⁷¹. Tlos Tiyatrosu sahne binasının frizlerinde girlandlar arasında kartallar betimlenmiştir. Yapılan betimlemelerin tanrısal ve bölgesel inançların ürünü olduğu düşünülmektedir (Fig. 24)⁸⁷². Kartal betimlemelerinin işlendiği yapı ve coğrafyaya göre farklı anlamlar içerdiği de görülmektedir. Aizanoi mezar stellerinde yer alan kartal figürleri hakkında ölen kişinin ruhunu taşıyan, yol gösteren ve onu gökyüzüne taşıyan simgeler olduğu düşünülmektedir⁸⁷³. Kappadokia Bölgesi'nde ele geçmiş üzerlerinde kartal betimlemesi bulunan silindirik altınlar hakkında ise Argaios (Erciyes) dağı'nı sembolize ettikleri varsayılmıştır⁸⁷⁴.

Figür 23: Laodikeia Septimus Severus Nymphaeum'u tavan kasetinde yer alan kartal kabartması.
(Yılmaz Kolancı 2018, 121, Fig. 79'dan)

Figür 24: Tlos sahne binası frizlerinde yer alan kartal betimlemesi.
(Akdağ 2014, 85, Kat. No.39'dan).

Tapınakta betimlenen türlerin tekil olarak baharı, gücü, tanrı/ tanrıçaları sembolize ettikleri düşünülmüş ve örnekler ile açıklanmaya çalışılmıştır. Fakat mimari bloklarda türlerinin açıklanmadığı süsleme ve dönemsel özelliklerinin açıklandığı örneklerde mevcuttur. Mazeus Mithridates Kapısı'nda yer alan betimlemeler Augustus Dönemi'ne tarihlendirilmiş (Fig. 25)⁸⁷⁵, New York Metropolitan Müzesi'nde sergilenen

⁸⁷⁰ Yılmaz 2012, 49-50.

⁸⁷¹ Yılmaz Kolancı 2018, 121-132, Fig. 78-81.

⁸⁷² Özdilek 2011, Lev. 152, Res. 551; Akdağ 2014, 48-60, Kat. No: 39; Özdilek 2016, Fig. 43. Yapılan betimlemeler Dionysos, Herme, Men, Eros, Medusa ve Satyr gibi tanrı ve tanrıça öğelerinin mimariye yansımaları olarak düşünülmektedir (Akdağ 2014, 48-60).

⁸⁷³ Bozoğlu 2010, 66-68, Lev. 10, 20, 21, 23, 26, 28, 29; Düşen- Yaka Gül 2016, 381-391, Res. 3-5.

⁸⁷⁴ Kara 2017, 22.

⁸⁷⁵ Rumscheid 1994, 16, Pl. 42. 10-13.

ve Roma'da kamusal yapıya ait olduğu düşünölen frizler (Fig. 26)⁸⁷⁶ ve Roma yakınlarında bulunmuş söve bloğunda yer alan kuşlar Ara Pacis ile karşılaştırılmış, aynı atölye ve propagandanın ürünü oldukları düşünölmüştür⁸⁷⁷. Side Dionysos tapınağında yer alan kuş betimlemeleri için ise Augustus Dönemi sadeliğini yansıttığı yorumunda bulunulmuştur (Fig. 27)⁸⁷⁸.

Figür 25: Mazeus Mithridates kapısı friz bloğu.
(Rumcheid 1994, 16, Pl. 42. 10'dan)

Figür 26: New York Müzesi kuş betimlemeli friz bloğu.
(<https://www.metmuseum.org/art/collection/search/248316 15>)

Figür 27: Side Dionysos Tapınağı.
(Büyökkolancı 2008, 275, Fig. 13'den)

⁸⁷⁶ <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/248316 15>. 19.05.2020.

⁸⁷⁷ Zanker 1998, 95-97, Fig. 47.

⁸⁷⁸ Büyökkolancı 2008, 259-282, Fig. 13, Çiz. 5.

Stratonikeia Augustus-İmparatorlar Tapınağı frizlerine bakıldığında tezatlık göze çarpmaktadır. Çünkü tapınakta vahşi kuşlar ile ötücü kuşlar bir arada resmedilmiş ve doğada aynı habitatta yaşamadıkları görülmüştür. Bu düşüncede kuşların tekil değil bir bütün halinde bakılması gerektiğini düşündürmektedir. Bu bakış açısı ile yaklaşıldığında tapınağın frizlerinde anlatılmak istenilen düşünce kompozisyon halinde verilmiş olmalıdır. Augustus'un Actium Deniz Savaşı ile sona erdirdiği iç karışıklık dönemi ve sonrasında oluşan huzur ortamı Roma İmparatorluğu tarafından kentin önemli yapı ve noktalarında sevilerek işlenen propagandalara dönüşmüştür⁸⁷⁹. Augustus'un propagandasının yapıldığı en önemli eser ise Ara Pacis Altarı'dır. Burada doğa canlı, hareketli ve zengin verilmiştir. Betimlemede yer alan akrepler, yılanlar, kuşlar, sinekler bir uyum içerisinde yapılmış ve hayatlarından memnun şekilde bir arada resmedilmiştir. Augustus'un yarattığı altın çağ vurgulanarak masalsi bir anlatım seçilmiştir⁸⁸⁰. Propagandanın yapıldığı ve kuşların uyum içinde betimlendiği en önemli yapı Ara Pacis olmasına rağmen kuşlar arasında Augustus-İmparatorlar Tapınağı'nda olduğu gibi tezatlık bulunamamıştır. Yapılarda betimlenen propaganda kelimesinin anlamı ile devam etmek gerekirse yönlendirme ön plana çıkmaktadır. Halkı birey olarak ya da toplu bir şekilde bir eyleme yönlendirme vardır ve bu yönlendirmede çıkarlar ve mesajlar saklıdır⁸⁸¹. Yapılan sanat eserleri de bu propagandanın malzemesi haline gelmiştir. Çünkü bu dönemde sanat eserleri, ahlak, siyaset ve din gibi önemli kavramların iletişimi olarak görülmüştür⁸⁸². Din ve inancın tutkularla ilgili olduğu düşünüldüğünde propagandanın da duygu ve tutkulara hitap etmesi gerekmektedir⁸⁸³. Bu dönemde okuma yazma oranının düşük olması ve haber alınacak mecraların azlığı dikkat çekmektedir. Bu da haberi ya da verilmek istenilen propagandayı okumak yerine betimleme yöntemine götürmüştür⁸⁸⁴. Ölümlülere hizmet etmediği düşünülen bu kuşlar⁸⁸⁵ propagandanın ürünü olarak ölümlülere mesaj götürmüştür. Çünkü betimlemelerin yer aldığı dini ve kamusal yapıların kullanım gördüğü her gün mesaj tekrarlanmış olacaktır. Stratonikeia Augustus-İmparatorlar Tapınağı'na bakıldığında dini bir yapı olması, kentin önemli bir konumunda inşa edilmesi Augustus'un propagandasının her gün tekrarlanması anlamına

⁸⁷⁹ Weinstock 1960, 45. Augustus'un Barış Sunağı (Ara Pacis) Roma'daki Mars meydanına inşa edilmiştir. Kentin önemli noktasında yer alan yapının verdiği mesaj her gün tekrarlanmış olacaktır (Özgan 2013a, 173).

⁸⁸⁰ Özgan 2013a, 173-185, Res. 114a-b-c, 115a-b, 116, 117, 118a-b, 119-121).

⁸⁸¹ Kayapınar 2015, 66-67.

⁸⁸² Boardman 2005, 264-265.

⁸⁸³ Kayapınar 2015, 65-88.

⁸⁸⁴ Boardman 2005, 265-270.

⁸⁸⁵ Aristop. *Birds*. 708-722.

gelmektedir⁸⁸⁶. Tapınakta yer aldığı düşünülen kompozisyon ve propagandaya bakıldığında da pastoral çerçeve göze çarpmaktadır. Fakat türler içindeki tezatlık, kamusal alanlarda, konutlarda ve kutsal alanlarda yer alan süsleme unsuru ile tamamen ilgili olmamalıdır⁸⁸⁷. Erken İmparatorluk Dönemi ile gelen deneysellik, yeni üslup arayışı ve yerel süsleme unsurları tezatlığı oluşturan diğer önemli etken olarak sıralanabilir⁸⁸⁸. Tezatlığın yer aldığı örneklerle bakıldığında ilk olarak Falerii'den Erken İmparatorluk Dönemine tarihlendirilmiş rölyef karşımıza çıkmaktadır (Fig. 28)⁸⁸⁹. Hayvan yaşamının huzurlu olduğu bu sahneler genellikle Roma'daki yeni çağın (*Altın Çağ/Aurea Aetas/Aurea Saecula*) göstergesi olarak adlandırılmıştır. Betimlemede yer alan kuş figürleri anneliğin basit göstergesi olarak düşünülse de kırsal yaşamın sembolizmi olarak açıklanmıştır⁸⁹⁰. Tahıl demetleri ise doğurganlığın, bolluğun ve bereketin dışa vurumu olarak düşünülmüş ve Augustus'un Roma'ya sunduğu bolluk ile ilişkilendirilmiştir⁸⁹¹. Betimlemede yer alan sazlıkların su kuşları ile anlatımı kuvvetlendirilmiş ve dünyayı sulamayı, filizlerin yeşermesini anlatmış ve bolluğa vurgu yapmıştır. P. Zanker'e göre rölyefte yer alan kuş motifleri eserin yaratıcısının hayal ürünü değildir. Bu dönemde yapılan kamusal ve dini yapılardan bilindik bir kompozisyonudur. Bu propaganda kompozisyonları Hellenistik Dönemden itibaren bilinmekte idi ve Augustus ideolojisi ile Roma Dönemi'nde tamamlanmıştır⁸⁹². Augustus Dönemi'ndeki resimsel kelime hazinesi, geniş çağrışım yelpazesi ve bireysel sembollerin varlığı göz önüne alındığında Falerii kabartmasında yer alan doğada asla aynı habitatı paylaşmayan (sazlık ve tahıl bitkileri örneği) ve aynı ortamda bulunmayan hayvanlara (su kuşları, yırtıcı kuşlar, ötücü kuşlar) bakıldığında dönemin kompozisyon aktarımında didaktik anlatım ile betimlenmişlerdir⁸⁹³. Stratonikeia Augustus-İmparatorlar Tapınağı'nda yer alan türlerde

⁸⁸⁶ Kent, Karia Bölgesi'nin en önemli kentleri arasında yer almaktadır (Strab. XIV. 2. 22). Ayrıca kente bağlı kutsal alanlar kentin bölgedeki dini önemini açıklar niteliktedir.

⁸⁸⁷ Boardman 2005, 265-270.

⁸⁸⁸ Maršić-Sekso 2012, 7-32; Söğüt-Taşkıran 2014, 189-221; Goldworthy 2016, 183-187; Metin-Çidem 2020, 78.

⁸⁸⁹ Zanker 1988, 179-183, Fig. 139. a-b.

⁸⁹⁰ Üç yavru serçenin anneleri tarafından beslenmeleri kırsal yaşamın yanında doğurganlık ve üreme ile ilişkilendirilmiş, dönemin bereketine vurgu yapmıştır (Zanker 1988, 179-183).

⁸⁹¹ Zanker 1988, 179-183.

⁸⁹² Zanker 1988, 179-183. Propaganda ürünü sanat eserlerinin Hellenistik Dönemden itibaren yapıldığına dair görüş birliği bulunsa da S. Weinstock'a göre Peleponnesos (MÖ 431-404) Savaşının sonunda Atina ve Sparta halkının arasındaki anlaşmanın temsili Kepsidotos tarafından MÖ 375 yılında Eirene yontusu ile yapılmıştır. Eirene yontusu ile barış kişileştirilmiş ve halkın savaşın getirdiği kıtlıktan kurtulduğunu müjdelemiştir (Weinstock 1960, 44-45). R. Smith'e göre ise Romalıların betimlemelerde kendilerini ve ideolojilerini gösterme isteği Augustus Dönemi'nde yükselişe geçmiş ve klasisizm akımı ile gerçekleşmiştir (Smith 2013, 276-277). R. Özgan'a göre ise bu tür doğa zenginliğinin betimlendiği eserler MÖ 5-4. yy Grek Klasik Dönem resim ve kabartma sanatında görülmektedir (Özgan 2013a, 177).

⁸⁹³ Zanker 1988, 179-183.

de tezatlığın yer alması aynı dönemin ve kompozisyonun ürünü olabilecekleri çağrışımını yaptırmıştır.

Figür 28: Falerii’de yer alan rölyef.
(Zanker 1988, 180, Fig. 139.a’dan)

Kuşlar ile ilgili diğer betimlemelere bakıldığında Roma’da Augustus’un eşi Livia’nın villasını süsleyen freskler önemli bir örnek teşkil etmektedir (Fig. 29)⁸⁹⁴. Pastoral betimlemenin söz konusu olduğu bu bahçe freskinde kuşlar ile ağaçlar bir uyum içerisinde verilmiştir. Bu betimlemedeki Stratonikeia Augustus-İmparatorlar Tapınağı’na örnek olan tezatlık ise aynı mevsimde olgunluğa erişmeyen meyvelerin, çiçeklerin⁸⁹⁵ ve aynı yaşam alanında bulunmayan kuşların⁸⁹⁶ bir arada resmedilmiş olmasıdır⁸⁹⁷. Sanatçı doğadan görüntüler resmetmiş olmasına rağmen bitki ve ağaçların insan üzerinde uyandırdığı etki farklı algılanmıştır⁸⁹⁸. Bu betimlemeler Augustus’un görsel iletişim sisteminin bir parçası olarak düşünülmüş ve vaat ettiği altın çağın göstergesi olarak açıklanmıştır⁸⁹⁹. Betimlemelerde yer alan kompozisyonun verdiği propaganda ise bu

⁸⁹⁴ Gabriel 1955, 1-53, Plate. 2-36.

⁸⁹⁵ Fresklerde yapılan incelemelerde kartopu, gül, krizantem, menekşe, gelincik ve papatya gibi çiçek türlerine ve defne, zakkum, mersin, çam, selvi, meşe, palmye, asma, ayva, nar ağaçlarına rastlanılmıştır. Belirlenen türlerin ilkbahardan sonbahara kadar olan süreçte farklı aylarda çiçek açtığını ve meyve verdiği görülmüştür (Gabriel 1955, 6-17). Oluşturulan bu flora hakkında detaylı bilgi için bkz. Caneva-Bohuny 2003, 149-155.

⁸⁹⁶ Rölyefte yer alan betimlemenin faunasına bakıldığında kuşların renklere ayrılarak incelendiği görülmektedir. Fresklerde ardıc kuşu, sarıasma, kuyruksallayan, ötlegen, karatavuk, toygaz, kırlangıç, bülbül, kiraz kuşu, kamışkın, saksağan, alakarga, bildirgin, keklik ve güvercin türlerinin olduğu tespit edilmiştir (Gabriel 1955, 43-53). Fresklerde yer alan türlerin birebir örnekleri Augustus-İmparatorlar Tapınağı’nda yer almaktadır.

⁸⁹⁷ Gabriel 1955, 10-11.

⁸⁹⁸ Augustus’un bitki ve ağaçların etkileyici değerinin farkında olduğu ve ağaçların tanrıların evi olarak düşünüldüğü aktarılmıştır (Kellum 1994, 211).

⁸⁹⁹ Kellum 1994, 211.

dönemdeki barış sayesinde bitkilerin, çiçeklerin ve kuşların her mevsim neşeli bir uyum içinde yaşadığıdır⁹⁰⁰.

Figür 29: Livia villası duvar freskleri.
(Caneva-Bohuny 2003, 150, Fig. 2'den)

Yukarıda örnekler ile açıklanmaya çalışılan Augustus-İmparatorlar Tapınağı frizlerinde aynı faunayı paylaşmayan kuş türleri bir arada betimlenmiş ve bir kompozisyon oluşturulmuştur. Kompozisyonun açıklaması yapılması gerekirse aynı habitatı paylaşmayan etçil, leşçil ve otçul bu kuş türleri Roma'ya sadakati ile bilinen Stratonikeia kentinde Augustus Dönemi'nin sanata getirdiği yenilikleri aktarmış olmalıdır. İmparator Augustus'un Roma'ya ve Eyaletlerine sunduğu barış, huzur ve refah ortamı birbiri ile aynı yaşam alanını paylaşmayan bu kuşların bir arada resmedilmesi ile betimlenmiştir. Augustus'un yarattığı barış ortamı Stratonikeia Augustus-İmparatorlar Tapınağı frizlerinde gözlemlenmektedir.

3.2 Gymnasion

Stratonikeia Gymnasion'una ait arşitrav bloğunun soffit bölümünde tavşan (SG.01) kabartması yer almaktadır (Fig. 30-31). Sarmaşık dalların içerisinde durağan şekilde betimlenmiştir. Gymnasion yapısına bakıldığında; kentin kuzeybatı kısmında sur sistemine yakın bir konumda bulunan, kuzey-güney yönlü dikdörtgen planlı inşa edilmiş

⁹⁰⁰ Gabriel 1955, 10-11.

büyük ölçekli bir yapı kompleksi olduğu görülmektedir⁹⁰¹. Yapı MÖ 2. yüzyılın 2. çeyreğine tarihlendirilmiştir⁹⁰². Arşitrav bloğu ise MS 3. yüzyıla ait olmalıdır.

Figür 30: SG.01 numaralı arşitrav bloğundan tavşan detayı.

Figür 31: Tavşan.
(Karaca 2011, 221, Şek. 3.167'den)

Gymnasion'un kelime anlamına bakıldığında, Grekçede çıplak anlamına gelen “*gymnos*” kelimesinden türediği düşünülmektedir⁹⁰³. Ayrıca Yunanlılar gymnasionlarda üstlerinde elbise bulunmadan spor yapmışlardır⁹⁰⁴. Bu bilgiler doğrultusunda genç erkeklerin çıplak spor yaptıkları alanda tavşan betimlemesinin yer almasının nedeni olarak farklı fikirler ortaya çıkmaktadır. İlk olarak tavşanın genç erkekler arasında hediye olarak verilmesi bu düşüncüyü doğurmaktadır⁹⁰⁵. Yunan vazo sanatında da bu betimlemeler çokça resmedilmiştir⁹⁰⁶. Ayrıca antrenmanların çıplak yapılması da tavşanın üzerine yüklenen erotizm anlamını kuvvetlendirmektedir. Erotizm ve hediye olarak verilen tavşanların genellikle ziyafet sahnelerinde betimlendikleri görülmüştür⁹⁰⁷. Stratonikeia'da bulunan yazıtlarda eğlence, şölen, tören ve ziyafetlerin gymnasionda yapıldığına dair bilgiler yer almaktadır⁹⁰⁸.

⁹⁰¹ Mert 1993, 28; Mert 1999, 422; Mert 2008, 16-20; Söğüt 2019, 56-60.

⁹⁰² Mert 1993, 37; Mert 1999, 425-430; Mert 2008, 16.

⁹⁰³ Mert 1993, 5; Mert 1999, 419.

⁹⁰⁴ Mert 1993, 5; Mert 1999, 419; Başgelen 2009, 14;

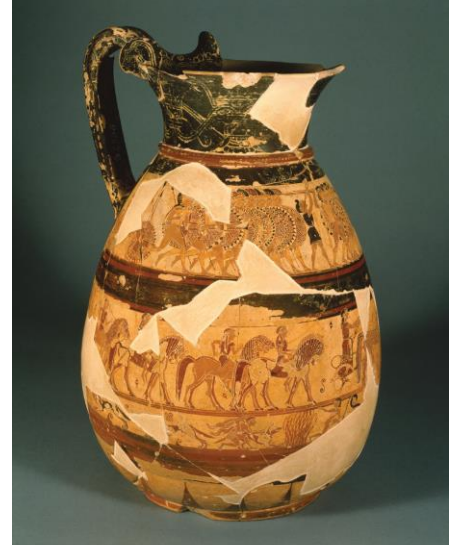
⁹⁰⁵ Tavşanlar MÖ 4. yy'da gençlerin mezar stellerine evcil hayvanları olarak betimlenmiştir (Richter 1930, 29-30, Pl. L, Fig. 157).

⁹⁰⁶ Doğer 2014, 31, Res. 4-5. Ayrıca tavşanlar MÖ 7. yy'dan itibaren tek başlarına pişmiş toprak eserlerde, sikkelerde ve rölyeflerde betimlenmişlerdir (Richter 1930, 30, Pl. L, Fig. 152-157).

⁹⁰⁷ Doğer 2014, 31-32.

⁹⁰⁸ Varinlioğlu 1991, 219-220.

Bu bilgiler dahilinde ilk olarak tavşanın ziyafet ile ilgili bir betimleme olabilir mi sorusu üzerine durulmaktadır. Fakat tavşanın genç erkekler ile bir diğer ilişkisi ise avdır⁹⁰⁹. Tavşan avı gençler arasında bir etkinliğe dönüşmüştür⁹¹⁰. Seramik sanatında da tavşan avının resmedildiği örnekler bulunmaktadır⁹¹¹. Tavşan avı ile ilgili en önemli örnek ise Chigi Olpesi'dir (Fig. 32)⁹¹².

Figür 32: Chigi Olpesi.
(Stansbury O'Donnell 2015, 140,
Res. 6.11'den)

Gymnasionlarda av ile ilgili eğitimlerin verildiği bilinmektedir. Örneğin MÖ 2. yy'da Tegea'da bulunan gymnasionda görevli memurlar arasında avcılarda yer almıştır⁹¹³. Kentte yapılan fauna çalışmasında da tavşanlar çokça gözlenmiştir⁹¹⁴. Bu bilgilerde gymnasionda betimlenen tavşanın av ile ilgili bir figür olma ihtimalini kuvvetlendirmektedir. Fakat ilk gymnasionlara bakıldığında daha çok bölge kült ve kahramanları ile ilgili yapılar oldukları gözlemlenmiştir. Çünkü dinsel faktörler sonucunda ilk gymnasionlar kentte tapınım gören tanrı ve tanrıça ya da yerel kahramanların kutsal alanlarına bağlı olarak yapılmışlardır⁹¹⁵. Bu spor merkezlerinde Hermes ve Herakles'e de tapınılmıştır⁹¹⁶. Bu bilgiye örnek vermek gerekirse Atina Gymnasion'u ismini kahraman Akademos'tan almıştır ve yapıda Hermes ve Herakles'in sunakları bulunmaktadır⁹¹⁷. Karia Bölgesi'nde Hermes'e tapınım söz konusudur⁹¹⁸. Fakat

⁹⁰⁹ Kitchell 2014, 84; Lewis-Jones 2018, 376-377.

⁹¹⁰ Barringer 2001, 1.

⁹¹¹ Av ile ilgili örnekleri çoğaltmak gerekirse; Nikosthenes Ressamına ait MÖ 520 yılına verilmiş kâse (Cohen 2006, 194). Meleager ressamına atfedilen, MÖ 390 yılına verilmiş volütlü krater verilebilir (Cohen 2006, 138). Tavşan avı daha sonraki dönemde kartallar ile birlikte betimlenmiştir (Richter 1930, 30).

⁹¹² Yunan erkekleri çocukluk yıllarında tavşan avı, gençlik yıllarında aslan avı ve ideal erkek olunca da savaşa katılmışlardır (Stansbury O'Donnell 2015, 140-141, Res. 6.11).

⁹¹³ Mert 1993, 9; Mert 1999, 420.

⁹¹⁴ Karaca 2011, 220-221.

⁹¹⁵ Başgelen 2009, 105-107.

⁹¹⁶ Cooper 1978, 79-80.

⁹¹⁷ Başgelen 2009, 106-108.

⁹¹⁸ Özdemir 2016, 59-66.

kentte yer alan yapı için aynı tapınım hakkında veri yoktur. Bu büyük yapı kompleksinin kazısı tamamlanmamıştır.

Yunan toplumunda sporun rolü çok büyüktür. Koşma, top oynama, güreşme, disk atma, ata binme ve boks müsabakaları gibi birçok etkinlik düzenlenmektedir⁹¹⁹. Yukarıda bahsettiğimiz tavşan avı da bir spor müsabakasına dönüşmüştür⁹²⁰. Gymnasionlar da genellikle askeri ve spor eğitimi verilmektedir⁹²¹. Bu büyük boyutlu yapılarda çeşitli sporların yapılabilmesi için uzun alanlar bulunmaktadır. Gençler bu uzun alanlarda koşu yarışı yapmaktadır. Bu alanlara “*ksystos*” ve “*paradromis*” denilmektedir⁹²². 1988-1990 yılları arasında kentte yapılan çalışmalarda, gymnasion ile ilgili çevrilen yazıtlarda “*palaistra*”, “*pale*” ve “*gymnasiarkhia*” kelimelerinin geçtiği görülmüştür. Fakat Stratonikeia’da “*monomakhia*” adı verilen gladyatör dövüşlerinin yapıldığı ve hatta stadionun iki kez koşulması anlamına gelen “*diaulos*” sözcüğünün geçtiği yazıtlar da mevcuttur. Bu bilgi ışığında E. Varinlioğlu, gymnasionda koşu yolunun olduğunu düşünmektedir⁹²³. Ayrıca yapıda stoa biçimli koşu yolunun varlığını kanıtlar nitelikte friz ve metop blokları bulunmuştur⁹²⁴. Sporcuların koşu yapması için bu kadar alana sahip bu büyük boyutlu yapı göz önüne alındığında, tavşan betimlemesinin yapılan koşular ve müsabakalar ile ilişkisi düşündürücüdür. Çünkü tavşan ilerleyen dönemlerde hızın sembolü haline gelmiştir⁹²⁵. Buda betimlemenin yapıda sergilenen koşu müsabakalarındaki hızın, sanat ile propaganda ve süsleme aracına dönüştüğü düşüncesini doğurmaktadır. Perge’nin Severuslar Dönemi’ne tarihlendirilen figürlü soffitlerinde tavşan örneğine rastlanılmıştır (Fig. 33-34). Betimlemeler tam anlamı ile açıklanmamış olsa da süsleme unsuru olarak düşünülmüş ve doğu etkilerinin sanata yansımaları olarak karşımıza çıkmıştır⁹²⁶. Fakat soffite bakıldığında köpek ve tavşan birlikte betimlenmiş ayrıca üst bantta ise mızraklı insan figürü ve aslan göze çarpmaktadır. Figürler koşar

⁹¹⁹ Mert 1993, 9-10; Mert 1999, 420.

⁹²⁰ Richter 1930, 29; Toynbee 1973, 201; Lewis-Jones 2018, 376-377.

⁹²¹ Başgelen 2009, 104.

⁹²² Varinlioğlu 1991, 221-224; Mert 1993, 15.

⁹²³ Varinlioğlu 1991, 221-222. R. Hoff’un yapmış olduğu gymansion planında da koşu yolu gözükmemektedir (von Hoff 2009, 245-275, Abb. 9).

⁹²⁴ Varinlioğlu 1991, 221-222. Vitruvius *de architectura* adlı kitabında koşu yollarından açıkça bahsetmektedir (Vitruvius V. 11. 1).

⁹²⁵ Cooper 1978, 79-80. Messana’da bulunan MÖ 5. yy’a tarihlendirilen sikkelerde de hızı ve atikliği betimlenmiştir. Betimlemelerdeki sıçrayışın av sırasında olduğu gözlemlenmiş ve hızına vurgu yapılmıştır (Richter 1930, 29-30, Pl. L, Fig. 154, 156; Levi 1987; 102, Res. 12). Messana’da MÖ 5. yy’a ait gümüş tetradrahmi arka yüzünde ağustos böceği ve tavşan betimi bulunmuş, tavşanın Sicilya’ya gelmesinde Messana tiranı Anaksilas’ın etkili olduğu düşünülmüştür. Messana’da bulunan bu tür sikkeler “yaban tavşanı” olarak adlandırılmıştır. Bu bilgilerde tavşanın coğrafik etkiler sonucunda sanata yansımalarına örnek teşkil etmektedir (Eagleton-Williams 2011, 27, Res. 35).

⁹²⁶ Abbasoğlu 1994, 24-25, Lev. XXXVIII, Kat. No. 160, Res. 1, 4.

pozisyonda resmedilmiştir. Buda soffitte bir av sahnesinin betimlendiğini düşündürmektedir. Perge 1987 yılı tiyatro çalışmalarında scene fronsu süsleyen Dionysos frizinde bulunan kabartmada çocuk, tavşan ve köpek üçlemesi işlenmiştir⁹²⁷. Burada yer alan tavşan betimlemesi de muhtemelen av ile ilgili bir kompozisyon içerisinde yer almıştır. Aphrodisias 2010 yılı çalışmalarında bulunan başlıkta elinde tavşan tutan putto betimlemesi bulunmuştur. Tetrapylon Caddesindeki bulunan başlıklar ile değerlendirilmiş ve *lagobolon* tutan genç avcı olduğu fikri üzerinde durulmuştur⁹²⁸.

Figür 33: Perge Propylon'a ait soffitte yer alan tavşan detayı.
(Abbasoğlu 1994, Lev. XXXVIII, Res. 4, Kat. No. 160'dan)

Figür 34: Perge Propylon'a arşitrav soffiti.
(Abbasoğlu 1994, Lev. XXXVIII, Res. 1, Kat. No. 160'dan)

⁹²⁷ İnan 1988, 197-245, Res. 24.

⁹²⁸ Smith 2012, 25-58, Res. 4-5.

3.3 Kuzey Şehir Kapısı ve Nymphaeum

Stratonikeia Kuzey Şehir Kapısı'nda yer alan nymphaeum yapısının akıtacak/çörten bloğunda birbirine simetrik yapılmış yunus kabartmaları bulunmaktadır (SKK.01). Profilden betimlenmiş yunus kabartmaları sıçrayış yaptıktan sonraki düşüş halinde betimlenmişlerdir (Fig. 35-36). Blok hakkında İ. H. Mert; nyphaeumun içerisinden çıkarıldığını, iki yunusun betimlendiğini ve taht benzeri bir forma sahip olduğunu aktarmıştır. Ayrıca blokta yapılan incelemelerde arka kısmındaki yuvarlak açıklığın bulunması ve yunusların ortasındaki eğimli bölümde yoğun bir kireç tabakasına rastlanması bloğun nymphaeum ile ilişkilendirilmesine neden olan kanıtlar olarak sıralanmıştır⁹²⁹.

Figür 35: SKK.01 numaralı bloğun cepheden görünümü.

Figür 36: SKK.01 numaralı blokta yer alan yunus kabartması.

Betimlemeler hakkında bilgi edinmek için yapıyı tamamen ele almak gerekirse; Stratonikeia Kuzey Şehir Kapısı olarak adlandırılan yapının doğuda ve batıda olmak üzere kemerli iki girişi ve girişlerin ortasında apsidal yarım yuvarlak planlı nymphaeumu bulunmaktadır (Fig. 37-38)⁹³⁰. Araştırmacılar yapıyı incelerken iki bölüme ayırmışlardır⁹³¹. Kemerli geçişlerin bulunduğu kapılar⁹³² ve apsidal plana sahip nymphaeum⁹³³. Yapı bu planı itibari ile anıtsal bir görünümündedir⁹³⁴. Kapı, Lagina Hekate Kutsal Alanı'ndan ve Panamara Zeus Kutsal Alanı'ndan gelen kutsal yolların sonuna konumlandırılmış olduğu göz önüne alındığında sosyal bir yapı olmasının yanında dini

⁹²⁹ Mert 2005, 241-250.

⁹³⁰ Boysal 1980, 129-130; Özgan 1987, 265; Söğüt 2017b, 58-59; Özdemir 2019, 142; Söğüt 2019, 70-77.

⁹³¹ Yapı hakkında bugüne kadar yapılan araştırmalar ve yazılar hakkında detaylı bilgi için bkz. Özdemir 2019, 139-151.

⁹³² İdil 1976, 477-478; Özdemir 2019, 143.

⁹³³ Mert 1999, 306-308; Mert 2005, 241-254; Mert 2008, 248-257.

⁹³⁴ İdil 1976, 477; Söğüt 2019, 70-77; Özdemir 2019, 139-151.

bir yapı işlevi de görmektedir⁹³⁵. Ayrıca Lagina’da ve Panamara’da yapılan törenlerin başlangıç noktası sayılması ile de tören kapısı olarak adlandırılmıştır⁹³⁶. Yapıda ilk çalışmalar 1978-1982 yılları arasında yapılmıştır⁹³⁷. Bu yıllar arasındaki çalışmalar da yapının orta kısmında bulunan apsidal planlı nymphaeumun içerisinde heykeller ve parçaları ele geçmiştir⁹³⁸. Kapının yapım tarihi için MS 139 yılı terminus post quem kabul edilmiştir⁹³⁹. Bölgede gerçekleşen MS 139 yılı depreminin ardından var olan önceki döneme ait kapının, üzerine yeniden inşa edildiği düşünülmektedir⁹⁴⁰. Yapıya ait olduğu düşünülen mimari bloklarda MS 2. yy’ın 2. yarısına tarihlendirilmiştir⁹⁴¹.

Figür 37: Kuzey Şehir Kapısı 3D çizimi.
(Stratonikeia ve Lagina Kazı Arşivi’nden)

Figür 38: Kuzey Şehir Kapısı 3D çizimi, nymphaeum detayı.
(Stratonikeia ve Lagina Kazı Arşivi’nden)

⁹³⁵ Söğüt 2018, 439-444; Söğüt 2019, 70-77.

⁹³⁶ Söğüt 2017b, 58-59; Söğüt 2019, 70-77.

⁹³⁷ Boysal 1980, 129-130; Özgan 1987, 265.

⁹³⁸ Boysal 1980, 129-130; Özgan 1987, 265.

⁹³⁹ Özgan 1987, 265-266.

⁹⁴⁰ İdil 1976, 477-486; Özgan 1987, 265-266; Söğüt 2017b, 58-59; Söğüt 2019, 70-77.

⁹⁴¹ İdil 1976, 477-486.

Bölgede gerçekleşen MS 139 yılı depremini irdellemek gerekirse Stratonikeia'lı Hierokles, dönemin İmparatoru Antoninus Pius'tan vergi indirimi istemek için görevlendirilmiştir⁹⁴². Kentte bulunmuş yazıtta *“ilk yıl yiyecek verdi. Gümüş sikke verdi. Meydana gelen depremden sonra, yetmiş yaşından büyük olmasına rağmen karşılık beklemeden elçi sıfatıyla egemen Roma'ya, kudretli İmparator Caesar Titus Aelius Hadrianus Antoninus'a gitti. Stratonikeia Kenti'ne İmparator tarafından yirmibeş bin drakhme verildi. Onun oğulları tekrar rahip oldular: Thrason Zeus Khrysaoreus'ün, Leon ise Zeus Panamaros'un rahibi oldu. O sırada elçi olarak Roma'da idi.”* Hierokles ve İmparator Antoninus Pius'un yardımlarından açıkça söz etmektedir⁹⁴³. İlerlemiş yaşına rağmen kent için yardımda bulunan Hierokles isminin kapının son bulduğu kuzey sütunlu caddedeki anıtta yer alması da anıtın kendisine adanmış olabileceğini düşündürmektedir⁹⁴⁴. Açıkça görülmektedir ki İmparator Antoninus Pius'tan alınan para, kentte oluşan hasarın giderilmesi için kullanılmış ve nymphaeumda aynı döneme tarihlendirilmiş yapılar arasında olmuştur⁹⁴⁵. Yapının tarihi ve imparatorun yardımları göz önüne alındığında betimlemelerin imparatorluk kültürü ile ilişkisine bakmak fayda sağlayacaktır. Çünkü yapının görkemi, mimari süsleri ve heykel buluntuları bir bütün olarak ele alınmıştır. R. Özgan kapı hakkında *“şüphesiz dönemin siyasal ve politik durumuna göre, askeri ve savunma amacı için değil, daha çok kentin zenginliğine mütenasip, gösteriş için planlanmış olmalıdır. Bunu, bu yapı kompleksinin görkemli bir caddeyle bağlanması da açıkça göstermektedir”* yorumunda bulunmuştur⁹⁴⁶. Ayrıca A. Erol'unda doktora tezinde yaptığı; ilk başlarda stoa benzeri yapılan nymphaeumlar, Roma Dönemi'nde anıtsallık kazanmış ve bir propaganda amacı ile inşa edilmişlerdir. Kentin merkezi noktalarına, cadde ve sokaklarına anıtsallığı ön plana çıkaracak şekilde konumlandırılmışlardır. İki ve daha fazla kata sahip olmuşlar cephelerini nişler ve aediculalar hareketlendirmiş, bu nişlerde heykeller yer almıştır. Hareketli cephelere sahip bu çeşmelerin cepheleri scene frons etkisi taşımış üst örtüleri ise kamusal yapılar ile benzerlik göstermiştir, açıklamaları bizi İmparatorluk kültürüne götürmektedir⁹⁴⁷. İmparator Antoninus Pius'a bakıldığında MS 130-135 yıllarında Asia Eyaleti'nin *proconsül*'ü olduğu görülmektedir⁹⁴⁸. Bu görevi sayesinde Anadolu'yu tanıyan, hâkim

⁹⁴² Magie 1950, 630-632.

⁹⁴³ Şahin 1982, 139, No: 1029.

⁹⁴⁴ Söğüt 2019, 77.

⁹⁴⁵ Mert 2005, 241-250.

⁹⁴⁶ Özgan 1987, 266.

⁹⁴⁷ Erol 1999, 61-69.

⁹⁴⁸ Meijer 2006, 66-67; Özgan 2013b, 181-184; Tekin 2014, 252-253.

bir yapıya sahip yorumu yapılmıştır⁹⁴⁹. Ayrıca İmparatorun Asia Eyaleti'ne yaptığı yardımlarda eyalete verdiği önem ve hak ettiği görünümü kazandırma isteği yatmaktadır. İmparator Asia Eyaleti'ndeki yardımları ile Helen kültürünü onurlandırmak istemiştir⁹⁵⁰. İmparator Antoninus, Hadrianus tarafından evlat edinilmiş, Hadrianus'un sergilediği barış dönemini devam ettirmiştir⁹⁵¹. İmparatorluğun parolası huzur olarak nitelendirilmiş ve Hadrianus'un benimsediği *Pax Romana* ideolojisine sadık kalması beklenmiştir⁹⁵². Bu ideoloji doğrultusunda yunusların barışın simgesi olarak değerlendirilmesi Augustus ile başlayan bolluk, bereket ve huzur döneminin kentte devam ettiği, ayrıca denizlere hâkim olan bu türün karanın yanında denize gelen huzuru ve bolluğu da temsil ettiği düşünülmektedir⁹⁵³. Bu düşünceye sevk eden önemli bir başka belge ise Hierapolis Antik Kenti'nde yer alan İmparator Antoninus Pius adına yapılmış bir heykel kaidesinde “*karaların ve denizlerin efendisi*” metninin geçmesi verilebilir⁹⁵⁴.

Yapının konumu, kemeri üzerinde yer alan kabartmaları ve caddeye bakan meydanı bir arada düşünüldüğünde dini bir yapı olarak da adlandırılmasına yol açmıştır. Bu düşünceye sebep olarak Lagina Hekate Kutsal Alanı'ndan gelen kutsal yolun başlama noktası verilmiştir⁹⁵⁵. Ayrıca kentte Panamara'ya giden başka bir kutsal yolun varlığından söz edilmektedir⁹⁵⁶. Yapının doğu girişindeki kemerin, kuzey ve güney cephesine ait kilit taşları bulunmuştur. Kuzey cephesinde boğa ve yanında zırhlı asker (komutan) betimlemesi için kurban sahnesi fikri ortaya atılmıştır. Güney cephesinde ise khlamysi uçuşan bir figürün yer aldığı görülmüştür⁹⁵⁷. Betimlemelerin yer aldığı bu doğu giriş için Zeus Panamaros Kutsal Alanına açılan kapı fikri benimsenmektedir. Kilit taşlarında yer alan kurban sahnesi Zeus'a yapılan boğa kurbanı ile khlamysli figür ise Zeus Panamaros'un kült heykelinin Panamara'dan Stratonikeia'ya getirilişi ile ilişkilendirilmiş ve Zeus kültünün ürünleri olabileceği fikri ortaya atılmıştır⁹⁵⁸. Yapıda betimlenen yunus figürü için Zeus kültü ürünü olabilir mi sorusu akla gelse de kült ile ilişkilendirilecek

⁹⁴⁹ Özgan 2013b, 181-184.

⁹⁵⁰ Yılmaz Hanedar 2007, 20-25. İmparator zengin bir aileye mensup olarak bilinmektedir. Dedesi ve babasından kalan miras ile Roma'nın zenginleri arasında sayılmaktadır. Bu zenginlik saygınlık kazanmasında yardımcı konumdadır (Meijer 2006, 66-67; Tekin 2014, 252-253). İmparator Antoninus Pius'un merhameti kendisinden sonraki imparatorlara da örnek teşkil etmiştir. Roma'da “Antoninus Pius kadar neşeli ve merhametli ol” bir deyim haline gelmiştir (Amm. XVI. I. 4; XXX. VII. 12).

⁹⁵¹ Meijer 2006, 66-67; Özgan 2013b, 181-184; Tekin 2014, 252-253.

⁹⁵² Özgan 2013b, 181-184.

⁹⁵³ Yılmaz Kolancı 2018, 177.

⁹⁵⁴ Yılmaz Kolancı 2018, 181.

⁹⁵⁵ Söğüt 2019, 70-71.

⁹⁵⁶ Özdemir 2019, 147.

⁹⁵⁷ Özdemir 2019, 144.

⁹⁵⁸ Mutlu 2015, 79-87; Özdemir 2019, 139-151, Res. 9-12.

verilerin azlığı dikkat çekmektedir. Kültten ziyade yapının dini sayılmasıdaki diğer neden olan Kuzey Şehir Kapısı ile Kuzey Caddenin birleştiği noktadaki meydandır. Antoninler Dönemi'ndeki imar faaliyetleri içerisinde meydana karşılıklı simetrik şekilde dörder adet Korinth başlıklı sütun yerleştirilmiş ve daha anıtsal bir hale bürünmüştür⁹⁵⁹. Meydan, Lagina ve Panamara gibi kutsal alanlarda gerçekleşen törenlerin başlangıç ve son bulma noktası haline gelmiştir⁹⁶⁰. Meydanda görkemli bir yapının bulunması ve yapıda dini, siyasi ve sosyal propaganda güdülerek betimlemelerin yer alması daha fazla kitleye mesajın ulaşmasını amaçlamış olmalıdır. Kara ve denizlerin hâkimi sıfatının ön plana çıktığı Antoninus Pius'un da yunus kabartması ile denizlerin sembolize edildiği düşünülmekte olup, halkın uğrak noktası olan bu yapıda bu şekilde bir imparator propagandasının yapıldığı varsayılmaktadır.

Yapının cephesini süsleyen heykellerde betimlemeler hakkında fikir sunmaya yardımcı öğelerdir. MS 2. yy'ın ortalarına tarihlendirilen Mousalar, Apollon ve Athena yontuları sadece nymphaeumun cephesini süslemek için kullanılmış olmasa gerektir⁹⁶¹. Çünkü yunuslar Apollon'un yardımcıları konumdadırlar⁹⁶². Ayrıca Artemis içinde balıklar ve yunuslar kutsal konumdadır⁹⁶³. Bu bilgilere ek olarak kentte Apollon tapınımı hakkında bilgilerin bulunmasını verebiliriz⁹⁶⁴. Fakat betimlemeleri bu kültler ile ilişkilendirmek için yeterli veri bulunmamaktadır.

Romalıların deniz yaşamının çeşitliliği ve zenginliğini aktardıkları betimlemelerin varlığı bilinmektedir⁹⁶⁵. Bu düşünce baz alınarak nymphaeum örneklerine bakıldığında akıtacak/çörten kısımlarında bire bir yunus betimlemelerinin yer aldığı örnek bulunamamıştır. Fakat imparatorun heykelinin yer aldığı, cephesini heykellerin süslediği ya da deniz yaşamının ve canlılarının betimlendiği örnekler mevcuttur. Ephesos Pollio⁹⁶⁶, Ephesos Traianus (Fig. 39)⁹⁶⁷, Ephesos Hydredocheion⁹⁶⁸, Miletos Traianus⁹⁶⁹,

⁹⁵⁹ Söğüt 2019, 75.

⁹⁶⁰ Söğüt 2019, 73-74.

⁹⁶¹ Özgan 1987, 265-273, 274, Res. 1-2, 275, Res. 3, 4, 5, 276, Res. 6.

⁹⁶² Cooper 1987, 54; Grimal 2012, 74;

⁹⁶³ Bursa 2007, 29; Albayrak 2008, 9; Albayrak 2012, 3.

⁹⁶⁴ Söğüt 2019, 274-275.

⁹⁶⁵ Gilhus 2006, 18.

⁹⁶⁶ Erol 1999, 85-89, Lev. 40.1-4; Akurgal 2003, 346; Wiess 2011, 86-87, Fig. 3.12.

⁹⁶⁷ Erol 1999, 81-83, Lev. 38.1-2; Akurgal 2003, 339-400.

⁹⁶⁸ Erdemgil 1988, 57; Erol 1999, 92-94, Lev. 43.1-2; Wiess 2011, 97-100, Fig. 3.17.

⁹⁶⁹ Köster 2004, 65, Abb. 12; Akurgal 2003, 377.

Hierapolis Triton⁹⁷⁰, Laodikeia Septimus Severus⁹⁷¹, Perge F3⁹⁷², Perge F2⁹⁷³, Sagalassos Aşağı Agora⁹⁷⁴ ve Sagalassos Yukarı Agora⁹⁷⁵ gibi nymphaeum örneklerinin cephesini heykeller süslemekte ve deniz yaşamını konu alan figüratif betimlemeler yer almaktadır.

Figür 39: Ephesus Traian Nymphaeum 3D çizimi.
(<https://virtualreconstruction.com/wp/?p=662>)

Nymphaeum örneklerini çoğaltmak mümkündür. Fakat çeşme yapılarının mimari bloklarında yunus betimlemelerinin yer aldığı örneklerde görülmüştür. Laodikeia Septimus Severus (Fig. 40)⁹⁷⁶, Hierapolis Tapınak (Fig. 41)⁹⁷⁷, Hierapolis Triton⁹⁷⁸, Sagalassos Antoninler⁹⁷⁹ ve Side Nymphaeumu'nda⁹⁸⁰ yunus betimlemelerine rastlanılmıştır. Bunlar yapıldığı kentin dini ve imparatorluk kültleri ile ilişkilendirilmiş olsalar bile deniz yaşamının, suyun bahsettiği hayatın kısacası nymphaeum yapılarının su ile ilişkili yapılar olması neticesinde suyun sembolü oldukları düşünülmektedirler. Ayrıca çeşme yapılarının Roma Dönemi'nde anıtsallık kazanması da betimlemelerin çeşitliliğini

⁹⁷⁰ Scardozzi 2008, 110-111; D'Andria 2010, 117-125, Res. 100.

⁹⁷¹ Şimşek 2013, 147-159, Res. 190.

⁹⁷² Bean 1999, 41; Çağlayan 2009, 34-36, Lev. 29, Res. 1-2, Lev. 30, Çiz. 1.

⁹⁷³ Bean 1999, 40; Akurgal 2003, 469; Çağlayan 2009, 36-38, Lev. 27, Res. 2, Lev. 28, Çiz. 1.

⁹⁷⁴ Erol 1999, 134-135, Lev. 60.1-2.

⁹⁷⁵ Erol 1999, 135-138, Lev. 61.1-2.

⁹⁷⁶ Yılmaz Kolancı 2018, 184-187, Fig. 149-152.

⁹⁷⁷ D'Andria 2010, 132.

⁹⁷⁸ D'Andria 2010, 117-125, Res.102, 104.

⁹⁷⁹ Vandeput 1997, 146, Fig. 60.

⁹⁸⁰ Gliwitzky 2010, Kat. 164, Abb. 174, Kat. 166, Abb. 176, Kat. 168, Abb. 178.

arttırmıştır. Nymphaeumlarda su ile ilgili dekoratif öğeler işlenmiş ve suyun anlatıldığı kompozisyonlar kuvvetlendirilmiştir. Araştırmacılar da yunus balıklarının su ile ilgili mekanlarda dekorasyon ögesi olarak tercih edilen en çok tür olduğunu söylemektedir⁹⁸¹.

Figür 40: Laodikeia Septimus Severus Nymphaeum'u Konsol Kasetlerine ait yunus kabartması.
(Yılmaz Kolancı 2018, 186, Figür 149'dan)

Figür 41: Hierapolis Apollon Kutsal Alanı Nymphaeumu'ndan yunus kabartması.
(Yılmaz Kolancı 2018, 186, Figür 153'den)

3.4 Lagina Hekate Tapınağı Altarı

Lagina Hekate Tapınağı Altarı'na ait 8 adet tavan kaseti bloğunda 11 tane hayvan figürünün işlendiği görülmüştür (Fig. 42). Fakat figürler hakkında detaylı bir inceleme gerçekleştirilmemiş, figürler çeşitli tanrı/tanrıça atribüleri olarak açıklanmıştır⁹⁸². Plan olarak sütunlu altarlarda değerlendirilen yapı tapınak ile bir yön birliği içermemektedir. Bu da her iki yapının farklı dönemlerde inşa edildiğine işaret etmektedir ki MÖ 40 yılında Labienus'un kutsal alanda gerçekleştirdiği tahribat sonrası altar ve propylon Augustus'un yardımları ile yeniden inşa edilmiştir⁹⁸³. Bu bilgilerde altarda yer alan betimlemelerin Tanrıça Hekate ve kutsal alanın yaralarını saran Augustus ile ilgili birer sembol olduklarını düşündürmektedir.

Sütunlu avlulu altarlara bakıldığında; Ephesos Artemis Tapınağı Altarı⁹⁸⁴, Magnesia Artemis Tapınağı Altarı⁹⁸⁵, Priene Athena Polias Tapınağı Altarı⁹⁸⁶ ve

⁹⁸¹ Yılmaz Kolancı 2018, 185-186.

⁹⁸² Tırpan- Söğüt 2000, 153-156, Res. 15.

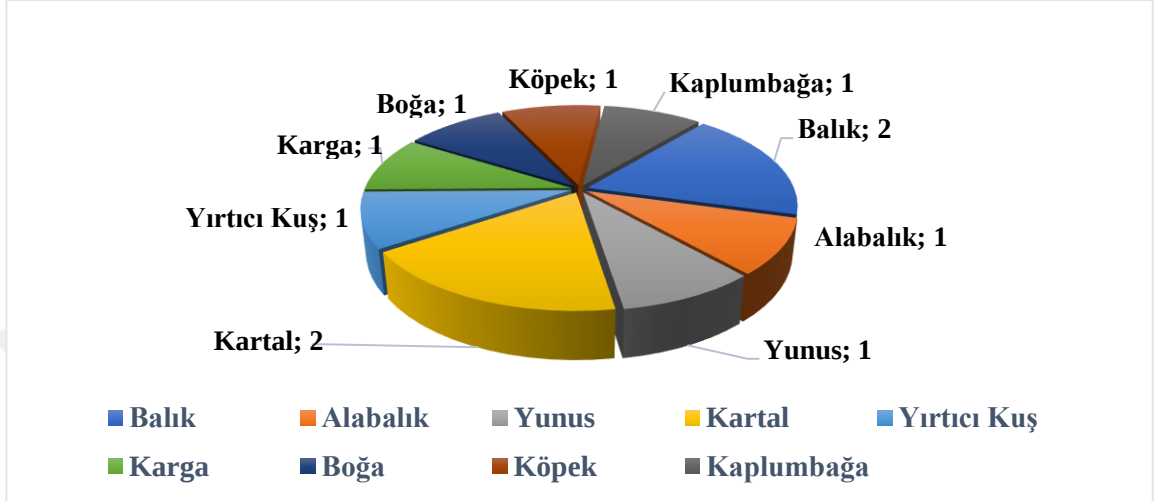
⁹⁸³ Tırpan- Söğüt 2000, 153-162; Tırpan- Söğüt 2001, 299-310; Büyüközer 2019, 196-197; Söğüt 2019, 260-262.

⁹⁸⁴ MÖ 4. yy'a tarihlendirilmiş altarda Amazonamachia rölyefi olarak işlenmiştir. Rölyeflerin daha önce sunak alanını çevreleyen eski bir ahşap çitin taklidi olarak yapıldığı ve arkaik sunağı çevreleyen çitin daha sonra rölyefin yapımına neden olduğu belirtilmiştir (Bammer 1974, 204; Muss 2001, Abb. 478, 489, 498).

⁹⁸⁵ MÖ 3. yy'a tarihlendirilen altarda, kesin olmamakla birlikte 12 büyük tanrının betimlendiği düşünülmektedir (Şahin 2002, 23-24, Res. 1, 2, 3, 8, 9; Çetin 2007, 31-32; Bingöl 2009, 1-48).

⁹⁸⁶ MÖ 3 yy'ın sonlarına tarihlendirilen altarda elbiseli kadın kabartmaları bulunmuş ve Mousalar ile Apollon'un betimlendiği düşünülmektedir (Rumscheid 2000, 114-115, Res. 90, 91, 95, 96).

Pergamon Zeus Altarı'nda⁹⁸⁷ çeşitli betimlemelerin ve propagandaların resmedilmiş olduğu gözükmetedir. Lagina Hekate Tapınağı Altarı'nda aynı "II" plana sahip olmasından dolayı figürlerden bir kompozisyon oluşuyor mu sorusu doğmaktadır. Bu soruları gidermek ve figürleri açıklamak için betimlemeler tekil halde ve bir bütün olarak ele alınmış, oluşturulan kompozisyon açıklanmaya çalışılmıştır.

Figür 42: Kasetlerde yer alan hayvan türlerinin dağılım grafiği.

Altara ait tavan kasetlerinde 3 adet (LA.01, LA.02, LA.07b) balık figürünün işlendiği görülmüştür (Fig. 43, 44, 45). Balıkların boyutları, anatomileri ve işçilikleri birbirlerinden ayırt edilebilmektedir. LA.01 numaralı figür üstten betimlenmiş ve durağan şekildedir. LA.02 numaralı balık, tabula ansata ya da tepsi içerisinde yerleştirilmiştir. LA.07b numaralı figür ise sağ profilden işlenmiş ve işçilik olarak diğerlerinden ayrılmaktadır.

Figür 43: LA.01 numaralı tavan kasetinden balık detayı.

Figür 44: LA.02 numaralı tavan kasetinden alabalık detayı.

Figür 45: LA.07b numaralı tavan kasetinden balık detayı.

⁹⁸⁷ MÖ 2. yy'a tarihlendirilen altarın dışında Giganthomachia, içerisinde ise Pergamon'un efsanevi kurucusu Telephos'un yaşamını anlatan betimlemeler bulunmaktadır. Magnesia Savaşı'nın propagandası yapıda açık bir şekilde belirtilmiştir (Radt 2002, 167-177, Res. 116-125).

Balık betimlemelerini irdelemek için ilk önce bölgede var olan göllere ve nehirlere bakılması gerekmektedir. Çünkü denize ve nehirlere kıyısı olan kentlerde balıkçılık hep ön planda olmuştur⁹⁸⁸. Özellikle Akdeniz toplumu için önemli bir besin ve geçim kaynağı olarak gözükmektedir⁹⁸⁹. Bölgede Yatağan, Arap Deresi ve Işıklı gibi tatlı su kaynaklarının olduğu bilinmekte ve antik dönemden bugüne varlıklarını sürdürdükleri düşünülmektedir⁹⁹⁰. Kentin konumu itibari ile de kuzeyinde Çine Çayı (Marsyas) ve Menderes Irmağı (Maiandros), güneyinde Gökova Körfezi, batısında ise Keramos, Iasos ve Halikarnassos gibi önemli liman kentleri bulunmaktadır⁹⁹¹. Kentin tatlı ve tuzlu su kaynaklarına yakınlığı bölgedeki halk için balıkçılığın önemini vurgulamaktadır. Fakat kentte balıkçılık faaliyetlerini onaylar nitelikte veriler olmasa da büyük balık omurundan yapılmış objeler ele geçmiştir.

Denize kıyısı olan kentlerde ilk başlarda besin için tüketildiği düşünülse de daha sonraki süreçte sembolik anlamlar yüklenildiği görülmüştür⁹⁹². Hekate Tapınağı Altarı'nda bu düşüncenin ürünü olarak betimlenmiş olmalıdırlar. Buda tanrı ve tanrıçanın atribülerinin resmedilmiş oldukları düşüncesini doğurmuştur. Balıkların suların kökenini, doğurganlığı ve denizin bereketini sembolize ettikleri ayrıca Tanrıça Aphrodite'nin sembolü oldukları bilinmektedir⁹⁹³. Bu düşünce ile kentteki Aphrodite kültüne bakmak fayda sağlayacaktır. Kentte Aphrodite'ye adanan bir yazıtta *Epekoos* epiteti yer almaktadır⁹⁹⁴. Bu epitetin duyan, dinleyen ya da duyduğuna yanıt veren bir ifade içerdiği düşünülmektedir⁹⁹⁵. Ayrıca kentteki Aphrodite kültü ile ilgili başka bir veri ise tapınağın duvarına yazılmış MÖ 81 yılına tarihlendirilmiş yazıttır. Yazıt Sulla'dan, (*Epaphroditos*) Aphrodite'nin gözdesi diyerek bahsetmektedir⁹⁹⁶. Bu görüşü destekler nitelikteki Laodikeia Tapınak A'da betimlenen balık figürleri Tanrıça Artemis ve bölgede var olan İmparatorluk kültü ile ilişkilendirilmiştir⁹⁹⁷. Ayrıca Laodikeia'daki balık betimlemelerinin fazlalığı dikkat çekmektedir. Betimlemelerin kentteki balıkçılığın önemini, nehir ya da çay gibi tatlı suların sunduğu bolluğu ve bereketi, suyun saflığını, arındırıcı özelliğini, kente sunduğu şifayı vurguladıkları düşünülmektedir⁹⁹⁸. Kentte

⁹⁸⁸ Bursa Sturtevant 2016, 80.

⁹⁸⁹ Bursa Sturtevant 2016, 76; Lewis-Jones 2018, 651.

⁹⁹⁰ Balıran 1990, 1.

⁹⁹¹ Söğüt 2015b, 1.

⁹⁹² Lewis-Jones 2018, 651.

⁹⁹³ Cooper 1987, 68-69.

⁹⁹⁴ Şahin 1981, 50, No. 129; Şahin 1982, 120, No: 849.

⁹⁹⁵ Ersin Durna 2002, 68-71.

⁹⁹⁶ Ersin Durna 2002, 68-71.

⁹⁹⁷ Yılmaz Kolancı 2018, 207-208, Fig. 172, 174.

⁹⁹⁸ Yılmaz Kolancı 2018, 198-217.

betimlenen tuzlu su balıkları için deniz ticaretinde ulaşılan başarıyı ve zenginliği sembolize ettikleri varsayılmıştır⁹⁹⁹. Betimlemelerin bulunduğu diğer örnekler bakılacak olursa; Side Tykhe Tapınağı'na ait tavan kasetlerinde balıkların betimlendiği görülmüştür. Kasetler üzerinde yer alan koç, balık, boğa betimlemeleri beraber düşünülmüş ve astronomi ile bir ilişkisi olabileceği fikri ortaya atılmıştır¹⁰⁰⁰. Parion Tiyatrosu¹⁰⁰¹, Hierapolis Tiyatrosu¹⁰⁰² ve Diokaisareia Tiyatrosu'nda¹⁰⁰³ da balık betimlemelerinin örnekleri bulunmaktadır. Bu tiyatro yapılarında bulunan balık betimlemeleri hakkında B. Yılmaz Kolancı yapıda sergilenen su ile ilgili oyun ve gösterilerin görselliğini arttırmak amacıyla yapılmış dekorasyon ögesi oldukları fikrini ortaya atmıştır¹⁰⁰⁴.

Yapıda betimlenen diğer bir balık türü ise ince uzun formu (LA.02) ile diğerlerinden ayrılan ve türünün alabalık olduğu belirlenen betimlemedir (Fig. 46, 47, 48). Betimlemenin örnekleri Laodikeia Batı Tiyatrosu (Fig. 49)¹⁰⁰⁵ ve Parion Tiyatrosu'da (Fig. 50)¹⁰⁰⁶ görülmüştür. İlk olarak tabula ansata içerisinde betimlendikleri düşünülmüştür. Fakat bazı tanrı ya da tanrıçalar için denizselliğin ön planda olduğu kentlerde balık kurbanlarının ve balık sunularının yapıldığı bilinmektedir¹⁰⁰⁷. Balığa yeniden doğuşun simgesi özelliği yüklenmesi ile kurban ve cenaze törenlerinde ayrıca denizde kazanılan zaferler sonunda tanrıları hoşnut etmek amacı ile de kurban edildikleri bilinmektedir¹⁰⁰⁸. Bu düşünce doğrultusunda tabula ansata içerisinde değil tanrı ve tanrıçaları hoşnut etmek amacı ile bir sunu tepsisinde ya da ritüel tabağında bulunduğu düşünülmekte ve yapılan ritüeli aktarmaktadır¹⁰⁰⁹. Bölge geneli için düşünüldüğünde alabalık bol bulunan ve halk tarafından çok tüketilen bir türdür. Ayrıca betimlemelerin yapıldığı dönemde kutsal alanda macellum yapısının bulunduğu düşünüldüğünde balığa ulaşmanın kolaylığı ve sanatçının figürlere aşına olduğu inancı doğmaktadır¹⁰¹⁰. Balığı beslemek yerine nehir ve çaylardan avlamış yada macellum yapısından satın almış

⁹⁹⁹ Yılmaz Kolancı 2018, 198-217.

¹⁰⁰⁰ Yürük 2017, 20.

¹⁰⁰¹ Başaran Yıldızlı 2016, 102, Fig. 40b.

¹⁰⁰² D'Andria 2010, 147-170, Çiz. 170.

¹⁰⁰³ Kaplan 2013, 168, Lev. 12b.

¹⁰⁰⁴ Yılmaz Kolancı 2018, 204.

¹⁰⁰⁵ Yılmaz Kolancı 2018, 204-205, Fig. 166, 168.

¹⁰⁰⁶ Başaran Yıldızlı 2016, 100.

¹⁰⁰⁷ Bursa 2007, 27.

¹⁰⁰⁸ Bursa 2007, 26-27. Hekate'nin epitetleri arasında balıkçılara yardım eden anlamında bir veri yer almaktadır (*Der Kleine Pauly* MCMLXIV, H, 982-983).

¹⁰⁰⁹ Yılmaz Kolancı 2018, 198-204.

¹⁰¹⁰ Söğüt 2019, 266.

olmaları gerekmektedir. Ayrıca Iasos ve Kaunos gibi Karia kentlerinde balık avcılığının yapıldı da bilinmektedir¹⁰¹¹.

Figür 46: LA.02 numaralı tavan kasetinden balık detayı.

Figür 47: LA.02 numaralı blokta betimlenen balık kabartması.

Figür 48: Alabalık.
(<https://www.parlakgrup.com.tr/urunler/alabalik/>)

Figür 49: Laodikeia Batı Tiyatrosu tavan kaseti balık betimlemesi.
(Yılmaz Kolancı 2018, 205, Figür 168'den)

Figür 50: Parion Tiyatrosu tavan kaseti balık betimlemesi.
(Başaran Yıldızlı 2016, 100, Fig. 40a'dan)

Yapının Augustus Dönemi'nde inşa edildiği bilinmektedir. Buda Augustus Dönemi siyasi ve propaganda anlayışına bakılmasını gerektirmektedir. Augustus'un kara ve denizlerin hâkimi olarak adlandırılması¹⁰¹² ayrıca Hekate'ye Zeus tarafından yerde, gökte ve denizde egemenlik bahşedilmesi¹⁰¹³ bu alanda betimlenen figürlerin Augustus

¹⁰¹¹ Bursa 2007, 101-103.

¹⁰¹² Plin. nat. IX. 22.

¹⁰¹³ Hes. Theog. 410-420.

siyasi ve propaganda anlayışının ya da Tanrıça Hekate'nin özelliklerinin taş'a yansımış hali olabileceği fikrini doğurmuştur.

Antik dönemde balıkların kehanette bulunmak için rahipler ve kahinler tarafından beslendiği de bilinmektedir. Balıkların sudaki hareketlerinden, sıçramalarından, onlara atılan yiyeceği kabul edip etmemelerinden gelecek hakkında yorum yapılmaktadır¹⁰¹⁴. Lykia Bölgesi'nde kahinlerin balık falına çokça başvurduğu görülmüştür¹⁰¹⁵. Lykia Bölgesi'nden ziyade balık kehanetlerin yapıldığı en önemli merkezlerden birisi Karia Bölgesi'nde yer alan ve Lagina Hekate Kutsal Alanına komşu olan Labraunda Kutsal Alanı'dır¹⁰¹⁶. Antik yazarlardan Aelianus; *"Çağrılınca cevap veren ve elden yiyecek kabul eden ehli balıklar birçok yerde bulunur ve yetiştirilir, (...) ve berrak sulu pınarı olan Zeus Labrandeus kutsal alanında. Orada balıkların altın kolyeleri ve yine altından küpeleri vardır. Bu Zeus'un kutsal alanı Mylasa kentinden 70 stadion uzaktadır"* diyerek kutsal alandaki balık kehanetlerinden açıkça bahsetmektedir¹⁰¹⁷. Kehanet ile ilgili bir diğer önemli bilgiyi Plinius aktarmıştır. Plinius'un; *"İmparatorumuzun bazı ülkelerinde, balıklar insan elinden yem yerler ama (...) eski yazarların yapay havuzlarında değil de doğal gölcüklerde olduğunu hayretle kaydettikleri gibi (...) Sicilya'da Syracuse'nın yakınındaki Helorus kalesinde ve benzer şekilde Zeus Labraydus pınarında, yılan balıkları küpe bile takmaktalar"* ifadelerinde Aelianus'un aktardıklarını destekler niteliktedir¹⁰¹⁸. Aktarılan bu bilgiler ışında P. Hellström kutsal alanın dışında yer alan hipostil ismi ile bilinen Roma Dönemine tarihlendirilmiş bu yapıda kehanetlerin yapıldığını düşünmektedir¹⁰¹⁹. Lagina Kutsal Alanı düşünüldüğünde, Labraunda örneğinde olduğu gibi alanın giriş bölgesinde kutsal bir havuz bulunmaktadır¹⁰²⁰. Kentte kehanetler hakkında bir veri olmasa da yapıda işlenmiş olan balıklar ve kutsal havuzun varlığı bölgede balık kehaneti yapılıyor muydu sorusunu doğurmuştur.

Lagina Hekate Tapınağı Altarı'nın tavan kasetlerinde betimlenen bir diğer su canlısı ise yunustur (LA.08a). Sıçrayış yaptıktan sonraki düşüş halindedir (Fig. 51, 52).

¹⁰¹⁴ Bursa 2007, 30.

¹⁰¹⁵ Bursa Sturtevant 2016, 80.

¹⁰¹⁶ Hellström 2007, 38.

¹⁰¹⁷ Ail. nat. XII. 30.

¹⁰¹⁸ Plin. nat. XII. 16.

¹⁰¹⁹ Hellström 2007, 82.

¹⁰²⁰ Tırpan-Söğüt 2005, 55-60, Res. 63-69; Söğüt 2019, 273-274, Çiz. 70, Res. 260.

Figür 51: LA.08a numaralı tavan kasetinden yunus detayı.

Figür 52: Yunus.
(<http://www.yunusbaligi.net/>)

Yunus balıkları hakkında metin oluşturmak için yaşadıkları alan olan denizlere bakmakta fayda olacaktır. Yukarıda da aktardığımız gibi Lagina Hekate Kutsal Alanı'nın denizlere yakınlığı bilinmekte ve denize ulaşılan yollarında kentin yakınlarından geçtiği düşünülmektedir¹⁰²¹. Böylece kentin coğrafik konumunun önemi bir kez daha vurgulanmıştır. Yunuslar denize kıyısı olan kentlerin sikkeleri üzerinde sevilen bir figür olarak işlenmişlerdir¹⁰²². Bu betimlemeler hakkında insanların beslendikleri denizlere minnet etme, korktukları denizlerden korunmak amacı ve tanrı/tanrıça atribüleri gibi düşünceler bulunmaktadır¹⁰²³. Yunus balıkları insanlara deniz yolculuklarında yardımcı olmuştur ki birçok efsaneye de konu olmuşlardır. Deniz ticareti ile uğraşan kentlerde de teşekkür etme amacı güdülerek yunus betimlemelerinin işlendiği de düşünülmektedir¹⁰²⁴. Yunuslarda bulunan koruma içgüdülerinin mezar stellerine yansıdığı da bilinmektedir. Aizanoi'da bulunan mezar stelleri üzerindeki yunus betimleri hakkında; yunusların nasıl denizlerde insanlara yardımcı oluyorsa öbür dünyaya yapılan yolculukta da insanları koruması ve yardımcı olması için betimlenmiş olduğu düşünülmektedir¹⁰²⁵. Fakat yunus betimlemeleri sadece denize komşu olan kent ve kutsal alanlarda gözükmemektedir. Mimari dekorasyon ögesi içinde popüler bir hayvan olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. İşlendikleri yapılarda dahi farklı anlamlar barındırmışlardır. Buna göre

¹⁰²¹ D. French'in oluşturduğu haritaya göre batıda Mylasa, güneyde günümüz Ören'i, kuzeybatıdan Miletos ve Ephesos şehirlerine ulaşım Stratonikeia üzerinden sağlanmaktadır (French 2016, 8, Map. 1a, 12, 2a, 16, 3a, 24, 4a, 83, 84, 85, 86).

¹⁰²² Richter 1930, 41-42, Pl. LXV. Fig. 226, 227, 228; Bursa 2007, Res. 1-vd.

¹⁰²³ Bursa 2007, 80-81; Şahin 2009, 10.

¹⁰²⁴ Şimşek 2013, 95-97. En erken MÖ 2. yy'da kullanım görüldüğü düşünülen Patara Deniz Fenerinde yunus betimlemesi bulunmuştur. Bulunan betimleme MS 64/65 İmparator Nero Dönemine tarihlendirilmiştir. Fener üzerinde yer alan yazıta göre Nero, Feneri denizcilerin selameti için yaptırdığını bildirmiştir (<https://pataraexcavations.org/yapilar/deniz-feneri/>) (19.05.2020). Fener ile yunusun birlikte betimlendiği, Patara'da bulunmuş sikkeler için bkz. Özkan 2009, 12-13, Res. 13-15.

¹⁰²⁵ Bozoğlu 2010, 68-69, Lev. 9, Res. 8b, Lev. 21, Res. 22a; Düşen-Yaka Gül 2016, 381-391, Res. 3-5.

karşılaştırma için örnek alınan betimlemeler genellikle tiyatro, nymphaeum, tak-kapı ve tapınak gibi dini yapılarda yer almaktadır.

Betimlemeyi irdelemek için kutsal alanda yer alan kültlere bakmak fayda sağlayacaktır. Bu bakış açısı ile yunusların kutsal hayvanı oldukları Tanrı Dionysos'un¹⁰²⁶ kültürüne bakıldığında Stratonikeia'da Dionysos'a tapanlar olarak adlandırılmış bir aileye ait yazıt bulunmuştur¹⁰²⁷. Ayrıca Stratonikeia'da Dionysos şenliklerinin yapıldığına dair yazıtlarda ele geçmiştir¹⁰²⁸. Bulunan yazıtların tarihi ile altların yapım tarihi çağdaştır¹⁰²⁹. Buda yapıdaki betimlemenin kültürün ürünü olabileceği ihtimalini kuvvetlendirmektedir. Kentte bulunan masklarında bölgede gerçekleştirilen Dionysos şenliklerinde kullanıldığı fikri bu görüşü desteklemektedir¹⁰³⁰. Ayrıca aynı kültürün ürünü olarak yunuslar tiyatro yapılarında betimlenmiş olmalıdırlar. Yunus ile ilgili betimlemeler Laodikeia Batı Tiyatrosu¹⁰³¹, Hierapolis Tiyatrosu¹⁰³², Myra Tiyatrosu¹⁰³³, Aspendos Tiyatrosu¹⁰³⁴, Perge Tiyatrosu¹⁰³⁵ ve Parion Tiyatrosu¹⁰³⁶ gibi yapıların mimari bloklarında gözükmektedir. Betimlemelerin tiyatro yapılarında gözükmelerinin Dionysos kültürü ilk nedenini oluştursa da araştırmacılar yapılarda sergilenen sahne sanatlarının ve su ile ilgili oyunların görselliğini arttırmak amacı güttüğünü düşünmektedir¹⁰³⁷. Bu düşünce ile yunusların tiyatro yapılarında sevilen bir dekorasyon ögesi olması olan bir durumdur.

Yunuslar sadece Dionysos'un değil aynı zamanda Apollon ve Aphrodite gibi tanrı/tanrıçalarında kutsal hayvanı olarak bilinmektedir¹⁰³⁸. Side Nymphaeumu'na ait tavan kasetinde Aphrodite'nin doğuşu betimlenmiş ve sahnenin kenarların da yunuslar resmedilmiştir (Fig. 53)¹⁰³⁹. Bu betimleme tanrıça atribülerinin mimari bloklara yansımalarına örnek teşkil etmektedir. Lagina örneği için ise bölgede bulunan Koranza

¹⁰²⁶ Cooper 1987, 54.

¹⁰²⁷ Öztürk 2010, 107-110.

¹⁰²⁸ Öztürk 2010, 107-110, 2, 4, 5, 6 numaralı yazıtlar.

¹⁰²⁹ Yazıtlar Claudiuslar Dönemine tarihlendirilmiştir. Öztürk 2010, 107-110.

¹⁰³⁰ Söğüt- Yılmaz 2012, 1-7.

¹⁰³¹ Yılmaz Kolancı 2018, 171-175, Fig. 137-139.

¹⁰³² D'Andria 2010, 147-170.

¹⁰³³ Özdilek 2011, 214, 249, 320-321, Lev. 99, Res. 319a, Lev. 105, Res. 109a; Özdilek 2016, 173, Fig.62.

¹⁰³⁴ Lanckoronki 2015, 113, Res. 89; Can 1999, 19;

¹⁰³⁵ Özgür 2011, 29.

¹⁰³⁶ Başaran-Yıldızlı 2016, 105-120, Fig. 3-4.

¹⁰³⁷ Yılmaz Kolancı 2018, 174-175. Tiyatro yapılarından sonra yunusların betimlendiği diğer yapı ise nymphaeum yapılarıdır. Betimlemeler için suyun bahsettiği hayatı, su yaşamını anlattığı aktarılmış ve su ile ilgili kompozisyonlar kuvvetlendirilmiştir (Yılmaz Kolancı 2018, 185-186).

¹⁰³⁸ Cooper 1987, 54; Redondo 2015, 79-80. Yunus ve Aphrodite'nin birlikte betimlendiği örnekler için bkz. LIMC II. 2, 1984, Abb. 419, 420, 421, 424, 425, 438, 599; Thomson 2007, 94-95. Patara örneği için bkz. İşkan-Erkoç 2011, 9-10. Aphrodisias örneği için bkz. Yılmaz 2012, 55.

¹⁰³⁹ Gliwitzky 2010, 134-135, Abb. 221.

Apollon Kutsal Alanı¹⁰⁴⁰ ve Aphrodite tapınımı ile ilgili belgeler¹⁰⁴¹ Lagina Altarı'nda yer alan yunus betimlemesinin bölge kültlerinin bir ürünü mü sorusunu doğurmaktadır. Fakat kesin bir kanı belirtmek için yeterli veri olmasa da alanda yer alan kültlerin betimleme üzerindeki etkisi yadsınamazdır.

Figür 53: Side Nymphaeum'una ait tavan kasetinde yer alan yunus kabartması.
(Gliwitzky 2010, 134, Abb. 221'den)

Kutsal alanlarda ve dini yapılarda betimlenen örnekler ile konuyu irdelemek gerekirse Laodikeia A Tapınağı'nda betimlenen yunuslar (Fig. 54, 55)¹⁰⁴² ve Hierapolis Apollon Kutsal Alanında¹⁰⁴³ betimlenen yunuslar bölgedeki Apollon, Artemis ve Aphrodite kültlerinin ürünü olduğu düşünülmüştür¹⁰⁴⁴. Fakat betimlemelerin kültler ile ilişkisinin yanında yapıldığı dönem ve siyasi anlayışının da etkisi altında kaldığı örneklerde mevcuttur. Buna göre Lagina Altarı'nın yapıldığı Augustus Dönemi İmparatorluk kültüne ve siyasi anlayışına bakmak fayda sağlayacaktır. Aphrodisias Sebasteion yapısında Augustus ve iki yanında kara ve deniz personifikasyon olarak betimlenmiştir. Betimlemenin Augustus'un kara ve denizlerdeki hakimiyetini vurguladığı düşünülmektedir¹⁰⁴⁵. Bu görüş desteklenerek bakıldığında Lagina Altarı'ndaki yunus betimlemesi de aynı siyasi düşüncenin ürünü olabileceği fikri doğmuştur. Ayrıca yunus betimlemesi Roma İmparatorluğu'nun soyunun simgesi ve propagandası olarak birçok eserde karşımıza çıkmaktadır¹⁰⁴⁶. Augustus'un Prima Porta yontusunda heykelin sağ bacağında yunus ve üzerinde Eros betimlemesi bulunmaktadır. Araştırmacılar yunus ve Eros'un yontuda betimlenmesinin sebebi olarak Augustus'un

¹⁰⁴⁰ Söğüt 2019, 274-275.

¹⁰⁴¹ Şahin 1981, No. 129; Şahin 1982, No: 849, Taf. XIV; Ersin Durna 2002, 68-72.

¹⁰⁴² Şimşek 2013, 245-254.

¹⁰⁴³ Yılmaz Kolancı 2018, 179-180.

¹⁰⁴⁴ Yılmaz Kolancı 2018, 179-180.

¹⁰⁴⁵ Yılmaz 2012, 80-81, Res. 24-31.

¹⁰⁴⁶ Özgan 2013a, 158-162, Res. 104a-b, 105a;

soyunun tanrıça Aphrodite'ye dayandığı ve bu soyundan gelenlerin tanrılık vasfı kazandığını aktarmıştır. Yontuda yer alan yunus balığının ayrıca denizi sembolize ettiği ve deniz ile de akıllara Augustus'un Actium Deniz Zaferi'nin geldiği düşünülmektedir. Çünkü bu savaş sonunda Cumhuriyet yönetimi sona ermiş ve İmparatorluk başlamıştır. Savaşın diğer bir önemi ise iç savaşlar bitmiş, kara ve denizlere huzur ortamı gelmiştir. Augustus bu dönemden sonra "*mutlu bir yaşamın getiricisi veya yaratıcısı*" olarak anılmıştır¹⁰⁴⁷. Laodikeia Antik Kenti'nde yunus betimlemelerinde de Augustus'un denizlere getirdiği barış ortamının etkisi olduğu düşünülmektedir¹⁰⁴⁸.

Figür 54: Laodikeia A Tapınağı'ndan yunus detayı.
(Yılmaz Kolancı 2018, 179, Figür 143'den)

Figür 55: Laodikeia A Tapınağı'ndan yunus detayı.
(Yılmaz Kolancı 2018, 179, Figür 144'den)

Yunus betimlemelerinin kent ve kutsal alanlara girişleri sağlayan kapı ve kazanılan zaferin ya da imparatorun onuruna inşa edilen takların cephelerini süsledikleri görülmüştür¹⁰⁴⁹. Aphrodisias Tetrapylonu'nun konsol kasetlerinde¹⁰⁵⁰, Perge Hadrian Takı yakınlarında bulunan arşitrav soffitinde (Fig. 56)¹⁰⁵¹, propylon'a ait arşitrav soffitlerinde¹⁰⁵², Caracalla Dönemi'ne tarihlendirilmiş taka ait kemer kasetlerinde¹⁰⁵³ ve Laodikeia Suriye Kapısı'nda¹⁰⁵⁴, Laodikeia Kuzey Kutsal Agora Merkezi Propylon'una ait mimari bloklarda (Fig. 57)¹⁰⁵⁵ yunus balıklarının betimlendiği görülmektedir. Kentlere girişi sağlayan kapılar ve imparatorluğun onuruna inşa edilen taklarda yapılan yunus

¹⁰⁴⁷ Zanker 1988, 84, Fig. 67; Özgan 2013a, 158-173, Res. 140a, Res. 104b.

¹⁰⁴⁸ Yılmaz Kolancı 2018, 171-187.

¹⁰⁴⁹ Kilikia Kapısı olarak adlandırılan ve Roma İmparatorluk Dönemi'nde Syria ve Kilikia Eyaletlerinin sınırını belirleyen taka "Yunus Sütunu" denilmektedir (Özgen 2009, 70-72).

¹⁰⁵⁰ Yılmaz Kolancı 2018, 171-187, Fig. 148.

¹⁰⁵¹ Abbasoğlu 1994, 21, Kat. No. 154, Lev. XXX, 3.

¹⁰⁵² Abbasoğlu 1994, 30, Kat. No. 158, Lev. XXXIV, 1-2.

¹⁰⁵³ Mansel 1969, 102, Res. 17.

¹⁰⁵⁴ Şimşek 2013, 95-97, Res. 105.

¹⁰⁵⁵ Yılmaz Kolancı 2018, 171-187, Fig. 145, 146, 147.

betimlemeleri ithaf edildikleri imparatorların denizde kazandıkları zaferleri temsil ettikleri, örnekler üzerinden de görülmektedir. Ayrıca deniz aşırı kentler ile yapılan ticareti ve önemini belirten simgeler arasında yunuslar bulunmaktadır¹⁰⁵⁶. Bu bilginin yanında “*Roma İmparatorluğu’nun denizlerde sağladığı egemenlik, barış ve refah döneminin bu dönemde de İmparatorluğun güvencesinde olduğunu*” aktardığı da ileri sürülmüştür¹⁰⁵⁷.

Figür 56: Perge’de bulunmuş arşitrav soffitinde yer alan yunus detayı. (Abbasoğlu 1994, Lev. XXX, Res. 3, Kat. No. 154’dan)

Figür 57: Laodikeia Kuzey Kutsal Agora Merkezi Propylonu’na ait blokta yer alan yunus kabartması. (Yılmaz Kolancı 2018, 182, Figür 147’dan)

Lagina Hekate Altarı’na ait tavan kasetlerinde betimlemeler ile devam edildiğinde su ile ilgili hayvanların yanında kara ile ilgili hayvanlarında olduğu görülmektedir. Kara hayvanlarını oluşturan grubun ilk hayvanı kaplumbağadır (LA.05b). Tepeden ve yüzer pozisyonda betimlenmiştir (Fig. 58). Plinius’un aktardığına göre dört kaplumbağa türü bulunmaktadır¹⁰⁵⁸. Kutsal alanda yapılan araştırmalarda da kara kaplumbağası (Fig. 59) ve tatlı sularda yaşayan kaplumbağa örnekleri yer almaktadır (Fig. 60). Bu da resmedilen figürlerin sanatçı tarafından aşına olunduğunu bize göstermektedir.

¹⁰⁵⁶ Şimşek 2013, 95-97

¹⁰⁵⁷ Yılmaz Kolancı 2018, 171-187

¹⁰⁵⁸ Plin. nat. XXXII. 14.

Figür 58: LA.05b numaralı tavan kasetinde yer alan kaplumbağa detayı.

Figür 59: Lagina Kutsal Alanı'nda bulunmuş kara kaplumbağası. (Karaca 2011, 91, Şek. 3.56'dan)

Figür 60: Lagina Kutsal Alanı'nda bulunmuş tatlı su kaplumbağası. (O. Gümeli)

Denizde ve tatlı sularda yaşayabilen bu hayvanlar denizlere kıyısı olan kentlerde betimlenmiş ve Aegina Kenti'nin de simgesi olmuştur¹⁰⁵⁹. Bu bilgi örnek alındığında Lagina Hekate Kutsal Alanı'nda denize olan yakınlığı ve bölgedeki tatlı suların çokluğu bilinmektedir. Alanda yer alan bu betimleme için bölgede var olan hayvanların mimari dekorasyon ögesi için kaynak oluşturması gibi bir düşünce ortaya çıksa da kaplumbağaların uzun ömürlülüğü temsil ettiği¹⁰⁶⁰ ve üzerlerine apotropaik bir anlam yüklendiği de düşünülmektedir¹⁰⁶¹. Altarın yapıldığı dönemde bölgede hâkim olan barış süreci (*Pax Romana*) ve bu barışın uzun sürmesinin temsili olarak uzun ömürlü bir hayvanın seçilmesi de tesadüfî olmasa gerektir. Laodikeia Antik Kenti Tapınak A yapısında kaplumbağa betimlemesinin yer alması (Fig. 61) ve Roma İmparatorluk kültürü için inşa edilmiş bir yapı olması itibari ile de İmparatorluğun huzur ve sakinlik propagandasının kente yansıtılmış olduğu düşünülmektedir¹⁰⁶². Laodikeia örneği ile Lagina örneğini bağdaştırmak gerekirse aynı ideoloji ürünlerinin sanata yansımaları fikri doğmaktadır. Tarihsel olarak çok önce Lagina'da bu fikrin Augustus Dönemi'nde ortaya çıktığı anlaşılmaktadır.

¹⁰⁵⁹ Günday 2010, 236; Diakov-Kovalev 2014, 199; Kitchell 2014, 188; Lewis-Jones 2018, 563.

¹⁰⁶⁰ Cooper 1987, 182. Kaplumbağanın uzun ömürlü olmasının sebebi olarak metabolizmasının hızlı çalışması verilmiştir (Friedell 1999, 24).

¹⁰⁶¹ Toynbee 1973, 222.

¹⁰⁶² Yılmaz Kolancı 2018, 220-222.

Figür 61: Laodikeia Tapınak A’da yer alan kaplumbağa detayı.
(Yılmaz Kolancı 2018, 219, Figür 188’den)

Altarda yer alan diğer bir önemli hayvan ise köpektir (LA.06). Köpek, sol profilden koşar şekilde betimlenmiştir (Fig. 62-63).

Figür 62: LA.06 numaralı tavan kasetinde yer alan köpek detayı.

Figür 63: Köpek.
(<https://petokulu.com/pointer-egitimi-ve-bakimi/>)

Alanda yer alan köpek betimlemesi için bölgede bulunan Hekate, Artemis ve Zeus gibi tanrı/tanrıçaların kültlerine bakılması betimleme hakkında fikir sunacaktır. Birçok kaynakta Hekate’nin yardımcıları konumunda köpekler gözükmektedir. Hekate’nin kitonik bir tanrıça olması ve ruhlar ile iletişime geçmesi bunun nedeni olarak düşünülmektedir¹⁰⁶³. Bu düşüncelere ek olarak köpeklerin uluması uğursuzluğun,

¹⁰⁶³ Toynbee 1973, 103; Cooper 1987, 53; von Rudloff 1999, 51-53; Grimal 2012, 228.

kötülüğün ve ölümün habercisi olarak değerlendirilmiştir. Bu bilgiler köpeklerin Hekate ile anılmasındaki nedenler arasında sıralanabilirler¹⁰⁶⁴. S. I. Johnston'a göre köpekler, Klasik Dönemden sonraki süreçte Hekate'nin daha karanlık daha korkutucu yüzü ile ilişkilendirilmişlerdir¹⁰⁶⁵. Birçok betimlemede Hekate'nin yanında köpeklerin betimlenmesi bu görüşleri destekler niteliktedir (Fig. 64). Anadolu'da yer alan birçok müzede de Hekate'nin köpek ile birlikte betimlendiği örnekler tespit edilmiştir¹⁰⁶⁶. Tanrıçanın kutsal hayvanlarından olan köpeklerin sadece betimlenmediği aynı zamanda tanrıça için kurban edildiği¹⁰⁶⁷ ve figürünlerinin yapıp kutsal alanlara bırakıldığı örnekler de mevcuttur¹⁰⁶⁸.

Figür 64: Hekate kabartması.
(Tırpan-Söğüt 2005, 7, Res. 2'den)

Zeus ile ilgili kültlere bakıldığında Karia Bölgesi'nde yer alan Herakleia Salbake'de bulunmuş olan altarda koşar pozisyonda köpek betimlemesi görülmüştür. Altar çobanların koruyucu tanrısı Zeus *Ktesios Patrios*'a adanmıştır¹⁰⁶⁹. Laodikeia'da kültün tapınım gördüğüne dair kanıtlar mevcuttur¹⁰⁷⁰. Fakat Stratonikeia için aynı

¹⁰⁶⁴ Collins 1992, 2.

¹⁰⁶⁵ Johnston 1990, 134-138.

¹⁰⁶⁶ Akyürek Şahin 2006, 61, Fig. 4; Akyürek Şahin 2016, 115, Res. 1a, 119, 1b-1c, 120, 1e, 134, 7a, 135, 7b-7c, 143, 11d-11e, 160, 161.

¹⁰⁶⁷ Day 1984, 27; Ekroth 2014, 341.

¹⁰⁶⁸ Kitchell 2014, 48; Özbay 2018, 82.

¹⁰⁶⁹ Buckler-Calder 1939, No: 87, Pl. 16; Şimşek 1997, 64, Res. 177; Şimşek 2009, 673-699, Fig. 17; Yılmaz Kolancı 2018, 112-113, Fig. 73.

¹⁰⁷⁰ Şimşek 2013, 330-331; Yılmaz Kolancı 2018, 112-113, Fig. 73.

öngöründe bulunmak zordur. Köpeklerin, çobanların ve sürülerin koruyucusu olduğu su götürmez bir gerçektir. Laodikeia ve Lykos Vadisi'nde hayvancılığın yapıldığı ve hayvandan elde edilen ürünlerin ticareti ile ilgili belgeler bulunmaktadır¹⁰⁷¹.

Köpeklerin tanrıça Artemis'in de yardımcıları oldukları bilinmektedir ve avcı kişiliğini ön plana çıkarmaktadırlar¹⁰⁷². Side Tiyatrosu'na ait tavan kasetlerinde Artemis ve köpeğin birlikte betimlendiği örnekler görülmüştür (Fig. 65)¹⁰⁷³. Kasetlerde yer alan bu betimlemeler hakkındaki düşünce ise Side Pantheonu'nda öneme sahip tanrı/tanrıçaların büst halinde betimlendiği ve kenarlarına ise kutsal hayvanları ve atribülerin işlendiği şeklindedir¹⁰⁷⁴. Lagina örneği düşünüldüğünde ise kutsal alana yakın bir konumda Koranza Apollon ve Artemis Kutsal Alanı yer almaktadır¹⁰⁷⁵. Alanda Artemis tapınımı ile ilgili birçok epigrafik veri ele geçmiştir¹⁰⁷⁶. Bu bilgiler ışığında Lagina Hekate Altarı'nda yer alan köpek betimlemesinin alanda var olan Hekate ve Artemis kültlerinin ürünü olduğu düşünülmektedir. Laodikeia Septimus Severus Nymphaeumu'nda ve Caracalla Nymphaeumu'nda bulunan örneklerde Laodikeia kent kültleri ile değerlendirilmiş ve kültlerin etkisinin sanata yansımaları olarak düşünülmüştür (Fig. 66)¹⁰⁷⁷.

Figür 65: Side Tiyatrosu tavan kasetinde yer alan köpek detayı.
(Alanyalı 2011, 90, Res. 11'den)

¹⁰⁷¹ Şimşek 1999, 2-9.

¹⁰⁷² Toynbee 1973, 103; Albayrak 2008, 170; Graves 2010, 101-102; Beydiz 2016, 222.

¹⁰⁷³ Alanyalı 2010, 85-91, Res. 6; Alanyalı 2011, 75-92, Res. 11.

¹⁰⁷⁴ Alanyalı 2003, 270-271; Alanyalı 2010, 85-91.

¹⁰⁷⁵ Söğüt 2019, 274-275.

¹⁰⁷⁶ Aydaş 2018, 43-46.

¹⁰⁷⁷ Yılmaz Kolancı 2018, 114, Fig. 71-72.

Laodikeia Septimus Severus Nymphaeumu'nda betimlenen diğerk köpek figürü tasmaya sahiptir ve çalıklar içerisinde resmedilmiştir (Fig. 67). B. Yılmaz Kolancı betimleme hakkında “*eğitimli, sahipli ve av sırasında kullanıldığı*” fikirlerini önermektedir¹⁰⁷⁸. Tasma detayını irdelemek gerekirse Lagina Hekate Altarı'nda betimlenen köpek figüründe de işlendiği görülmüştür. Bu düşünce doğrultusunda sahipli ve eğitimli köpeğin varlığından söz edilebilmektedir. Antik dönemde tasma detayı işlenmiş birçok betimleme örneği de bulunmaktadır¹⁰⁷⁹. Köpeğin alanda var olan kültürle ilişkisinin yanında avda da kullanılan bir figür olduğu düşüncesi doğmuştur ki Homeros¹⁰⁸⁰ metinleri başta olmak üzere av ve köpek arasındaki ilişkiyi açıklayan birçok metin bulunmaktadır. Metinlerin yanında Hierapolis Tiyatro arşitrav soffitlerinde¹⁰⁸¹, Perge'de bulunan arşitravların soffit bezemelerinde (Fig. 68)¹⁰⁸², Metropolis Akropolünde bulunmuş friz bloklarında¹⁰⁸³ ve Parion Tiyatrosu'nda (Fig. 69)¹⁰⁸⁴ köpeklerin av sırasındaki betimlemeleri bulunmaktadır. Bu örnekler göz önüne alındığında köpeklerin av sahnesindeki betimlemeleri mimari dekorasyonda popüler bir betimleme çıkarımı yapılabilmektedir. Ayrıca mezar stellerinde yer alan köpek betimlemeleri için ölen kişinin kahramanlaştırma simgesi olduğu düşüncesi hakimdir¹⁰⁸⁵.

Figür 66: Laodikeia Septimus Severus Nymphaeumu'na ait blokta yer alan köpek kabartması.
(Yılmaz Kolancı 2018, 111, Fig. 71'den)

Figür 67: Laodikeia Septimus Severus Nymphaeumu'na ait blokta yer alan köpek kabartması.
(Yılmaz Kolancı 2018, 110, Fig. 68'den)

¹⁰⁷⁸ Yılmaz Kolancı 2018, 109-111.

¹⁰⁷⁹ Richter 1930, 31-33, Pl. LII, Fig. 164, Pl. LVI, Fig. 175.

¹⁰⁸⁰ Hom. *Il.* X. 180-185; *Il.* X. 355-306; *Il.* XI. 290-295; *Il.* XI. 325-330; *Il.* XV. 575-580.

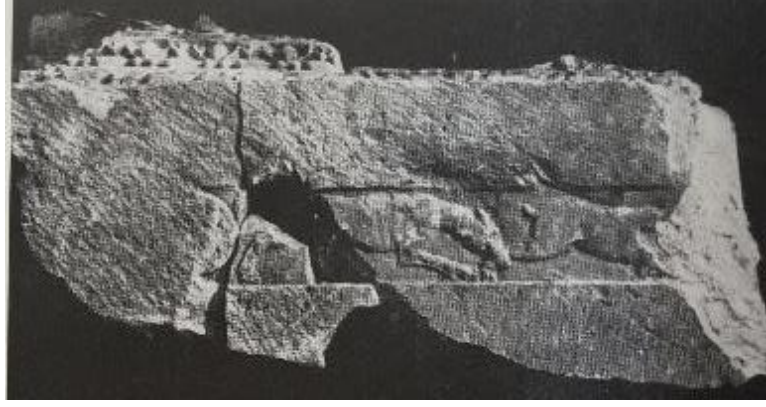
¹⁰⁸¹ D'Andria 2010, 171-181, Res. 150a-b.

¹⁰⁸² Abbasoğlu 1994, 22, Kat. No. 153, Lev. XXX. 2a-2b, 14, Kat. No. 102, Lev, XIX, 6.

¹⁰⁸³ Aybek 2004, Lev. CV, Kat. No. 246, 247, 248.

¹⁰⁸⁴ Başaran 2016, 112, Fig. 6; Başaran-Yıldızlı 2016, 80, Fig. 7-8, 81.

¹⁰⁸⁵ Aydaş 2007, Lev. VII, Res. 13, 14, 16.

Figür 68: Perge'de bulunan arşitrav soffitinde yer alan köpek detayı.
(Abbasoğlu 1994, Lev. XIX, Res. 6, Kat. No. 102'den)

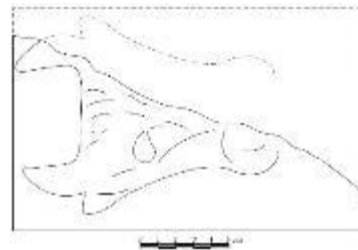

Figür 69: Parion Tiyatrosu scaenae frons alınlık bloğunda yer alan köpek betimlemesi.
(Başaran 2016, 112, Fig. 6'dan)

Lagina Hekate Altarı'na ait tavan kasetlerinde yer alan diğer bir hayvan ise boğadır (LA.07a). Cepheden betimlenmiş boğa başının sol tarafı blokta oluşan kırıktan dolayı yoktur (Fig. 70, 71).

Figür 70: LA.07a numaralı tavan kasetinde yer alan boğa başı kabartması.

Figür 71: LA.07a numaralı figürün çizimi.

Boğa başlarının çağlar boyunca farklı anlamlar içerdiği bilinmektedir. Eril gücün sembolü, apotropaiklik¹⁰⁸⁶, dini ritüeller¹⁰⁸⁷, kurbanlar ve dekoratif amaçlı betimlendikleri görülmüştür¹⁰⁸⁸. Boğa başlarına yüklenen bu anlamlara bakıldığında kurban törenleri ve dini ritüeller göze çarpmaktadır. Lagina Hekate Kutsal Alanı'nda yapılan törenler ve kesilen kurbanlar ile ilişkili mi bu betimlemeler sorusu doğmaktadır. Fakat bu düşünceye tezat olan kent örnekleri ile devam etmek gerekirse; Magnesia ad Maendrum Tiyatrosunda bulunan örnek göze çarpmaktadır. MÖ 2-1. yüzyıllara tarihlendirilmiş olan heykelde Apollon öne uzatılmış sol ayağı ile bukraniona basar vaziyette resmedilmiştir. Örnek kent özelinde düşünülmüş ve kentin kuruluş mitosu ile ilişkilendirilmiştir¹⁰⁸⁹. Side Tykhe Tapınağı tavan kasetleri üzerindeki hayvanlar için ise burçların (balık, koç, boğa, ikizler ve yengeç) sembolleri olduğu yorumu yapılmış ve tapınağın astronomi ile alakalı bir yapı olarak adlandırılmasına sebep olmuştur¹⁰⁹⁰. Boğa başlarının betimlendiği ve anlamının açıklanmadığı örneklerde mevcuttur. Çeşitli kentlerde konsol bloklarında sevilerek işlendiği¹⁰⁹¹, Perge'de MS 121 yıllarına tarihlendirilen Hadrianus Takının kemer kasetlerinde¹⁰⁹² ve Tlos Antik Kenti Tiyatro yapısına ait mimari bloklarda yer aldığı görülmüştür (Fig. 72)¹⁰⁹³. Anlamları açıklanmayan betimlemeler olarak gözükseler de mimaride betimlenen bu bukranionlar için kötü güçlerden korunma amacı ile yapıldıkları yorumunda bulunulmuştur¹⁰⁹⁴. Mezar stellerindeki betimlemelerde bu düşüncenin ürünü olarak karşımıza çıkmaktadır¹⁰⁹⁵. Aizanoi mezar stellerinde betimlenen boğa başlarına apotropaik bir anlam yüklenmiş, manevi aleme geçişte tanrıya kurban edilen hayvanı ve ruhunu sembolize ettiği düşünülmüştür¹⁰⁹⁶. Örneklere bakıldığında kötü güçlerden korunmak amacı ve kurban edilen hayvanın ruhunu yansıtması için yapılan bukranionlar, Lagina Hekate Kutsal

¹⁰⁸⁶ İlk örnek olarak Göbeklitepe "T" biçimli dikili taşlar verilmiştir (Schmidt 2007, 120-121, Res. 81).

¹⁰⁸⁷ Dinsel amaçlı ilk kullanımı için Neolitik Dönem Çatalhöyük kült odaları örnek verilmiştir (Diler 1996, 11-12; Schmidt 2007, 120).

¹⁰⁸⁸ Dekoratif amaçlı ilk kullanım için MÖ 3. yy'a tarihlendirilen Pergamon Demeter Tapınağı friz blokları örnek gösterilmiştir (Diler 1996, 11-14; Baran 2013, 223-224).

¹⁰⁸⁹ Betimlemelerin Apollon-Hörgüçlü Boğa (Mandrolytos)- (Ktistes Leukippos) olduğu düşünülmektedir (Kökdemir 2018, 172-175, Res. 19-23).

¹⁰⁹⁰ Yürük 2017, 19-20.

¹⁰⁹¹ Stratonikeia, Aphrodisias, Denizli, Burdur ve Side müzelerinde boğa başı figürü yer aldığı konsollar bulunmaktadır (Anadolu 1995, 227-228, Lev. LXII, LXVI).

¹⁰⁹² Koçel Erdem 1995, 54-56, Lev. 25. Res. 2.

¹⁰⁹³ Akdağ 2014, 27-28, Kat. No. 8, 30, 34, 35, 48, Lev. 23, Res. 60, Lev. 29, Res. 75.

¹⁰⁹⁴ Başaran 1999, 9-11.

¹⁰⁹⁵ Suriye tipi Alınlıklı Naiskos Stellerinde yer almaktadır (Bozoğlu 2010, 70-71).

¹⁰⁹⁶ Düşen-Yaka Gül 2016, 381-391, Res. 12-13.

Alanı'nda da aynı düşüncenin ürünü olarak resmedilmiş olmalıdırlar¹⁰⁹⁷. Çünkü alanda Hekate adına kurbanların yapıldığı bilinmekte¹⁰⁹⁸ ve Stratonikeia kentinde girlandlar arasında boğa başlarının betimlendiği silindir altarlara varlığı göze çarpmaktadır¹⁰⁹⁹. Bu altarlarda yer alan betimlemelerde yapılan sunuların ürünü olmalıdır. Laodikeia Antik Kenti Kuzey Kutsal Agora'da tespit edilen boğa başı betimlemesi hakkında da alanda gerçekleştirilen kurbanların sembolik bir göstergesi olduğu yorumu yapılmıştır (Fig. 73)¹¹⁰⁰. Bu geleneğin Anadolu'da halen daha devam ettiği görülmüştür. İlk başlarda tarımsal verimliliği arttırmak ve tarımsal korumayı sağlamak adına kurban edilen hayvanın kafatasının asıldığı bölgeyi koruduğu düşüncesi hakimdir¹¹⁰¹.

Figür 72: Tlos Antik Kenti Tiyatro yapısına ait mimari blokta bulunan boğa başı betimi.
(Akdağ 2014, 69, Kat. No. 8'den)

Figür 73: Laodikeia Antik Kenti Kuzey Kutsal Agora'ya ait mimari blokta bulunan boğa başı betimlemesi.
(Yılmaz Kolancı 2018, 62, Fig. 34b'den)

Lagina Hekate Altarı'ndaki hava ile ilgili hayvanlara bakıldığında; kartal (LA.03-LA.05a), yırtıcı kuş (LA.04) ve karga (LA.08b) olduğu düşünülen figürler bulunmaktadır (Fig. 74, 75, 76, 77). Stratonikeia Augustus İmparatorlar Tapınağı bölümünde örneklerini açıkladığımız kuşlar ve kartallar antik dünyada genellikle güç, asalet, gök ile ilişkilendirilmiş¹¹⁰², Zeus'un yardımcıları olarak varsayılmışlardır. Kartalların ve kuşların Zeus ile ilişkisinden önce Hekate ile olan bağlantısına bakmak fayda sağlayacaktır. Çünkü Hekate'ye bahsedilen karada, denizde ve havadaki egemenliğin, hava tarafını

¹⁰⁹⁷ Bu inancın Arkaik Çağda pişmiş toprak sunaklarda yapılan törenlerden itibaren devam ettiği düşünülmektedir (Diler 1996, 11-12).

¹⁰⁹⁸ Diehl-Cousin 1887, 156-158, No. 63; Şahin 1982, 67, No. 668.

¹⁰⁹⁹ Bu sunakların üretim merkezi olarak Kos, Rhodos ve Kıyı Karia düşünülmektedir (Diler 1996, 11-14).

¹¹⁰⁰ Yılmaz Kolancı 2018, 62-65, Fig. 34a-b.

¹¹⁰¹ Antalya (kötü güçlerden arınmak), Aydın (kötü güçlerden arınmak) ve Konya'da (nazar ve kurban edilen hayvan ritüeli) ritüel devam etmektedir (Kılıç-Turgut 2016, 773-790, Res. 5-7).

¹¹⁰² Cooper 1987, 58.

anlatan betimlemeler bu hayvanlar ile anlatılmak istenilmiştir¹¹⁰³. Göklerin sahibi olan kartal ve yırtıcı kuşlar muhtemelen tanrıçanın kithonik özelliklerinin göğe yansması olarak değerlendirilmelidir.

Kartalların ilişkilendirildiği en önemli tanrı olan Zeus’a bakıldığında, Stratonikeia Teritorium’da Zeus tapınısının ön planda olduğu görülmektedir¹¹⁰⁴. Kentin darp ettiği sikkelerin de arka yüzünde yerini almıştır¹¹⁰⁵. Kartal betimlemeleri tanrının simgeleri arasında yer almasının yanında Roma İmparatorluğunun ve altın yapılmaya vesile olan İmparator Augustus’un da sembolleri arasındadır¹¹⁰⁶. Augustus ile anılan bir diğer kuşun karga olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Başlangıçta Apollon ile anılan bu kuşlar Augustus’un tanrı Apollon’a öykünmesi ile imparatorun sembolleri arasında yerini almıştır¹¹⁰⁷. Sonuç olarak altarda yer alan kuşların geneline bakıldığında Hekate, Zeus ve Augustus’un ortak ürünü sayılabilecek betimlemeler bulunmakta ve kutsal alandaki tanrıların yanında imparatorluğunda kült ürünlerinin betimlendiği inancı doğmaktadır.

Figür 74: LA.03 numaralı tavan kasetinde yer alan kartal detayı.

Figür 75: LA.05a numaralı tavan kasetinde yer alan kartal detayı.

Figür 76: LA.04 numaralı tavan kasetinde yer alan yırtıcı kuş detayı.

Figür 77: LA.08b numaralı tavan kasetinde yer alan karga detayı.

¹¹⁰³ Hesiod. Teog. 410-420.

¹¹⁰⁴ Mutlu 2015, 65-93; Söğüt 2019, 43-45, 279-283.

¹¹⁰⁵ Tek-Köker-Sarız 2015, 137-141, Res. 1, 4; Sarız 2019a, 65-66.

¹¹⁰⁶ Özgan 2013a, 158-173, Res. 104a, 105a, 107a-b; Yılmaz Kolancı 2018, 124.

¹¹⁰⁷ Suet. Aug. LXX, XCVI; Özgan 2013, 177.

Yukarıda tekil olarak ele aldığımız hayvanlara bakıldığında karada, denizde ve havada egemen olan türler gözükmektedir. Altarda yer alan tavan kasetlerine bu hayvanlar sistematik bir biçimde yerleştirilmiş olmalıdır. Altarda sunu yapan kişiler başlarını yukarı kaldırdıklarında mesaj verilmiş, propaganda tekrarlanmıştır. Bu yönü ile de kompozisyon aslında belirli bir yönde yapılmıştır düşüncesi doğmaktadır. Olympos tanrıları arasında gözükmeyen Karia kökenli olduğu düşünülen Hekate'ye, Zeus tarafından karada, denizde ve gökte yetki verilmiştir¹¹⁰⁸. Hayvanlarda bu yetkinin ürünü sayılabilirler. Tapınağın hem duvar frizlerinde hem de sütunlar üzerindeki frizlerde betimlenen konularda kompozisyon için bir öneri sunmaktadır¹¹⁰⁹. Tapınağın duvarlarının üzerine gelen frizde Hermes, Demeter, Hades ve Persephone'nin bulunduğu betimlemeler yer almaktadır¹¹¹⁰. Buda bize tanrı ve tanrıçaların kutsal hayvanlarının tavan kasetlerindeki rölyeflere yansıdığı düşüncesini uyandırmaktadır. Ayrıca frizlerindeki işlenilen dostluk betimlemeleri altarın yapımındaki dönemden sonra da devam etmiş olmalıdır ki birbirine yem olan hayvanlar dostane bir şekilde gözükmektedir¹¹¹¹. Bu bilgilerin yanında MÖ 40 yılında kutsal alanda Labienus'un gerçekleştirmiş olduğu tahribat, Augustus'un yardımları ile giderilmiştir. Bunun ile ilgili yazıt propylonda bulunmuştur¹¹¹². Yazıtta göre; *“Dindarlığıyla herkesten farklı, vatanın babası, tanrının oğlu, tanrı İmparator Caesar Augustus, Tanrıça Hekate'ye dinsiz davranılınca, Hekate'nin başlangıçtan beri hayatta tanrıların yanında, insanların arasındaki gerçek itibarını bizzat iade etmiştir”* Augustus, Tanrıça Hekate'ye itibarını iade etmiştir¹¹¹³. Buda Augustus'un yardımının ve ideolojisinin kutsal alanda gösterilmesine yol açmış olmalıdır. Bu bilgilere ek olarak Augustus'un tıpkı Hekate gibi kara ve denizlerin hâkimi olarak betimlendiği kabartmalarda bulunmakta ve Augustus ile

¹¹⁰⁸ *Der Kleine Pauly* MCMLXIV, H, 982-983; von Rudloff 1999, 51-53; *LIMC* VI. 1, 1992, 985-988; Tırpan-Söğüt 2005, 8; Söğüt 2019, 249. Hesiodos *Theogonia*'da *“Zeus herkeslerden üstün üstün tuttu onu, Pahalı armağanlar verdi ona, Payı vardır onun karalarda, ekinsiz denizlerde, Yıldızlı göklerde bile payı vardır.”* diyerek bahsetmiştir (Hes. *Theog.* 410-420).

¹¹⁰⁹ Tapınağın sütun üzerine gelen frizlerinde; kuzeyde Amazonlar ve Greklerin dostluğu, doğuda Zeus'un doğumu ve yaşamı ile ilgili konular, batıda Giganthomachia ve güneyinde ise Kariyalı Tanrılar ve kentlerinin betimlenmiş olduğu düşünülmektedir (Tırpan-Söğüt 2005, 24-33; Söğüt 2019, 256-258).

¹¹¹⁰ Tırpan-Söğüt 2005, 33; Söğüt 2019, 256.

¹¹¹¹ Tapınağın frizlerinde dört farklı konunun işlenmesi Hellenistik Dönem tapınaklarının farklı uygulamalarından olduğu düşünülmektedir. Konuların seçimi de politik olarak adlandırılmıştır. Frizlerde yer alan betimlemelerde MÖ 2. yüzyılın ilk yarısından MÖ 130 yılına kadar devam eden kargaşa döneminin sona erdiği ve bölgeye barışın geldiği vurgulanmış olmalıdır (Tırpan-Söğüt 2005, 33; Söğüt 2019, 257-258).

¹¹¹² Söğüt 2010 265.

¹¹¹³ Şahin 1984, 14, No. 511.

gelen altın çağ simgelenmektedir¹¹¹⁴. Ayrıca bu dönemde okuma yazma oranı oldukça düşüktür. Bu da anlatılmak istenilen düşüncenin sanata yansımaya neden olmuştur ki bu konudaki en önemli gazete niteliğinde sayılabilecek yapı Ara Pacis Altarı'dır¹¹¹⁵. Çünkü sanat, siyasetten, ahlaka ve dine kadar uzanan bir iletişim aracı olarak görülmüş, bir olay anlatılırken doğrudan bildirim ve mitoloji beraber kullanılmıştır¹¹¹⁶. Augustus'un Actium Deniz Savaşı ile sona erdirdiği iç karışıklık dönemi ve sonrasında oluşan huzur ortamı Roma'daki Mars meydanına inşa edilen Ara Pacis Altarı ile her gün tekrarlanan bir mesaj haline gelmiştir. Burada mitolojik betimlemenin yanında pastoral bir betimlemede yapılmış doğanın bolluğu, bereketi ve cömertliğinin yanında hayvanlar ile uyumu da resmedilmiştir¹¹¹⁷. Lagina Hekate Altarı'nda da aynı betimlemeler gözlemlenmektedir. Mitolojik figürlerin yanında bitkiler ve hayvanlar yer almaktadır.

Lagina Hekate Altarı'ndan devam edilirse akla gelen diğer önemli bir soru ise altarda neden Augustus'un propagandasının yapıldığıdır. Tapınağın Klasik Dönemden beridir varlığı bilinmekte, Hekate için yapılmış ilk ve en büyük mabet Lagina'da yer almaktadır. Bu da Augustus propagandasının Mars meydanında olduğu gibi Lagina'ya gelenler tarafından her gün tekrarlanması anlamına gelmektedir. Araştırmacılarda imparatorun Asia eyaletinde saygı ile karşılandığını, onuruna kutlamalar, şenlikler ve birçok kamusal bina yapıldığını aktarmıştır¹¹¹⁸. Ayrıca Augustus Dönemi'nden önce tahribata uğramış Athena Ilion ve Lagina Hekate Kutsal Alanlarının onarım gördüğünü ve Augustus Dönemi ile birlikte bu yapıların imparatorun kültürünün sentezi haline geldiğini açıklamışlardır¹¹¹⁹.

Yukarıda örnek olarak karşılaştırdığımız Ara Pacis yapısı ile Lagina Hekate Altarı'nı işçilik açısından karşılaştırmak imkansızdır. Çünkü İmparatorluğun kent merkezindeki yapı politikası, sanat anlayışı ve mali durumu Asia eyaleti ile benzerlik göstermemektedir ki bu da Roma Kentinin dışındaki yapılarda deneyseelliği ön plana çıkarmıştır. Hırvatistan'ın Nin şehrinin, Dvorine sahasında bulunan Erken İmparatorluk Dönemi'ne tarihlendirilen korniş bloklarında figüratif ve bitkisel bezemeler yer almaktadır. Bezemelerin kompozisyon oluşturduğu düşünülmüştür. Bloklar Roma şehri ile karşılaştırılmış ve örneklerine rastlanılmamıştır. Buda araştırmacılar tarafından

¹¹¹⁴ Yılmaz 2012, 80-81, Kat. No. 1, Res. 24-31.

¹¹¹⁵ Zanker 1988, 238; Sevgi 2006, 130.

¹¹¹⁶ Boardman 2005, 264-270.

¹¹¹⁷ Weinstock 1960, 45; Özgan 2013a, 173-185, Res. 114a-b-c, 115a-b, 116, 117, 118a-b, 119-121; Goldsworthy 2016, 183-187.

¹¹¹⁸ Price 2004, 126-132.

¹¹¹⁹ Kökdemir 2004, 45-46.

Augustus Dönemi'nin deneysellığı ile bağdaştırılmıştır. Augustus Dönemi'nde resmedilen betimlemeler genellikle tanrılar ve yöneticiler için yapılmış olmakla birlikte sanatsal olarak yeni bir arayış içerisine girildiği gözlemlenmiştir¹¹²⁰. Mimari unsurlarda çeşitli stiller ortaya çıkmış, Roma şehri dışında inşa edilen yapılar, kent merkezinde yer alan yapıların taklidi olmamakla birlikte malzeme ve süsleme olarak yerel kaynaklar kullanılmıştır¹¹²¹. Bu düşünce göz önüne alındığında Lagina Hekate Tapınağı Altarı'nda yer alan betimlemelerinde aynı yerel süsleme unsurlarından yapıldığı düşüncesi ortaya çıkmaktadır ki Pisidia Antiocheia Augustus Tapınağı, Tlos Tiyatrosu mimari blokları ve Kremna tavan kasetlerinde yer alan betimlemelerde yerel süsleme üslubuna göre şekillendirilmiştir. Pisidia Antiocheia Augustus Tapınağı girlandlı friz kuşağına bakıldığında; girlandları defne ve meşe gibi ağaç yapraklarının yanında armut, üzüm, şeftali, incir, çam kozalağı ve haşhaş gibi bitkilerin oluşturduğu görülmektedir¹¹²². Antik yazarlar da girlandlar üzerinde betimlenen meyvelerin Pisidia Bölgesi'nde yetiştiğine dair bilgi vermektedir¹¹²³. Bu bilgiler dahilinde tapınağın frizlerinde oluşturulan kompozisyon bölgede yetişen meyveler ile resmedilmiş olmalıdır ki Augustus Dönemi'nin zengin betimleme anlayışı ile dönemin değişkenlikten hoşlanan sanat anlayışı vurgulanmıştır¹¹²⁴. Tapınağın frizlerinde betimlenen boğa başları alanda var olan kültler ve gerçekleştirilen kurbanlar ile ilişkili olarak gözükmese de tapınağın Augustus'a adanması İmparatorluk kültürünün de önemini koruduğu düşüncesini doğurmaktadır¹¹²⁵. Buda betimlemelerin Augustus'un getirdiği bolluk ve bereketin yerel ürünler ile resmedilmiş olduğu inancını ortaya çıkarmıştır. Dini bir yapı olmasa da kamusal yapı olan Tlos Tiyatrosu'nda da aynı düşüncenin ürünlerine rastlanılmıştır. Tlos Tiyatrosu Sahne Binası'na ait girlandlı friz bloklarının üzerinde yer alan betimlemeler tanrısal (Dionysos, Men, Herme, Satyr) ve bölgesel (kartal, boğa, aslan) olmak üzere ikiye ayrılmış, betimlemelerin bir kompozisyon oluşturduğu düşünülmüştür. Girland üzerindeki bitkisel betimlemelerin bereketi sembolize ettiği varsayılmıştır¹¹²⁶.

¹¹²⁰ Maršić-Sekso 2012, 7-32; Goldworthy 2016, 183-187; Metin-Çidem 2020, 78.

¹¹²¹ Maršić-Sekso 2012, 7-32, Fig. 3a, 4a, 5a, 9a, 10a.

¹¹²² Akgül Özaslan 2012, 54-60; Akgül Özaslan 2013, 400-401.

¹¹²³ “Bölgede doğa olağan üstüdür, Tauros’ların zirveleri arasındaki bu ülke on binlerce kişiyi barındırabilir ve o kadar verimlidir ki, bir çok yerlerinde zeytin ağacı ekilidir ve nefis bağları ve her çeşit davar için bol sayıda meraları vardır; ve ülkenin üst tarafında, çeşitli ağaçlardan meydana gelmiş korular bulunur” (Strab. XII. 7. 3).

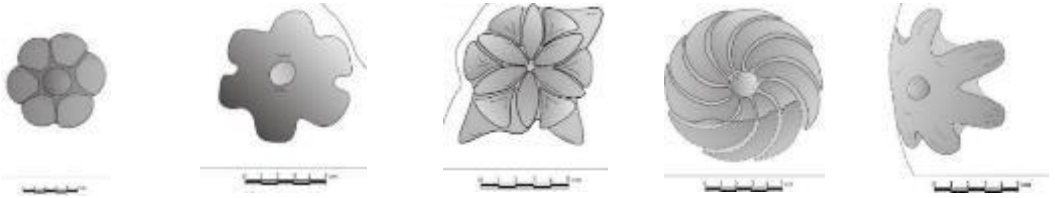
¹¹²⁴ Akgül Özaslan 2013, 402.

¹¹²⁵ Akgül Özaslan 2013, 403.

¹¹²⁶ Akdağ 2014, 44-48, Kat. No: 8, 30, 34-35, 48, Lev. 27, Res. 71, Lev. 29, Res. 75.

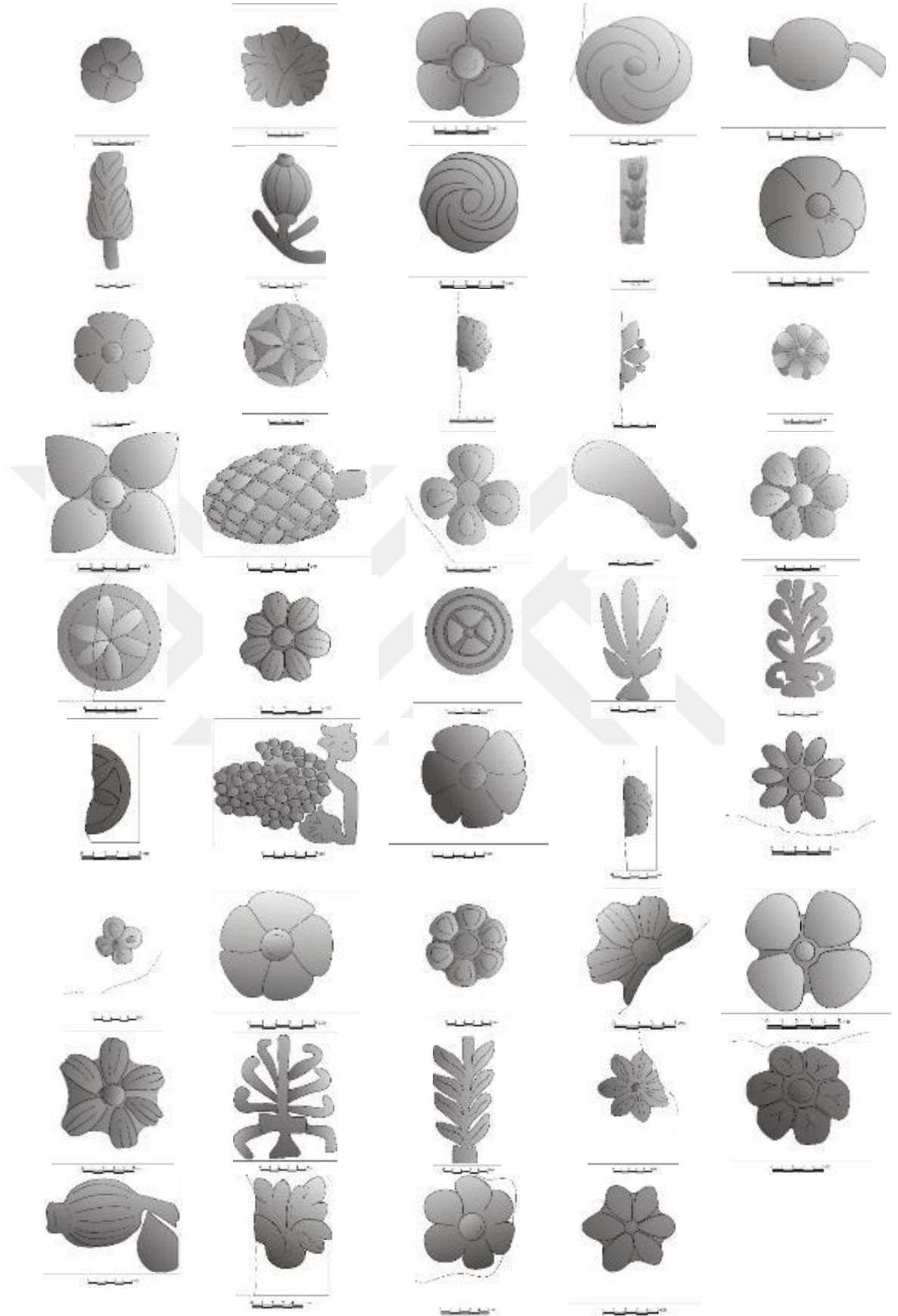
Kremna’da sütunlu cadde ve büyük propylon çevresinde bulunan tavan kasetlerinde figüratif ve bitkisel bezemeler görülmektedir. Bezemelerin hacimsiz ve ayrıntısız işlenmesi MÖ 1. yy’ın ilk yarısına tarihlendirilmesine sebep olmuştur. Augustus Dönemi yeni üslup arayışı Kremna’da bulunan bloklarda gözlemlenmiş ve araştırmacılar tarafından; “*Kremna’da aktif çalışan ustaların, bilindik bir sanat anlayışının dışına çıkarak yeni moda anlayışına yön verdiklerini*” cümlesi ile açıklanmıştır. Yeni moda arayışı içerisine giren ustaların, bölgede *Pax Romana* barışının etkili olması ile başladığı düşünülmektedir¹¹²⁷.

Örneklere bakıldığında yeni üslup arayışı, yerel süsleme unsuru kullanmaları ve *Pax Romana* barışının etkili olduğu görülmektedir. Augustus tarafından yaraları sarılan kutsal alanda, yeni üslup arayışında yerel süsleme unsurları kullanıp, *Pax Romana* barışının bölgeye getirdiği huzur vurgulanmış olmalıdır. Ayrıca yerel süsleme unsurunu açıklamak gerekirse; bölgede var olan hayvan ve bitki türlerinin sanata aktarılmış olduğu inancı doğmaktadır. Augustus Dönemi ile gelen bu yeni sanat anlayışı ve deneysellik örnekleri Stratonikeia kentinde de gözlemlenmiştir. Kentte yer alan Mısır etkili Korinth başlıklarına bakıldığında; kalathosun üst kısmında akanthusların bittiği yerden itibaren zengin süsleme unsurları görülmüştür. Ana motiflerin Mısırdan alındığı bilinse de detayların bölgesel olduğu gözlemlenmiştir. Buda dönemin zengin süsleme anlayışının, deneyselliklerinin ve yenilikçi oluşunun kentte açık bir şekilde görüldüğüne işaret etmektedir¹¹²⁸. Lagina Hekate Kutsal Alanı’nda olduğu gibi bu deneysellik Stratonikeia’da da birçok yapıda sergilenmiştir. Bu bilgiler altardaki betimleme hakkında Augustus’un propagandasını ön plana çıkarmış olsa da bölgede var olan ve Augustus’un itibarını iade ettiği Tanrıça Hekate ile ilgili atribüler ve anlatımlarda resmedilmiş düşüncesi doğmaktadır. Kompozisyonun tamamının açıklanması için kasetlerde yer alan hayvanların yanında kasetler bütün olarak ele alınmalı bitkisel, figüratif ve tanrı/tanrıça atribüleri topluca değerlendirilmelidir (Fig. 78, 79, 80).

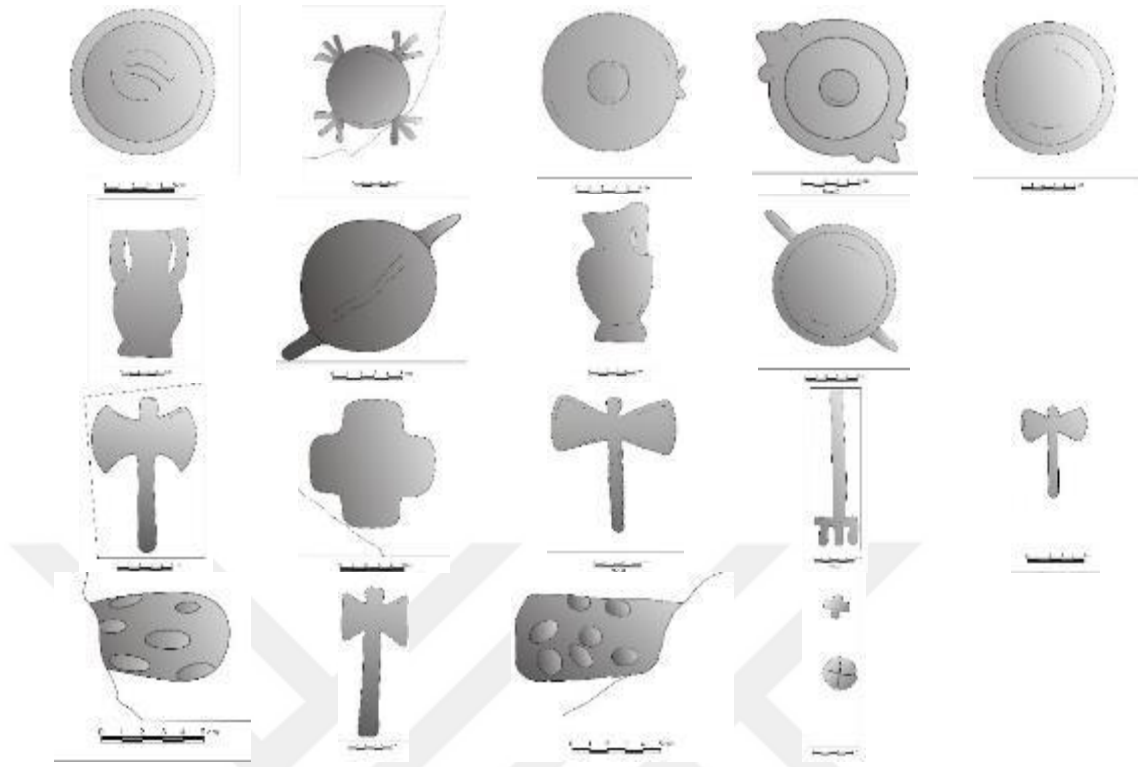

¹¹²⁷ Metin-Çiğdem 2020, 75-91, K. 1-8.

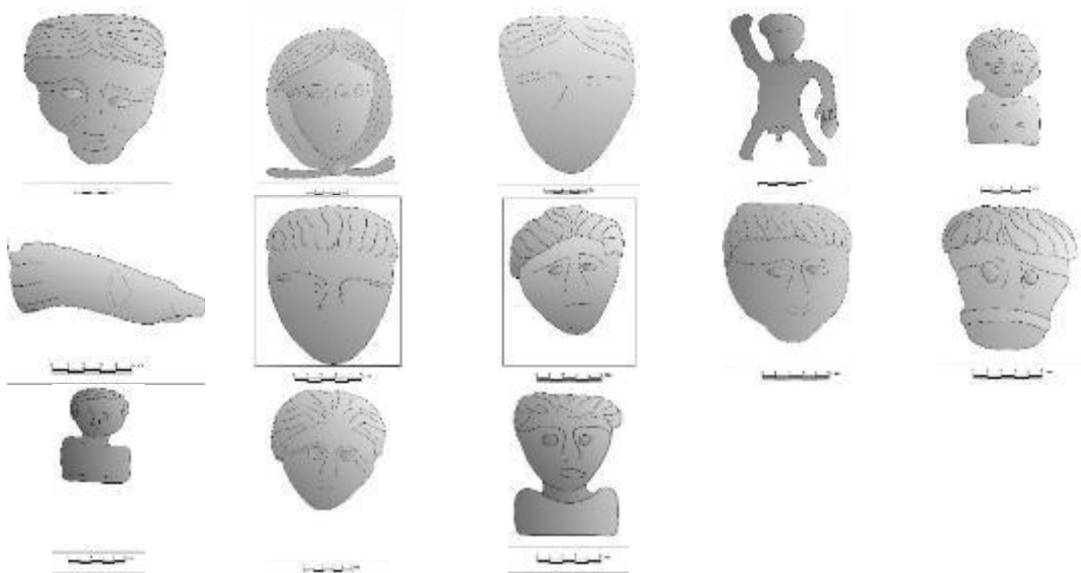
¹¹²⁸ Söğüt-Taşkiran 2014, 189-221, Fig. 1-13.

Figür 78: Altara ait tavan kasetlerinde yer alan bitkisel bezemeler.

Figür 79: Altara ait tavan kasetlerinde yer alan figüratif bezemeler.

Figür 80: Altara ait tavan kasetlerinde yer alan siluet/portre bezemeleri.

3.5 Yapısı Belirli Olmayan Betimlemeler

3.5.1 Paye/Söve

Stratonikeia kazı evi bahçesinde bir adet meşaleye sarılmış yılan betimlemesinin yer aldığı söve/paye bloğu bulunmuştur (SS.01). Yılan, aşağıdan yukarıya doğru genişleyen yanar vaziyetteki meşale üzerine spiral biçimde sarılmıştır (Fig. 81-82). Bloğun hangi yapıya ait olduğu ve tarihi kesinlik kazanmamıştır. Fakat bloğun arka bölümünde yer alan 30 cm'lik "L" profilinden dolayı söve veya paye olduğu düşünülmektedir.

Figür 81: SS.01 numaralı blokta yer alan yılan kabartması.

Figür 82: SS.01 numaralı bloğun çizimi.

Antik dönemde yılan betimlemeleri hakkında yayınlara bakıldığında ölümsüzlük, şifa, yeniden doğuş ve doğurganlığın sembolü¹¹²⁹ olduğu göze çarpmaktadır. Bu sembol anlamlarının yanında birçok tanrı ve tanrıça ile de özdeşleştirilmiştir. Blok hakkında yayın oluşturmak için bu tanrı ve tanrıça kültlerine bakmak fayda sağlayacaktır. Yılan ile anılan en önemli tanrılardan birisi Sağlık Tanrısı Asklepios'tur¹¹³⁰. İsmi Grekçe yılan

¹¹²⁹ Toynebee 1973, 234; Cooper 1978, 146-147; Thomson 2007, 112-113; Ateş 2014, 181-182; Kitchell 2014, 173; Gezgin 2017, 173; Lewis-Jones 2018, 578.

¹¹³⁰ Paus. II. 10. 3.

anlamına gelen *Askalabos*'tan aldığı düşünülmektedir¹¹³¹. Öyle ki kızı *Hygieia*'nın görevleri arasında kutsal yılanları beslemek bulunmaktadır¹¹³². Asklepios'un atribüleri arasında asaya sarılmış yılan bulunmaktadır¹¹³³. Bu semboller sağlık merkezi olarak bilinen Pergamon Antik Kenti'nin bastığı sikkelerde ve Asklepios Kutsal Alanı'nda karşımıza çıkmaktadır (Fig. 83, 84, 85)¹¹³⁴.

Figür 83: MÖ 2. yy'ın ortalarına tarihlendirilmiş sikke, ön yüzünde Asklepios arka yüzünde asaya sarılı yılan.
(<https://www.asiaminorcoins.com>)

Figür 84: MÖ 2. yy'ın ortalarına tarihlendirilmiş sikke, ön yüzünde Asklepios arka yüzünde asaya sarılı yılan.
(<https://www.asiaminorcoins.com>)

Figür 85: Bergama Arkeoloji Müzesi'nde yer alan yılanlı sütun.
(O. Gümeli)

Yılan betimlemelerinin bir diğer özelliği ise yapılarda bulunmaları ile yapının işlevi hakkında fikir sunmaya da yardımcı olmalarıdır Ankara Caracalla Hamam'ında bulunan yılan başı ve gövdesine ait mimari plastik parçalar yapının şifa merkezi olarak adlandırılmasına sebep olmuştur¹¹³⁵. Bu örnekler göz önüne alındığında Stratonikeia'da Asklepios kültü ile herhangi bir veri olmasa da akla sağlık ile ilgili bir yapının olabileceği düşüncesini getirmiştir. Fakat yılanlar hakkında başka örneklerle bakıldığında sadece sağlık ile ilgili bir betimleme olmadıkları gözükmemektedir. Aigai Bouleuterionu'nda ele

¹¹³¹ Karaöz Arıhan 2003, 58-59.

¹¹³² Toynbee 1973, 234; Grimal 2012, 289; Şahin 2017, 44.

¹¹³³ Üreten 2004, 208; Şahin 2017, 44.

¹¹³⁴ Yılmaz 2004, 58-59.

¹¹³⁵ Yapı, MS 209-217 yıllarına tarihlendirilmiştir (Dolunay 1995, 266).

geçmiş MÖ 2. yüzyıla tarihlendirilen stelde yılan figürü bulunmaktadır¹¹³⁶. Stelde yer alan sahnede masanın ayağına sarılı şekilde duran yılan hakkında ölen kişinin ruhunu, bedenini sembolize ettiği ayrıca doldurucu (dekoratif) motif olabileceği yorumunda bulunulmuştur¹¹³⁷. Yılan hakkındaki diğer örnek ile devam edildiğinde Laodikeia Antik Kenti, Kuzey Kutsal Agoraya ait iki adet paye başlığı karşımıza çıkmaktadır. Başlıklarda yer alan figürler için iki farklı yorum ortaya atılmıştır. İlk yorum yılan figürü paye başlığında bulunan akantus yaprakları ile birlikte değerlendirilmiştir. Acanthus bitkisinin baharda açtığı yaprakları, doğanın uyanışını sembolize etmesi, yılan ile bir tutulmuş ve doğadaki uyumu, yeniden canlanmayı ve mevsimlerin değişimini temsil ettiği var sayılmıştır¹¹³⁸. Yılan hakkındaki diğer yorum ise tanrılar tarafından Laodikeia'ya bahşedilen sağlık ile ilgili oluşudur¹¹³⁹.

Yukarıda örneklerine değinilen yılan figürlerine bakıldığında Stratonikeia örneği ile birbirinden ayıran temel farklar bulunmaktadır. Kentte bulunan blokta yılan bir asaya sarılı değil meşaleye sarılıdır. Buda akla kentteki Hekate tapınışını öne çıkarmaktadır ki Karia Bölgesi Hekate'nin anavatanı olarak gözükmektedir¹¹⁴⁰. Stratonikeia Antik Kenti'nin Kutsal Alanı olan Lagina, kültün görüldüğü en büyük tapınım alanıdır¹¹⁴¹. Ayrıca Hekate'nin atribüleri arasında yılan ve meşale bulunmaktadır¹¹⁴². Stratonikeia sikkelerinde Hekate'nin meşale ile betimlendiği örneklerde mevcuttur¹¹⁴³. Kentin darp ettiği MÖ 150-120 yıllarına tarihlendirilen sikkenin arka yüzünde de kartal ile meşaleye sarılı yılan bulunmuştur. Buda kültün o dönemdeki varlığının göstergesinin yanında bu tür figürlerin antik kentte Hellenistik Dönemden itibaren kullanıldığını göstermektedir (Fig. 86). Hekate'nin kötü güçler, sihir ve büyü ile ilişkilendirilmesinin yanı sıra bu

¹¹³⁶ Yaman 2012, 39-41.

¹¹³⁷ Yaman 2012, 39-41, Lev. IV, IX, XVIIb.

¹¹³⁸ Yılanın akantus yaprakları arasında betimlenmesi Ara Pacis Barış Altarı ile karşılaştırılmış ve altarda yer alan akantus yaprakları arasında yılan, kertenkele ve kelebek gibi canlılar doğa ile ilişkilendirilmesine sebep olmuştur (Yılmaz Kolancı 2018, 227-229).

¹¹³⁹ Yılmaz Kolancı 2018, 227-229, Fig. 190-191.

¹¹⁴⁰ Tırpan-Söğüt 2005, 7-9; Daşbacak 2008, 143-148; Söğüt 2019, 249-250.

¹¹⁴¹ Tırpan-Söğüt 2005, 9. Söğüt 2019, 249-250.

¹¹⁴² Farnell 1896, 505-507; Bean 2000, 87-92; Başaran 2004, 89; Karagöz 2011, 304-306; Söğüt 2019, 249-250. Hekate betimli sikkelerin yanında Hekateion ikonografisine yılanın MS 2. yy'da girdiği düşünülmektedir. Khtonik tanrı/tanrıçalara yılanların yardım ettiği düşünülmüş ve bu yüzden betimlemelerde resmedildiği varsayılmıştır. Betimlemelerde yer alan yılan motifi tanrıçanın büyü ve sihir özellikleri ile ilişkilendirilmiştir (Akyürek Şahin 2011, 245).

¹¹⁴³ Stratonikeia sikkelerinde ön yüzünde khiton giyimli ayakta, sağ elinde phiale/patera sol elinde ise meşale betimli Hekate ikonografisi MÖ 166 yılından MS 217 yılına kadar görülmektedir (Sarıiz 2019b, 36-45). Hekate'nin sembolleri arasında yer alan meşale "Hekate *Phosphoros*" epiteti ile ay tanrıçası vasfı kazanması ve Artemis ile özdeşleştirilmesi sayesinde olduğu düşünülmektedir (Farnell 1896, 516; von Rudloff 1999, 102-103; Çelebi 2017, 34).

kötülüklerden koruyan bir görevi üstlendiği düşünülmektedir¹¹⁴⁴. Kentte bulunan yılan figürünün de bu amaca hizmet için yapıldığı varsayılmaktadır. Çünkü kapı önlerine ve evlerin yakınına koyulan Hekate heykellerinden apotropaik bir anlam beklenmiş ve ev sahiplerini kötü güçlerden koruması amaçlanmıştır¹¹⁴⁵. Lydia Bölgesi'nde bulunmuş MS 2. yy'a atfedilen stelde de aynı ikonografi görülmüş ve kötü güçlerden korunma amacı ile yapıldığı düşünülmüştür (Fig. 87, 88)¹¹⁴⁶. Bu inanışla Atina halkının evlerinin önüne Hekate heykelleri koydukları bilinmektedir ve Hekate'nin *Propylaia* (kapıdan önce) ve *Prothyraia* (kapılardan önce) epitetleri bulunmaktadır¹¹⁴⁷. Hekate'nin yanı sıra Zeus'un *Meilikhios* epiteti bazen yılan ile simgelenmiş ve *Meilikhios* adına toplanılan törenlerde meşaleleri kadınlar taşımışlardır. Bu epitet ile Zeus "bazen öç alan", "bazen de bağışlayıcı" ve "iyilik sever" nitelikleri ile tasvir edilmiştir. Bu inancın Karia Bölgesi'nde Iasos ve Knidos'ta yapıldığı bilinmektedir¹¹⁴⁸. Stratonikeia'da betimlenen figür hakkında aynı öngöründe bulunmak için epigrafik veriler yetersizdir.

Figür 86: MÖ 150-120 yıllarına tarihlendirilmiş hemidrahmi.
(<https://www.cngcoins.com/>)

¹¹⁴⁴ LIMC VI. 1, 1992, 985-988; Bean 2000, 87; Akyürek Şahin 2011, 245.

¹¹⁴⁵ Akyürek Şahin 2016, 107, dip. 19. Hesiodos'ta Hekate'nin halka yardımlarından "kim hoşuna giderse Hekate'nin, yardım görür ondan, destek bulur onda" açıkça söz etmektedir (Hes. Theog. 425-430).

¹¹⁴⁶ Akyürek Şahin 2016, 159-161.

¹¹⁴⁷ LIMC VI. 1, 1992, 985-988; von Rudloff 1999, 92-93.

¹¹⁴⁸ Şahin 2001, 101-104.

Figür 87: Lydia Bölgesi'nde bulunmuş MS 2. yy'a atfedilen stel.
(Akyürek Şahin 2016, 160'dan)

Figür 88: Stelde yer alan meşale ve yılan detayı.
(Akyürek Şahin 2016, 160'dan)

3.5.2 Entablatur

Stratonikeia Antik Kenti'nde beş adet entablatur bloğunda (SNB.01a-e), iki atın (biga) çektiği araba yarışı sahnesi tespit edilmiştir (Fig. 89). Erken İmparatorluk Dönemi'ne tarihlendirilmiş blokların, ait olduğu yapının özellikle MS 365 yılı depremi ile zarar görmesi neticesinde bu dönemden sonra kentteki birçok yapıda devşirme malzeme olarak kullanıldığı düşünülmektedir. Çünkü özellikle MS 365 depremi sonrasında başka yapılara ait mimari blokların taşınması daha fazla olduğu bilinmektedir¹¹⁴⁹. Bu görüşü blokların buluntu yerleri ve kullanım gördüğü yapılarda desteklemektedir. H. Aşkın blokların Kuzey Şehir Kapısı'nda kullanıldığını belirtmiş ve kapının restitüsyon planında değerlendirmiştir¹¹⁵⁰. Fakat İ. H. Mert blokların nekropolis alanından geldiğini 2008 yılı yayınında aktarmıştır¹¹⁵¹. Kentte devam eden çalışmalarda Kuzey Bazilika 2009 yılı çalışmalarında yapının kuzey duvarını oluşturan sur içerisinde entablatur bloğunun parçasına rastlanılmıştır¹¹⁵². Buluntu yerlerine bakıldığında kentin kuzey bölümünde yoğunlaştığı görülmektedir. Buda yapının bu bölümde olduğu fikrini

¹¹⁴⁹ Söğüt 2019, 450-453.

¹¹⁵⁰ Aşkın 1987, 17-18, Res. 67-69.

¹¹⁵¹ Mert 2008, Abb. 226a-c.

¹¹⁵² Öztaşkın 2011, 200-201.

ortaya çıkarmaktadır ki bu düşünceyi kanıtlamak için devam eden kazıların sonucunu beklemek gerekmektedir.

Figür 89: SNB.01a numaralı entablatur bloğu

Bu blokların ait olduğu yapı kesin bilinmediğinden, kentte yer alan betimlemeleri irdelemek için atlara yüklenilen anlamlara bakmak fayda sağlayacaktır. Bu hayvanlar tekil olarak işlendiklerinde güç, asalet, hız, rüzgâr, deniz dalgaları, ay ve güneşin sembolleri olarak ifade edilmiş olmalıdırlar¹¹⁵³. Fakat Stratonikeia Antik Kenti'nde yer alan figürlere bakıldığında, bloklarda yer alan figürlerin yarış sahnesi olarak betimlenmiş olduğu görülmektedir. Kentte bulunmuş araba yarışı sahnelerini açıklamak için yarışların başladığı nokta olan Olympiad oyunlarının tarihine bakmak fayda sağlayacaktır. Oyunların geçmişine bakıldığında MÖ 776 yılında ilk yarışların yapıldığı görülmektedir¹¹⁵⁴. Araba yarışı için ilklere bakıldığında ise Homeros'un Ilyada adlı eserinde Patraklos'un ölümünün ardından onuruna düzenlenen müsabakalar göze çarpmaktadır¹¹⁵⁵. Araba yarışlarının Patraklos'un cenaze töreninde ilk olduğu söylene de Pausanias müsabakalarda ilk on üç oyunda yer almadığını belirtmiştir¹¹⁵⁶. Tüm yarışların yer aldığı oyunların MÖ 5. yy'da başladığı düşünülmektedir ki¹¹⁵⁷ MÖ 5. yy'a tarihlendirilen Olympia Zeus Tapınağı Doğu Alınlığında da Oinomaos ve Pelops arasında yapılan araba yarışından önceki sahne tasvir edilmiştir¹¹⁵⁸. Pişmiş toprak eserlere

¹¹⁵³ Cooper 1987, 85; Graves 2010, 75, 76, 272; Beydiz 2016, 41; Lewis-Jones 2018, 115.

¹¹⁵⁴ Şahin 2001, 123-124; Tekin 2004, 127-128.

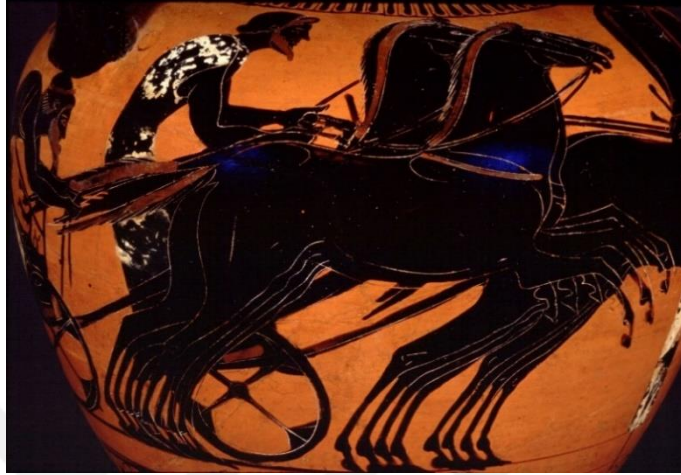
¹¹⁵⁵ “Önce koydu parlak ödülleri araba yarışında en hızlı gidene” (Hom. Il. XXIII, 255-800). Quadriga yarışları Myken Dönemi'nden itibaren cenaze törenlerinde sergilenmektedir (Şahin, 2001, 125-126).

¹¹⁵⁶ Paus. V. 8, 6; VIII. 26, 4.

¹¹⁵⁷ Şahin 2001, 125.

¹¹⁵⁸ Waldstein 1884, 195-204; Six 1889, 98-116, Pl. VI; Boardman 1987, 33-50, Fig. 18-23.8; Boardman 2005, 135-139. Sahne spor müsabakası olarak gözüke de aslında Pisa Kralının Oğlu Oinomaos'un, kızı Hippodameia ile evlenmek isteyen talipleriyle arabaya yarışı yapmasını aktarmaktadır. Pelops bu yarışa katılan, hile ile galip gelen on üçüncü taliptir (Grimal 2012, 554-555, 605-606).

bakıldığında da araba yarışı betimlerinin yer aldığı örnekler bulunmaktadır (Fig. 90). Başlangıçta Zeus için düzenlenen oyunların, değişen dönemler ile Roma İmparatorluğu'na gelindiğinde ise askeri başarılarından sonra yapılan törenlere dönüştüğü düşünülmektedir¹¹⁵⁹.

Figür 90: MÖ 510-500 yıllarına tarihlendirilmiş boyunlu amphorada yer alan yarış sahnesi
(<http://www.perseus.tufts.edu>)

Grek dünyası için üstte belirtilen tarih ve betimlemeler ilkleri oluştursa da Anadolu özeline inildiğinde araba yarışı sahnelerinin MÖ 7. yy'dan itibaren betimlendiği görülmektedir¹¹⁶⁰. Smyrna Athena Tapınağı IIB evresi MÖ 630-610¹¹⁶¹, Iasos Arkaik Dönem devşirme friz blokları¹¹⁶² (Fig. 91), Myus Dionysos Tapınağı'na ait olduğu düşünülen MÖ 6. yy'ın ortalarına tarihlendirilmiş friz parçaları¹¹⁶³ ve Kyzikos'ta dini bir yapının frizleri olabileceği düşünülen MÖ 6. yy'ın ikinci yarısına tarihlendirilmiş bloklarda¹¹⁶⁴ betimlemelerin örneklerine rastlanılmıştır.

¹¹⁵⁹ Şahan 2006, 59.

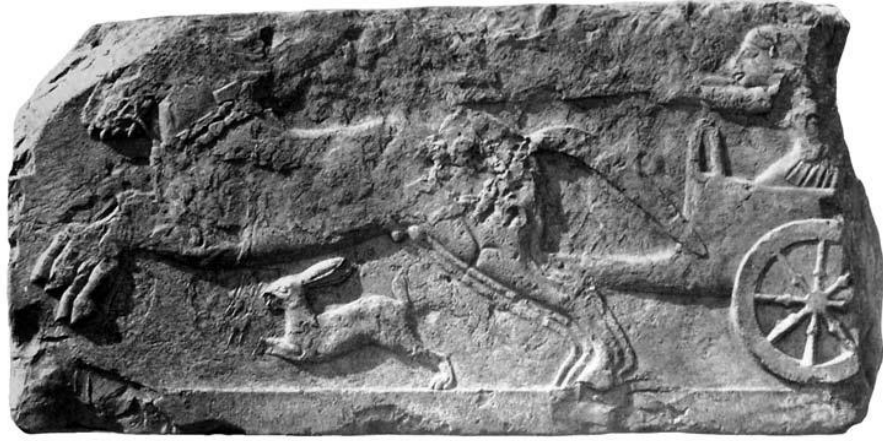
¹¹⁶⁰ Betimlemeler Anadolu'da MÖ 3. binden itibaren görülmektedir. Arabaların icadından sonraki süreçte savaşta kullanılmaları ile betimlemelere yansımıştır (Çetinkaya 2012).

¹¹⁶¹ Baran 2013, 219-220, Tav. LXXXI d.

¹¹⁶² Boardman 2001, 180; Baran 2013, 220, Tav. LXXXII a.

¹¹⁶³ Boardman 2001, 180, Fig. 222; Baran 2013, 220, Tav. LXXXII b-c.

¹¹⁶⁴ Boardman 2001, 180, Fig. 221; Baran 2013, 221, Tav. LXXXII d-e.

Figür 91: Iasos, araba sahneli friz bloğu
(Baran 2013, 220, Tav. LXXXII a'dan)

Erken dönemlerde örneklerine rastlanılan bu betimlemelere bakıldığında bölgenin bu figürlere ve yarışlara aşina olduğu kanısına varılmıştır. Ayrıca MÖ 5. ve 4. yüzyıllar arasında Batı Anadolu'da yer alan Magnesia ad Maendrum, Ephesos ve Miletos gibi kentler Olympiad yarışlarına katılmış ve galibiyet elde etmişlerdir¹¹⁶⁵. Hellenistik Döneme gelindiğinde ise yarışların kentlerde var olan yapıları değiştirerek elde edilmiş alanlarda gerçekleştirildiği fikri ortaya atılmıştır¹¹⁶⁶. Stratonikeia Antik Kenti örnekleri de Erken İmparatorluk dönemine tarihlendirilmiştir. Kentte yarışlar hakkında bir veri aranması gerekiyorsa bu da gymnasium yapısını işaret etmektedir. Çünkü yapı büyük boyutları ve müsabakalar için ayrılmış koşu yolları ile araba yarışlarının yapılmasına olanak sağlayacak yegâne unsurları içeren kamusal yapılardandır¹¹⁶⁷. Yarışlar hakkında devam edildiğinde Roma Dönemi'nde de yarışlara Karia Bölgesi'nden katılımın sağlandığı ve başarılar elde edildiği bilinmektedir¹¹⁶⁸. Yarışlar hakkında diğer önemli bir husus ise Roma İmparatorluk Dönemi'nde kentlerin imparatorun onuruna yarışmalar düzenlediğidir¹¹⁶⁹. Kentte yarışlar hakkında detaylı bir veri yoktur. Fakat Roma'ya bu kadar içten bağlı bir kentin imparatorların onuruna yarışlar düzenlemiş olma ihtimalide bulunmaktadır.

Kentte bulunmuş olan bu blokları örnekler ile değerlendirmek gerekirse; bölgenin MÖ 7. yy'dan itibaren yarış sahnelerini işlemiş olduğu görülmektedir. Bloklarda yer alan figürlerde bölgenin sanat anlayışında popüler bir figür olduğu düşüncesini doğurmuştur.

¹¹⁶⁵ Şahin 2001, 129.

¹¹⁶⁶ Uzunaslan 2010, 12.

¹¹⁶⁷ Varinlioğlu 1991, 221-222.

¹¹⁶⁸ Şahin 2001, 129.

¹¹⁶⁹ Şahin 2001, 129.

Bölge özeline inildiğinde Hierapolis, Aphrodisias ve Tralleis gibi kentlerde Olympia adında bayramların kutlandığı, yarışların düzenlendiği de bilinmektedir¹¹⁷⁰. Bölge kentleri arasında yer alan Aphrodisias'ta MS 1. yy'da inşa edildiği düşünülen stadionda araba yarışlarının gerçekleştiği hakkında görüş birliği bulunmasa da at ve araba yarışları ile ilgili yazıtlar mevcuttur¹¹⁷¹. Magnesia ad Maendrum Antik Kenti, yarışlar kenti olarak adlandırılmış ve bu adlandırmanın nedenleri arasında Leukophryena oyunlarının varlığı gösterilmiştir. Kentte yapılan araştırmalarda, iki gymnasium da yarışların yapıldığına dair yazıtlar bulunmaktadır. Magnesia Stadionu'nda gerçekleştirilen kazılarda oturma sıraları arasında yer alan podyum duvarlarına ait kabartmalar bulunmuştur. Kabartmalar arasında yapılan atlı yarışları simgeleyen örnekler yer almaktadır¹¹⁷² (Fig. 92). Tralleis Hamam yapısının kaldarium odasında, yer aldığı düşünülen panoda iki at tarafından çekilen yarış arabası ve arabacı tasvir edilmiştir¹¹⁷³ (Fig. 93). Panolar MS 1. yy'a Nerva Dönemi'ne tarihlendirilmiştir¹¹⁷⁴. Laodikeia Kenti'nde de geç döneme ait olsa da yarışların yapıldığına dair veriler ve yarışların organize edildiği Yeşillerin Jokey Binası bulunmaktadır¹¹⁷⁵. Hierapolis¹¹⁷⁶ ve Parion¹¹⁷⁷ gibi kentlerde de kompozisyon içerisinde araba sahneleri bulunmaktadır.

Yukarıda aktarılan sahnelerin bölge kentleri tarafından yüzyıllardır sevilerek işlendiği düşüncesi ortaya çıksa da bloklar da yer alan yarışları kentin spora ve oyunlara verdiği önemi de vurgulayan figürler içerisinde değerlendirmek gerekmektedir. Bölge örneklerinin yanında kent özeline inildiğinde kentin at ile ilgili betimlemelere yabancı olmadığı kanısına varılmaktadır. Çünkü yukarıda bahsedilen bilgilere bakıldığında Stratonikeia'da yarışlar hakkında bir veri olmadığı gözükmemektedir. Fakat Stratonikeia'da kutlanan Panamareia Bayramı'nda, Zeus Panamaros'un Heykeli at sırtında kente getirilmiştir¹¹⁷⁸. Bloklarında tarihlendiği Augustus Dönemi'nde basılmış sikkede de ön

¹¹⁷⁰ Farrington 1997, 35-41, Tab. 1.

¹¹⁷¹ Uzunaslan 2010, 11-42.

¹¹⁷² Bingöl-Kökdemir-Oral 2008, 119-144; Bingöl 2011, 118-127; Bingöl-Kökdemir 2014, 400.

¹¹⁷³ Şahan 2006, 46-48, Kat. No. 32, Lev. VII, Şek. 32, Lev. XXII, Res. 47-48.

¹¹⁷⁴ Şahan 2006, 62.

¹¹⁷⁵ Şimşek 2013, 328-333, Res. 439-443. Laodikeia Kenti'ne bakıldığında çift sipendoneli stadionun olduğu görülmektedir. Yapıda gerçekleştirilen çalışmalarda Geç Hellenistik-Erken İmparatorluk Dönemlerine tarihlendirilen pişmiş toprak eserler bulunmuştur; bu da yapının erken dönemlerden itibaren kullanım gördüğü düşüncesini doğurmaktadır. Ayrıca Laodikeia Stadion'u gerek büyüklüğü gerekse konumu itibarı ile Lykos Vadisi Kentlerinde gerçekleşen katılımlar ile spor müsabakaları ve araba yarışları gerçekleştirilmiştir (Şimşek 2013, 208-217, Res. 275-286).

¹¹⁷⁶ Kentin tiyatro kabartmalarında Hades'in Persephone'yi kaçırma sahnesinde at arabası sahnesi yer almaktadır (Çubuk 2008, 64-67, Res. 3.1-3.4).

¹¹⁷⁷ Kentin tiyatro kabartmalarında Hades'in Persephone'yi kaçırma sahnesinde at arabası sahnesi yer almaktadır (Başaran 2016, 105-120, Fig. 5).

¹¹⁷⁸ Mutlu 2015, 84-85; Söğüt 2019, 282-283.

yüzünde Augustus, arka yüzünde at üzerinde giden Zeus betimi bulunmaktadır¹¹⁷⁹. Ayrıca Panamareia Bayramı boyunca spor müsabakalarının yapıldığını aktaran yazıtın¹¹⁸⁰ varlığı bizi blokların üzerinde betimlenen yarış sahnesinin Panamareia Bayramı'nda yapılan spor müsabakaları ile ilgisi üzerinde durmamızı sağlamaktadır. Augustus Dönemi'nin diğer bir özelliği de sanat eserlerindeki konuların aktarımında mitolojiyi kullanmalarıdır¹¹⁸¹. Bloklar üzerinde mitolojik bir konunun aktarımı belirli değildir. Fakat Augustus Dönemi'nde mimari bloklarda kullanılan sadelik anlayışı¹¹⁸² figürler üzerinden takip edilebilmektedir. Bloklar üzerinde Panamareia Bayramı ile ilgili figürlerin yer aldığı belirli olmamakla birlikte Augustus Dönemi sadeliği ve tek bir konunun anlatıldığı tespit edilmiştir.

Antik dönemde atların cinsi hakkında yayınlara bakıldığında dönemin üçe ayrılarak incelendiği görülmüştür. İlk tür Orta Asya Atına aittir¹¹⁸³. İkinci tür Yakın Doğu olarak adlandırılan Kuzey Afrika ve Arap Yarımadasıdır¹¹⁸⁴. Son tür ise Akdeniz Bölgesi'nin bulunduğu alanda yaşayan at türüdür¹¹⁸⁵. Araştırmacılar Yunan ve Roma Dönemlerinde betimlenen at türleri için Akdeniz Atını işaret etmektedirler. Akdeniz Bölgesi'ne bakıldığında ise: bölgenin at yetiştiriciliği için uygun olmadığı geniş düzlüklerin ve çayırliklarının bulunmadığı görülmüştür. Buda Yunan ve Roma toplumunda atın pahalı bir hayvan olduğunu, özel ahırlarda beslendiğini belirtmektedir. Akdeniz Atları spor müsabakalarında, savaşlarda ve ulaşımda kullanılmış çiftçilik faaliyetlerinde yer almamıştır.

Akdeniz Atının tanımını yapmak gerekirse: dağlık alanlarda gezmek için sağlam ve dayanıklı, hızlı dönüşler yapabilen, itaatkâr ve sinirli, ince uzun yapılı, atletik, yağ ve kıllarının azlığı ile dikkati çeken ikonografide kaslı şekilde betimlenmeleri ile bilinen at türü karşımıza çıkmaktadır¹¹⁸⁶. Akdeniz Bölgesi'nin detayına inip Anadolu'nun yerel at türlerine bakmak fayda sağlayacaktır. Çünkü Stratonikeia'da betimlenen atlar Akdeniz Atı için yapılan tanıma uymamaktadır. Anadolu'da yaşayan at türlerine bakıldığında yerel at türlerinin fazlalığı dikkati çekmektedir¹¹⁸⁷. Fakat Anadolu Yerli Atı türünün

¹¹⁷⁹ Mutlu 2015, 84-89, Res. 7; Özdemir 2019, 147, Dip. 69. Söğüt 2019, 282-283.

¹¹⁸⁰ Şahin 1981, 138-139, No: 266; Mutlu 2015, 79-94.

¹¹⁸¹ Sevgi 2006, 10.

¹¹⁸² Büyükkolancı 2008, 259-282.

¹¹⁸³ Willekes 2013, 156-195; Willekes 2016, 102-114.

¹¹⁸⁴ Willekes 2013, 196-255; Willekes 2016, 115-130.

¹¹⁸⁵ Willekes 2013, 256-323; Willekes 2016, 130-140.

¹¹⁸⁶ Willekes 2013, 256-323; Willekes 2016, 130-140. Akdeniz Atı araştırmacılar tarafından baş, boyun, omuzlar, göğüs, gövde, kık ve bacak bölümleri olarak açıklanmıştır. Yapılan tanıma uygun örnekler: MÖ 650-600 yıllarından MS 5. yy'a kadar sıralanmıştır. Detaylı bilgi için bkz. Willekes 2013, 271-284.

¹¹⁸⁷ Emiroğlu-Yüksel 2010, 213-223; Taşkın-Koçak 2010, 71-75.

Stratonikeia’da betimlenen figür ile uyuştugu görülmektedir. “*Anadolu Atı açlığa susuzluğa dayanıklı, uzun yola ve ağır yüke alışkın bir tiptir. Baş orta büyüklükte, kulaklar orta uzunlukta, boyun kuvvetli ve orta uzunlukta, yukarıdan bağlantılı, cidago belirgin ve orta uzunlukta, omuzlar düşük, orta uzunlukta. Bel kısadır. Göğüs nispeten geniş, derin ve uzundur. Böğürler kapalı, sağrı biraz kısa, hafif düşük ve kaslı; karın yuvarlak ve genellikle sarkık; bacaklar kuvvetli, incikli, incikler kısa, bilekler orta uzunluktadır*”¹¹⁸⁸. Stratonikeia’da betimlenen atlarında başları orta büyüklükte, boyunları kuvvetli, omuzları düşük, belleri kısa, karınları yuvarlak ve sarkık, kuvvetli bacaklarında kısa incikler şeklinde betimlenmişlerdir. Bu benzerlikte Stratonikeia’da betimlenen türlerin Anadolu’da yaşayan atların dönemin sanat anlayışında at betimlemelerine örnek teşkil ettiği sonucunu ortaya çıkarmaktadır.

At betimlemelerinin yer aldığı bloklara bakıldığında bir diğer önemli konu ise blokların ait olduğu yapılar hakkındadır. At yarışı ya da at betimlemelerinin yer aldığı yapı örnekleri Smyrna Athena Tapınağı, Iasos Arkaik Dönem devşirme friz blokları, Myus Dionysos Tapınağı, Kyzikos’ta dini bir yapının frizleri¹¹⁸⁹, Olympia Zeus Tapınağı¹¹⁹⁰, Athena Parthenon Tapınağı¹¹⁹¹, Bassae Apollon Tapınağı¹¹⁹², Epidauros Asklepios Tapınağı¹¹⁹³, Halikarnassos Maussoleumu¹¹⁹⁴, Athena Ilion Tapınağı¹¹⁹⁵ ve Pergamon Zeus Altarı¹¹⁹⁶ şeklinde sıralanabilirler. Betimleme örneklerinde tapınak yapılarının çoğunluğu dikkati çekmektedir. Stratonikeia kenti at betimlemelerinin bulunduğu blokların ait olduğu yapının tapınak olduğunu söylemek güç olsa da araştırmaların dini bir yapı üzerinde yoğunlaşması gerekmektedir. Çünkü Arkaik Dönemden itibaren sıraladığımız örnekler bakıldığında asil hayvan olarak adlandırılan atların betimlemelerinin, dini yapılarda sevilerek işlenmiş olduğu görülmüştür. Ayrıca at figürleri bu yapılarda tekil şekilde betimlenmiş olsa dahi bir kompozisyonu ya da mitolojik bir olayı anlatır durumdadır.

¹¹⁸⁸ Koçkar 2012, 42-45.

¹¹⁸⁹ Boardman 2001, 180, Fig. 221-222; Baran 2013, 219-221, Tav. LXXXI d, LXXXII a-e.

¹¹⁹⁰ Waldstein 1884, 195-204; Six 1889, 98-116, Pl. VI; Robinson 1943, 66-68, Fig. 33-35; Ex. I-II; Boardman 1987, 33-50, Fig. 18-23.8; Boardman 2005, 135-139.

¹¹⁹¹ Robinson 1943, 68-79, Fig. 38-46, Ex. III-XII.

¹¹⁹² Robinson 1943, 79-81, Fig. 47-48, Ex. XIII-XIV.

¹¹⁹³ Robinson 1943, 91-93, Fig. 53-54, Ex. III-IV.

¹¹⁹⁴ Robinson 1943, 93-96, Fig. 55-56, Ex. V-VI.

¹¹⁹⁵ Smith 2013, 185, Fig. 201.

¹¹⁹⁶ Robinson 1943, 103, Fig. 62; Radt 2002, 167-177, Res. 115-125; Smith 2013, 159-170, Fig. 195w, s, e, n.

Figür 92: Magnesia Stadiyonu podyum duvarlarına ait kabartma.
(O. Gümeli)

Figür 93: Tralleis Hamamı, iki at tarafından çekilen yarış arabası ve arabacı tasviri.
(Şahan 2006, 46, Kat. No. 32, Lev. XXII, Res.48'den)

3.5.3 Konsollu Geison

Stratonikeia kentinde yapısı belirli olmayan, buluntu yerinin batı cadde olduğu bilinen 2 adet konsollu geison bloğunun kaset bölümünde kartal ve yunus betimlemesi yer almaktadır (Fig. 94-97). Bloklar üzerlerinde betimlenen Ion kymationu ve anthemion kuşakları MS 2. yy'ın sonları MS 3. yy'ın başlarına tarihlendirilmiştir. Blokların ilk kullanım gördüğü yapı ve alan hakkında kesin bir veri yer almamaktadır. Bloklar batı caddede ikinci bir kullanım görmüş ve bölgede gerçekleşen MS 365 yılı depreminden etkilenmişlerdir.

Figür 94: SBC.01 numaralı konsollu geison bloğu.

Figür 95: SBC.02 numaralı konsollu geison bloğu.

Figür 96: SBC.01 numaralı konsollu geison bloğu, kaset bölümünde yer alan kartal betimlemesi.

Figür 97: SBC.02 numaralı konsollu geison bloğu, kaset bölümünde yer alan yunus.

Konsollu geison bloklarının kullanım gördüğü yapının bilinmemesi, bloklar hakkında yapıya bağlı yorum yapılmasını zorlaştırmaktadır. Ayrıca caddenin kazısının devam etmesi ve figürlerin sayısının azlığı bir ön görüde bulunmak için yeterli veri sağlanışını engelleyen unsurlardandır. Yukarıdaki bölümde yapı ile ilişkisi olduğu tespit edilen kartal ve yunus figürleri hakkında açıklama yapılmıştır. Bu nedenle bu bölümde yapısal değerlendirmelere yer verilecektir. Figürlerin tarihlendiği dönemde birçok kentte kartal ve yunus figürünün sevilerek işlendiği de görülmektedir. Verilerin azlığı figürleri başka bir bakış açısı ile değerlendirmeye sebep olmaktadır.

Yunus figürleri bu dönemde Hierapolis¹¹⁹⁷, Aspendos¹¹⁹⁸, Parion¹¹⁹⁹, Perge¹²⁰⁰, Myra¹²⁰¹, Laodikeia Batı¹²⁰², ve Tlos¹²⁰³ gibi kentlerin tiyatrolarında, Laodikeia Kuzey Kutsal Agora Merkez Propylon¹²⁰⁴ ve Perge Propylonu¹²⁰⁵ gibi kapılarda ve Hierapolis Tapınak¹²⁰⁶, Hierapolis Triton¹²⁰⁷, Aspendos¹²⁰⁸, Perge Hadrianus ve Severuslar¹²⁰⁹, Sagalassos Antoninler¹²¹⁰, Side Anıtsal¹²¹¹, Laodikeia Septimus Severus¹²¹² gibi kentlerin nymphaeum yapıların da betimleme unsuru olarak yer almıştır. Kartal figürleri ise Laodikeia Kutsal Agora kapılarında¹²¹³, Tlos Tiyatrosu sahne binasının frizlerinde¹²¹⁴, Myra Tiyatrosu'nda¹²¹⁵, Aspendos Tiyatrosu¹²¹⁶ ve Perge'de bulunan mimari başlıklarda¹²¹⁷ sevilerek işlenilen figürlerdendir. Ayrıca Lagina Hekate Altarı'nda ve Stratonikeia Augustus-İmparatorlar Tapınağı'nda kartal figürleri yer almaktadır.

Yukarıda örnekleri açıklanan figürler birçok kent ve yapıda tespit edilmiştir. Yunusların nymphaeum yapıları ve tiyatro binalarında sevilerek işlendiği görülmekte ve bu tür yapılarda kullanım görmeleri hakkında suyu vurgulamak, su ile ilgili oyunlarda anlatımı kuvvetlendirmek, imparatorun denizlerde kazandığı zaferleri ve propagandalarını sergilemek için yapıldıkları yorumunda bulunulmuştur¹²¹⁸. Kartallar ise bölgede var olan kültler, inançlar ve tanrı/tanrıçaların atribüleri olarak bloklarda yerini almıştır¹²¹⁹.

Kent özelinde düşünüldüğünde ise blokların ait olduğu yapının belirli olmaması neticesinde bir kült, inanç ya da imparator ile ilişkilendirmek yanlış bir yorum olacaktır. Bloklar hakkında en kesin veri ise betimlemelerin korniş kısmında bulunması ve

¹¹⁹⁷ D'Andria 2010, 170.

¹¹⁹⁸ Can 1999, 19, Lev. 12b.

¹¹⁹⁹ Başaran 2016, 105-120, Fig. 2, 3, 7.

¹²⁰⁰ Özdilek 2011, 58.

¹²⁰¹ Özdilek 2011, 249, Lev. 105, Res. 339; Özdilek 2016, 164, Fig. 42c.

¹²⁰² Yılmaz Kolancı 2018, 171-187, Fig. 138

¹²⁰³ Özdilek 2011, 58.

¹²⁰⁴ Yılmaz Kolancı 2018, 182-184, Fig. 145-147.

¹²⁰⁵ Mansel 1969, 102, Res. 17; Abbasoğlu 1994, 89-90, Lev. XXXIV, 1-2, XXXV, 1-2.

¹²⁰⁶ D'Andria 2010, 132.

¹²⁰⁷ D'Andria 2010, 117-125, Res.102, 104.

¹²⁰⁸ Türkmen 2007, 40, Lev. 21.3.

¹²⁰⁹ Koçel Erdem 1996, 188; Türkmen 2007, Lev. 2.2, 15.2.

¹²¹⁰ Vandeput 1997, 146, Fig. 60.

¹²¹¹ Gliwitzky 2010, Kat. 164, Abb. 174, Kat. 166, Abb. 176, Kat. 168, Abb. 178.

¹²¹² Yılmaz Kolancı 2018, 184-187, Fig. 149-152.

¹²¹³ Yılmaz Kolancı 2018, 121-132, Fig. 78-81.

¹²¹⁴ Özdilek 2011, Lev. 152, Res. 551; Akdağ 2014, 48-60, Kat. No: 39; Özdilek 2016, Fig. 43

¹²¹⁵ Özdilek 2011, 421, Lev. 40, Res 115.

¹²¹⁶ Can 1999, 18, Lev. 12.

¹²¹⁷ Türkmen 2007, 14-15, 31, 113, 139, Kat. No. 23, 40.

¹²¹⁸ Yılmaz Kolancı 2018, 171-187.

¹²¹⁹ Yılmaz Kolancı 2018, 121-132.

kasetlerde bitkisel ve figüratif betimlemelerin yer almasıdır. Figürler, yapıyı ziyaret eden kişilerin açık bir şekilde görebileceği noktada sergilenmiştir. Bu bilgide bizi kasetlerde yer alan betimlemelerden bir kompozisyon oluşuyor mu sorusuna yöneltmiştir. Fakat sorunun cevabı cadde üzerindeki devam eden kazıların neticesine göre sonuçlanacaktır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

HAYVAN KABARTMALARININ MİMARİ BLOKLARA GÖRE DAĞILIMI VE DEĞERLENDİRMESİ

Stratonikeia Antik Kenti ve Lagina Hekate Kutsal Alanı'nda gerçekleştirilen çalışmalarda kamusal ve dini yapılara ait mimari bloklar neredeyse her kazı sezonunda bulunmaya devam etmektedir. Burada bugüne kadar yapılan çalışmalarda bulunan bloklarda yer alan hayvan kabartmaları ele alınmıştır. Bu dördüncü bölümde figürlerin yer aldığı bloklar değerlendirilecektir.

Tez kapsamına alınan yapılara bakıldığında Lagina Hekate Tapınağı Altarı, Augustus-İmparatorlar Tapınağı, Gymnasion, Kuzey Şehir Kapısı ve Nymphaeum gibi kentin önemli binalarında 32 adet figürlü blok yer almaktadır. Blokları kendi aralarında sınıflandırmak gerekirse iki blok hariç diğer otuz blok yapıların entablatur ve korniş kısmında bulunmaktadır (Tab. 1). Kentte yapılan çalışmaların devam ettiği süre içerisinde de figüratif betimlemelerin yer aldığı bloklar bulunmaya devam edecektir. Buna bağlı olarak figürlerin sayısının artabilme ihtimali bulunmaktadır. Yatay taşıyıcılarda yer alan bu figürler rastgele yapılmış olarak adlandırılmamalıdır. Çünkü yapılara gerek sosyal aktiviteler gerekse dini ayinler için gelen ziyaretçiler bu figürlerin aktardığı mesajı almış olmalıdır.

Yukarıda sayısal veri olarak değerlendirdiğimiz bloklara bakıldığında kentte Erken İmparatorluk Döneminden-MS 3. yy'a kadar olan süreçte hayvan figürlerinin işlendiği görülmektedir (Tab. 2). Blokların tarihlerine bakıldığında Erken İmparatorluk (Augustus) Dönemi'nde figürlerin yoğun olarak işlenildiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Tez kapsamına alınan bloklardan 27 tanesinin Augustus Dönemi'nde yapıldığı ve bu dönemde işlev gören yapılarda yer aldığı sonucu ortaya çıkmaktadır. Bu da yapılan figürlerin neredeyse tamamının bu dönemde olduğu bilgisinin yanında dönemin sanat, siyaset ve kültür özellikleri içerisinde değerlendirilmesine yol açmaktadır. Augustus Dönemi'nde anlatılmak istenilen mesaj kentin önemli noktalarında yer alan bu yapıların bloklarını süslemiştir. Ayrıca MS 2. ve 3. yüzyıllara tarihlendirilen blokların azlığı dikkat çekmektedir ki 4 adet hayvan figürlü blok belirlenmiş sayısal veri elde etmek için yeterli bulunamamıştır.

MİMARİ BLOK	ADET
Arşitrav-Friz	5
Friz	15
Konsollu Geison, Kaset	2
Tavan Kaseti	8
Çörten/Akıtacak	1
Söve/Paye	1
TOPLAM	32 ADET
Tablo 1: Tez kapsamına alınan blokların türleri	

DÖNEM	YAPI	MİMARİ BLOK	SAYI
Erken İmparatorluk	Lagina Hekate Altarı	Tavan Kaseti	8
	Belirsiz	Entablatur	5
	Stratonikeia Augustus İmparatorlar Tapınağı	Friz	14
MS 2. yy'ın Ortaları	Stratonikeia Kuzey Şehir Kapısı	Çörten/Akıtacak	1
MS 2. yy'ın Sonları MS 3. Yy'ın Başı	Gymnasion	Friz	1
	Belirsiz	Konsollu Geison, Kaset	2
Tablo 2: Blokların tarihsel olarak dağılımı			

Tez kapsamına alınan bloklar üzerindeki verileri sıralamak kentte betimlenen tür ve hayvan sayısını da ortaya çıkarmaktadır. Bu tabloya göre tez kapsamına giren 42 adet figürde 18 farklı tür hayvan betimlenmiştir (Tab. 3). Yapılan çalışmada kentin faunası hakkında bilgi vermesinin yanında blokların işlendiği dönemde Stratonikeia Teritoriumu ve hatta Karia Bölgesi faunası hakkında da bilgi sunmaktadır. Betimlenen hayvanlar arasında 26 adet kuş ve türlerinin işlendiği görülmektedir. Bu bilgide kentin yapılarında çalışan zanaatkârların kuş türlerine aşina olduğu, bölge faunasında kuşların bulunduğu ya da sanatta verilmek istenilen mesaj için kuşların tercih edildiği anlamları ile karşılaşılmaktadır. Hayvanlar ile devam edildiğinde 10 adet karada yaşayan hayvanın işlendiği görülmekte ve bu da diğer önemli bir grubun kara hayvanlarından oluştuğunu düşündürmektedir. Yapılan araştırmada kara hayvanlarının tamamının bölgede yaşadığı tespit edilmiştir. Fakat bunlar kent ve bölgede bulunan kültlerin ürünleri olarak mimari bloklara yansımış olmalıdır. Çünkü köpek, yılan, boğa, kaplumbağa ve tavşan birçok tanrı ve tanrıçanın kutsal hayvanları arasında bulunmaktadır. Hayvanlar içerisinde en az sayıya

sahip grup ise 6 blok ile deniz ve su da yaşayan canlılardan oluşmaktadır. Denizlere yakınlığı ve tatlı suların bolluğu bilinen bu kentte sayıca bu grubun az olması da düşündürücü bir sonuçtur.

HAYVAN FİGÜRLERİ		ADET
1	At	5
2	Balık	2
3	Alabalık	1
4	Kuş	1
5	Kartal	5
6	Güvercin	2
7	Kırlangıç	2
8	Bülbül	1
9	Keklik	2
10	Yırtıcı Kuş	7
11	Kuzgun	2
12	Karga	4
13	Kaplumbağa	1
14	Köpek	1
15	Boğa	1
16	Yunus	3
17	Yılan	1
18	Tavşan	1
TOPLAM		42 ADET

Tablo 3: Bloklarda bulunan hayvanların türleri

Yukarıda sayısal sonuçlar olarak değerlendirilen bloklar, mimari türlerine göre ayrılarak aşağıdaki bölümde ele alınmıştır. Yapıda kullanım gördükleri yerler ve içerdikleri anlam açıklanmaya çalışılmıştır. Elde edilen verilere bakıldığında bloklarının kendi aralarında süsleme, malzeme ve işçilik açısından değerlendirilebileceği sonucu çıkmaktadır.

4.1 Arşitrav

4.1.1 Soffit Bezemesi

Stratonikeia Antik Kenti, Gymnasion yapısına ait MS 2. yy'ın sonu MS 3. yy'ın başına tarihlendirilen arşitrav bloğunun soffit bölümünde, bitkisel bezemelerin arasında tavşan betimlemesi yer almaktadır (Tab. 4). Betimleme kullanım gördüğü yapı itibari ile ziyaretçilerin direk görebileceği bölümde bulunmamaktadır. Bloğun ait olduğu düşünülen stoa ya da revak gibi yapılarda sporcuların ve halkın kullanabileceği açık alanlar bulunmakta ve bu yapılarda süsleme unsuru olarak figüratif bezemeler yer almaktadır. Soffitler hakkında yapılan en detaylı çalışma *Perge Roma Devri Mimarisinde Arşitravların Soffit Bezemeleri* adlı çalışmadır¹²²⁰. Çalışmada figürlü soffitlerin mimari özelliklerine değinilmiş, figürler hakkında bir yorumda bulunulmamıştır. Sütun arşitravında yapılmış bu figürlü soffit yapıldığı dönemin sanat anlayışının bir göstergesi olmalıdır.

SG.01

Tablo 4: Gymnasiona ait friz bloğu

4.2 Frizler

4.2.1 Dolgu bezemesi olarak kullanılanlar

Augustus-İmparatorlar Tapınağı'nda 14 adet friz bloğunda 9 farklı kuş türüne ait figür bulunmaktadır (Tab. 5-6). Dini ayin ve törenlerde kullanılan bu yapılara pagan inancı doğrultusunda tamamen girilmemektedir. Augustus-İmparatorlar tapınağına ait olan 14 hayvan figürlü friz, yapıya ibadetlerini gerçekleştirmek için gelen müritlerin göz hizasına yerleştirilmiştir. Çünkü tapındaki törene katılan kişiler töreni tapınak

¹²²⁰ Çalışmada figürlü soffitlerin yapılma amacı hakkında bilgiye yer verilmezken, blokların dönemsel özellikleri üzerinde durulmuştur (Abbasoğlu 1994).

çevresinde izlemişlerdir. Tapınaklarda halkın girdiği son noktanın peristasis olduğu da bilinmektedir.

Augustus-İmparatorlar tapınağında bitkisel bezemeler içerisinde yön birliği olmadan kuşlar rankelere basar pozisyonda resmedilmiştir. Entablatur blokları ve Lagina Hekate Altarı tavan kasetlerine ait olan bloklara göre bu yapıda daha karmaşık bir sanat anlayışı bulunmaktadır. İşçilik açısından değerlendirmek gerekirse de yapıda betimlenen türler diğer yapılara göre anlaşılır bir üslup, iyi bir işçilik göstermektedir.

Blok olarak değerlendirmek gerekirse kentte yapılmış mimari bloklar hakkındaki tezlerde bu savı destekler niteliktedir. Augustus-İmparatorlar Tapınağı'na ait 7 adet Ion başlığı değerlendirilmesi sonucunda başlıklarda bronz rozet kullanımı tespit edilmiş ve bu uygulamanın Augustus Dönemi'nin getirdiği sanatta yenilik anlayışının yanında dönemin bahsettiği zenginlik, bolluk ve refah gibi terimler ile açıklanmıştır¹²²¹. Tapınakta betimlenen birden fazla türde ve sayıda kuşun betimlenmesi de dönemin getirdiği bolluğun, bereketin ve Roma İdeolojisi olan *Pax Romana*'nın anlatımında Augustus-İmparatorlar Tapınağı'nın seçildiğine işarettir. Bu aktarım kentte aynı dönemlerde inşa edilen yapıların tamamında değil bir yapı seçilerek betimlendiği düşüncesini doğrulamaktadır.

Kartal

ST.01

ST.05A

Güvercin

ST.02

ST.04

Kuzgun

ST.03

ST.10a

Kırlangıç

ST.05b

ST.10b

¹²²¹ Gürsoy 2016, 43-48, Kat. No. 4-10.

Tablo 5: Augustus-İmparatorlar Tapınağı'nda betimlenen kuşlar

Tablo 6: Augustus-İmparatorlar tapınağı friz blokları

4.2.2 Ana Figür Olanlar

Yapısı belirli olmayan 5 adet entablatur bloğunda iki atın çektiği yarış sahnesi betimlenmiştir (Tab. 7). Blokların ait olduğu yapı bilinmemekle beraber dini bir yapı olabileceği düşünülmektedir. Üstteki yapılarda yer alan bloklarda olduğu gibi bu bloklarda yapının korniş bölümüne aittir ve figürler yine yapıya gelen ziyaretçilerin görebileceği noktada yer almaktadır. Aktarılacak istenen mesaj yapının friz bloklarında işlenerek her gün yapıyı kullanan kişiler tarafından tekrarlanmış olmalıdır. Figürler

şablon halinde birbirinin tekrarı şeklinde betimlenmiştir. Bloklarda figür harici doldurucu motif kullanılmamış, aktarım sade ve net bir şekilde verilmiştir. Kentte Augustus Dönemi'ne tarihlendirilen diğer yapılar ile karşılaştırmak gerekirse; bu üç grup içerisinde en sade ve en net mesajı barındıran grup entablatur bloklarında bulunan yarış sahnesidir. M. Büyükkolancı'nın da Side Dionysos Tapınağı'nı açıkladığı yayında frizlerde boş alan bırakılarak oluşturulan kompozisyon Augustus Dönemi sadeliğini yansıttığını açıklamıştır¹²²². Entablatur bloklarında yer alan bu figürler Augustus Dönemi sanat anlayışında süslenmiş ve betimleme üzerine atfedilen mesajların anlaşılması için yapının halk tarafından görülebilecek bölümüne işlenmiştir.

Tablo 7: Entablatur blokları

4.3 Tavan Kasetleri

Lagina Hekate Altarı'na ait 8 adet tavan kaseti bloğunda 9 farklı hayvana ait figür tespit edilmiştir (Tab. 8-9). Altar yapılarında gerçekleştirilen dini törenlere bakıldığında; tanrıları hoşnut etmek ya da onlardan dilekte bulunmak amacı ile sunulan kurbanlar ve yapılan ayinler karşımıza çıkmaktadır¹²²³. Bu belirli formlara sahip yapılarda törene katılan rahipler ya da halktan kişiler altarın çevresindeki pteromada dolaşırken yukarı bakmakta, altarın tavan kasetlerindeki kabartmaları görmekte ve bunların verdiği mesajı doğrudan algılamaktadır¹²²⁴. Ayrıca Lagina Altarı'nın da bulunduğu anıtsal, büyük

¹²²² Büyükkolancı 2008, 259-282.

¹²²³ Yavis 1949, 54; Er 2006, 22; Gürer 2006, 15; Çetin 2007, 28.

¹²²⁴ Yavis 1949, 93; Estin-Laporte 2004, 63.

boyutlu sunakların tamamında propaganda amacı güden betimlemelerde bulunmuştur. Lagina Hekate Altarı'nda da bu görevi belirli aşamada tavan kasetleri üstlenmektedir.

Kentte mimari bloklar hakkında yazılmış önemli kaynak Korinth başlıklarının açıklandığı tezdir¹²²⁵. Kentte Augustus Dönemi'ne tarihlendirilmiş 11 adet Korinth başlığı yayın içerisinde açıklanmıştır. Bu başlıklarda Augustus Dönemi'nin getirdiği yeni sanat anlayışı, yeni üslup arayışı, zengin ve deneysel süsleme unsurları ve imparatorluğun ekonomik gücü ile açıklanmıştır¹²²⁶. Lagina Hekate Altarı'na ait tavan kasetlerine baktığımızda da aynı düşünce ürünleri görülmektedir. Bu yapıda Augustus Dönemi'nin getirdiği yeni sanat anlayışı, yeni üslup arayışı, zengin ve deneysel süsleme unsurları tespit edilmiştir. Buda dönemin deneyselliğinin kentteki Korinth başlıklarının yanında altarın tavan kasetlerinde de görüldüğünün kanıtı niteliğindedir.

Balık

LA.01

LA.07b

Alabalık

LA.02

Kartal

LA.03

LA.05a

Yırtıcı kuş

LA.04

Kaplumbağa

LA.05b

¹²²⁵ Taşkiran 2011.

¹²²⁶ Taşkiran 2011, 66-69, Kat. No. 8-17, Res. 8-17.

Köpek

LA.06

Boğa

LA.07a

Yunus

LA.08a

Karga

LA.08b

Tablo 8: Lagina Hekate Altarı Tavan Kasetlerinde yer alan hayvan türleri

LA.01

LA.02

LA.03

LA.04

LA.05

LA.06

LA.07

LA.08

Tablo 9: Lagina Hekate Altarı Tavan Kasetleri

4.4 Korniş Blokları

Stratonikeia Antik Kenti'nin batı caddesinde kazılar sırasında bulunan, iki adet konsollu geison bloğunda figüratif betimlemeler yer almaktadır (Tab. 10). Blokların ait olduğu yapı hakkında bilgiler yetersizdir. Fakat blokların tarihi olan MS 2. yy'ın sonu, MS 3. yy'ın başlarında Asya Eyaleti'nde figüratif betimlemelerin sevilerek işlenilen dekorasyon ögesi haline geldiğı bilinmektedir. Bloklarda yer alan hayvan figürleri yapıya gelecek ziyaretçilerin görebileceğı noktada betimlenmiş olmaları dönemin süsleme unsurunun yanında siyasal ideolojilerini yansıttığı kanısına götürmektedir.

SBC.01

SBC.02

Tablo 10: Batı caddede bulunmuş korniş blokları

4.5 Paye/Söve Bloğı

Stratonikeia Antik Kenti kazı deposunda bulunan söve/paye bloğunda yılan figürü bulunmaktadır (Tab. 11). Blok üzerinde yer alan figürler, bloğı tarihlendirmek için yeterli kaynak sağlamamaktadır. Fakat üzerinde yer alan betimlemeler açık ve belirli şekilde bir amaca hizmet etmiş olmalıdır. Figürlerin kent içerisinde yer alan diğer yapılarıdaki betimlemeler ile karşılaştırıldığında oldukça büyük işlendiğı gözlemlenmektedir. Blok üzerinde neden bu betimlemeler yapıldı sorusuna gelindiğinde; figürlerin oldukça büyük yapılması, yapıyı kullanan kişilerin direk gözüne çarpacak şekilde işlenmesi ve figürlerin oldukça detaylı bir şekilde verilmesi bloğun kullanım amacını açıklar niteliktedir. Muhtemelen kötü güçlerden arınmak için yapılan bu bloğun herkes tarafından görünmesi istenilmektedir

Tablo 11:
Söve/Paye bloğı

4.6 Oluk/Akıtacak Bloğu

Stratonikeia Antik Kenti, Kuzey Şehir Kapısı ve Nymphaeum yapısının akıtacak/oluk bölümünde karşılıklı olarak yerleştirilmiş şekilde yunus figürleri bulunmaktadır (Tab. 12). Blok Antoninus Pius Dönemi'ne tarihlendirilmiştir. Yunusların deniz ve su ile ilgili anlatımlarda sevilerek işlendiği görülmektedir. Yapının da çeşme yapısı olması neticesinde bloklarda betimlenen yunusların suların personifikasyonu olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Su ile ilgili betimlemelerin yanında Roma İmparatorluğu ideolojisi içerisinde yerlerini alan bu hayvanların karşılıklı olarak bu blokta betimlenmiş olmaları çeşme yapısını kullanan kişilere su ile ilgili anlatımlar yaparken muhtemelen imparatorluğun propagandasını da yapmış olmalıdır.

SKK.01

SKK.01

Tablo 12: Kuzey Şehir Kapısı ve Nymphaeum yapısına ait blok

Yukarıda aktarılan bilgilere bakıldığında Erken İmparatorluk Dönemi'nden sonraki süreçte işlenen figürlerin sayısal azlığı dikkati çekmektedir. Buda karşılaştırma olanağı sağlamamaktadır. Figürlü blokların işlendiği yapıların anlatımını kuvvetlendirmek gerekirse karşımıza iki tane dini yapı ve yapılar ile çağdaş döneme tarihlendirilen entablatur blokları çıkmaktadır. Yapılara geçmeden önce sorulması gereken soru ise blokların neden yapıda işlendiği ve neden bu hayvanların seçildiğidir. Sorunun cevabını bulmak için yapılara bakıldığında karşımıza üç farklı türden oluşan üç farklı yapının da farklı anlatımlar seçtiği görülmektedir. Bu bloklar dönemin dini (pagan inancı) aktarımlarını, yapıldıkları çağın imparatorunun propagandasını ya da yıllardır süre gelen mimari süsleme özelliklerini belirtiyor olmalıdırlar. Üç yapıda da kompozisyonlar

bulunmakta ve ziyaretçiler tarafından algılanması beklenmektedir. Mimari bloklardaki figürlere bakıldığında doldurucu motif olarak işlenmedikleri bir düşünceye hizmet etme amacı güttükleri düşünülmektedir. Bu bloklarda neden bu hayvanlar işlendi sorusunun cevabını da bu düşünce çerçevesinde değerlendirmek gerekmektedir. Hayvanlar bölgede yaşayan türlerden seçilmiş ve bölge ekonomisine katkı sağlamıştır. Türler dönemin kent yöneticileri tarafından belirlenmiş ve Roma Dönemi'nin fikir ve ideolojisi ile evrilip mimari dekorasyona dahil edilmiş olmalıdır. Yapılan figürlere bakıldığında ise birbiri ile çağdaş olan bu betimlemeler farklı mimari bloklarda olsalar da aynı ürüne hizmet etmiş olmalıdırlar. Yapıların tapınım gördüğü kültler, yerel sanat anlayışının ortaya çıkardığı, süslemede yerel malzeme kullanımı bölgeye ait olan flora ve faunanın bloklara yansımış olma ihtimalini kuvvetlendirmektedir ki P. Baumeister, Lagina Hekate Tapınağı frizlerini açıklarken altı değişik atölye etkisinden bahsetmiş ve yerel atölyelerin tapınakta çalıştığı fikrini ortaya atmıştır¹²²⁷. Genel hatları ile açıklanan bu bloklar bölgede tapınım gören Hekate, Zeus gibi bölge kültü ürünleri olma özelliklerinin yanında yeni yaratılan İmparatorlar Kültü'nün ve Augustus'un propagandasının ürünleri olarak adlandırmak da yanlış olmayacaktır. Çünkü İmparator Augustus'un kente yapmış olduğu yardımlar ile kültürün sentezleri sanata yansımaları olarak açıklanmıştır ki bu düşünceyi doğrular nitelikte, Augustus'un naiskosunun, ölümünün ardından Lagina Hekate Kutsal Alanı'na yapıldığı gerçeği de bilinmektedir¹²²⁸.

¹²²⁷ Baumeister 2007, 241-247.

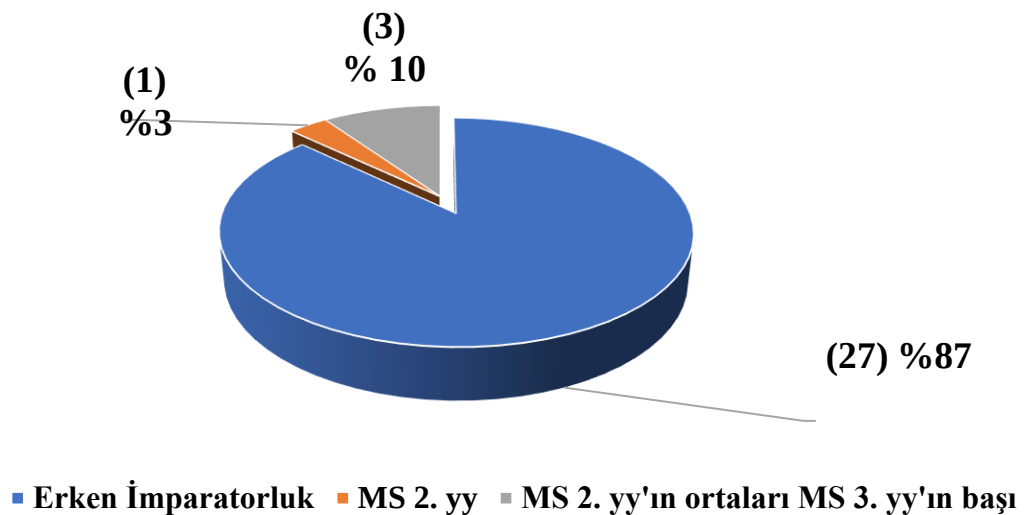
¹²²⁸ Söğüt 2008, 421-430.

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

İç Karia Bölgesi sınırları içerisinde yer alan Stratonikeia Antik Kenti ve Lagina Hekate Kutsal Alanı'nda Osman Hamdi Bey'in 1891-1892 yıllarında başlattığı kazılar 1977 yılından itibaren bilimsel olarak günümüze kadar devam etmiştir. Yapılan bu kazı çalışmaları sırasında kentte var olan sivil, kamusal ve dini yapılara yenileri eklenmiş, bunlara ait olan mimari bloklar bulunmuştur. Yapılar ve bloklar bilim dünyasına kazandırılmış ve halen daha kazandırılmaya devam etmektedir. Tez konusuna aldığımız hayvan kabartmalarının yer aldığı bloklarda bu kazılar sırasında bulunmuş ve üzerlerinde detaylı inceleme yapılmamıştır. Bloklar üzerinde yer alan figüratif betimler bu tez kapsamında ele alınmıştır.

Kentte yapılan araştırmada tespit edilen ve bu tez kapsamına alınan 32 adet blokta, 42 adet figür, 18 farklı hayvan ile betimlenmiştir. İçlerinde yapısı belirli olmayan 8 adet blok yer alsa da hayvanların yer aldığı blokların ait olduğu yapılar Stratonikeia Augustus-İmparatorlar Tapınağı, Lagina Hekate Tapınağı Altarı, Kuzey Şehir Kapısı ve Nymphaeum, Gymnasion olarak sıralanabilirler. Tez kapsamına alınan bu bloklarda betimlenen figürler Iulius Claudiuslar Dönemi'nden, Antoninler Dönemi'nin sonuna kadar olan tarih aralığına verilmektedir.

Burada ele alınan 32 adet bloğun tarihsel sürecine bakıldığında %87 oranında Erken İmparatorluk Dönemi'nden olduğu görülmektedir (Tab. 9). Yapılan bu figüratif betimlemelerin yapılara ve dönemlere göre farklı anlamlar içerdiği tespit edilmiştir.

Tablo 9: Tez kapsamına alınan blokların tarihsel dağılımı

Erken İmparatorluk Dönemi'ne tarihlendirilen bloklar 21 adet kuş figürü ile Augustus-İmparatorlar Tapınağı sayısal üstünlük ile başı çekmektedir. Yapıda yırtıcı kuş, bülbül, karga, keklik, kartal, güvercin, kuzgun ve kırlangıç figürleri bir uyum içerisinde verilmiştir. Birbirine tezat olan bu kuş türleri Augustus Dönemi'nin bolluk, bereket ve refahını uyum ile sağlamıştır. Bu döneme tarihlendirilen diğer bloklar ise Lagina Hekate Altarı'na ait tavan kasetleridir. 8 adet blokta yer alan hayvanlar kara, deniz ve hava grupları olarak ayrılmış ve Augustus Dönemi'nin sanata getirdiği üslupta deneysellik ile açıklanmıştır. Ayrıca Altarın yapımına maddi destek sağlayan İmparator Augustus ile Tapınağın Baş Tanrıçası Hekate'nin kara, deniz ve hava özelliklerini açık bir şekilde göstermektedir. Augustus Dönemi'ne tarihlendirilen son grup ise araba yarışı sahnesinin bulunduğu 5 adet entablatur bloğudur. Betimlemeler sade bir anlayış içerisinde sadece tek bir konuyu anlatır şekilde betimlenmiştir. Bu bloklarda yer alan sadelik üslubu yine dönemin sanat anlayışında yer bulan bir özelliktir.

MS 2. yüzyıla gelindiğinde ise Kuzey Şehir Kapısı ve Nymphaeum'a ait 1 blokta yunus betimlemesi görülmektedir. Yapı dönemin sanat anlayışı içerisinde değerlendirilmiş kentte Augustus Dönemi'nden beridir vurgulanmak istenilen bolluğun denizlere dahi geldiğini anlatan açık örneklerden olduğu düşünülmektedir. Ayrıca bu yapının su ile ilişkisini kuvvetlendirmek için yapılmış olan bir figür yorumunda da bulunulmuştur.

MS 2. yy'ın ortaları ile MS 3. yy'ın başlarına tarihlendirilen bloklara gelindiğinde batı cadde de bulunmuş olan kartal ve yunus figürü için bir ön görüde bulunmak zordur. Yapısı bilinmeyen bu betimlemeler bu döneme ait olan figürlerin azlığı ile de kıyaslanamamaktadır. Batı caddenin devam eden kazılarında bulunacak olan bloklar yapı ve dönemin süsleme anlayışına fikir sunacağı düşünülmektedir. Bu dönemdeki son örnek ise gymnasionda yer alan tavşan betimlemesidir. Gymnasion yapısının Hellenistik Dönem tarihli olması bloğun sonraki dönemlerde yapıldığını, özellikle kentin geçirdiği MS 139 yılı depreminin ardından kentte oluşan yoğun imar faaliyetinin bir ürünü olduğu düşüncesini ortaya çıkarmaktadır ki blokta MS 2. yy'a tarihlendirilmiştir.

Yukarıda dönemler olarak aktarılan sonuçlara bakıldığında Augustus Dönemi sonrasına tarihlendirilen blokların sayıca az olması bir çıkarım yapılmasına olanak sağlamamaktadır. Augustus Dönemi'ne tarihlendirilen bloklara gelindiğinde ise kentin Hellenistik Dönemde kazandığı ihtişamın bu dönemde de devam ettiğini kanıtlar nitelikte figüratif betimlemeler bulunmaktadır. Dönemin yaratmak istediği *Pax Romana Barışı* Stratonikeia Kenti'nde yer alan bu bloklarda gözlemlenmektedir. Bu dönemde kentin

refah düzeyinin yüksek olması süsleme unsurlarına da yansımış ve bezeme çeşitliliğini arttırmış olmalıdır. Ayrıca Roma'ya sadakati ile bilinen kentin yaralarını Roma'nın ilk imparatorunun sarması, imparatorluğun ideolojisinin sanata yansımalarını açık bir şekilde göstermektedir. Yapılarda yer alan betimlemelerin yatay taşıyıcılarda bulunması bu düşünceyi destekleyen önemli etkenlerden birisidir. Yapılan betimlemeler doldurucu motif olarak kalmamış dönemin siyasi ideolojisi ile şekillenip yine aynı döneme tarihlendirilen yapıların cephelerini süslemiştir. Figürlerin ziyaretçiler tarafından açık bir şekilde görünür, özellikle imparator adına inşa edilen tapınakta yapılması ve yapıların dikkat çekici yerlerinde işlenmesi yine Augustus Dönemi'nde yaratılmak istenen huzur ortamının göstergesi olmalıdır. Augustus, yıllardır süre gelen Roma'nın iç karışıklık sorununu çözmüş bunu da siyasi bir ideolojiye dönüştürerek bu dönemde yapılan kamusal ve dini yapıların imparatorluğun propagandası içerisinde sentez yapılar olmasını sağlamıştır. Var olan yapılar ya da yeniden inşa edilen binalar bölgede yer alan kültürlerin ürünlerinin yanına bir de imparatorluğun kültürünü eklemiştir.

Augustus Dönemi'nde betimlenen hayvan figürleri yapılarına göre ayrıldığında 3 farklı başlık görülmektedir. Bunlar tezatlık, sadelik ve deneysellik olarak açıklanmıştır. Tezatlık Augustus-İmparatorlar Tapınağı'nda gözlemlenmiş birbiri ile aynı faunayı paylaşmayan türlerin betimlenmesinden oluşmaktadır. Verilmek istenen mesaj ve propaganda tezat türlerin uyumu şeklinde değerlendirilmiştir. Frizlerdeki kompozisyon için mitolojik aktarım değil direk bir aktarım yolu seçilmiştir. Augustus Dönemi'nin gelişini baharın habercisi kuşlar bülbül, kırlangıç anlatmaktadır. Günümüze baktığımızda da baharın habercisi konumunda bu kuşlar bulunmaktadır. Bu figürlere işçilik olarak bakıldığında ise Augustus Dönemi'ne tarihlendirilmiş olan en iyi örnekleri oluşturmaktadırlar. Hayvanlar stilize değil alçak kabartma olarak frizlerde yerlerini almışlardır. Yine bu dönemin kentte gözlemlenen sadelik anlayışına bakıldığında yapısı belirli olmayan 5 adet entablatur bloğu karşımıza çıkmaktadır. Augustus Dönemi'ne tarihlendirilen bu blokların ait olduğu yapı saptanamamış fakat dini bir yapıya ait olabileceği düşünülmektedir. Yapının MS 139 yılı depreminde zarar gördüğü ve blokların daha sonraki süreçte kent içerisinde devşirme malzeme olarak kullanıldığı düşünülmektedir. Bu düşüncemizi blokların farklı yapılarda bulunması ve figürlerde oluşan kırılmalar desteklemektedir. Bloklar üzerinde bir konu sade ve tek bir şekilde işlenmiştir. Frizlerde at yarışlarının yanında herhangi doldurucu motif işlenmemiştir. Arabalar üzerinde detaylar verilmeye çalışılmış fakat çok detaylı işçilik olduğu söylenememektedir. Bu grubun son örneği ise deneysellik ile açıklanan Lagina Hekate

Tapınağı Altarı'na ait tavan kasetleridir. 8 tavan kasetinde hayvanların olduğu görülmüştür fakat kasetler üzerinde betimlenen figürler sadece hayvanlardan oluşmamaktadır. Yaratılmak istenilen kompozisyon bitkisel, tanrı atribüleri ve silüetler ile kuvvetlendirilmiştir. Bu da bloklarda mitolojik anlatımlarında yer aldığını düşündürmektedir. Yapıda yer alan hayvanlar hakkında gerçekleştirilen incelemede kara, deniz ve hava hayvanları oldukları tespit edilmiş, Augustus Dönemi ile gelen bölgede var olan eski kültürlerin ve yeni İmparatorluk ideolojisinin sentezi haline gelen yapılar içerisinde değerlendirilmiştir. Tavan kasetlerinde yer alan hayvanlar Augustus Dönemi ideolojisini ve bölgede var olan Hekate gibi kültürlerin aktarımlarını yapsalar da kompozisyonun çözüme kavuşması için tüm betimlemelerin bir arada değerlendirilmesi gerekmektedir. Figürlerin işçilikleri hakkında bir yorum yapılması gerekirse eğer; hayvanların özensiz işlendiği birbiri ile işçilik olarak farklılıklar gösterdiği, yapının kısa sürede bitirilmesi gerektiği ve farklı heykel okullarına tabi zanaatkarların, farklı atölyelerin ustalarının bir arada çalışmış olduğu yorumu ortaya çıkmaktadır.

Son olarak çalışmanın amaçlarından birisini oluşturan fauna konusuna gelinirse eğer, betimlemeler sayısal olarak bölgenin antik dönem faunası hakkında bir bilgi sunmaktadır. Augustus-İmparatorlar Tapınağı'nda betimlenen kuş türleri, bölgede Biyoloji Bölümü'nün gerçekleştirdiği fauna çalışmalarında tespit edilen türler ile örtüşmektedir. Bölgenin verimli ovalara sahip olması, tatlı sular ile zengin konumda yer alması ayrıca denize olan uzaklığı hayvan türlerin antik dönemden itibaren bu bölgede yaşamış olabileceğini açıklar niteliktedir. Bu sonuçta bloklarda betimlenen hayvanların ustalar tarafından iyi bilindiği sonucunu ortaya çıkarmaktadır ki kentin hayvan grafiğine bakıldığında bölgede bulunmayan bir türün bloklarda yer almadığı görülmektedir. Buda betimlemelerin kente dışarıdan sosyal hayat ve ticaret gibi unsurlar neticesinde gelmediği, hali hazırda var olan türlerin sanatsal aktarımda yerini aldığı sonucunu ortaya koymaktadır. Üzerinde durduğumuz deneysellik akımı da görüşümüzü destekleyen bir veridir. Bölgede var olan fauna ve floranın yeni üslup arayışı içerisinde yerel süsleme unsuru kullanımını öne çıkarmıştır. Çalışmanın başından itibaren bahsettiğimiz gibi Augustus Dönemi içerisinde değerlendirilen bloklar ve bu blokların tarihlendiği yapılar için geçerlidir. Bu bolluk, huzur, refah ve en önemlisi Roma'nın Altın Çağı (*Aurea Aetas/Aurea Saecula*) terimleri kentte açık bir şekilde gözükmemektedir. Bu hususta değinilmesi gereken diğer önemli bir konu ise karşılaştırma için kullanılan yapılar ve bloklardır. Figürlerin işlendiği şekli ile birebir örneklerinin olduğunu söylemek çok güçtür. Figürlerde Roma kentinde, Augustus Dönemi'ne tarihlendirilen yapılarda yer alan

ideoloji ve propaganda görülmektedir. Kentte bu ideolojinin yerel malzeme, yerel işçilik ve yerel aktarım ile yapıldığı düşünülmüş ve Roma merkezli yapılarda görülen hayvanlar ile aynı düşüncenin ürünü oldukları tespit edilmiştir. Betimlemelerin Anadolu örneklerine bakıldığında ise kentte bulunan blokların çoğunluğunun Erken İmparatorluk Dönemi'ne tarihlendirilmesi karşılaştırma yapmayı güçlendirmektedir. Çünkü kentte yapılan hayvan figürleri Augustus Dönemi'nde yoğun olarak işlenmiştir. Fakat Anadolu'da betimlenen yapılarda yer alan hayvan figürlerine bakıldığında ise MS 2. yy'ın çoğunlukla olduğu görülecektir. Kentte betimlenen örnekler Augustus Dönemi olması ile Anadolu'daki hayvan betimlemeleri yapı bazlı düşünüldüğünde ilklerini oluşturmaktadır. Perge, Side, Aspendos, Parion gibi kent örnekleri ile metin içerisinde anlatım ve örneklendirme güçlendirilmiştir. Fakat kentte yer alan figürler daha erken bir tarihin sanat anlayışının ürünüdür. Çalışmanın ilklerini oluşturan Laodikeia Antik Kenti figüratif betimlemelerine bakıldığında da Antoninler Dönemi'ndeki betimlemelerin çoğunluğu dikkati çekmektedir. Böylelikle örnekler sınırlı olmakla birlikte, aynı dönemde Anadolu genelinde figürlü kabartmalarda bir artışın olduğu söylenebilir. Soffit bezemelerinde de figürler aynı tarihlerde MS 2. yy'ın sonu MS 3. yy'ın başından itibaren yaygın bir şekilde kullanılmaya başlanmıştır. Anadolu'ya uymayan Suriye etkili bu figürlü soffitlerin MS 3. yy'dan itibaren yaygınlaştığı, gmnasionda yer alan figürlü arşitrav soffitinde bu dönemi temsil ettiği düşünülmektedir.

Kentte betimlenen aynı tür hayvanların farklı anlamlar içerdiği de görülmüştür. Çünkü kenti baz alan bu tez kapsamında çıkarılan sonuçlardan birisi de Augustus Dönemi'nde aynı türlerin farklı anlamlar içerdiğidir. Bu düşünce açıklanmak istenirse, Lagina Hekate Tapınağı Altarı'nda betimlenen kartal figürünün bölgedeki Hekate ve Zeus kültleri ile ilişkilendirilmesi dikkat çekmektedir. Fakat Augustus-İmparatorlar Tapınağı'nda bulunan kartal betimlemesi için aynı ideoloji doğrultusunda ilerlemek yanlış olacaktır. Çünkü frizlerde kuşlardan oluşturulan kompozisyon, ögeyi tamamlar niteliktedir. Kartal bu yapıda göksel gücü simgelemekten çok, yırtıcı özelliğinden dolayı betimlenmiştir. Karga örneğine değinmek gerekirse Lagina Hekate Tapınağı Altarı'nın kasetlerinde Apollon'un kuşu olarak karşımıza çıkmakta ve Augustus'un Apollon'a öykünmesi sonucunda imparatorluğun repertuarında yerini almaktadır. Karga, Augustus-İmparatorlar Tapınağı'nda ise Apollon'un kuşu olma özelliğinin yanında leşçil bir tür olarak kompozisyonu tamamlamıştır. Ayrıca çalışmanın sonuçlarından birisi de dönemin zanaatkarlarının türlere hâkim olduğunun çıkarımıdır. Sonuç olarak Stratonikeia'daki betimlenen hayvanların sadece bir anlam içermediği, yapılara göre farklı anlamlar

yüklenebileceğini söylemek doğru olacaktır. Bu da Augustus Dönemi'nde yoğun imar faaliyetlerinin birçok atölye tarafından gerçekleştirilmesinden dolayı farklı üslup özelliklerinin olduğu sonucunu ortaya çıkarmaktadır.

Bu çalışmanın Stratonikeia Antik Kenti hayvan figürleri hakkındaki soruların cevabını tamamen verdiğini söylemek oldukça güçtür. Ancak burada hayvanlar hakkında ileri dönemlerde kentte yapılacak çalışmalara öncülük etmek amaçlanmıştır. Bundan sonraki süreçte daha ileri düzeyde çalışmaların sürdürülmesine yönelik altlık oluşturulmuştur. Gelecekte ortaya çıkarılan hayvan figürleri kentin antik dönem sanat anlayışı ve faunası hakkında fikirler sunmaya devam edeceği kesindir.

KATALOG

Katalog No : LA.01¹²²⁹

Betimlenen Hayvan : Balık

Bulunduğu Yer : Lagina, Hekate Altarı Tasnif Alanı

Ait Olduğu Yapı : Hekate Altarı

Mimari Bloğu : Tavan Kaseti (98A61)

Cinsi : Mermer

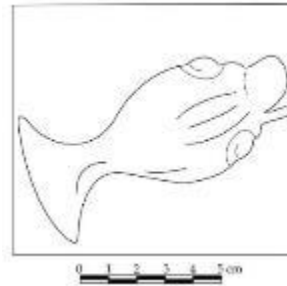
Ölçüleri : Blok Gen.: 33; Uz.: 139; Yü.: 112,5 cm

: Fig. Yü.: 8,5; Fig. Gen.: 8 cm

Tanım : Orta gözenekli beyaz mermerden yapılan tavan kaseti bloğunun kaset bölümünde yer alan balık kabartmasıdır. Balık üstten betimlenmiş ve durağan şekildedir. Balığın gövdesi dolgun işlenmiş, kuyruğa geçişte daralmakta ve kuyruk üçgen form alarak son bulmaktadır. Ağız açık, gözler yarım daire ve dışa taşkın işlenmiştir. Gövdedeki detaylar ve yüzgeçler dikey kazıma çizgi ile verilmiştir.

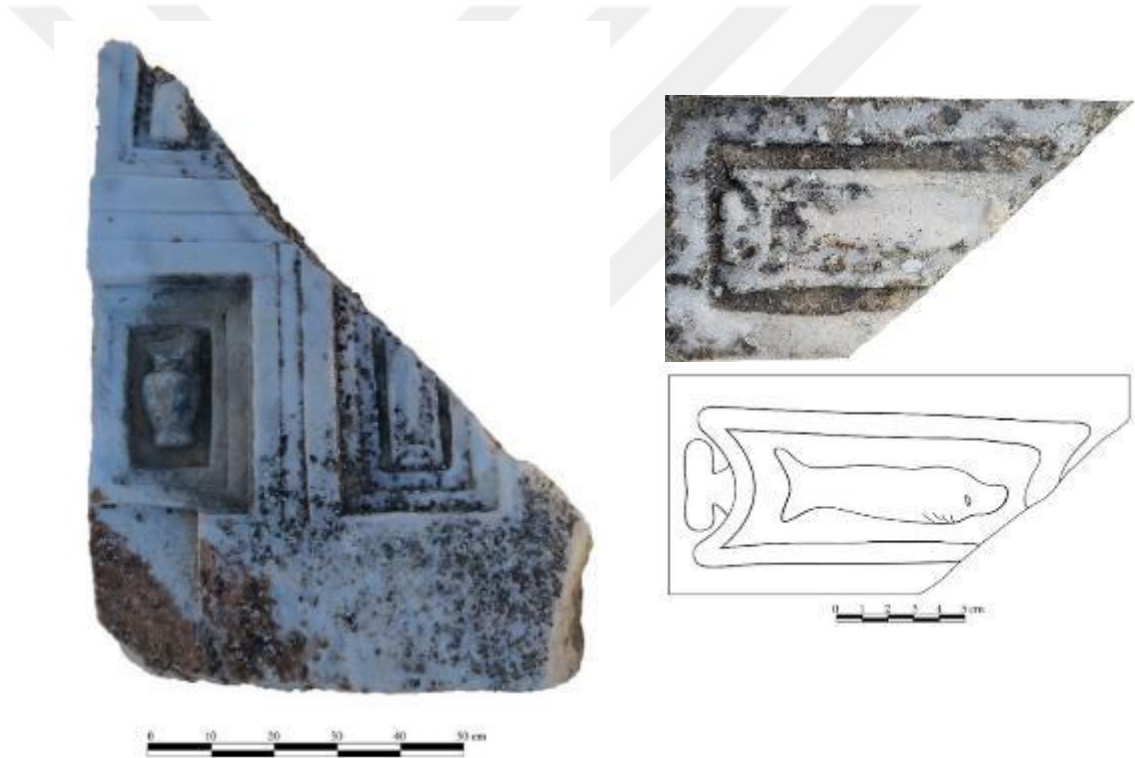
Tarihi : Augustus Dönemi

Bibliyografya : Tırpan-Söğüt 2005, 23, Res. 23; Davran 2011, 37, Kat. No: 9.

¹²²⁹ Katalog kısaltmaları bulunduğu kent-kutsal alan ve ait oldu yapının ilk harfi olarak belirlenmiştir.

Katalog No : LA.02
Betimlenen Hayvan : Alabalık
Bulunduğu Yer : Lagina, Hekate Altarı Tasnif Alanı
Ait Olduğu Yapı : Hekate Altarı
Mimari Bloğu : Tavan Kaseti (98A175)
Cinsi : Mermer
Ölçüleri : Blok Gen.: 17,5; Uz.: 64,5; Yük.: 89 cm
: Fig. Yük.: 9; Fig. Gen.: 9 cm
Tanım : Orta gözenekli beyaz mermerden yapılan tavan kaseti bloğunun kaset bölümünde yer alan balık kabartmasıdır. Balık sağ profilden betimlenmiştir. Gövde ince uzun olup, kuyruk kısa ve kalın işlenmiştir. Küt bir ağız yapısına sahiptir. Elips bir göz detayı verilmiş olup gövdenin alt kısmında kazıma çizgiyle yüzeysel detaylar işlenmiştir.
Tarihi : Augustus Dönemi
Bibliyografya : Davran 2011, 52, Kat. No: 26.

Katalog No : LA.03
Betimlenen Hayvan : Kartal
Bulunduğu Yer : Lagina, Hekate Altarı Tasnif Alanı
Ait Olduğu Yapı : Hekate Altarı
Mimari Bloğu : Tavan Kaseti (98A213)
Cinsi : Mermer
Ölçüleri : Blok Gen.: 30; Uz.: 146; Yük.: 89 cm
: Fig. Yük.: 13,5; Fig. Gen.: 12,5 cm

Tanım : Orta gözenekli beyaz mermerden yapılan tavan kaseti bloğunun kaset bölümünde yer alan kartal kabartmasıdır. Ayakta betimlenen kartal figüründe ayak, gövde ve kanat cepheden baş ise sağ profilden betimlenmiştir. Profilden işlenen başta ince gaga detayı bulunmaktadır. Mermerde oluşan kristalleşmeden dolayı göz detayı gözükmemektedir. Figürün kanatları yarı açık şekilde betimlenmiştir. Kanat detayları dik hatlarla yapılmış kazıma çizgiler ve dilimler halinde verilmiştir. Gövde ise dolgun şekilde yapılmış tüy detayları birbirine paralel yerleştirilmiş yarım daire çizgilerden oluşmaktadır. Ayakları kalın hatlar ile yapılmış ve üç tırnaktan oluşan pençeleri aralı yapılmıştır.

Tarihi : Augustus Dönemi

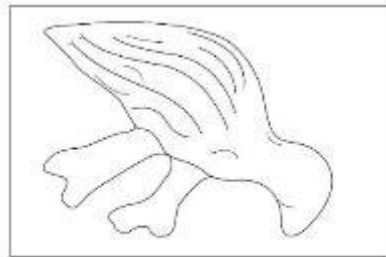
Bibliyografya : Davran 2011, 34, Kat. No: 6.

Katalog No : LA.04
Betimlenen Hayvan : Yırtıcı Kuş
Bulunduğu Yer : Lagina, Hekate Altarı Tasnif Alanı
Ait Olduğu Yapı : Hekate Altarı
Mimari Bloğu : Tavan Kaseti (01A41)
Cinsi : Mermer
Ölçüleri : Blok Gen.: 28; Uz.: 133; Yük.: 87 cm
: Fig. Yük.: 16; Fig. Gen.: 10 cm

Tanım : Orta gözenekli beyaz mermerden yapılan tavan kaseti bloğunun kaset bölümünde yer alan yırtıcı kuş kabartmasıdır. Kuş, sağ profilden ayakta betimlenmiştir. Kanatları kapalı, kafası aşağıda, durağan şekilde olan kuş muhtemelen yemlenirken tasvir edilmiştir. Oval bir kafa yapısına ve sivri olmayan gagaya sahiptir. Mermerde oluşan kristalleşmeden dolayı göz detayı gözükmemektedir. Gövdesi dolgun şekilde işlenmiş olan kuşun kanat detayları birbirine paralel giden kazıma çizgilerle verilmiştir. Mermerde oluşan kristalleşmeden dolayı ayak ve pençe detayları gözükmemektedir.

Tarihi : Augustus Dönemi
Bibliyografya : Davran 2011, 39, Kat. No: 11.

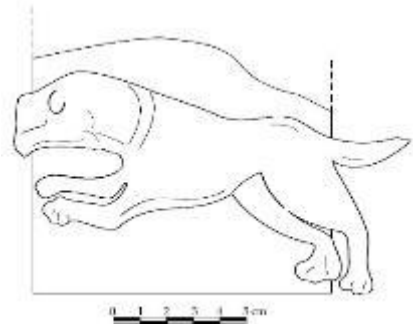
Katalog No : LA.05a
Betimlenen Hayvan : Kartal
Bulunduğu Yer : Lagina, Hekate Altarı Tasnif Alanı
Ait Olduğu Yapı : Hekate Altarı
Mimari Bloğu : Tavan Kaseti (08A82)
Cinsi : Mermer
Ölçüleri : Blok Gen.: 40; Uz.: 59; Yük.: 97 cm
: Fig. A Yük.: 13,5; Fig. Gen.: 11,5 cm
Tanım : Orta gözenekli beyaz mermerden yapılan tavan kaseti bloğunun kaset bölümünde yer alan kartal kabartmalarıdır.
Fig. A: Kartal kabartmasıdır. Ayakta betimlenen kartal figüründe ayak, gövde ve kanat cepheden baş ise sol profilden betimlenmiştir. Profilden işlenen baş yukarı kaldırılmıştır. Figürün gagası açık ve büyük bir göz betimlemesi bulunmakta ve kanatları kapalı şekildedir. Kanat detayları dik hatlarla yapılmış kazıma çizgiler ile dilimler halinde verilmiştir. Gövde ise dolgun yapılmış tüy detayları birbirini kesen çizgilerden oluşmaktadır. Ayak ve pençe detayı mermerde oluşan kristalleşmeden dolayı net belirli olmamaktadır.
Tarihi : Augustus Dönemi
Bibliyografya : Davran 2011, 54, Kat. No: 28.

Katalog No : LA.05b
Betimlenen Hayvan : Kaplumbağa
Bulunduğu Yer : Lagina, Hekate Altarı Tasnif Alanı
Ait Olduğu Yapı : Hekate Altarı
Mimari Bloğu : Tavan Kaseti (08A82)
Cinsi : Mermer
Ölçüleri : Blok Gen.: 40; Uz.: 59; Yük.: 97 cm
: Fig. B Yük.: 11; Fig. Gen.: 10,5 cm
Tanım : Orta gözenekli beyaz mermerden yapılan tavan kaseti bloğunun kaset bölümünde yer alan kaplumbağa kabartmalarıdır.
Fig. B: Kaplumbağa kabartmasıdır. Tepeden ve yüzer pozisyonda betimlenmiştir. Oval vücut hatlarına sahiptir. Ön ve arka ayakları açık bir biçimde betimlenmiş ve ayakları perdelidir. Kabuğunun çıkıntıları elips şeklinde ve kuyruk ince bir form verilerek oluşturulmuştur. Mermerin kristalleşmesinden oluşan deformasyondan dolayı figürün baş-boyun ilişkisi gözükmemektedir.
Tarihi : Augustus Dönemi
Bibliyografya : Davran 2011, 54, Kat. No: 28.

Katalog No : LA.06
Betimlenen Hayvan : Köpek
Bulunduğu Yer : Lagina, Hekate Altarı Tasnif Alanı
Ait Olduğu Yapı : Hekate Altarı
Mimari Bloğu : Tavan Kaseti (08AD1-20)
Cinsi : Mermer
Ölçüleri : Blok Gen.: 18,5; Uz.: 70; Yük.: 59 cm
: Fig. Yük.: 8,5; Fig. Gen.: 15 cm
Tanım : Orta gözenekli beyaz mermerden yapılan tavan kaseti bloğunun kaset bölümünde yer alan köpek kabartmasıdır. Köpek, sola profilden koşar şekilde betimlenmiştir. Vücut gergin, kuyruk dik bir şekilde durmaktadır. Figürün ön bacakları dirsekten kıvrılarak ileriye, arka bacakları ise gergin bir şekilde geriye yerleştirilmiştir. Bloktaki kırık ve aşınmadan dolayı köpeğin başı tam görülememektedir. Boyunda tasma detayı işlenmiştir. Gövde ileriye doğru atılmadan üçgen bir form almıştır. Patilerindeki tırnak detayları üç çizgi ile verilmiştir.
Tarihi : Augustus Dönemi
Bibliyografya :

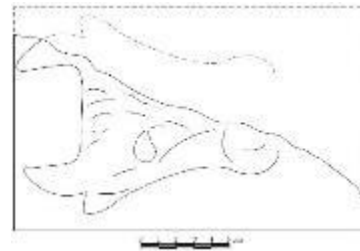

Katalog No : LA.07a
Betimlenen Hayvan : Boğa Başı
Bulunduğu Yer : Lagina, Hekate Altarı Tasnif Alanı
Ait Olduğu Yapı : Hekate Altarı
Mimari Bloğu : Tavan Kaseti
Cinsi : Mermer
Ölçüleri : Blok Gen.: 33; Uz.: 98; Yük.: 69 cm
: Fig. A Yük.: 10; Fig. Gen.: 14,5 cm

Tanım : Orta gözenekli beyaz mermerden yapılan tavan kaseti bloğunun kaset bölümünde yer alan boğa başı kabartmalarıdır.

Fig. A: Cepheden betimlenmiş boğa başı kabartmasıdır. Başın sol tarafı blokta oluşan kırıkta dolayı yoktur. Üçgenimsi bir kafa yapısına sahiptir. Başın iki yanında hilal şeklinde boynuzlar bulunmaktadır. Boynuzların arkasında üçgen kulaklar yerleştirilmiştir. Göz badem şeklinde yapılmış ve göz bebeği betimlenmemiştir. Gözün altında daralan kafa burunda oval bir şekle dönüşmektedir. Burun delikleri ve kafa tüyleri ince kazıma çizgiler ile verilmiştir.

Tarihi : Augustus Dönemi
Bibliyografya : Davran 2011, 43, Kat. No: 16.

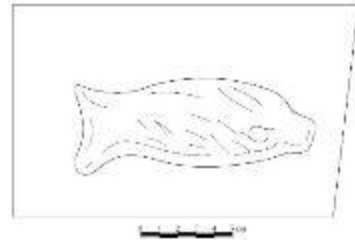

Katalog No : LA.07b
Betimlenen Hayvan : Balık
Bulunduğu Yer : Lagina, Hekate Altarı Tasnif Alanı
Ait Olduğu Yapı : Hekate Altarı
Mimari Bloğu : Tavan Kaseti
Cinsi : Mermer
Ölçüleri : Blok Gen.: 33; Uz.: 98; Yük.: 69 cm
: Fig. B Yük.: 6; Fig. Gen.: 13 cm

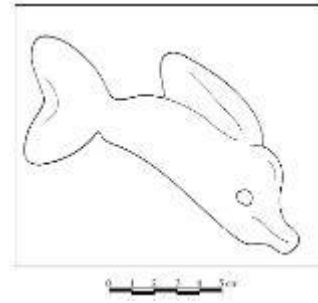
Tanım : Orta gözenekli beyaz mermerden yapılan tavan kaseti bloğunun kaset bölümünde yer alan balık kabartmalarıdır.

Fig. B: Balık kabartmasıdır. Sağa profilden işlenmiştir. Baş bölümünde genişleyip kuyruk bölümünde daralan dolgun bir yapıya sahiptir. Göz detayı elips bir şekilde verilmiştir. Ağız küt, kuyruk kısa ve kalındır. Yüzgeç detayları kısa kazıma çizgilerle verilmiştir.

Tarihi : Augustus Dönemi
Bibliyografya : Davran 2011, 43, Kat. No: 16.

Katalog No : LA.08a
Betimlenen Hayvan : Yunus
Bulunduğu Yer : Lagina, Hekate Altarı Tasnif Alanı
Ait Olduğu Yapı : Hekate Altarı
Mimari Bloğu : Tavan Kaseti
Cinsi : Mermer
Ölçüleri : Gen.: 20; Uz.: 65; Yük.: 43 cm
: Fig. A Yük.: 10; Fig. Gen.: 14,5 cm
Tanım : Orta gözenekli beyaz mermerden yapılan tavan kaseti bloğunun kaset bölümünde yer alan yunus kabartmalarıdır.
Fig. A: Sağ profilden betimlenmiş yunus kabartmasıdır. Sıçrayış yaptıktan sonraki düşüş halindedir. Küt bir buruna ve yuvarlak gözlere sahiptir. Ağız detayı kazıma çizgi ile verilmiştir. Başından başlayıp kuyruğun birleştiği yerde daralan ve kuyruğun üçgen olduğu bir forma sahiptir. Gövdenin üzerinde dilim şeklinde yüzgeç detayı verilmiştir.
Tarihi : Augustus Dönemi
Bibliyografya : Davran 2011, 53, Kat. No: 27.

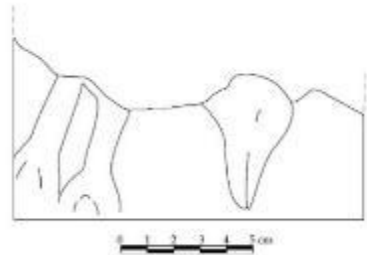
Katalog No : LA.08b
Betimlenen Hayvan : Karga
Bulunduğu Yer : Lagina, Hekate Altarı Tasnif Alanı
Ait Olduğu Yapı : Hekate Altarı
Mimari Bloğu : Tavan Kaseti
Cinsi : Mermer
Ölçüleri : Blok Gen.: 20; Uz.: 65; Yük.: 43 cm
: Fig. B Yük.: 6; Fig. Gen.: 13 cm

Tanım : Orta gözenekli beyaz mermerden yapılan tavan kaseti bloğunun kaset bölümünde yer alan karga kabartmalarıdır.

Fig. B: Figür sağ profilden betimlenmiş karga kabartmasıdır. Bloкта oluşan kırıkta dolayı figürün gövdesi bulunmamaktadır. Baş öne eğilmiş muhtemelen yemlenirken betimlenmiştir. Kafası yuvarlak hatlara sahiptir, göz detayları yarım daire çizgi şeklinde verilmiştir. Gaga uzun ve sivridir. Sol ayak ilerde betimlenmiştir ve tırnakları çizgisel hatlar ile betimlenmiştir.

Tarihi : Augustus Dönemi

Bibliyografya : Davran 2011, 53, Kat. No: 27.

Katalog No : SKK.01
Betimlenen Hayvan : Yunus
Bulunduğu Yer : Stratonikeia, Kazı Deposu
Ait Olduğu Yapı : Kuzey Şehir Kapısı, Nymphaeum
Mimari Bloğu : Oluk/Akıtacak
Cinsi : Mermer
Ölçüleri : Blok Gen.: 76,5; Uz.: 102; Yük.: 59 cm
: Fig. Yük.: 87,5; Fig. Gen.: 50 cm

Tanım : Orta gözenekli beyaz mermerden yapılan nymphaeum oluk bloğunun her iki kenarında yer alan, birbirine simetrik şekilde yerleştirilmiş, profilden betimlenmiş yunus kabartmalarıdır. Sıçrayış yaptıktan sonraki düşüş hali betimlenmiştir. Küt bir buruna, oval kafa yapısına ve elips gözlere sahiptir. Ağız detayı aralı yapılmış ve dişleri gösterilmiştir. Başından başlayıp kuyruğun birleştiği yerde daralan ve kuyruğun üçgen olduğu bir forma sahiptir. Kuyruk bölümü üç bölümden oluşmaktadır. Gövdesindeki detaylar kazıma çizgi ile verilmiştir.

Tarihi : Antoninus Pius
Bibliyografya : Aşkın 1987, 4, Res. 10, 30, 145-146.

Katalog No : SS.01

Betimlenen Hayvan : Yılan

Bulunduğu Yer : Stratonikeia, Kazı Deposu

Ait Olduğu Yapı :

Mimari Bloğu : Söve/Paye

Cinsi : Mermer

Ölçüleri : Blok Gen.: 47; Uz.: 30; Yük.: 160 cm

: Fig. Yük.: 69; Fig. Gen.: 17 cm

Tanım : Orta gözenekli siyah damarlı beyaz mermerden yapılan söve bloğundaki yılan kabartmasıdır. Yılan, aşağıdan yukarıya doğru genişleyen, yanar vaziyetteki meşale üzerine spiral biçimde sarılmıştır. Kuyruk aşağıda, baş yukarıda yapılmış olup gövde ince-uzun, kuyruk ise ince ve sivridir. Yılanın başı yassı yapılmış ve öne doğru atılmaktadır.

Tarihi :

Bibliyografya :

Katalog No : SG.01
Betimlenen Hayvan : Tavşan
Bulunduğu Yer : Stratonikeia, Gymnasion
Ait Olduğu Yapı : Gymnasion
Mimari Bloğu : Arşitrav, Soffit
Cinsi : Mermer
Ölçüleri : Blok Gen.: 36; Uz.: 93; Yük.: 33 cm
: Fig. Yük.: 11; Fig. Gen.: 7,5 cm
Tanım : Orta gözenekli beyaz mermerden yapılan arşitrav bloğunun soffitinde yer alan tavşan kabartmasıdır. Sarmaşık dalların içerisinde sola doğru profilden durağan şekilde betimlenmiştir. Ön ve arka bacakları eklemlerinden kıvrılarak dallara basar pozisyonda betimlenmiştir. Öne eğilen oval başın üzerinde iki yana açılmış ve yukarıya kalkmış kulaklar gözükmemektedir. Vücut genişliği baş boyutu ile aynı orantıdadır. Gövdenin arkasında küçük bir kuyruk detayı işlenmiştir.
Tarihi : MS 2. yy'ın sonu-MS 3. yy'ı başı
Bibliyografya : Mert 2008, 192, Abb. 115.b.

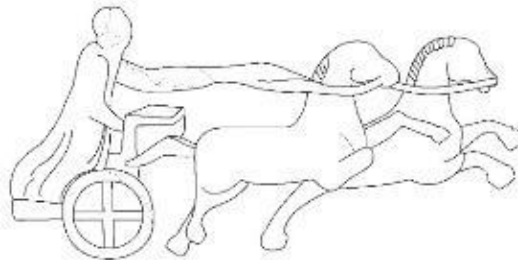
Katalog No : SNB.01a
Betimlenen Hayvan : At
Bulunduğu Yer : Stratonikeia, Kazı Deposu
Ait Olduğu Yapı : Nekropolis
Mimari Bloğu : Entablatur Bloğu, Friz
Cinsi : Mermer
Ölçüleri : Blok Gen.: 49; Uz.: 147; Yük.: 85 cm
: Fig. A Yük.: 31; Fig. Gen.: 64 cm
: Fig. B Yük.: 31; Fig. Gen.: 30 cm

Tanım : Orta gözenekli beyaz mermerden yapılmış entablatur bloğunun friz bölümünde yer alan at betimlemesidir. Atlar biga çeker şekilde yarış içerisinde betimlenmiştir. Yarış başlamıştır atların ön ayakları havada arka ayakları yere basar şekildedir. Atlar sağa doğru koşar şekilde profilden betimlendiği için ön ayakları dizden kıvrılmıştır. Atlar küt ve kemikli kafa yapısına sahiptir. Badem gözlerin arkasında elips kulakları vardır. Boyunları dik gövdeye geçişte kaslı adaleleri gözükmemektedir. Gövdede kaslı bir biçimde betimlenmiştir. Dik ve uzun kuyruklara sahiptirler. Vücutlarında bulunan yele, kas ve toynak gibi detaylar kazıma çizgi ile verilmiştir.

Tarihi : Erken İmparatorluk

Bibliyografya : Aşkın 1987, 17-18, Res. 67-69, Çiz. 9; Mert 2008, Abb, 226a, 226b, 226c.

Kentte beş adet üzerinde biga betimlemesi yer alan arşitrav-friz bloğu bulunduğu tespit edilmiştir. Blokların malzemesinin ve döneminin aynı olduğu belirlenmiştir ve üzerlerindeki betimlemelerin aynı şablon ile işlendiği görülmüştür. Bloklar üzerindeki figürler oluşan deformasyondan dolayı en iyi form veren örnek çizilmiştir ve kataloğa alınmıştır.

Katalog No : SNB.01b
Betimlenen Hayvan : At
Bulunduğu Yer : Muğla Müzesi
Ait Olduğu Yapı : Stratonikeia, Nekropol
Mimari Bloğu : Entablatur Bloğu, Friz
Cinsi : Mermer
Ölçüleri : Gen.: 45; Uz.: 85; Yük.: 43 cm
: Fig. Yük.: 305; Fig. Gen.: 55 cm

Katalog No : SNB.01c
Betimlenen Hayvan : At
Bulunduğu Yer : Stratonikeia, Kazı Deposu
Ait Olduğu Yapı : Nekropolis
Mimari Bloğu : Entablatur Bloğu, Friz
Cinsi : Mermer
Ölçüleri : Blok Gen.: 44; Uz.: 85; Yük.: 86,5 cm
: Fig. A Yük.: 31; Fig. Gen.: 20 cm
: Fig. B Yük.: 31; Fig. Gen.: 15 cm

Katalog No : SNB.01d
Betimlenen Hayvan : At
Bulunduğu Yer : Stratonikeia, Kazı Deposu
Ait Olduğu Yapı : Nekropolis
Mimari Bloğu : Entablatur Bloğu, Friz
Cinsi : Mermer
Ölçüleri : Blok Gen.: 53; Uz.: 90; Yük.: 89 cm
: Fig. A Yük.: 30; Fig. Gen.: 37 cm
: Fig. B Yük.: 30; Fig. Gen.: 50 cm

Katalog No : SNB.01e
Betimlenen Hayvan : At
Bulunduğu Yer : Muğla Müzesi
Ait Olduğu Yapı : Nekropolis
Mimari Bloğu : Entablatur Bloğu, Friz
Cinsi : Mermer
Ölçüleri : Blok Gen.: 54; Uz.: 135; Yük.: 90 cm
: Fig. A Yük.: 30; Fig. Gen.: 53 cm
: Fig. B Yük.: 30; Fig. Gen.: 53 cm

Katalog No : SBC.01
Betimlenen Hayvan : Kartal
Bulunduğu Yer : Stratonikeia, Batı Cadde
Ait Olduğu Yapı : Batı Cadde
Mimari Bloğu : Konsollu Geison, Kaset
Cinsi : Mermer
Ölçüleri : Blok Gen.: 92; Uz.: 146; Yük.: 42 cm
: Fig. Yük.: 11; Fig. Gen.: 11 cm

Tanım : Orta gözenekli beyaz mermerden yapılan konsollu geison sima bloğunun konsol kasetinde yer alan kartal kabartmasıdır. Ayakta betimlenen kartal figüründe ayak, gövde ve kanat cepheden baş ise sağa doğru profilden betimlenmiştir. Profilden işlenen başta ince gaga ve yuvarlak göz detayı bulunmaktadır. Figürün kanatları yarı açık şekilde betimlenmiştir. Kanat detayları dik hatlarla yapılmış kazıma çizgiler ile dilimler halinde verilmiştir. Gövde ise dolgun şekilde yapılmış tüy detayları birbirine paralel yerleştirilmiş yarım daire çizgilerden oluşmaktadır. Ayakları kalın hatlar ile yapılmış ve üç tırnaktan oluşan pençeleri aralı şekildedir.

Tarihi : MS 2. yy'ın sonu-MS 3. yy'ı başı

Bibliyografya :

Katalog No : SBC.02
Betimlenen Hayvan : Yunus
Bulunduğu Yer : Stratonikeia, Batı Cadde
Ait Olduğu Yapı : Batı Cadde
Mimari Bloğu : Konsollu Geison, Kaset
Cinsi : Mermer
Ölçüleri : Blok Gen.: 82; Uz.: 81; Yük.: 47 cm
: Fig. Yük.: 9; Fig. Gen.: 11 cm
Tanım : Orta gözenekli beyaz mermerden yapılan konsollu geison sima bloğunun konsol kasetinde yer alan yunus kabartmasıdır. Sola doğru profilden betimlenen kabartma, sıçrayış yaptıktan sonraki düşüş halinde işlenmiştir. Yunus küt burunlu, gözbebeği işlenmiş elips gözlü ve açık ağızlı betimlenmiştir. Başından başlayıp kuyruğun birleştiği yerde daralan ve üç bölümden oluşan bir kuyruk şekline sahiptir. Gövdenin altında dilim şeklinde yüzgeç detayı verilmiştir.
Tarihi : MS 2. yy'ın sonu-MS 3. yy'ı başı
Bibliyografya :

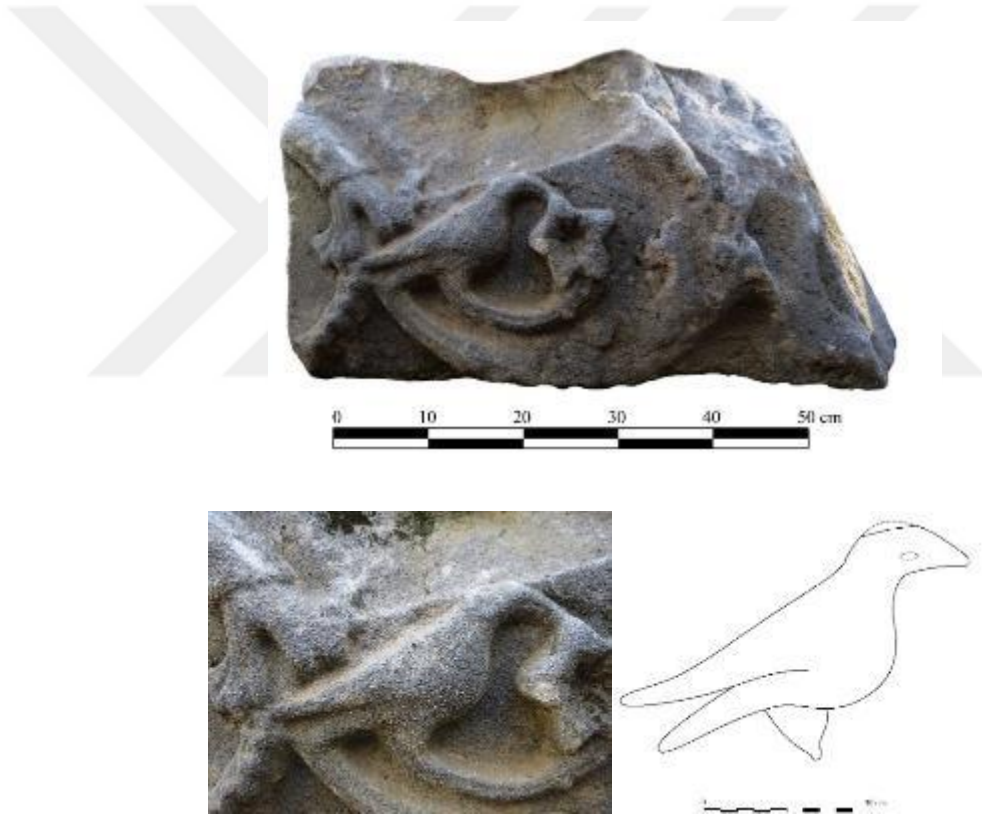
Katalog No : ST.01
Betimlenen Hayvan : Kartal
Bulunduğu Yer : Stratonikeia, Augustus-İmparatorlar Tapınağı
Ait Olduğu Yapı : Augustus-İmparatorlar Tapınağı
Mimari Bloğu : Friz (STR.85TB.73)
Cinsi : Mermer
Ölçüleri : Blok Gen.: 50; Uz.: 72; Yük.: 39 cm
: Fig. Yük.: 17,5; Fig. Gen.: 9,5 cm
Tanım : Orta gözenekli beyaz mermerden yapılan friz bloğudur. Friz bezemesi olarak yapılan rankelerin arasında sol profilden betimlenen kartal kabartması yer almaktadır. Vücuduna göre küçük bir başa sahiptir. Sivri gagalı yapılmış kartalın üst gagası aşağıya doğru eğilmiştir. Kanatları aralı işlenmiş ve tüy detayları verilmemiştir. Pençesi kıvrık dallara basmadan dolayı kıvrılmıştır.
Tarihi : Augustus Dönemi
Bibliyografya : Tırpan 1998, 136, Res. 36a-36b; Mert 2008, 239, Abb. 188.

Katalog No : ST.02
Betimlenen Hayvan : Güvercin
Bulunduğu Yer : Stratonikeia, Augustus-İmparatorlar Tapınağı
Ait Olduğu Yapı : Augustus-İmparatorlar Tapınağı
Mimari Bloğu : Friz (STR.85TB.72)
Cinsi : Mermer
Ölçüleri : Blok Gen.: 48; Uz.: 89,5; Yük.: 38 cm
: Fig. Yük.: 14; Fig. Gen.: 10 cm
Tanım : Orta gözenekli beyaz mermerden yapılan friz bloğudur. Friz bezemesi olarak yapılan rankelerin arasında sola doğru profilden betimlenen güvercin kabartması yer almaktadır. Vücuduna göre küçük bir başa sahiptir. Gagası sivri yapılmış ve aralıdır. Kuş kıvrık dallara basar pozisyonda betimlenmiş ve durağan bir vaziyettedir. Kanatları kapılı ve tüy detayları verilmemiştir. Pençe detayları da verilmemiştir.
Tarihi : Augustus Dönemi
Bibliyografya : Tırpan 1998, 133, Res. 32; Mert 2008, 239, Abb. 187.

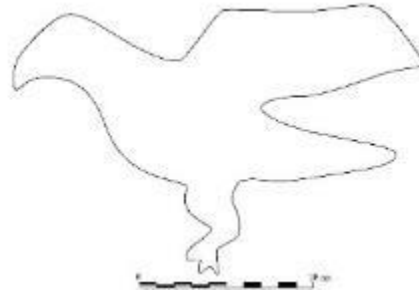
Katalog No : ST.03
Betimlenen Hayvan : Kuzgun
Bulunduğu Yer : Stratonikeia, Augustus-İmparatorlar Tapınağı
Ait Olduğu Yapı : Augustus-İmparatorlar Tapınağı
Mimari Bloğu : Friz
Cinsi : Mermer
Ölçüleri : Blok Gen.: 52; Uz.: 74; Yük.: 41 cm
: Fig. Yük.: 21; Fig. Gen.: 15 cm
Tanım : Orta gözenekli beyaz mermerden yapılan friz bloğudur. Friz bezemesi olarak yapılan rankelerin arasında sağa doğru profilden betimlenen kuzgun kabartması yer almaktadır. Kabartma kıvrık dallar ile beraber betimlenmiştir. Kuşun tepe bölümü kırık ve sivri bir gagaya sahiptir. Gagası kapalı betimlenmiştir. Kuşun göğüs bölümü kabarıktır. Pençesi kıvrık dal ile beraber yapılmadığı için betimlenmemiştir.
Tarihi : Augustus Dönemi
Bibliyografya :

Katalog No : ST.04
Betimlenen Hayvan : Güvercin
Bulunduğu Yer : Stratonikeia, Augustus-İmparatorlar Tapınağı
Ait Olduğu Yapı : Augustus-İmparatorlar Tapınağı
Mimari Bloğu : Friz
Cinsi : Mermer
Ölçüleri : Blok Gen.: 53,5; Uz.: 111; Yük.: 39 cm
: Fig. Yük.: 17; Fig. Gen.: 13 cm
Tanım : Orta gözenekli beyaz mermerden yapılan friz bloğudur. Friz bezemesi olarak yapılan rankelerin arasında sola doğru profilden betimlenen güvercin kabartması vardır. Vücuduna göre küçük bir başa sahiptir. Gagası sivri yapılmıştır ve kapalıdır. Kuş kıvrık dallara basar pozisyonda betimlenmiş ve durağan bir vaziyettedir. Kanatları kapalıdır ve tüy ve pençe detayları verilmemiştir.
Tarihi : Augustus Dönemi
Bibliyografya : Mert 2008, 237, Abb. 181.

Katalog No : ST.05a
Betimlenen Hayvan : Fig. A Kartal
Bulunduğu Yer : Stratonikeia, Augustus-İmparatorlar Tapınağı
Ait Olduğu Yapı : Augustus-İmparatorlar Tapınağı
Mimari Bloğu : Friz
Cinsi : Mermer
Ölçüleri : Blok Gen.: 58; Uz.: 167; Yük.: 40 cm
: Fig. A Yük.: 25; Fig. Gen.: 15 cm
Tanım : Orta gözenekli beyaz mermerden yapılan friz bloğudur. Friz bezemesi olarak yapılan rankelerin arasında, ön cephede sola doğru profilden betimlenen kartal kabartmasıdır. Dolgun bir vücuda sahiptir. Kıvrık dallara basmakta fakat uçmak için harekete geçmiş vaziyettedir. Sivri gagalı ve üst gaga alt gagayı geçmiştir. Kanatları açık ve tüy detayları verilmemiştir. Ayakları dolgun işlenmiş ve üç tırnaktan oluşan pençesi bulunmaktadır.
Tarihi : Augustus Dönemi
Bibliyografya : Mert 2008, 233, Abb. 169.

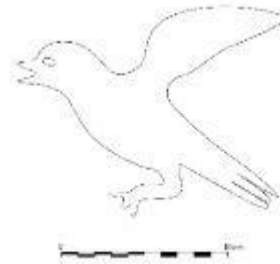
Katalog No : ST.05b
Betimlenen Hayvan : Fig. B Kırlangıç
Bulunduğu Yer : Stratonikeia, Augustus-İmparatorlar Tapınağı
Ait Olduğu Yapı : Augustus-İmparatorlar Tapınağı
Mimari Bloğu : Friz
Cinsi : Mermer
Ölçüleri : Blok Gen.: 58; Uz.: 167; Yük.: 40 cm
: Fig. B Yük.: 15; Fig. Gen.: 14 cm
Tanım : Orta gözenekli beyaz mermerden yapılan friz bloğudur. Friz bezemesi olarak yapılan rankelerin arasında, ön cephede sol profilden betimlenen kırlangıç kabartması yer alır. Vücuduna göre küçük bir başa sahiptir. Gagası sivri yapılmış ve kapalıdır. Kuş kıvrık dallara basar pozisyonunda betimlenmiş ve durağan bir vaziyettedir. Kanatları kapılı, tüy ve pençe detayları verilmemiştir.
Tarihi : Augustus Dönemi
Bibliyografya : Mert 2008, 233, Abb. 169.

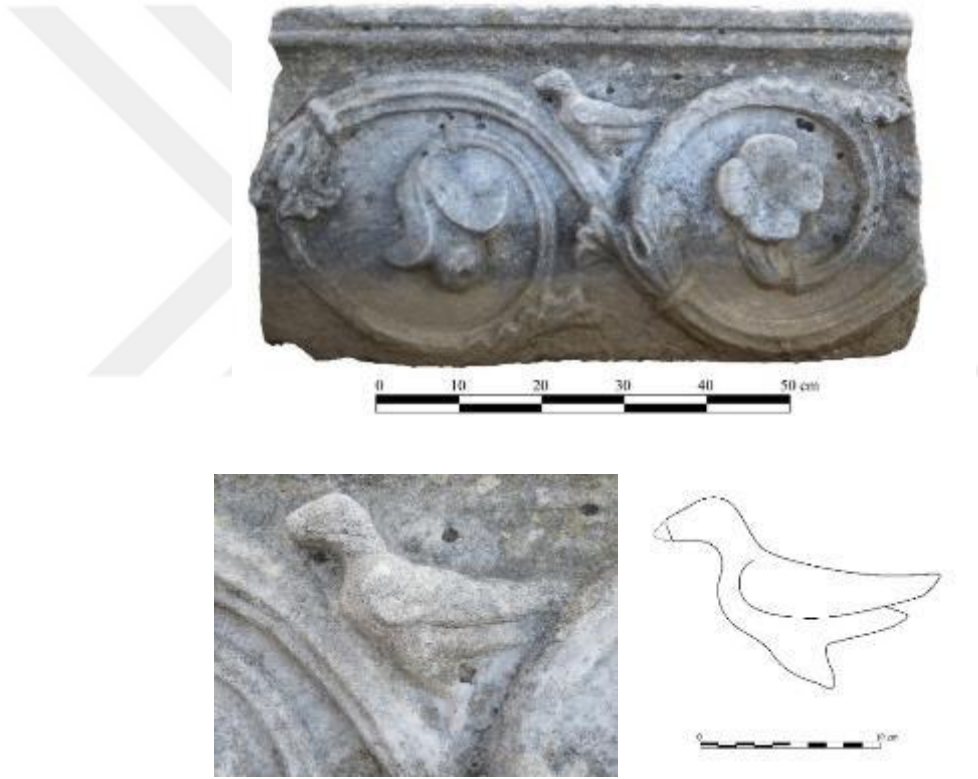
Katalog No : ST.05c
Betimlenen Hayvan : Fig. C Yırtıcı Kuş
Bulunduğu Yer : Stratonikeia, Augustus-İmparatorlar Tapınağı
Ait Olduğu Yapı : Augustus-İmparatorlar Tapınağı
Mimari Bloğu : Friz
Cinsi : Mermer
Ölçüleri : Blok Gen.: 58; Uz.: 167; Yük.: 40 cm
: Fig. C Yük.: 21; Fig. Gen.: 13 cm
Tanım : Orta gözenekli beyaz mermerden yapılan friz bloğudur. Friz bezemesi olarak yapılan rankelerin arasında yan cephede sağa doğru profilden betimlenen yırtıcı kuş kabartmasıdır. Vücuduna göre küçük bir başa sahiptir. Gagası sivri yapılmış ve kapalıdır. Kuş kıvrık dallara basar pozisyonunda, kanatları yarı açık ve uçmak için hamle yapar pozisyonundadır. Kalın bacaklı ve üç tırnaktan oluşan pençesi bulunmaktadır.
Tarihi : Augustus Dönemi
Bibliyografya : Mert 2008, 233, Abb. 169.

Katalog No : ST.06
Betimlenen Hayvan : Bülbül
Bulunduğu Yer : Stratonikeia, Augustus-İmparatorlar Tapınağı
Ait Olduğu Yapı : Augustus-İmparatorlar Tapınağı
Mimari Bloğu : Friz
Cinsi : Mermer
Ölçüleri : Blok Gen.: 60; Uz.: 108; Yük.: 39 cm
: Fig. Yük.: 16; Fig. Gen.: 13 cm
Tanım : Orta gözenekli beyaz mermerden yapılan friz bloğudur. Friz bezemesi olarak yapılan rankelerin arasında sola doğru profilden betimlenen bülbül kabartması yer alır. Vücuduna göre k  k k ve oval bir başa sahiptir. Gagası ince ve kısa yapılmış olup, ağzı açıktır. Kuş kıvrık dallara basar pozisyonunda betimlenmiş ve kanatları açık   maya başlar vaziyettedir. Uzun ve tüylü bir kuyruğa sahiptir. Kısa ayaklar kıvrık dallara basmaktan kıvrılmıştır.    tırnaktan oluşan pençesi bulunmaktadır.
Tarihi : Augustus Dönemi
Bibliyografya : Mert 2008, 238, Abb. 186.

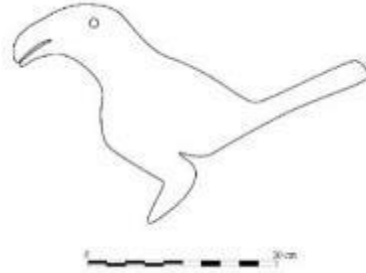
Katalog No : ST.07
Betimlenen Hayvan : Yırtıcı Kuş
Bulunduğu Yer : Stratonikeia, Augustus-İmparatorlar Tapınağı
Ait Olduğu Yapı : Augustus-İmparatorlar Tapınağı
Mimari Bloğu : Friz (STR. 85TG.35)
Cinsi : Mermer
Ölçüleri : Blok Gen.: 54; Uz.: 76; Yük.: 40 cm
: Fig. Yük.: 15; Fig. Gen.: 13 cm
Tanım : Orta gözenekli beyaz mermerden yapılan friz bloğudur. Friz bezemesi olarak yapılan rankelerin arasında sola doğru profilden betimlenen yırtıcı kuş kabartması yer alır. Vücuduna göre küçük bir başa sahiptir. Gaga detayı oluşan deformasyondan dolayı kırıktır. Kuş kıvrık dallara basar pozisyonda betimlenmiş ve durağan bir vaziyettedir. Kanatları kapılı ve tüy detayları verilmemiştir.
Tarihi : Augustus Dönemi
Bibliyografya : Tırpan 1998, 64, Res. 35; Mert 2008, 235, Abb. 175.

Katalog No : ST.08
Betimlenen Hayvan : Yırtıcı Kuş
Bulunduğu Yer : Stratonikeia, Augustus-İmparatorlar Tapınağı
Ait Olduğu Yapı : Augustus-İmparatorlar Tapınağı
Mimari Bloğu : Friz
Cinsi : Mermer
Ölçüleri : Blok Gen.: 50; Uz.: 92; Yük.: 39 cm
: Fig. Yük.: 23; Fig. Gen.: 12 cm
Tanım : Orta gözenekli beyaz mermerden yapılan friz bloğudur. Friz bezemesi olarak yapılan rankelerin arasında sol profilden betimlenen yırtıcı kuş kabartması yer alır. Vücuduna göre küçük bir başa sahiptir. Gagası sivri yapılmıştır ve kapalıdır. Kuş kıvrık dallara basar pozisyonunda betimlenmiş ve kanatları açık pozisyonundadır. Uzun bir kuyruğa sahiptir.
Tarihi : Augustus Dönemi
Bibliyografya :

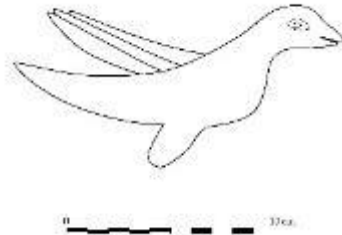
Katalog No : ST.09a
Betimlenen Hayvan : Fig. A Karga
Bulunduğu Yer : Stratonikeia, Augustus-İmparatorlar Tapınağı
Ait Olduğu Yapı : Augustus-İmparatorlar Tapınağı
Mimari Bloğu : Friz
Cinsi : Mermer
Ölçüleri : Blok Gen.: 63; Uz.: 130; Yük.: 39 cm
: Fig. A Yük.: 20; Fig. Gen.: 15 cm
Tanım : Orta gözenekli beyaz mermerden yapılan friz bloğudur. Friz bezemesi olarak yapılan rankelerin arasında, ön cephede sol profilden betimlenen karga kabartmasıdır. Dolgun bir vücuda sahiptir. Baş ve gövdede kırıklar mevcuttur. Sivri bir gagaya sahip ve üst gaga daha kalın yapılmıştır. Kalın boyunludur. Kıvrık dallara basmaktan dolayı durağan bir vaziyette olup, ayaklar dolgun işlenmiş ve pençe detayı belirsizdir.
Tarihi : Augustus Dönemi
Bibliyografya : Mert 2008, 235, Abb. 173a-173b.

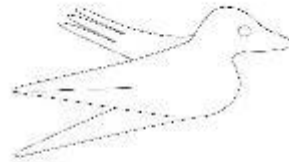
Katalog No : ST.09b
Betimlenen Hayvan : Fig. B Keklik
Bulunduğu Yer : Stratonikeia, Augustus-İmparatorlar Tapınağı
Ait Olduğu Yapı : Augustus-İmparatorlar Tapınağı
Mimari Bloğu : Friz
Cinsi : Mermer
Ölçüleri : Blok Gen.: 63; Uz.: 130; Yük.: 39 cm
: Fig. B Yük.: 18; Fig. Gen.: 17 cm
Tanım : Orta gözenekli beyaz mermerden yapılan friz bloğudur. Friz bezemesi olarak yapılan rankelerin arasında yan cephede sağ profilden betimlenen keklik kabartması yer alır. Vücuduna göre küçük ve oval başa sahiptir. Gagası sivri yapılmış ve kapalıdır. Uzun bir boyna sahiptir. Kuş kıvrık dallara basar pozisyonunda betimlenmiş ve kanatları açıktır. Bloktaki aşınmadan dolayı tüy, ayak ve pençe detayları kaybolmuştur.
Tarihi : Augustus Dönemi
Bibliyografya : Mert 2008, 235, Abb. 173a-173b.

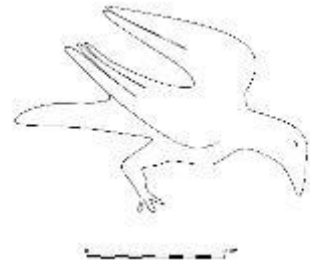
Katalog No : ST.10a
Betimlenen Hayvan : Fig. A Kuzgun
Bulunduğu Yer : Stratonikeia, Augustus-İmparatorlar Tapınağı
Ait Olduğu Yapı : Augustus-İmparatorlar Tapınağı
Mimari Bloğu : Friz
Cinsi : Mermer
Ölçüleri : Blok Gen.: 53; Uz.: 159; Yük.: 39 cm
: Fig. A Yük.: 16; Fig. Gen.: 8 cm
Tanım : Orta gözenekli beyaz mermerden yapılan friz bloğudur. Friz bezemesi olarak yapılan rankelerin arasında ön cephede sağ profilden betimlenen kuzgun kabartmasıdır. Kıvrık dallara basar pozisyonda betimlenmiştir. Kanatları açık ve tüy detayları dilimler halinde verilmiştir. Elips formda göz detayları verilmiştir. Kalın bir ayağa sahiptir ve pençe detayı işlenmemiştir.
Tarihi : Augustus Dönemi
Bibliyografya : Mert 2008, 234, Abb. 170.

Katalog No : ST.10b
Betimlenen Hayvan : Fig. B Kırlangıç
Bulunduğu Yer : Stratonikeia, Augustus-İmparatorlar Tapınağı
Ait Olduğu Yapı : Augustus-İmparatorlar Tapınağı
Mimari Bloğu : Friz
Cinsi : Mermer
Ölçüleri : Blok Gen.: 53; Uz.: 159; Yük.: 39 cm
: Fig. B Yük.: 18; Fig. Gen.: 12 cm
Tanım : Orta gözenekli beyaz mermerden yapılan friz bloğudur. Friz bezemesi olarak yapılan rankelerin arasında, ön cephede sağ profilden betimlenen kırlangıç kabartması yer alır. Vücuduna göre küçük bir başa sahiptir. Gagası sivri yapılmıştır ve kapalıdır. Kuş kıvrık dallara basar pozisyonda betimlenmiştir ve durağan bir vaziyettedir. Kanatları yarı açık verilmiş ve tüy detayları aşınmadan dolayı belirsizdir.
Tarihi : Augustus Dönemi
Bibliyografya : Mert 2008, 234, Abb. 170.

Katalog No : ST.11
Betimlenen Hayvan : Karga
Bulunduğu Yer : Stratonikeia, Augustus-İmparatorlar Tapınağı
Ait Olduğu Yapı : Augustus-İmparatorlar Tapınağı
Mimari Bloğu : Friz
Cinsi : Mermer
Ölçüleri : Blok Gen.: 51; Uz.: 96; Yük.: 39 cm
: Fig. Yük.: 24; Fig. Gen.: 16 cm
Tanım : Orta gözenekli beyaz mermerden yapılan friz bloğudur. Friz bezemesi olarak yapılan rankelerin arasında sağ profilden betimlenen karga kabartması yer alır. Vücuduna göre küçük bir başa sahip ve kafasında kırıklar mevcuttur. Kuş kıvrık dallara basar pozisyonunda betimlenmiş ve kanatları açık pozisyonundadır. Kanat detayları ince çizgiler halinde verilmiştir. Uzun bir kuyruğa ve kalın bir ayağa sahip olup, pençe üç tırnaktan oluşmaktadır.
Tarihi : Augustus Dönemi
Bibliyografya : Mert 2008, 234, Abb. 171.

Katalog No : ST.12a
Betimlenen Hayvan : Fig. A Yırtıcı Kuş
Bulunduğu Yer : Stratonikeia, Augustus-İmparatorlar Tapınağı
Ait Olduğu Yapı : Augustus-İmparatorlar Tapınağı
Mimari Bloğu : Friz (STR. 85TG.4)
Cinsi : Mermer
Ölçüleri : Blok Gen.: 67; Uz.: 215; Yük.: 41 cm
: Fig. A Yük.: 16; Fig. Gen.: 16 cm
Tanım : Orta gözenekli beyaz mermerden yapılan friz bloğudur. Friz bezemesi olarak yapılan rankelerin arasında, ön cephede sol profilden betimlenen yırtıcı kuş kabartmasıdır. Dolgun bir vücuda sahiptir. Kıvrık dallara basmakta durağan bir pozisyonadadır. Küt bir gagası bulunmaktadır ve üst gaga alt gagayı geçmiştir. Kanatları kapalıdır ve tüy detayları bulunmamaktadır. Ayaklar dolgun işlenmiştir eklemlerinden kıvrılmıştır.
Tarihi : Augustus Dönemi
Bibliyografya : Tırpan 1998, 133, Res. 31; Mert 2008, 237, Abb. 179.

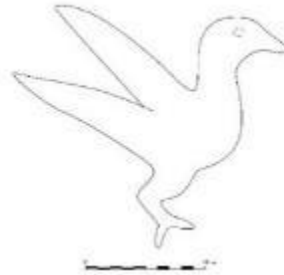
Katalog No : ST.12b
Betimlenen Hayvan : Fig. B Yırtıcı Kuş
Bulunduğu Yer : Stratonikeia, Augustus-İmparatorlar Tapınağı
Ait Olduğu Yapı : Augustus-İmparatorlar Tapınağı
Mimari Bloğu : Friz (STR.85TG.4)
Cinsi : Mermer
Ölçüleri : Blok Gen.: 67; Uz.: 215; Yük.: 41 cm
: Fig. B Yük.: 10; Fig. Gen.: 7 cm
Tanım : Orta gözenekli beyaz mermerden yapılan friz bloğudur. Friz bezemesi olarak yapılan rankelerin arasında, ön cephede sol profilden betimlenen yırtıcı kuş kabartması yer alır. Vücuduna göre küçük bir başa sahiptir. Gagası sivri yapılmıştır ve kapalıdır. Kuş kıvrık dallara basar pozisyonda betimlenmiştir ve durağan bir vaziyettedir. Kanatları kapalıdır ve tüy detayları verilmemiştir. Pençe detayları verilmemiştir.
Tarihi : Augustus Dönemi
Bibliyografya : Tırpan 1998, 133, Res. 31; Mert 2008, 237, Abb. 179.

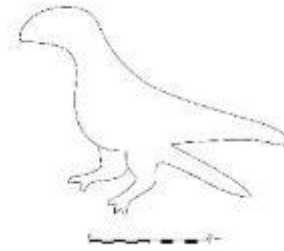
Katalog No : ST.12c
Betimlenen Hayvan : Fig. C Yırtıcı Kuş
Bulunduğu Yer : Stratonikeia, Augustus-İmparatorlar Tapınağı
Ait Olduğu Yapı : Augustus-İmparatorlar Tapınağı
Mimari Bloğu : Friz (STR.85TG.4)
Cinsi : Mermer
Ölçüleri : Blok Gen.: 67; Uz.: 215; Yük.: 41 cm
: Fig. C Yük.: 12; Fig. Gen.: 12 cm
Tanım : Orta gözenekli beyaz mermerden yapılan friz bloğudur. Friz bezemesi olarak yapılan rankelerin arasında, ön cephede sağ profilden betimlenen yırtıcı kuş kabartmasıdır. Vücuduna göre küçük bir başa sahiptir. Gagası sivri yapılmıştır ve kapalıdır. Kuş kıvrık dallara basar pozisyonunda betimlenmiştir. Kanatları kapalıdır ve tüy detayları verilmemiştir. Kalın bacaklıdır ve pençe detayı bulunmamaktadır..
Tarihi : Augustus Dönemi
Bibliyografya : Tırpan 1998, 133, Res. 31; Mert 2008, 237, Abb. 179.

Katalog No : ST.13a
Betimlenen Hayvan : Fig. A Keklik
Bulunduğu Yer : Stratonikeia, Augustus-İmparatorlar Tapınağı
Ait Olduğu Yapı : Augustus-İmparatorlar Tapınağı
Mimari Bloğu : Friz
Cinsi : Mermer
Ölçüleri : Blok Gen.: 55; Uz.: 111; Yük.: 38 cm
: Fig. A Yük.: 22,5; Fig. Gen.: 21 cm
Tanım : Orta gözenekli beyaz mermerden yapılan friz bloğudur. Friz bezemesi olarak yapılan rankelerin arasında, ön cephede sağ profilden betimlenen keklik kabartmasıdır. Kıvrık dallara basar pozisyonunda betimlenmiştir. Kanatları açıktır ve tüy detayları verilmemiştir. Dolgun bir vücuda sahiptir. Kalın bir ayağa sahiptir ve pençe detayı iki tırnak ile işlenmiştir.
Tarihi : Augustus Dönemi
Bibliyografya :

Katalog No : ST.13b
Betimlenen Hayvan : Fig. B Karga
Bulunduğu Yer : Stratonikeia, Augustus-İmparatorlar Tapınağı
Ait Olduğu Yapı : Augustus-İmparatorlar Tapınağı
Mimari Bloğu : Friz
Cinsi : Mermer
Ölçüleri : Blok Gen.: 55; Uz.: 111; Yük.: 38 cm
: Fig. B Yük.: 24; Fig. Gen.: 18 cm
Tanım : Orta gözenekli beyaz mermerden yapılan friz bloğudur. Friz bezemesi olarak yapılan rankelerin arasında yan cephede sol profilden betimlenen kırlangıç kabartması yer alır. Vücuduna göre küçük bir başa sahiptir. Gagası sivri yapılmıştır ve kapalıdır. Kuş kıvrık dallara basar pozisyonda betimlenmiştir ve durağan bir vaziyettedir. Kanatları kapalı yapılmıştır ve tüy detayları verilmemiştir. Uzun bir kuyruğa sahiptir. Pençe detayları verilmemiştir.
Tarihi : Augustus Dönemi
Bibliyografya :

Katalog No : ST.14

Betimlenen Hayvan : Kuş

Bulunduğu Yer : Stratonikeia, Augustus-İmparatorlar Tapınağı

Ait Olduğu Yapı : Augustus-İmparatorlar Tapınağı

Mimari Bloğu : Friz

Cinsi : Mermer

Ölçüleri : Blok Gen.: 51; Uz.: 73; Yük.: 40 cm

: Fig. Yük.: 16; Fig. Gen.: 13 cm

Tanım : Orta gözenekli beyaz mermerden yapılan friz bloğudur. Friz bezemesi olarak yapılan rankelerin arasında sol profilden betimlenen kuş kabartması yer alır. Vücuduna göre küçük bir başa sahiptir. Gagası sivri yapılmıştır ve kapalıdır. Kuş kıvrık dallara basar pozisyonunda betimlenmiştir ve kanatları kapalı pozisyonundadır. Uzun bir kuyruğa sahiptir. Pençe detayları verilmemiştir.

Tarihi : Augustus Dönemi

Bibliyografya : Mert 2008, 240, Abb. 190.

KAYNAKLAR

Antik Kaynaklar

Aelian	Aelian, <i>On The Characteristics of Animals XII-XVII</i> , Çev. A. F. Scholfield, London, 1959.
Aristophanes	Aristophanes, <i>Knights</i> , Çev. E. O'Neill, New York, 1938.
Aristophanes	Aristophanes, <i>Bird</i> , Çev. E. O'Neill, New York, 1938.
Dio Cassius Cocceianus	Dio Cassius Cocceianus, <i>Historiae Romanae</i> , Çev. E. Cary, London, 1914.
Heredotos	Heredotos, <i>Herodot Tarihi</i> , Çev. M. Ökmen, İstanbul, 1973.
Hesiodos	Hesiodos, <i>Theogonia</i> , Çev. S. Eyuboğlu-A. Erhat, Ankara, 1997.
Hmeros	Hmeros, <i>Ilyada</i> , Çev. A. Erhat- A. Kadir, İstanbul, 2008.
Hmeros	Hmeros, <i>Odysseia</i> , Çev. A. Erhat-A. Kadir, İstanbul, 2008.
Ksenophon	Ksenophon, <i>Anabasis Onbinlerin Dönüşü</i> , Çev. O. Yarlıtaş, İstanbul, 2011.
Publius Cornelius Tacitus	Publius Cornelius Tacitus, <i>The Annals</i> , Çev. A. S. Kline, 2017.
Pausanias	Pausanias, <i>Description of Greece</i> , Çev. W. H. S. Jones, London, 1918.
Pilinius	Pilinius, <i>The Natural History</i> , Çev. J. Bostock, London, 1855.
Pseudo Epiphanius	Pseudo Epiphanius, <i>Notita Episcopatum</i> , (https://topostext.org/place/373281UStr)
Stephanus of Byzantium	Stephanus of Byzantium, <i>Ethnica</i> , Çev. A. Meineike, 1849.
Strabon	Strabon, <i>Geographica</i> , Çev. A. Meineike, Leipzig, 1877.
Suetonius	Suetonius, <i>On İki Caesar'ın Yaşamı</i> , Çev. F. Telafar-G. Özaktürk, Ankara, 2008.
Vergilius	Vergilius, <i>Aeneas</i> , Çev. İ. Z. Eyüboğlu, 2010.

Vitruvius
Dürüşken, İstanbul, 2017.

Vitruvius, *Mimarlık Üzerine On Kitap*, Çev. Ç.

Modern Kaynaklar

Abbasoğlu 1994 H. Abbasoğlu, *Perge Roma Devri Mimarisinde Arşitravların Soffit Bezemeleri*, Ankara, 1994.

Akdağ 2014 B. Akdağ, *Tlos Tiyatrosu Sahne Binası Mimarisi ve Bezemeleri*, Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya, 2014, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

Akgül Özarıslan 2012 S. Akgül Özarıslan, *Pisidia Antiokheia'sı Augustus Kutsal Alanı'ndaki Mimari Bezemeler*, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta, 2012, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

Akgül Özarıslan 2013 S. Akgül Özarıslan, "Pisidia Antiocheia'sı Augustus Tapınağı Mimari Bezemeleri", Ed. B. Hürmüzlü-M. Fırat-A. Gerçek, *Pisidia Araştırmaları-I*, Isparta, 2013, 395-412.

Akıncı Öztürk 2011 E. Akıncı Öztürk, *Apollon Lairbenos Kültü*, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2011, (Yayımlanmamış Doktora Tezi).

Akşit 1967 O. Akşit, *Likya Tarihi*, İstanbul, 1967.

Akurgal 2003 E. Akurgal, *Anadolu Uygarlıkları*, İstanbul, 2003.

Akyürek Şahin 2006 N. E. Akyürek Şahin, "Anadolu Hekate Korpusu ve Çeşitli Müzelerde Hekate Eserleri Üzerinde Çalışmalar. Bir Ön Rapor", *Arkeoloji ve Sanat* 121, 2006, 59-67.

Akyürek Şahin 2011 N. E. Akyürek Şahin, "Antalya Müzesi'nden İki Hekateion", *Adalya* XIV, 2011, 237-257.

Akyürek Şahin 2016 N. E. Akyürek Şahin, "Manisa Müzesi'ndeki Eserlerin Işığında Lydia'da Hekate Kültü", Ed. F. Onur-H. Uzunoğlu-F. Avcu, *Eskiçağ Yazıları* 9 (Akron 12), 2016, 101-174.

Alanyalı 2003 H. S. Alanyalı, "Dionysos Frizi ve Kaset Kabartmaları Çalışmaları", 24. *KST II*, 2003, 269-272.

- Alanyalı 2011 H. S. Alanyalı, “Side’nin Roma Dönemi Panteonu”, *Anatolia* 37, 2011, 75-92.
- Albayrak 2008 Y. Albayrak, *Anadolu’da Artemis Kültü*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2008, (Yayımlanmamış Doktora Tezi).
- Albayrak 2012 Y. Albayrak, “Anadolu’da Artemis’in Sıfatları”, *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 12, Sayı: 48, 2012, 1-15.
- Alexiou 1991 S. Alexiou, *Minos Uygarlığı*, Çev. E. T. Tulunay, İstanbul, 1991.
- Allaby 2010 M. Allaby, *Animals from Mythology to Zoology*, New York, 2010.
- Anadolu 1988 M. U. Anadolu, “Batı Anadolu’da Bulunan Demeter ve Khitonien Tanrılar Tapınakları”, 6. AST, 1988, 121-137.
- Anadolu 1995 M. U. Anadolu, “Yeni Birkaç Figürlü Konsol Hakkında”, *Arkeoloji Dergisi* III, 1995, 227-228.
- Armutak 2002 A. Armutak, “Doğu ve Batı Mitolojisinde Hayvan Motifi”, *İstanbul Üniversitesi Veterinerlik Fakültesi Dergisi*, 28. Sayı, 2002, 411-427.
- Armutak 2015 A. Armutak, “Özgürlükten Tutsaklığa Hayvan”, *Aktüel Arkeoloji* 44, 2015, 24-34.
- Arslan 2007 M. Arslan, *Mithradates VI Eupator Roma’nın Büyük Düşmanı*, İstanbul, 2007.
- Aşkın 1987 H. Aşkın, *Stratonikeia Şehir Kapısı Restitüsyonu*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 1987, (Yayımlanmamış Yüksek Lisan Tezi).
- Ateş 2014 M. Ateş, *Mitolojiler ve Semboller “Ana Tanrıça ve Doğurganlık”*, İstanbul, 2014.
- Aybek 2004 S. Aybek, *Metropolis (İonia), Hellenistik ve Roma Devri Heykeltıraşlık Eserleri*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2004, (Yayımlanmamış Doktora Tezi).

- Aydaş 2007 İ. Aydaş, *Muğla Müzesi'nden Hellenistik ve Roma Dönemine Ait Bir Grup Mezar Steli*, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın, 2007, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Aydaş 2010 M. Aydaş, *M.Ö. 7. Yüzyıldan 1. Yüzyıla Kadar Karya ile Rodos Devleti Arasındaki İlişkiler*, İstanbul, 2010.
- Aydaş 2015 M. Aydaş, “Stratonikeia ve Lagina / Polis ve Peripolion”, Ed. B. Söğüt, *Stratonikeia ve Çevresi Araştırmaları 1*, İstanbul, 2015, 71-78.
- Aydaş 2018 M. Aydaş, *Koranza ile Lagina*, İstanbul, 2018.
- Baldıran 1990 A. Baldıran, *Stratonikeia Nekropol Buluntuları*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 1990, (Yayımlanmamış Doktora Tezi).
- Baldıran 1991 A. Baldıran, “Nekropol Buluntularına Göre Stratonikeia'nın Tarihsel Süreci”, *Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Dergisi*, Sayı: 6, 1991, 45-55.
- Bammer 1974 A. Bammer, “Recent Excavations at the Altar of Artemis in Ephesus”, *AJA Vol. 27, No. 3*, 202-205.
- Baran 2013 A. Baran, “Arkaik Dönem İon Mimarisinde Friz Kullanımı” Ed. D. Baldoni, F. Berti, M. Giuman, *Iasos e il Suo Territorio*, Roma, 2013, 217-226.
- Barringer 2001 J. M. Barringer, *The Hunt in Ancient Greece*, London, 2001.
- Baş 1991 A. Baş, “Eskihisar'daki Türk Devri Yapıları”, *Vakıflar Dergisi* 22, 1991, 365-382.
- Başaran 1999 C. Başaran, *Anadolu Kompozit Başlıkları*, İstanbul, 1999.
- Başaran 2004 C. Başaran, “Kuşadası Hekatesi (Trivia)”, Ed. T. Korkut, *60. Yaşında Fahri Işık'a Armağan-Anadolu'da Doğdu*, İstanbul, 2004, 89-94.
- Başaran 2016 C. Başaran, “Parion Tiyatrosu Kabartma ve Heykeltıraşlık Eserleri”, Ed. C. Başaran-H. E. Ergürer, *Parion Roma Tiyatrosu Roma*, Ankara, 2016, 105-120.
- Başaran-Yıldızlı 2016 C. Başaran-M. Yıldızlı, “Parion Tiyatrosu Roma Dönemi Mimari Bezemeleri”, Ed. C. Başaran-H. E. Ergürer, *Parion Roma Tiyatrosu 2006-2015 Yılı Çalışmaları, Mimarisi ve Buluntuları*, Ankara, 2016, 77-104.

- Başgelen 2009 N. Başgelen, *Antik Çağ Kent Yaşamında Kamusal Spor Mekanları ve Anadolu Gymnasionları*, İstanbul, 2009.
- Baumeister 2007 P. Baumeister, *Der Fries Des Hekateions von Lagina. Neue Untersuchungen zu Monument und Kontext Byzas 6*, İstanbul, 2007.
- Bean 1987 G. E. Bean, *Karia*, Çev. B. Akgüç, İstanbul, 1987.
- Bean 1999 G. E. Bean, *Eskiçağda Güney Kıyılar*, Çev. İ. Delemen, İstanbul, 1999.
- Bean 2000 G. E. Bean, *Eskiçağda Menderes'in Ötesi*, Çev. P. Kurtoğlu, İstanbul, 2000.
- Beydiz 2016, M. G. Beydiz, *Mitolojiden Sanata Hayvan İmgesi*, İstanbul, 2016.
- Bingöl 2009 O. Bingöl 2009, "Magnesia Kazısındaki Yapıların Belgelemesi, Tüm Çizimlerin Sanal Ortama Aktarılması ve Görselleştirilmesi", *Ankara Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projesi P. N. 20060901026*, Ankara, 2009.
- Bingöl 2011 O. Bingöl, "Magnesia Antik Dünyanın Coşkulu Mekanı Stadyum", *Aktüel Arkeoloji* 23, 2011, 118-127.
- Bingöl-Kökdemir 2014 O. Bingöl-G. Kökdemir, "Menderes Magnesiası (Magnesia ad Maendrum) (1984-2010)", Ed. O. Bingöl-A. Öztan-H. Taşkiran, *Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi 75. Yıl Armağanı*, 2014, 391-404.
- Bingöl-Kökdemir-Oral 2008 O. Bingöl-G. Kökdemir-M. Oral, "Menderes Magnesiası Stadion Kazıları (2004, 2007, 2008)", *Anatolia* 34, 2008, 119-144.
- Black-Green 2003 J. Black-A. Green, *Mezopotamya Mitolojisi Sözlüğü, Tanrılar, İfridler, Semboller*, İstanbul, 2003.
- Boardman 1992 J. Boardman, *Greek Sculpture The Classical Period*, London, 1992.
- Boardman 2001 J. Boardman, *Yunan Heykeli Arkaik Dönem*, Çev. Y. Ersoy, İstanbul, 2001.
- Boardman 2005 J. Boardman, *Yunan Sanatı*, Çev. Y. İlseven, İstanbul, 2005.
- Bogucki 2008 P. Bogucki, *Encyclopedia of Society and Culture in the Ancient World Vol. I*, New York, 2008.

- Bonnefoy 1981a Y. Bonnefoy, *Antik Dünya ve Geleneksel Toplumda Dinler ve Mitolojiler Sözlüğü I*. Cilt, Çev. L. Yılmaz, Ankara, 1981.
- Bonnefoy 1981b Y. Bonnefoy, *Antik Dünya ve Geleneksel Toplumda Dinler ve Mitolojiler Sözlüğü II*. Cilt, Çev. L. Yılmaz, Ankara, 1981.
- Boyana 2005 H. Boyana, “Arkadia Kökenli Keçi Tanrı Pan”, *Ankara Üniversitesi Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesi, Tarih Araştırmaları Dergisi* Sayı: 37, 2005, 153-181.
- Boysal 1980 Y. Boysal, “Stratonikeia”, *II. KST*, 1980, 127-131.
- Boysal 1983 Y. Boysal, “Stratonikeia”, *Selçuk Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Edebiyat Dergisi* 2, 1983, 123-137.
- Boysal 1987 Y. Boysal, “Stratonikeia Kazısı 1986 Yılı Çalışmaları”, *9. KST II*, 1987, 237-238.
- Bozoğlu 2010 İ. Bozoğlu, *Aizanoi Antik Kenti Kapı Biçimli Mezar Taşları ve Bezemeleri*, Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin, 2010, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Buckler-Calder 1939 W. H. Buckler-W. M. Calder, *MAMA VI*, Manchester, 1939.
- Bursa 2007 P. Bursa, *Antikçağ'da Anadolu'da Balık ve Balıkçılık*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2007, (Yayımlanmamış Doktora Tezi).
- Bursa Sturtevant 2016 P. Bursa Sturtevant, “Eskiçağ'da Anadolu'nun Güney ve Batısında Yer Alan Bölgelerde Balık ve Balıkçılar”, *Adalya XIX*, 2016, 75-93.
- Büyükkolancı 2008 M. Büyükkolancı, “Side Dionysos Tapınağı'na ilişkin Yeni Bulgular”, *Prof. Dr. Haluk Abbasoğlu'na 65. Yaş Armağanı Cilt-I*, Antalya, 2008, 259-282.
- Büyüközer 2006 A. Büyüközer, *Lagina Hekate Tapınağının Matematiksel Oranları*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2006, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Büyüközer 2015 A. Büyüközer, “Lagina Hekate Kutsal Alanı Güney Propylonu”, *CEDRUS* 3, 2015, 67-87.

- Büyüközer 2019 A. Büyüközer, “Lagina ve Ionia Rönesansı: Tapınak ve Propylon’daki Uygulamalar Işığında Ionia Rönesansı’nın Kronolojik Tanımlamasına Yeni Bir Katkı”, *Arkaia Anatolika* 2, 2019, 195-217.
- Can 1999 B. Can, *Aspendos Tiyatro Bezemeleri*, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 1999, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Caneva-Bohuny 2003 G. Caneva-L. Bohuny, “Botanic Analysis of Livia’s Villa Painted Flora (Prima Porta, Roma)”, *Journal of Cultural Heritage* 4, 2003, 149-155.
- Ceran 2008 B. Ceran, *Antik Mısır ve Eski Anadolu Uygarlıklarında Tıp*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2008, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Chandler 1775 R. Chandler, *Travels in Asia Minor*, London, 1775.
- Cheesman 2008 C. Cheesman, “Partridges: The History of a Prohibition”, *The Coat of Arms* 3rd, Ser. 4, No: 215, 2008, 29-62.
- Chishull 1728 E. Chishull, *Antiquitates Asiaticae, Christianum Aeram antecessentes, ex primariis monumentis Graecis descriptae, Latine versae, notisque et commentariis illustrate accedit Moumentum Latinum Ancyranum*, London, 1728.
- Choiseul-Gouffier 1782 M. G. F. A. de Choiseul-Gouffier, *Voyage pittoresque de la Grece*. Bd. 1, Paris 1782.
- Cirlot 2001 J. E. Cirlot, *A Dictionary of Symbols*, London, 2001.
- Civelek 2006 A. Civelek, “Stratonikeia-Akdağ Nekropolis’inden Bir Mezar”, *Anatolia* 30, 2006, 47-64.
- Cohen 1995 G. M. Cohen, *The Hellenistic Settlements in Europe, the Islands, and Asia Minor*, California, 1995.
- Cohen 2006 B. Cohen, *The Colors of Clay Special Techniques in Athenian Vases*, California, 2006.
- Collins 1992 B. J. Collins, “The Puppy in Hittite Ritual”, *The Oriental Institute* No: 136, 1992, 1-8.
- Collins 2014 A. Collins, *Göbekli Tepe ve Tanrıların Doğuşu*, Çev. L. T. Basmacı, İstanbul, 2014.

- Cooper-Evans 2015 J. Cooper-L. Evans, "Transforming into a Swallow: Coffin Text Spell 294 and Avian Behaviour", *ZÄS* 142(1), 2015, 12-24.
- Copper 1987 J. C. Copper, *An Illustrated Encyclopaedia of Traditional Symbols*, London, 1987.
- Cömert 2010 B. Cömert, *Mitoloji ve İkonografi*, Ankara, 2010.
- Çağlayan 2009 Ç. Çağlayan, *Perge Antik Kentinde Suyun Kullanımı*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2009, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Çağlayan Takımcı 2016 M. Çağlayan Takımcı, *Antik Çağ'da Bayramlar ve Festivaller (Yunan-Roma)*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2016, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Çekilmez 2015 M. Çekilmez, "2008 Yılı Tralleis Kazısı Koroplastik Buluntuları", *Cedrus III*, 2015, 51-66.
- Çelebi 2017 B. Çelebi, *Hayat Veren Tanrıçanın Ölüm Tanrıçasına Dönüşümü: Hekate*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2017, (Yayımlanmamış Doktora Tezi).
- Çetin 2007 C. Çetin, "Sütunlu-Avlulu Altarlarda Altyapı", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi* 47(2), 2007, 27-47.
- Çetinkaya 2012 G. Çetinkaya, *M.Ö. 3. Binyıl Başlarından M.Ö. 1. Bin Ortalarına Kadar Anadolu Arabaları*, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın, 2012, (Yayımlanmamış Yüksek Lisan Tezi).
- Çubuk 2008 N. Çubuk, *Hierapolis Tiyatro Kabartmaları*, İstanbul, 2008.
- D'andria 2010 F. D'andria, *Hierapolis (Pamukkale)*, İstanbul, 2010.
- Daly 2009 K. N. Daly, *Greek and Mythology A to Z*, New York, 2009.
- Daşbacak 2008 C. Daşbacak, "Hecate Cult in Anatolia: Rituals and Dedications in Lagina", *Anados* 6-7, 2008, 143-148.
- Daşbacak 2011 C. Daşbacak, "Roma Hamamı-1", *32. KST IV*, 2011, 199-200.

- Daşbacak 2012 C. Daşbacak, “Roma Hamamı-1 Çalışmaları”, 33. *KST IV*, 2012, 405-407.
- Daşbacak-Yılmaz 2014 C. Daşbacak-B. Yılmaz, “Batı Cadde Çalışmaları”, 35. *KST III*, 2014, 450-452.
- Davran 2011 F. Davran, *Lagina Kutsal Alanı Altarı Tavan Kasetleri Mimari Özellikleri*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2011, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Day 1984 L. P. Day, “Dog Burials in the Greek World”, *AJA Vol: 88*, No: 1, 1984, 21-32.
- Deighton 1999 H. J. Deighton, *Eski Roma Yaşantısında Bir Gün*, Çev. H. Kökten Ersoy, İstanbul, 1999.
- Der Kleine Pauly* MCMLXIV K. Ziegler-W. Sontheimer, *Der Kleine Pauly Lexikon Der Antike*, I. Bant, Stuttgart, MCMLXIV.
- Diakov-Kovalev 2014 V. Diakov-S. Kovalev, *İlkçağ Tarihi Cilt: 1*, Çev. Ö. İnce, İstanbul, 2014.
- Diehl-Cousin 1887 C. Diehl-G. Cousin, “Inscriptions de Lagina”, *BCH 11*, 1887, 145-163.
- Diler 1996 N. K. Diler, *Anadolu Girlandlı Sunakları*, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 1996, (Yayımlanmamış Doktora Tezi).
- Dixon Kennedy 1998 M. Dixon Kennedy, *Encyclopedia of Greco-Roman Mythology*, California, 1998.
- Doğer 2014 L. Doğer, “Antik Dünyanın Pişmiş Toprak Eserlerinde Aşk, Çıplaklık ve Erotizmden İzler”, *Sanat Tarihi Cilt. XXIII*, Sayı: 1, 2014, 29-38.
- Dolunay 1995 N. Dolunay, “Türk Tarih Kurumu Adına Yapılan Çankırıkapı Hafriyatı”, *Belleten Cilt. V*, Sa. 19, 261-266.
- Duman 2017 B. Duman, “Tabernae in Tripolis”, Ed. C. Şimşek-F. D’Andria, *Landscape and History in the Lykos Valley*, Cambridge, 2017, 109-142.
- Duymuş Florioti 2014 H. H. Duymuş Florioti, “Eski Kültürlerde Köpeğin Algılanışı: “Eski Mezopotamya Örneği””, *Ankara Üniversitesi Tarih Araştırmaları Dergisi Cilt: 33*, Sayı: 55, 2014, 45-70.

- Dürüşken 2000 Ç. Dürüşken, *Roma'nın Gizem Dinleri*, İstanbul, 2000.
- Düşen-Yaka Gül 2016 O. Düşen-H. Yaka Gül, "Aizanoi Antik Kenti'nde Mezar Stelleri Üzerinde Yer Alan Bazı Hayvansal Figürlerin Değerlendirilmesi", Ed. E. Özer, *Aizanoi II*, Ankara, 2016, 381-391.
- Eagleton-Williams 2011 C. Eagleton-J. Williams, *Paranın Tarihi*, Çev. F. Kahya, İstanbul, 2011.
- Ekici 2010 M. Ekici, "Lagina Kutsal Alanında Bulunan Sikkelerin Değerlendirilmesi", *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitü Dergisi* Sayı: 7, 2010, 31-38.
- Ekroth 2014 G. Ekroth, "Animal Sacrifice in Antiquity", Ed. G. L. Campbell, *The Oxford Handbook of Ancient Animals*, 2014, 324-354.
- Emiroğlu-Yüksel 2010 K. Emiroğlu-A. Yüksel, *Anadolu'da At Tipleri*, İstanbul, 2010.
- Er 2006 Y. Er, *Klasik Arkeoloji Sözlüğü*, Ankara, 2006.
- Erdemgil 1988 S. Erdemgil, *Efes*, İstanbul, 1988.
- Erdemol 2013 H. Erdemol, "Mitolojiden Yansıyanlar", *Bilgi Dünyası* (Mart), 2013, 95-99.
- Erol 1999 A. Erol, *Aiolia, İonia, Karia, Lykia, Pisidia, Pamphylia, Kilikia Bölgesi Çeşme Yapıları*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1999, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Ersin Durna 2002 G. Ersin Durna, *Antik Çağda Güney-Batı Anadolu (Karia) Bölgesi'nde Aphrodite Kültü*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2002, (Yayınlanmamış Doktora Tezi).
- Ertem 1965 H. Ertem, *Boğazköy Metinlerine göre Hititler Devri Anadolu'nun Faunası*, Ankara, 1965.
- Estin-Laporte 2004 C. Estin-H. Laporte, *Yunan ve Roma Mitolojisi*, Çev. M. Eran, Ankara, 2004.
- Evliya Çelebi Evliya Çelebi, *Seyahatname*, 9, Kitap, Haz. Y. Dağlı-S. A. Kahraman-R. Dankoff, İstanbul, 2005.

- Farnell 1896 L. R. Farnell, *The Cults of The Greek States* Vol. II, Oxford, 1896.
- Farrington 1997 A. Farrington, "Olympic Victors and the Popularity of the Olympic Games in the Imperial Period", *Tyche* 12, 1997, 15-46.
- Fellows 1841 Ch. Fellows, *An account of discoveries in Lycia, being a journal kept during a second excursion in Asia Minor*, Murray, London, 1841.
- Freeman 2003 C. Freeman, *Mısır, Yunan ve Roma Antik Akdeniz Uygurulukları*, Çev. S. K. Angı, Ankara, 2003.
- French 1994 R. French, *Ancient Natural History*, New York, 1994.
- French 2016 D. H. French, *Roman Roads & Milestones of Asia Minor Vol. 4 The Roads Fasc. 4.1 Notes on the Itineraria*, Ankara, 2016.
- Friedell 1999 E. Friedell, *Antik Yunan'ın Kültür Tarihi*, Çev. N. Aça, Ankara, 1999.
- Gabriel 1955 M. M. Gabriel, *Livia's Garden Room at Prima Porta*, New York, 1955.
- Gezgin 2003 İ. Gezgin, *Gilgamiş Kültürleşme Sürecinin Mitik Kahramanı*, İstanbul, 2003.
- Gezgin 2015 D. Gezgin, "Hayvan Mitosları", *Aktüel Arkeoloji* 44, 2015, 18-23.
- Gezgin 2017 D. Gezgin, *Hayvan Mitosları*, İstanbul, 2017.
- Gilhus 2006 I. S. Gilhus, *Animals Gods and Humans*, New York, 2006.
- Gliwitzky 2010 C. Gliwitzky, *Späte Blüte in Side und Perge*, Bern, 2010.
- Goldsworthy 2016 A. Goldsworthy, *Pax Romana War, Peace and Conquest in the Roman World*, London, 2016.
- Gönenç 1992 E. Gönenç, *Doğal Çevre ve Dalyan'da Kaplumbağa Turizmi*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1992, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

- Graves 2010 R. Graves, *Yunan Mitleri Tanrılar, Kahramanlar, Söylenceler*, Çev. U. Akpur, İstanbul, 2010.
- Grimal 2012 P. Grimal, *Mitoloji Sözlüğü*, Çev. S. Tamgüç, İstanbul, 2012.
- Günday 2010 O. Günday, *Antikçağ'dan Ortaçağ'a Hayvanlar*, Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa, 2010, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Gündem-Seçmen-Badem 2015 C. Y. Gündem-M. Seçmen-A. Badem, “Maydos Kilisetepe Kazısı'nın Arkeozoolojik Çalışmalarının Ön Raporu”, 30. AST, 2015, 25-38.
- Gürdal 2008 S. Gürdal, *Anadolu'da Başlangıcından M.Ö. II. Bin Yıl Sonuna Kadar Yırtıcı Kuş Tasvirleri*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2008, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Gürer 2006 A. Gürer, *Örneklerle Sunak Tipolojisi*, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2006, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Gürsoy 2016 F. Gürsoy, *Stratonikeia İon Başlıkları*, Pamukkale Üniversitesi, Arkeoloji Enstitüsü, Denizli, 2016, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Hanfmann-Waldbaum 1968 G. M. A. Hanfmann-J. C. Waldbaum, “Two Submycenaean Vases and a Tablet from Stratonikeia in Caria”, *AJA* Vol. 72, No. 1, 1968, 51-56.
- Hellström 2007 P. Hellström, *Labraunda Karya Zeus Labraundos Kutsal Alanı Gezi Rehberi*, İstanbul, 2007.
- Hirschfeld 1880 G. Hirschfeld, *Vorläufiger Bericht über eine Reise im südwestlichen Kleinasien*, Monatsberichte der Königlich Preussischen Akademie der Wissenschaften zu Berlin. III. Jahrgang 1879, 1880.
- Hula-Szanto 1895 E. Hula-E. Szanto, “Bericht über eine Reise in Karien”, *Sitzungsberichte der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften. Philosophisch Classe*. CXXXII. Band. No. 2 (E. Tempsky), Wien, 1895.
- İdil 1976 V. İdil, “Stratonikeia'da (Eskihisar), Kentin Kuzey Kapısının İç Kesimindeki Korinth Başlığı”, *VIII. TTK* 1. Cilt, 1976, 477-486.

- İnan 1988 J. İnan, “Perge Kazısı 1987 Yılı Çalışmaları”, 10. KST II, 1988, 197-246.
- İşkan-Erkoç 2011 H. İşkan-S. A. Erkoç, “Güney Sondajları”, 32. KST III, 2011, 9-10.
- Johnston 1990 S.I. Johnston, *Hekate Soteira*, Georgia, 1990.
- Kantarlı 2018 M. Kantarlı, “Ülkemizde Kınalı Keklik Popülasyonlarının Biyolojik ve Ekolojik Değerlendirilmesi”, *Doğanın Sesi*, Sayı: 1, 2018, 12-28.
- Kaplan 2013 D. Kaplan, *Kilikia Bölgesi Roma İmparatorluk Dönemi Mimari Süslemeleri*, Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin, 2013, (Yayımlanmamış Doktora Tezi).
- Kara 2015 M. U. Kara, *Kappodokia Bölgesi Mezar Stelleri*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2015, (Yayımlanmamış Doktora Tezi).
- Karaca 2011 M. Karaca, *Stratonikeia Antik Kenti ve Çevresinin (Yatağan-Muğla) Faunası*, Pamukkale Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Denizli, 2011, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Karagöz 2011 Ş. Karagöz, “Küçük Asya’ya Özgü Bir Tanrıça: Hekate”, *Anadolu Araştırmaları* 16, 2011, 303-320.
- Karaöz Arıhan 2003 S. Karaöz Arıhan, *Antik Dönemde Tıp ve Bitkisel Tedavi*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2003, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Karaöz Arıhan 2007 S. Karaöz Arıhan, *Karia Bölgesi Ölü Gömme Adetleri*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2007, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Kayapınar 2015 R. Kayapınar, “Propaganda ve İnanç: De Vita Duodecim Caesarum”, *TAD C. 34*, S. 57, 2015, 65-88.
- Kellum 1994 B. A. Kellum, “The Construction of Landscape in Augustan Rome: The Garden Room at the Villa ad Gallinas”, *The Art Bulletin* Vol. 76, No. 2, 1994, 211-224.
- Kılıç-Turgut 2016 Y. Kılıç-M. Turgut, “Eski Anadolu’da Bucrania Kültü ve Bu Kültün Günümüz Bozkır’ına Yansımaları” Ed. H. Bahar-H. Kuyumcu-Ç. Benhür-

H. G. Küçükbezci-M. Turgut-F. N. Küçükballı, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınları* 9, Konya, 2016, 773-790.

Kızıl 2002 A. Kızıl, *Uygarlıkların Başkenti Milas (Mylasa ve Çevresi)*, Milas, 2002.

Kitchell 2014 K. F. Kitchell, *Animals in the Ancient World from A to Z*, London, 2014.

Kleczkowska 2015 K. Kleczkowska, “Bird Communication in ancient Greek and Roman Thought”, *Maska* Vol: 28, 2015, 95-106.

Koch 2001 G. Koch, *Roma İmparatorluk Dönemi Lahitleri*, (Çev. Z. Z. İlkelen), İstanbul, 2001.

Koç 2006 İ. Koç, *Hititler*, Ankara, 2006.

Koçel Erdem 1995 Z. Koçel Erdem, *Anadolu Hadrian Dönemi Mimari Bezemeleri*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1995, (Yayımlanmamış Doktora Tezi).

Koçkar 2012 M. Koçkar, *At Irkları ve Dağılımı*, Eskişehir, 2012.

Korkmaz 2009 N. Korkmaz, “Antik Roma Çağında Yollar ve Mühendislik-Mimarlıkta Etik”, *TMH-457*, 2009, 60-62.

Kökdemir 2004 G. Kökdemir, “Kurban Masalarındaki Anthemion Bezemelerinin Augustus Dönemi Tipolojik ve Stilistik Özellikleri”, *Anatolia* 27, 2004, 45-62.

Kökdemir 2018 G. Kökdemir, “Yeni Değerlendirmeler Işığında Menderes Magnesiası Kuruluş Mitosu (Ktisis) ve Leukippos (Ktistes) Heykeli”, *TÜBA-Ar* 23, 2018, 157-178.

Köster 2004 R. Köster, *Die Bauornamentik Von Milet I*, Berlin, 2004.

Kramer 1999 S. N. Kramer, *Sümer Mitolojisi*, Çev. H. Koyukan, İstanbul, 1999.

Kramer 2002 S. N. Kramer, *Tarih Sümer’de Başlar*, Çev. H. Koyukan, İstanbul, 2002.

Kretschmer 2000 F. Kretschmer, *Resimlerle Antik Roma’da Mimarlık Mühendislik*, Çev. Z. Z. İlkelen, İstanbul, 2000.

- Kuhn 1984 G. Kuhn, “Der Altar der Artemis in Ephesos”. *Mitteilungen des Deutschen Archäologischen Instituts, Athenische Abteilung*, Band 99, 1984, 199-205.
- Kumsar-Aydan 2019 H. Kumsar-Ö. Aydan, “Stratonikeia Antik Kenti ve Lagina Kutsal Alanındaki (Milas-Muğla) Deprem İzlerinin Jeo-Arkeolojik Değerlendirilmesi”, Ed. B. Söğüt, *Stratonikeia Çalışmaları 4; Mimari, Heykel ve Küçük Buluntu Araştırmaları*, İstanbul, 2019, 267-278.
- Küsmesz 2009 P. Küsmesz, *Başlangıcından M.Ö. 2. Binin Sonuna Kadar Anadolu Tasvir Sanatında Av Sahneleri*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2009, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Lanckoronski 2015 K. G. Lanckoronski, *Pamphylia ve Pisidia Kentleri II*. Cilt, Çev. S. Bulgurlugün, İstanbul, 2015.
- Leake 1824 W. M. Leake, *Journal of a tour in Asia Minor*, Prienceton, 1950.
- Levi 1987 P. Levi, *Atlaslı Büyük Uygarlıklar Ansiklopedisi III. Cilt Eski Yunan*, Çev. N. Erdilek, İstanbul, 1987.
- Lewis-Jones 2018 S. Lewis-L. L. Jones, *The Culture of Animals in Antiquity*, Wolverhampton, 2018.
- LIMC II. 1, 1984 *Lexicon Iconographicum Mythologiae Classicae* II. 1, (Aphrodisias- Athena), Zürich, 1984.
- LIMC II. 2, 1984 *Lexicon Iconographicum Mythologiae Classicae* II. 2, (Aphrodisias- Athena), Zürich, 1984.
- LIMC VI. 1, 1992 *Lexicon Iconographicum Mythologiae Classicae* VI. 1, (Kentauroi et Kentaurides-Oiax), Zürich, 1992.
- Lucket 2016 K. W. Lucket, *Göbekli Tepe*, Çev. L. T. Basmacı, İstanbul, 2016.
- Magie 1950 D. Magie, *Roman Rule in Asia Minor To The End of The Thurd Century After Christ* Vol. I-II, New Jersey, 1950.
- Mansel 1969 A.M. Mansel, “1968 Perge Kazısına Dair Önrapor”, *Türk Arkeoloji Dergisi* Sayı: XVII.1, 1969, 93-105.

- Marangoz 2019 Ö. Marangoz, “Aphrodite Betimlemeleri Işığında Antik Yunan Sanat Anlayışı Üzerinde Bir İnceleme”, *Atatürk Üniversiteleri Kadın Araştırmaları Dergisi* 1 (1), 2019, 1-11.
- Maršić-Sekso 2011 D. Maršić-R. Sekso, “Korniž Ranocarske Građevine iz Nina”, *Vjesnik* 105, Hrvatska, 2011, 7-32.
- Meijer 2006 F. Meijer, *İmparatorlar Yataklarında Ölmez*, İstanbul, 2006.
- Mert 1993 İ. H. Mert, *Anadolu Gymnasionları ve Stratonikeia Gymnasionu*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1993, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Mert 1999 İ. H. Mert, “Anadolu Gymnasionları ve Stratonikeia Gymnasionu”, *Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Dergisi* Sayı: 13, 1999, 417-435.
- Mert 2008 İ. H. Mert, *Untersuchungen zur Hellenistischen und Kaiserzeitlichen Bauornamentik von Stratonikeia*, IstForsch 50, Tübingen, 2008.
- Metin-Çidem 2020 H. Metin-M. Çiğdem, “Kremna’dan Bezemeli Tavan Kaseti Örnekleri”, *Amisos Cilt. 5*, Sayı. 5, 2020, 75-91.
- Murat 2003 L. Murat, “Ammihanta Ritüelinde Hastalıklar ve Tedavi Yöntemleri”, *Archivum Anatolicum Cilt: IV*, Sayı: 2, 2003, 89-109.
- Muss 2001 U. Muss 2001, “Die Fundamente”, Ed. A. Bammer, *Der Altar des Artemisons von Ephesos*, Wien, 2001.
- Mutlu 2015 S. Mutlu, “Zeus Panamaros Kutsal Alanı ve Bayramları”, Ed. B. Söğüt, *Stratonikeia Çalışmaları I; Stratonikeia ve Çevresi Araştırmaları*, İstanbul, 2015, 79-94.
- Mynott 2018 J. Mynott, *Birds in the Ancient World*, New York, 2018.
- Nedefkin 2009 A. Nedefkin, “Lagobolon: A Hunting Weapon of the Ancient Greeks Depicted on Pharsalian Coins of the Fourth Century BC”, *Fasciculi Archaeologiae Historicae Fasc. XXII*, 2009, 1-3.
- Newton 1863 C. T. Newton, *Discoveries at Halicarnassus, Cnidus and Branchidae I-II*, London, 1862-1863.

- Oğuzhanoğlu 2015 U. Oğuzhanoğlu, “Stratonikeia Antik Kenti Çevresinde Erken Yerleşim İzleri”, Ed. B. Söğüt, *Stratonikeia Çalışmaları 1; Stratonikeia ve Çevresi Araştırmaları*, İstanbul, 2015, 9-28.
- Oğuzhanoğlu 2019 U. Oğuzhanoğlu, “Erken Tunç Çağı’nda Stratonikeia”, Ed. B. Söğüt, *Stratonikeia Çalışmaları 4; Mimari, Heykel ve Küçük Buluntu Araştırmaları*, İstanbul, 2019, 1-11.
- Önder 2013 S. Önder, *Karia’da Zeus Kültü ve Epietleri*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2013, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Öz 2014 E. Öz, *Kultepe Metinleri Işığında Eski Anadolu’da Tarım ve Hayvancılık*, Ankara, 2014.
- Özbay 2018 F. Özbay, “Eski Anadolu Toplumlarında Köpek”, *Seleucia* Sayı: VIII, 2018, 69-89.
- Özcan 2012 F. Özcan, “Pisidia Antiokheia’sı Köpek Gömüleri”, Ed. B. Hürmüzlü-M. Fırat-A. Gerçek, *Pisidia Araştırmaları-I Sempozyum Bildiri Kitabı*, Isparta, 2012, 257-270.
- Özdemir 2016 B. Ş. Özdemir, *Tlos Tanrıları ve Kültleri*, Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya, 2016, (Yayımlanmış Doktora Tezi).
- Özdemir 2019 T. Özdemir, “Stratonikeia Kuzey Şehir Kapısı’nın Kentin Kutsal Alanlarıyla İlişkisi” Ed. B. Söğüt, *Stratonikeia Çalışmaları 4; Mimari, Heykel ve Küçük Buluntu Araştırmaları*, İstanbul, 2019, 139-151.
- Özdilek 2011 B. Özdilek, *Rhodiapolis Tiyatrosu ve Lykia Tiyatroları*, Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya, 2011, (Yayımlanmamış Doktora Tezi).
- Özer 2007 Y. Özer, *Karia Coğrafyası ve Tarihi*, Muğla Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla, 2007, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Özer 2016 E. Özer, “Aizanoi’dan Horozlu Mezar”, *Art-Sanat* 5, 2016, 1-24.
- Özer-Yalçın 2018 E. Özer-K. Yalçın, “Antik Çağ Dünyasının İlk Borsa Binası”, *Aktüel Arkeoloji* 66, 2018, 64-71.
- Özgan 1987 R. Özgan, “Stratonikeia Şehir Kapısı Yontu Buluntuları”, *V. AST I*, Ankara, 1987, 265-277.

- Özgan 2013a R. Özgan, *Roma Portre Sanatı I*, İstanbul, 2013.
- Özgan 2013b R. Özgan, *Roma Portre Sanatı II*, İstanbul, 2013.
- Özgen 2009 H. M. Özgen, *Anadolu'da Roma Dönemi Takları ve Tak Biçimli Kent Kapıları*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2009, (Yayımlanmamış Doktora Tezi).
- Özgür 2011 M. E. Özgür, *Antalya Müzesi Perge Tiyatrosu Heykelleri'yle Tarih ve Mitoloji Gezisi*, Ankara, 2011.
- Özkaya 2011 V. Özkaya, "Kuyulu Anıtlar ve Frigler'de Taurobolium", *Anadolu Araştırmaları* 15, 2011, 295-334.
- Pococke 1745 R. Pococke, *A Description of the East and Some other Countries, Vol. II. Part II. Observations on the Island, Asia Minor, Thrace, Greece, and some other Parts of Europe*, W. Bower, London, 1745.
- Polat 2017 R. T. Polat, *Stratonikeia Akdağ Nekropolü*, İstanbul, 2017.
- Price 2004 S. R. F. Price, *Ritüel ve İktidar*, Çev. T. Esin, İstanbul, 2004.
- Radt 1970 W. Radt, *Siedlungen und Bauten auf der Halbinsel von Halikarnassos unter besonderer Berücksichtigung der archaischen Epoch*, IstMitt Beih. 3, 1970.
- Radt 2002 W. Radt, *Pergamon Antik Bir Kentin Tarihi ve Yapıları*, Çev. S. Tammer, İstanbul, 2002.
- Redondo 2015 J. Redondo, "Myths Around the Dolphin in Greek Religion", Ed. A. R. Fernandes-P. Serrah-R. C. Fonseca, *The Power of from Reclining Myths*, UK, 2015, 67-89.
- Reyhan 2008 E. Reyhan, "Eski Anadolu Kültüründe Büyü ve Büyücülük", *Akademik Bakış* Cilt: 2, Sayı: 3, 2008, 227-242.
- Richter 1930 G. M. A. Richter, *The Metropolitan Museum of Art Animals in Greek Sculpture*, New York, 1930.
- Robinson 1943 D. M. Robinson, *The Horse in Greek Art*, London, 1943.

- Rohde 1982 E. Rohde, *Pergamon Burgberg und Altar*, Berlin, 1982.
- Roman-Roman 2010 L. Roman-M. Roman, *Encyclopedia of Greek and Roman Mythology*, New York, 2010.
- Ross 1850 L. Ross, *Kleinasien und Deutschland, Reisebriefe und Aufsätze mit Bezugnahme auf die Möglichkeit Deutscher Niederlassungen in Kleinasien*, C. E. M. Pfeffer, Helle, 1850.
- Rumscheid 1994 F. Rumscheid, *Untersuchungen zur Kleinasiatischen Bauornamentik des Hellenismus, Beiträge zur Erschließung hellenistischer und kaiserzeitlicher Skulptur und Architektur 14*, Mainz, 1994.
- Rumscheid 2000 F. Rumscheid, *Küçük Asya'nın Pompeisi Priene Rehberi*, Çev. S. Bulgurlu, İstanbul, 2000.
- Rumscheid 2009 F. Rumscheid, "Die Leleger: Karer oder Andere", Ed. F. Rumscheid, *Die Karer und die Anderen, Internationales Kolloquium an der Freien Universität Berlin*, 13. bis 15. Oktober 2005, Bonn, 2009, 175-193.
- Russel 2015 N. Russel, "Çatalhöyük'te Hayvan", *Aktüel Arkeoloji* 44, 2015, 68-79.
- Sabuncuo 2011 T. Sabuncuo, *Çivi Yazılı Belgeler Işığında M.Ö. 2. Bin Yıl Anadolu'sunda Tarım*, Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli, 2011, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Sariiz 2019a E. Sariiz, "Stratonikeia'da Roma Kültleri: Kentin Roma Şehir Sikkeleri Üzerine Yeni Bir Değerlendirme", Ed. B. Söğüt, *Stratonikeia Çalışmaları 4; Mimari, Heykel ve Küçük Buluntu Araştırmaları*, İstanbul, 2019, 65-83.
- Sariiz 2019b E. Sariiz, "Roma Şehir Sikkelerinde Hekate Betimleri", *Arkhe* 11, 2019, 36-45.
- Sartre-Fauriat-Sartre 2007 A. Sartre-Fauriat, M. Sartre, "Le voyage en Carie de William Jhon Bankes en Caria (1817)", Ed. P. Brun-P. Debord, *Scripta Anatolica, Hommages a Pierre Debord, Etude/Ausonius*, 18, Paris, 2007, 113-141.
- Scardozzi 2008 G. Scardozzi, *Phrygia Hierapolis Yeni Atlası*, İstanbul, 2008.
- Schmidt 2007 K. Schmidt, *Taş Çağı Avcılarının Gizemli Kutsal Alanı Göbekli Tepe En Eski Tapınağı Yapanlar*, Çev. R. Aslan, İstanbul, 2007.

- Sevgi 2006 P. Sevgi, *Augustus Dönemi Din ve Din Propagandası*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2006, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Sevimli 2005 Ş. Sevimli, *Anadolu Uygarlıklarında Temizlik Kavramı ve Uygulamalarının Evrimi*, Çukurova Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Adana, 2005, (Yayımlanmamış Doktora Tezi).
- Sevin 2001 V. Sevin, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası I*, İstanbul, 2001.
- Sevinç 2007 F. Sevinç, *Hititlerde Ölülere ve Yeraltı Tanrılarına Sunulan Kurbanlar*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2007. (Yayımlanmamış Doktora Tezi).
- Six 1889 J. Six, "On the Composition of the Eastern Pediment of the Zeus Temple at Olympia, and Alcamenes the Lemnian" *The Journal of Hellenic Studies* Vol. 10, 1889, 98-116.
- Smith 2012 R. R. R. Smith, "Aphrodisias 2010", 33. *KST IV*, 2012, 25-58.
- Smith 2013 R. R. R. Smith, *Hellenistik Heykel*, Çev. A. Y. Yıldırım, İstanbul, 2013.
- Söğüt 2008 B. Söğüt, "Naiskoi from the Sacred Precinct of Lagina Hekate: Augustus and Sarapis", *Anados* 6-7, 2007, 421-431.
- Söğüt 2010 B. Söğüt, "Stratonikeia 2008 Yılı Çalışmaları" 31. *KST IV*, 2010, 263-286.
- Söğüt 2011a B. Söğüt, "Stratonikeia 2009 Yılı Çalışmaları" 32. *KST IV*, 2011, 194-211.
- Söğüt 2011b B. Söğüt "Antik Çağda Bir Mermer Şehir: Stratonikeia", *Laodikeia Stone* S.8, 2011, 42-47.
- Söğüt 2012a B. Söğüt, "Stratonikeia 2010 Yılı Çalışmaları" 33. *KST IV*, 2012, 395-419.
- Söğüt 2012b B. Söğüt, "Stratonikeia, Takvim ve Diokletian Kararı", *Aktüel Arkeoloji*, 2012, 114-116.

- Söğüt 2012c B. Söğüt, “Börükçü 2003-2006 yılları kazıları”, Ed. B. Söğüt, *Stratonikeia’ dan Lagina’ ya Ahmet Adil Tırpan Armağanı*, İstanbul, 2012, 553-586.
- Söğüt 2013a B. Söğüt, “Stratonikeia 2011 Yılı Çalışmaları” 34. *KST III*, 2013, 45-58.
- Söğüt 2013b B. Söğüt, “Stratonikeia’ da Hellenistik Dönem Öncesi”, Ed. M. Tekocak, *K. Levent Zoroğlu’ na Armağan*, İstanbul, 2013, 605-623.
- Söğüt 2014a B. Söğüt, “Stratonikeia 2012 Yılı Çalışmaları” 35. *KST III*, 2014, 448-458.
- Söğüt 2014b B. Söğüt, “Stratonikeia”, Ed. E. Hrnčiarik, *Turkey Through the Eyes of Classical Archaeologists*, Trnava, 2014, 27-37.
- Söğüt 2014c B. Söğüt, “Zaman Tünelinde Gezilen Kent: Stratonikeia”, *Lykos* (Kasım-Aralık), 2014, 6-21.
- Söğüt 2015a B. Söğüt, “Stratonikeia 2013 Yılı Çalışmaları” 36. *KST III*, 2015, 597-622.
- Söğüt 2015b B. Söğüt, “Stratonikeia’nın Yerleşim Tarihi ve Yapılan Çalışmalar”, Ed. B. Söğüt, *Stratonikeia Çalışmaları 1; Stratonikeia ve Çevresi Araştırmaları*, İstanbul, 2015, 1-8.
- Söğüt 2015c B. Söğüt, “Antik Çağlardan Günümüze Mermer Kent Stratonikeia”, *Kömürcüoğlu Uluslararası 4. Taş Heykel Kolonisi* (Nisan), 2015, 114-123.
- Söğüt 2015d B. Söğüt, “Stratonikeia’ daki Koruma Uygulamalarından Örnekler”, Ed. E. Okan- C. Atila, *Prof. Dr. Ömer Özyiğit’ e Armağan*, İstanbul, 2015, 379-396.
- Söğüt 2016 B. Söğüt, “Stratonikeia 2014 Yılı Çalışmaları” 37. *KST III*, 2015, 493-516.
- Söğüt 2017a B. Söğüt, “Stratonikeia 2015 Yılı Çalışmaları: Yerleşim ve Kentleşme”, *Arkeoloji ve Sanat* Sayı: 156 (Eylül-Aralık), 2017, 153-168.
- Söğüt 2017b B. Söğüt “Tüm Dönemlerin Birlikte Görüldüğü Kent; Stratonikeia”, *Laodikeia Stone S.14*, 2017, 56-60.

- Söğüt 2018 B. Söğüt, “Geç Antik Çağ’da Stratonikeia” Ed. C. Şimşek- T. Kaçar, *Laodikeia Çalışmaları Ek Yayın Dizisi 1, Geç Antik Çağ’da Lykos Vadisi ve Çevresi*, İstanbul, 2018, 429-458.
- Söğüt 2019 B. Söğüt, *Stratonikeia Çalışmaları 5, Stratonikeia (Eskihisar) ve Kutsal Alanları*, İstanbul, 2019.
- Söğüt-Taşkiran 2014 B. Söğüt-M. Taşkiran, “Stratonikeia’dan Augustus Dönemi Mısır Etkili Korinth Başlıkları”, *Olba XXII*, Mersin, 2014, 189-212.
- Stansbury O’Donnell 2015 M. D. Stansbury O’Donnell, *A History of Greek Art*, West Sussex, 2015.
- Sümbül-vd 2005 H. Sümbül-M. Öz-A. Erdoğan, M. Gökoğlu-R. S. Göktürk-S. Düşen-O. D. Düşen-A. Aslan-T. Albayrak-H. B. Sert-İ. G. Deniz-Ö. Tufan-Y. Kaya-M.R. Tunç-H. Karaardıç-H. Uğurluay, *Doğa Rehberi*, İstanbul, 2005.
- Sümer 2016 N. Sümer, “Dinsel ve Mitolojik Bir Sembol Olarak Yılan”, *The Journal of Academia Social Science Studies* Number: 43, 2016, 275-288.
- Şahan 2006 M. Şahan, *Yeni Tralleis Kazılarında Bulunan Hamam Rölyepleri*, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın, 2006, (Yayımlanmamış Yüksek Lisan Tezi).
- Şahin 1976 M. Ç. Şahin, *The Political and Religious Structure in The Territory of Stratonikeia in Caria*, Ankara, 1976.
- Şahin 1981 M. Ç. Şahin, *Die Inschriften von Stratonikeia: Panamara, IK 21*, Bonn, 1981.
- Şahin 1982 M. Ç. Şahin, *Die Inschriften von Stratonikeia: Lagina, Stratonikeia und Umgebung, IK 22.1*, Bonn, 1982.
- Şahin 1990 M. Ç. Şahin, *Die Inschriften von Stratonikeia: Neue Inschriften und Indices, IK 22.2*, Bonn, 1982.
- Şahin 2001 N. Şahin, *Zeus’un Anadolu Kültleri*, İstanbul, 2001.
- Şahin 2002 M. Şahin, *Anadolulu Bir Mimar Hermogenes*, İstanbul, 2002.
- Şahin 2009 F. S. Şahin, “Anti Sikkeler Üzerinde Görülen Yunus Betimleri Üzerine Bazı Gözlemler”, *SBArD* Sayı. 13, 2009, 137-154.

- Şahin 2017 D. Şahin, *Roma Mitolojisi*, İstanbul, 2017.
- Şimşek 1997 C. Şimşek, *Hierapolis Güney Nekropolü*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 1997, (Yayımlanmamış Doktora Tezi).
- Şimşek 1999 C. Şimşek, “Antik Dönemde Çürük Su (Lycos) Vadisinde Kültürel ve Ekonomik Yaşam”, *Arkeoloji ve Sanat* Yıl: 21, Sayı: 92, İstanbul, 2-9.
- Şimşek 2009 C. Şimşek, “Regional Cults in the Lykos Valley and its Neighbourhood” Ed. H. Sağlamtimur-E. Abay-Z. Derin-A. Ü. Erdem-A. Batmaz-F. Dedeoğlu-M. Erdalkıran-M. B. Baştürk-E. Konakçı, *Altan Çilingiroğlu’na Armağan Yukarı Denizin Kıyısında Urartu Krallığı’na Adanmış Bir Hayat*, İstanbul, 2009, 673-690.
- Şimşek 2013 C. Şimşek, *Laodikeia (Laodicea ad Lycum)*, İstanbul, 2013.
- Taşkın-Koçak 2010 D. Taşkın-S. Koçak, “Türk Yerli Atları”, *Kocatepe Veteriner Dergisi* 3(2), 2010, 71-75.
- Taşkıran 2011 M. Taşkıran, *Stratonikeia Korinth Başlıkları*, Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli, 2011, (Yayımlanmamış Yüksek Lisan Tezi).
- Taub 2003 L. Taub, *Ancient Meteorology*, New York, 2003.
- Tekin 2004 O. Tekin, “Eski Yunan’da Spor ve Atletizm Oyunları”, *Toplumsal Tarih* 128, 2004, 6-15.
- Tekin 2014 O. Tekin, *Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş*, İstanbul, 2014.
- Tek-Köker-Sarıiz 2015 A. T. Tek-H. Köker-E. Sarıiz, “Stratonikeia 2008-2014 Sezonları Sikke Buluntuları Hakkında Ön Rapor”, Ed. B. Söğüt, *Stratonikeia Çalışmaları 1; Stratonikeia ve Çevresi Araştırmaları*, İstanbul, 2015, 137-141.
- Thomson 2007 G. Thomson, *Eski Yunan Toplumu Üstüne İncelemeler Tarihöncesinde Ege*, Çev. C. Üster, İstanbul, 2007.
- Tırpan 1990 A. A. Tırpan, “Stratonikeia’nın Şehir ve Sur Planı”, *Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Dergisi* Sayı: 5, 1990, 217-234.

- Tırpan 1998 A. A. Tırpan, *Stratonikeia Augustus-İmparatorlar Tapınağı*, Konya, 1998.
- Tırpan-Söğüt 2000 A. A. Tırpan-B. Söğüt, “Koranza Kazıları 1998”, 21. KST II, 2000, 153-162.
- Tırpan-Söğüt 2001 A. A. Tırpan-B. Söğüt, “Lagina Hekate Temenosu 1999 Yılı Çalışmaları”, 22. KST II, 2001, 299-310.
- Tırpan-Söğüt 2005 A. A. Tırpan-B. Söğüt, *Lagina*, Muğla, 2005.
- Topaloğlu Uzunel 2015 A. Topaloğlu Uzunel, “Antik Yunan ve Roma Oyuncakları Üzerine”, *Uluslararası Oyun ve Oyuncak Kongresi (5-7 Mayıs)*, 2015, 210-216.
- Toynbee 1973 J. M. C. Toynbee, *Animals in Roman Life and Art*, New York, 1973.
- Tremaux 1860 P. Tremaux, *Exploration archeologique en Asie mineuse*, Paris, 1864.
- Tulay 2004 A. S. Tulay, *Antik Öyküler*, Söke, 2004.
- Türkmen 2007 M. Türkmen, *Pamphylia ve Kilikia’da Severuslar Dönemi Mimari Bezemesi*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2007, (Yayımlanmamış Doktora Tezi).
- Uncu 2011 E. Uncu, *Eski Mezopotamya ve Yunan Dünyasında Din ve Tanrılar*, Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli, 2011, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Uncu 2013 E. M. Uncu, “Eski Mezopotamya’da Tıp”, *History Studies International Journal of History* Vol. 5, 2013, 107-118.
- Urhan-Karaca-Kızılkaya 2015 R. Urhan-M. Karaca-E. Kızılkaya, “Stratonikeia Antik Kenti (Yatağan-Muğla) ve Çevresinin Faunası”, Ed. B. Söğüt, *Stratonikeia Çalışmaları 1, Stratonikeia ve Çevresi Araştırmaları*, İstanbul, 2015, 301-316.
- Uzunaslan 2010 A. Uzunaslan, “Mimari Tipoloji ve Fonksiyon Açısından Aphrodisias stadyumu”, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* Sayı: 21, 2010, 11-42.
- Üreten 2004 H. Üreten, “Hellenistik Dönem Pergamon Kenti Tanrı ve Kültürleri”, *Tarih Araştırmaları Dergisi* 22(35), 2004, 185-214.

- van Bremen-Carbon 2010 R. van Bremen-J. M. Carbon, *Hellenistic Karia*, Paris, 2010.
- Vandeput 1997 L. Vandeput, "Remains of an Antonine Monument at Sagalassos", Ed. M. Walkens-J. Poblome, *Sagalassos IV, Report on the Survey and Excavation Campaigns of 1994 and 1995*, Leuven, 1997, 141-148.
- Varinlioğlu 1991 E. Varinlioğlu, "1989 Stratonikeia Kazıları", 12. *KST II*, 1991, 219-224.
- von Hoff 2009 R. von Hoff, "Hellenistische Gymnasia: Raumgestaltung und Raumfunktionen", Ed. A. Matthaei- M. Zimmermann, *Stadtbilder im Hellenismus*, Berlin, 2009, 245-275.
- von Rudloff 1999 R. von Rudloff, *Hekate in Ancient Greek Religion*, Canada, 1999.
- Waldstein 1884 C. Waldstein, "The Eastern Pediment of the Temple of Zeus at Olympia and the Western Pediment of the Parthenon", *The Journal of Hellenic Studies* Vol. 5, 1884, 195-204.
- Weinstock 1960 S. Weinstock, "Pax and the 'Ara Pacis'", *The Journal of Roman Studies* Vol. 50, P. 1-2, 1960, 44-58.
- Wiess 2011 C. F. Wiess, *Living Fluidly: Uses and Meanings of Water in Asia Minor (Second Century Bce-Second Century Ce)*, Brown University 2011. (Yayınlanmamış Doktora Tezi).
- Willekes 2013 C. Willekes, *From the Steppe to the Stable: Horses and Horsemanship in the Ancient World*, University of Calgary, Alberta, 2013. (Yayınlanmamış Doktora Tezi).
- Willekes 2016 C. Willekes, *The Horse in the Ancient World from Bucephalus to the Hippodrome*, London, 2016.
- Williamson 2013 C. Willianson, "Karian, Greek or Roman? The Layered Identities of Stratonikeia at the Sanctuary of Hekate at Lagina", *Tijdschrift voor Mediterrane Archeologie* 25. Cilt, 2013, 1-6.
- Yalçinkaya-vd. 2001 I. Yalçinkaya-H. Taşkiran-A. L. Atıcı-M. B. Kösem-K. Özçelik-M. Kartal-C. M. Erek, "1999 Yılı Karain Kazıları" 22. *KST I*, 2001, 9-20.

- Yaman 2012 A. Yaman, *Aigai Bouleuterionu'ndan Ele Geçen Figürlü Bir Stel*, Muğla Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla, 2012, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Yavis 1949 G. Yavis, *Grek Altars*, Missouri, 1949.
- Yılmaz 2012 B. Yılmaz, *Aphrodisias Sebasteionuna ait Üç Kabartma*, Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli, 2012, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Yılmaz Hanedar 2007 B. Yılmaz Hanedar, *Roma İmparatoru Antoninus Pius'un Küçükasya Politikası*, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2007, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Yılmaz Kolancı 2018 B. Yılmaz Kolancı, *Laodikeia Mimari Bloklarındaki Bitkisel ve Figüratif Kabartmalar*, Pamukkale Üniversitesi, Arkeoloji Enstitüsü, Denizli, 2018, (Yayımlanmamış Doktora Tezi).
- Yılmaz-Ertuğrul 2012 O. Yılmaz-M. Ertuğrul, "Tarihte Güvercin Yetiştiriciliğinin Önemi", *HR.Ü.Z.F.16(2)*, 2012, 1-7.
- Yürük 2017 M. B. Yürük, *Side Tykhe Tapınağı*, Eskişehir Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir, 2017, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Zanker 1988 P. Zanker, *The Power of Images in the Age of Augustus*, Çev. A. Shapiro, Michigan, 1988.
- Zanker 1998 P. Zanker, *Pompeii Public and Private Life*, Çev. D. L. Schneider, London, 1998.
- Zengin 2008 M. Zengin, "Karadeniz'de Yunus Avcılığı", *Sümae Yunus Araştırma Bülteni* 8/1, 2008, 8-12.
- Zimmerman 2010 N. Zimmerman, "Yaşamın Duvardaki İzi", *Aktüel Arkeoloji* 16, 2010, 68-77.
- Zimmermann-Ladstätter 2011 N. Zimmermann-S. Ladstätter, *Ephesos Duvar Resimleri Hellenistik Dönemden Bizans Dönemine Kadar*, Çev. S. Gün, İstanbul, 2011.
- Zoroğlu 2014 C. Zoroğlu, *Anadolu'da Roma Dönemi Zırlı Heykelleri*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2014, (Yayımlanmamış Doktora Tezi).

İnternet Kaynakları

<https://pataraexcavations.org/yapilar/deniz-feneri/> (19.05.2020).

https://www.metmuseum.org/art/collection/search/248316_15 (19.05.2020)

FIGÜRLER DİZİNİ

- Figür 1:** Karia Bölgesi ve kentleri (van Bremen-Carbon 2010, Map: 1)
- Figür 2:** Stratonikeia Kent Planı (Stratonikeia ve Lagina Kazı Arşivi)
- Figür 3:** Frizlerde yer alan kuş türlerinin dağılım grafiği (O. Gümeli)
- Figür 4:** ST.02 numaralı friz bloğundan güvercin detayı (O. Gümeli)
- Figür 5:** Güvercin (Karaca 2011, 122, Şekil 3.83).
- Figür 6:** ST.06 numaralı friz bloğundan bülbül detayı (O. Gümeli)
- Figür 7:** Bülbül (Karaca 2011, 149, Şekil 3.107)
- Figür 8:** ST.13a numaralı friz bloğundan keklik detayı (O. Gümeli)
- Figür 9:** Keklik
(https://www.trakus.org/kods_bird/uye/?fsx=2fsdl17@d&tur=K%FDnal%FD%20keklik) (01.09.2019)
- Figür 10:** ST.05b numaralı friz bloğundan kırlangıç detayı (O. Gümeli)
- Figür 11:** Kırlangıç (<https://www.kuslar.gen.tr/kirlangic>) (05.06.2020)
- Figür 12:** Ephesos Yamaç Ev 2'den kuş betimlemesi (Zimmerman 2010, 70)
- Figür 13:** Roma Villası Kırlangıç ve Serçe Detayı (Mynott 2018, 169, Fig. 3.11)
- Figür 14:** Laodikeia Augustus Dönemi'ne tarihlendirilmiş friz bloğu (Yılmaz Kolancı 2018, 139, Figür 97).
- Figür 15:** ST.03 numaralı friz bloğundan kuzgun detayı (O. Gümeli)
- Figür 16:** Kuzgun (Karaca 2011, 195, Şekil 3.145)
- Figür 17:** ST.11 numaralı friz bloğundan karga detayı (O. Gümeli)
- Figür 18:** Karga (Karaca 2011, 196, Şekil 3.146)
- Figür 19:** ST.05a numaralı friz bloğundan kartal detayı (O. Gümeli)
- Figür 20:** Kartal
(https://www.trakus.org/kods_bird/uye/?fsx=2fsdl17@d&tur=%DEah%20kartal) (10.02.2020)
- Figür 21:** ST.08 numaralı friz bloğundan yırtıcı kuş detayı (O. Gümeli)
- Figür 22:** Gündüz Yırtıcısı (https://www.trakus.org/kods_bird/uye/?fsx=tur_arama) (19.04.2020)
- Figür 23:** Laodikeia Septimus Severus Nymphaeum'u tavan kasetinde yer alan kartal kabartması (Yılmaz Kolancı 2018, 121, Figür 79)
- Figür 24:** Tlos sahne binası frizlerinde yer alan kartal betimlemesi (Akdağ 2014, 85, Kat.No.39).
- Figür 25:** Mazeus Mithridates kapısı friz bloğu (Rumcheid 1994, 16, Pl. 42. 10-13)
- Figür 26:** New York Müzesi kuş betimlemeli friz bloğu
(https://www.metmuseum.org/art/collection/search/248316_15)(19.05.2020)
- Figür 27:** Side Dionysos Tapınağı (Büyükkolancı 2008, 275, Fig. 13)
- Figür 28:** Falerii'de yer alan rölyef (Zanker 1988, 180, Fig. 139.a)
- Figür 29:** Livia villası duvar freskleri (Caneva-Bohuny 2003, 150, Fig. 2)
- Figür 30:** SG.01 numaralı arşitrav bloğundan tavşan detayı (O. Gümeli)
- Figür 31:** Tavşan (Karaca 2011, 221, Şekil 3.167)
- Figür 32:** Chigi Olpesi (Stansbury O'Donnell 2015, 140, Res. 6.11)

- Figür 33:** Perge Propylon'a ait soffitte yer alan tavşan detayı (Abbasoğlu 1994, Lev. XXXVIII, Res. 4, Kat. No. 160)
- Figür 34:** Perge Propylon'a arşitrav soffiti (Abbasoğlu 1994, Lev. XXXVIII, Res. 1, Kat. No. 160)
- Figür 35:** SKK.01 numaralı bloğun cepheden görünümü (O. Gümeli)
- Figür 36:** SKK.01 numaralı blokta yer alan yunus kabartması (O. Gümeli)
- Figür 37:** Kuzey Şehir Kapısı 3D çizimi (Stratonikeia ve Lagina Kazı Arşivi)
- Figür 38:** Kuzey Şehir Kapısı 3D çizimi, nymphaeum detayı (Stratonikeia ve Lagina Kazı Arşivi)
- Figür 39:** Ephesos Traian Nymphaeum 3D çizimi
(<https://virtualreconstruction.com/wp/?p=662>)
- Figür 40:** Laodikeia Septimus Severus Nymphaeum'u Konsol Kasetlerine ait yunus kabartması (Yılmaz Kolancı 2018, 186, Figür 149)
- Figür 41:** Hierapolis Apollon Kutsal Alanı Nymphaeumu'ndan yunus kabartması (Yılmaz Kolancı 2018, 186, Figür 153)
- Figür 42:** Kasetlerde yer alan hayvan türlerinin dağılım grafiği (O. Gümeli)
- Figür 43:** LA.01 numaralı tavan kasetinden balık detayı (O. Gümeli)
- Figür 44:** LA.02 numaralı tavan kasetinden alabalık detayı (O. Gümeli)
- Figür 45:** LA.07b numaralı tavan kasetinden balık detayı (O. Gümeli)
- Figür 46:** LA.02 numaralı tavan kasetinden balık detayı (O. Gümeli)
- Figür 47:** LA.02 numaralı blokta betimlenen balık kabartması (O. Gümeli)
- Figür 48:** Alabalık (<https://www.parlakgrup.com.tr/urunler/alabalik/>) (25.03.2020)
- Figür 49:** Laodikeia Batı Tiyatrosu tavan kaseti balık betimlemesi (Yılmaz Kolancı 2018, 205, Figür 168)
- Figür 50:** Parion Tiyatrosu tavan kaseti balık betimlemesi (Başaran Yıldızlı 2016, 100, Fig. 40a)
- Figür 51:** LA.08a numaralı tavan kasetinden yunus detayı (O. Gümeli)
- Figür 52:** Yunus (<http://www.yunusbaligi.net/>) (17.05.2020)
- Figür 53:** Side Nymphaeum'una ait tavan kasetinde yer alan yunus kabartması (Gliwitzky 2010, 134, Abb. 221)
- Figür 54:** Laodikeia A Tapınağı'ndan yunus detayı (Yılmaz Kolancı 2018, 179, Figür 143)
- Figür 55:** Laodikeia A Tapınağı'ndan yunus detayı (Yılmaz Kolancı 2018, 179, Figür 144)
- Figür 56:** Perge'de bulunmuş arşitrav soffitinde yer alan yunus detayı (Abbasoğlu 1994, Lev. XXX, Res. 3, Kat. No. 154)
- Figür 57:** Laodikeia Kuzey Kutsal Agora Merkezi Propylon'una ait blokta yer alan yunus kabartması (Yılmaz Kolancı 2018, 182, Figür 147)
- Figür 58:** LA.05b numaralı tavan kasetinde yer alan kaplumbağa detayı (O. Gümeli)
- Figür 59:** Lagina Kutsal Alanı'nda bulunmuş kara kaplumbağası (Karaca 2011, 91, Şekil 3.56)
- Figür 60:** Lagina Kutsal Alanı'nda bulunmuş tatlı su kaplumbağası (O. Gümeli)
- Figür 61:** Laodikeia Tapınak A'da yer alan kaplumbağa detayı (Yılmaz Kolancı 2018, 219, Figür 188)

- Figür 62:** LA.06 numaralı tavan kasetinde yer alan köpek detayı (O. Gümeli)
- Figür 63:** Köpek (<https://petokulu.com/pointer-egitimi-ve-bakimi/>) (13.03.2020)
- Figür 64:** Hekate kabartması (Tırpan-Söğüt 2005, 7, Res. 2) (22.10.2019)
- Figür 65:** Side Tiyatrosu tavan kasetinde yer alan köpek detayı (Alanyalı 2011, 90, Res. 11)
- Figür 66:** Laodikeia Septimus Severus Nymphaeumu'na ait blokta yer alan köpek kabartması (Yılmaz Kolancı 2018, 111, Figür 71)
- Figür 67:** Laodikeia Septimus Severus Nymphaeumu'na ait blokta yer alan köpek kabartması (Yılmaz Kolancı 2018, 110, Figür 68)
- Figür 68:** Perge'de bulunan arşitrav soffitinde yer alan köpek detayı (Abbasoğlu 1994, Lev. XIX, Res. 6, Kat. No. 102).
- Figür 69:** Parion Tiyatrosu scaenae frons alınlık bloğunda yer alan köpek betimlemesi (Başaran 2016, 112, Fig. 6)
- Figür 70:** LA.07a numaralı tavan kasetinde yer alan boğa başı kabartması (O. Gümeli)
- Figür 71:** LA.07a numaralı figürün çizimi (O. Gümeli)
- Figür 72:** Tlos Antik Kenti Tiyatro yapısına ait mimari blokta bulunan boğa başı betimi (Akdağ 2014, 69, Kat. No. 8)
- Figür 73:** Laodikeia Antik Kenti Kuzey Kutsal Agora'ya ait mimari blokta bulunan boğa başı betimlemesi (Yılmaz Kolancı 2018, 62, Fig. 34b)
- Figür 74:** LA.03 numaralı tavan kasetinde yer alan kartal detayı (O. Gümeli)
- Figür 75:** LA.05a numaralı tavan kasetinde yer alan kartal detayı (O. Gümeli)
- Figür 76:** LA.04 numaralı tavan kasetinde yer alan yırtıcı kuş detayı (O. Gümeli)
- Figür 77:** LA.08b numaralı tavan kasetinde yer alan karga detayı (O. Gümeli)
- Figür 78:** Altara ait tavan kasetlerinde yer alan bitkisel bezemeler (O. Gümeli)
- Figür 79:** Altara ait tavan kasetlerinde yer alan figüratif bezemeler (O. Gümeli)
- Figür 80:** Altara ait tavan kasetlerinde yer alan siluet/portre bezemeleri (O. Gümeli)
- Figür 81:** SS.01 numaralı blokta yer alan yılan kabartması (O. Gümeli)
- Figür 82:** SS.01 numaralı bloğun çizimi (O. Gümeli)
- Figür 83:** MÖ 2. yy'ın ortalarına tarihlendirilmiş sikke, ön yüzünde Asklepios arka yüzünde asaya sarılı yılan (<https://www.asiaminorcoins.com/gallery/thumbnails.php?album=107>) (11.07.2020)
- Figür 84:** MÖ 2. yy'ın ortalarına tarihlendirilmiş sikke, ön yüzünde Asklepios arka yüzünde asaya sarılı yılan (<https://www.asiaminorcoins.com/gallery/thumbnails.php?album=107>) (11.07.2020)
- Figür 85:** Bergama Arkeoloji Müzesi'nde yer alan yılanlı sütun (O. Gümeli)
- Figür 86:** MÖ 150-120 yıllarına tarihlendirilmiş hemidrahmi (<https://www.cngcoins.com/>) (03.09.2020)
- Figür 87:** Lydia Bölgesi'nde bulunmuş MS 2. yy'a atfedilen stel (Akyürek Şahin 2016, 160)
- Figür 88:** Stelde yer alan meşale ve yılan detayı (Akyürek Şahin 2016, 160)
- Figür 89:** SNB.01a numaralı entablatur bloğu (O. Gümeli)
- Figür 90:** MÖ 510-500 yıllarına tarihlendirilmiş boyunlu amphorada yer alan yarış sahnesi (<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/image?img=Perseus:image:1990.01.0234>) (01.10.2020)

- Figür 91:** Iasos, araba sahneli friz bloğu (Baran 2013, 220, Tav. LXXXII a)
- Figür 92:** Magnesia Stadionu podyum duvarlarına ait kabartma (O. Gümeli)
- Figür 93:** Tralleis Hamamı, iki at tarafından çekilen yarış arabası ve arabacı tasviri ((Şahan 2006, 46, Kat. No. 32, Lev. XXII, Res.48)
- Figür 94:** SBC.01 numaralı konsollu geison bloğu (O. Gümeli)
- Figür 95:** SBC.02 numaralı konsollu geison bloğu (O. Gümeli)
- Figür 96:** SBC.01 numaralı konsollu geison bloğu, kaset bölümünde yer alan kartal betimlemesi (O. Gümeli)
- Figür 97:** SBC.02 numaralı konsollu geison bloğu, kaset bölümünde yer alan yunus (O. Gümeli)
- Tablo 1:** Tez kapsamına alınan blokların türleri (O. Gümeli)
- Tablo 2:** Blokların tarihsel olarak dağılımı (O. Gümeli)
- Tablo 3:** Bloklarda bulunan hayvanların türleri (O. Gümeli)
- Tablo 4:** Gymnasiona ait friz bloğu (O. Gümeli)
- Tablo 5:** Augustus-İmparatorlar Tapınağı'nda betimlenen kuşlar (O. Gümeli)
- Tablo 6:** Augustus-İmparatorlar tapınağı friz blokları (O. Gümeli)
- Tablo 7:** Entablatur blokları (O. Gümeli)
- Tablo 8:** Lagina Hekate Altarı Tavan Kasetlerinde yer alan hayvan türleri (O. Gümeli)
- Tablo 9:** Lagina Hekate Altarı Tavan Kasetleri (O. Gümeli)
- Tablo 10:** Batı caddede bulunmuş korniş blokları (O. Gümeli)
- Tablo 11:** Söve/Paye bloğu (O. Gümeli)
- Tablo 12:** Kuzey Şehir Kapısı ve Nymphaeum yapısına ait blok (O. Gümeli)

ÖZGEÇMİŞ

Adı: Ozan

Soyadı: Gümeli

Doğum Tarihi: 25.03.1992

Doğum Yeri: Denizli

Eğitim Durumu: Lisans

Mezun Olunan Okul/Bölüm: Pamukkale Üniversitesi/Fen-Edebiyat F. Arkeoloji B.

Yabancı Dil: İngilizce (Orta)

Mesleği: Arkeolog

EĞİTİM BİLGİLERİ

Lise: Orhan ABALIOĞLU Anadolu Teknik Lisesi, 2007-2011

Lisans: Pamukkale Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü 2013-2017

Yüksek Lisans: Pamukkale Üniversitesi, Arkeoloji Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı
Yüksek Lisans 2017-2020

MESLEKİ DENEYİM

Prof. Dr. Elif ÖZER başkanlığında *Aizanoi Kazıları* (Öğrenci-2014)

Prof. Dr. Fahriye BAYRAM başkanlığında *Ani Kazıları* (Öğrenci-2016)

Prof. Dr. Fahriye BAYRAM başkanlığında *Ani Kazıları* (Arkeolog-2017)

Prof. Dr. Bilal SÖĞÜT başkanlığında *Stratonikeia ve Lagina Kazıları* (Arkeolog-2019)